

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Confessio Fidei Exhibita Invictiss. Imp. Carolo V. Caesari
Avg. in Comicijs Augustæ. Anno M. D. XXX.**

Melanchthon, Philipp

Augsburg, 1535

VD16 C 4710

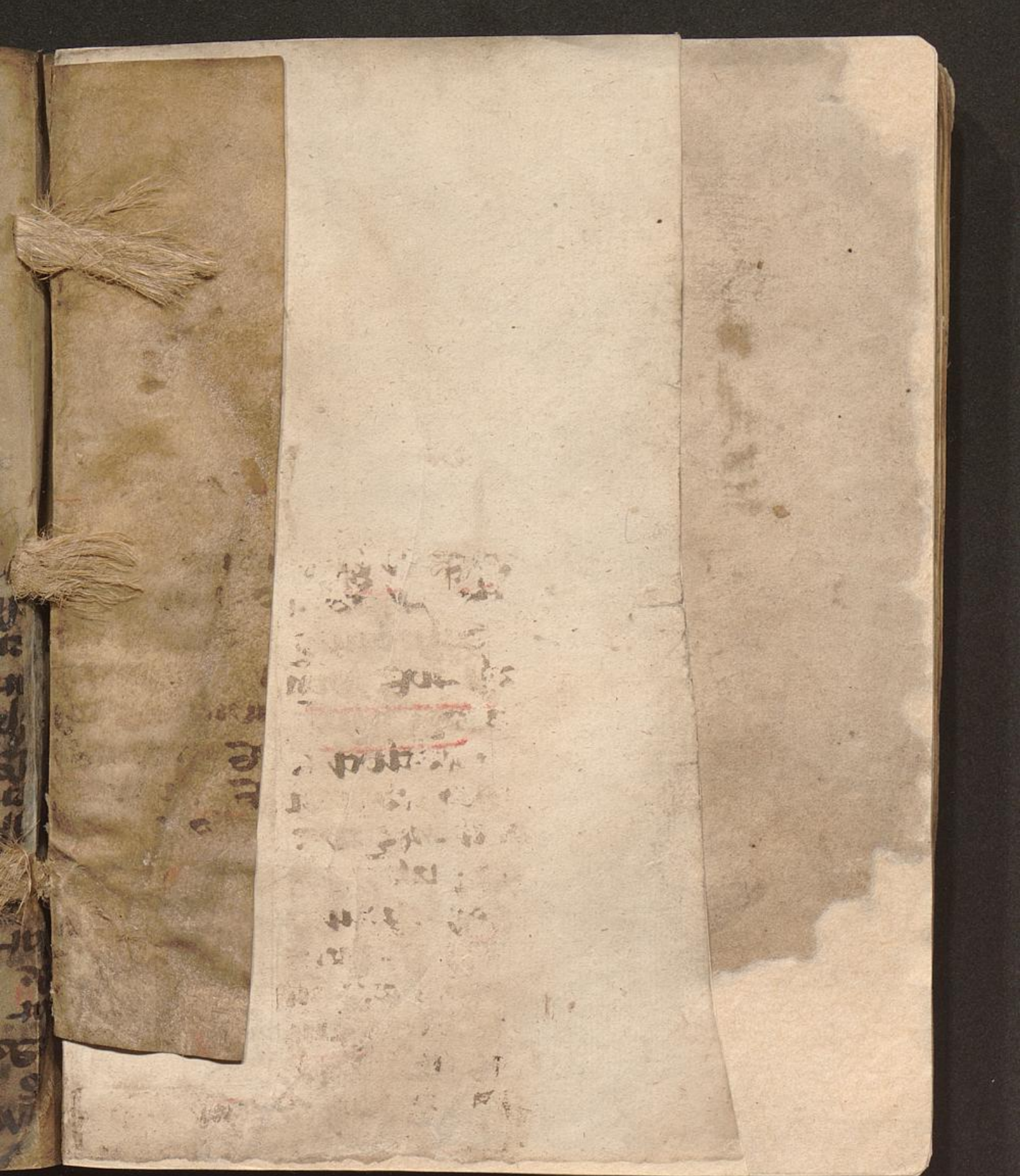
urn:nbn:de:hbz:466:1-34184

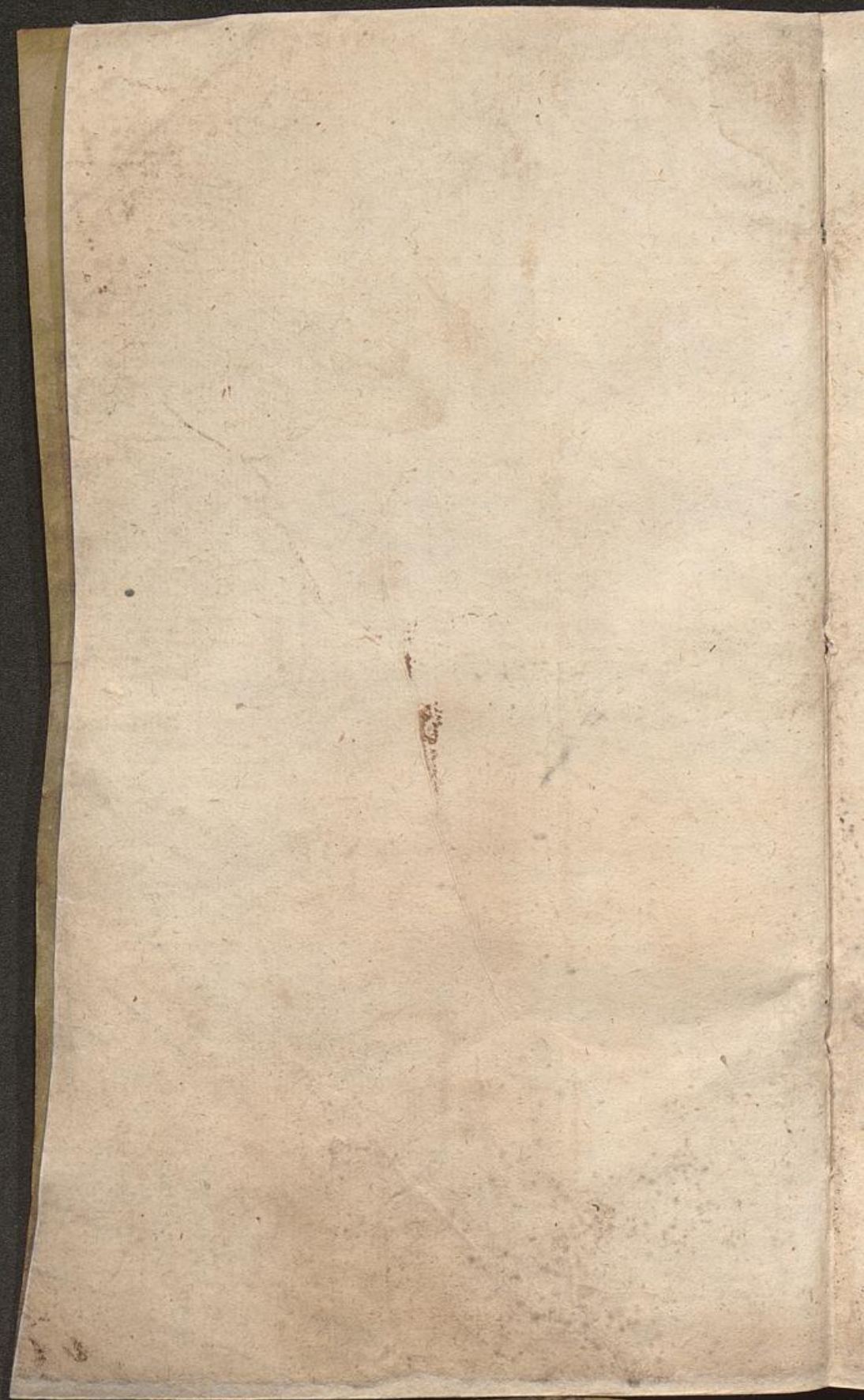

Th. 1477.

[Faint, mostly illegible handwritten text, possibly in a medieval script, with some red ink markings.]

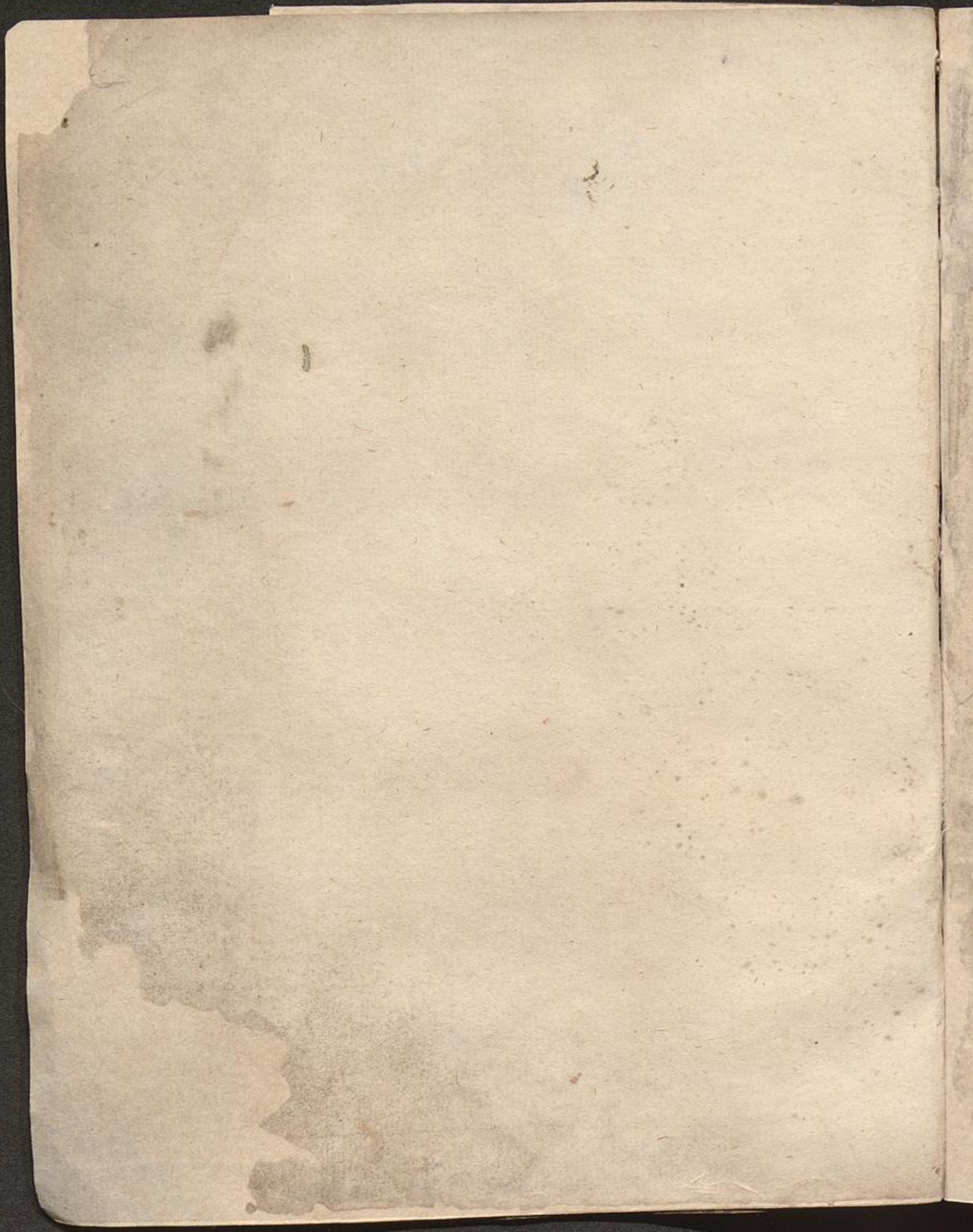

CONFESSIO FI-
DEI EXHIBITA INVICTISS.

IMP. CAROLO V. CAESARI AVG.
in Comitij Augustæ. ANNO
M. D. XXX.

ADDITA EST APOLOGIA
Confessionis.

Pfalm. 119.

*Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum.
& non confundebar.*

M. D. XXXV.

CONFESSIO FI

DE HEREDITATE UNIV. C. 122
IN SENATU V. C. 123
ANNO
M. D. XXX

ADITA ET ALLOGIA
Catholica

Fol. 110-

Elle non è l'ultimo; l'ultimo è il 111
di nuovo 110

M. D. XXXV

HAEC CONFESSIO PRORSUS ignorantibus Principibus, qui eam Caesari exhibuerunt, ab auaro aliquo typographo, ante semestre publicata est. Et ita excusa est, ut multis in locis appareat de industria deprauata esse. Cum autem Principes, nec si uelint, queant eam nunc e manibus hominum extorquere, & tamen periculum sit, ne mendae illae, primae æditionis pariant nouas calumnias, necesse fuit recognitam & emendatam denuo ædere, quia non solum ad existimationem Principum, sed etiam ad religionem pertinet, præstare, ne ipsorum titulis spargantur in uulgius huius generis mendosa scripta. Quare nunc emittimus probe & diligenter descriptam Confessionem, ex exemplari bonæ fidei. Addidimus & Apologiam, quæ etiam Cæs. Maiestati oblata est. Verebatur enim futurum, ut alibi æderetur nõ foelicius, quam ædita est Confessio. Quanquam autem aduersarij placari nolint, tamen speramus omnes bonos ac prudentes uiros ubique gentium his libellis lectis, intellectuuros esse, q̄ nullum dogma contra autoritatem scripturæ sanctæ & Catholice Ecclesiæ profiteamur. Sed quod nostri optimo iure quosdam abusus reprehenderit, & præcipuis locis doctrinæ Christianæ, qui ad id tempus perniciosissimis opinionibus obruti fuerant, lumen attulerint. De iustitia fidei omnia templa, monasteria, scholæ, denique libri omnes theologorum recentium antea muti erant. In doctrina pœnitentiæ nusquam tradebatur certa & firma consolatio conscientiarum. Nemo docebat peccata remitti per fidem in Christum. Doctrina satisfactionum carnificina erat conscientiarum. Sacramenta impie prophanata sunt, postquã recepta est opinio, quod ex opere operato iustificent. Et hæc opinio doctrinam fidei prorsus oppressit, & multiplicem idolatriam peperit. Traditiones humanę plus quam Labyrinthi erant, quia partim Iudaicis ac

cois flexus.

Mendaciz.

Blasph.

Hæresis.

AD LECTORES.

superstitiosis, partim tyrānicis interpretationibus, in infinitū au-
ctæ fuerāt. Postea relaxatio traditionum collata fuit ad quæstū.
flexus Hæc uitia nostri reprehenderunt, non ut Ecclesiasticam politiciā
dissoluerent, sed ut gloriam Christi illustrarent, ut euangelium
natiuæ puritati restituerent, ut pijs conscientijs consulere. Ne-
que nunc possunt deserere patrocīnium ueritatis, cum Christus
dicat: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor
& ego eum coram patre meo, qui in cœlis est. Qui autem nega-
uerit me coram hominibus, negabo & ego eum corā patre meo,
qui in cœlis est. Nunc igitur rogamus omnes bonos uiros, ne de
nobis, tantum ex aduersariorum scriptis aut clamoribus iudiciū
faciant, qui miris technis & calumnijs ueritatem obruere conan-
tur, sed quod æquissimum est, audiant nos quoq; & cau-
sam totam cognoscant, quæ cum ad gloriam dei, ad
religionem, & ad salutem animarum perti-
neat, nemini debet esse ignota.

PRAEFATIO AD CAESARA
REM CAROLVM V.

L NVICTISSIME IMPERATOR, Cæsar Auguste, Domine clementissime. Cū V. C. M. indixerit conuentum Imperij Augustæ, ut deliberetur de auxilijs contra Turcā atrocissimum hæreditariū, atq; ueterem Christiani nominis ac religionis hostem, quomodo illius scilicet furori & conatibus, durabili & perpetuo belli apparatu resisti possit. Deinde & de dissensionibus in causa nostræ sanctæ religionis & Christianæ fidei, & ut in hac causa religiōis, partium opiniones, ac sententiæ inter sese, in caritate, lenitate, & mansuetudine mutua audiantur coram, intelligantur & ponderentur, ut illis quæ utrinq; in scripturis secus tractata aut intellecta sunt, sepositis & correctis, res illæ ad unam simplicem ueritatem & Christianam concordiam componantur & reducātur, ut de cætero a nobis una, sincera & uera religio colatur, & seruetur, ut quemadmodum sub uno Christo sumus & militamus. Ita in una etiā Ecclesia Christiana, in unitate & concordia, uiuere possimus.

Cumq; nos infra scripti Electores & Principes, cum alijs qui nobis coniuncti sunt, perinde ut alij Electores & Principes & Status ad præfata Comitia euocati simus, ut Cæsareo mādato obedienter obsequeremur, mature uenimus Augustam. Et quod citra iactantiam dictum uolumus, inter primos affuimus.

Cum igitur V. C. M. Electores, Principibus & alijs Status Imperij, etiā hic Augustæ sub ipsa initia horum Comitiorū inter cetera pponisecerit q; singuli Status Imperij uigore Cæsarei Edicti, suā opinionem & sententiā in Germanica & Latina lingua pponere debeant atq; offerre. Et habita deliberatione proxima feria quarta, rursus responsum est V. C. M. nos

P R A E F A T I O

proxima feria sexta Articulos nostræ cōfessionis pro nostra parte oblaturus esse. Ideo ut V. M. uolūtati obsequamur, offerimus in hac religiōis causa nostrorum Concionatorū, & nostram confessionem, cuiusmodi doctrinā ex scripturis sanctis, & puro uerbo Dei, haecenus illi in nostris terris, ducatibus, ditionibus, & urbibus tradiderint, ac in Ecclesijs tractauerint.

Nota fra tractandi de religione.

Quod si & cæteri, Electores, Principes, ac Status Imperij, similibus scriptis Latinis scilicet & Germanicis, iuxta prædictā Cæsaream propositionem, suas opiniones in hac causa Religio- nis produxerint, hic nos coram V. C. M. tanquam domino nostro clementissimo paratos offerimus, nos cum præfatis Principibus & amicis nostris, de tollerabilibus modis ac unjs amice cōferre, ut quantū honeste fieri potest, cōueniamus & re inter nos partes, citra odiosam cōtentionē pacifice agitata, Deo dante, dissensio dirimatur, & ad unam ueram concordem religionem reducat, Sicut omnes sub uno Christo sumus & militamus, & unum Christum confiteri debemus, iuxta tenorem edicti V. C. M. & omnia ad ueritatem Dei perducantur, id quod ardentissimis uotis Deo petimus.

Fallacia.

Si autem quod ad ceteros Electores, Principes & Status, ut partem alteram attinet, hæc tractatio causæ Religionis, eo modo quo V. C. M. agendam & tractandam sapiēter duxit, scilicet cū tali mutua præsentatione scriptorum, ac sedata collatione inter nos non processerit, nec aliquo fructu facta fuerit, nos quidem te statum clare relinquimus, hic nihil nos quod ad Christianā concordiam (quæ cum Deo & bona conscientia fieri possit) conciliandam conducere queat, ullo modo detractare. Quemadmodum & V. C. M. deinde & cæteri Electores, & Status Imperij, & omnes, quicunq; sincero religionis amore ac studio tenentur, quicunq; hanc causam æquo animo audituri sunt, ex hac nostra & nostrorum confessione hoc clementer cognoscere & intelligere dignabuntur.

Cum etiam V. C. M. Electoribus, principibus & reliquis Statibus Imperij non una uice, sed saepe clementer significauerit, & in Comitibus Spirensibus, quae anno Domini &c. XXVI. habita sunt, ex data & praescripta forma uestrae Caesareae instructionis & commissionis recitari, & publice praelegi fecerit. Vestram M. in hoc negotio religionis ex causis certis, quae V. M. nomine allegatae sunt, non uelle quicquam determinare nec concludere posse, sed apud Pontificem Romanum pro officio V. C. M. diligenter daturam operam de congregando Concilio generali. Quemadmodum idem latius expositum est ante annum in publico proximo conuentu, qui Spira congregatus fuit. Vbi V. C. M. per dominum Ferdinandum, Boemiae & Vngariae Regem, amicum & dominum clementem nostrum, Deinde per Oratorem, & Commissarios Caesareos haec inter caetera proponi fecit, quod V. C. M. intellexisset & expendisset Locum tenentis, V. C. M. in imperio, & praesidentis & Consiliariorum in Regimine, & Legatorum ab alijs Statibus, qui Ratisponae conuenerant, deliberationem de Concilio congregando. Et quod iudicaret etiam V. C. M. utile esse, ut congregaretur Concilium, Et quia causae quae tum tractabantur inter V. C. M. & Rom. Pontificem, uicinae essent concordiae & Christianae reconciliationi, non dubitaret V. C. M. quin Roma, Pontifex adduci posset ad habendum generale Concilium, Ideo significabat se, V. C. M. operam daturam ut praefatus Ponti. Maximus una cum V. C. M. tale generale Concilium, primo quoque tempore emissis literis publicandum congregare consentiret.

In euentum ergo talem quod in causa religionis, dissensiones inter nos & partes amice & in caritate non fuerint compositae, tunc coram V. C. M. hic in omni obedientia nos offerimus, ex superabundanti comparituros & causam dicturos in tali generali libero & Christiano Concilio, de quo congregando in omni

*Caesar congregandus
concilio ad Papam
a se.*

Mendacium

PRAEFATIO

nibus Comitibus Imperialibus, quæ quidem annis Imperij V. C. M. habita sunt per Electores, Principes, & reliquos Status Imperij, semper concorditer actum, & congruentibus suffragiis conclusum est. Ad cuius etiam generalis Concilij conuentum, simul & ad V. C. M. in hac longe maxima & grauissima causa, iam ante etiam debito modo & in forma iuris prouocauimus, & appellauimus, Cui appellationi ad V. C. M. simul & Concilium adhuc adheremus, neque eam per hunc uel alium tractatum (nisi causa inter nos & partes, iuxta tenorem Cæsareæ proximæ Citationis amice in caritate composita, sedata, & ad Christianam concordiam reducta fuerit) deserere intendimus aut possumus, De quo hic etiam solenniter & publice protestamur.

protestatio

Nou

protestantes

ARTICVLI
FIDEI PRÆCIPVI.

I.

*que ille ex quo angelo
orbis*

*Vna essentia
diuina*

CCLESIAE MAGNO CONSENSU apud nos docent, Decretum Nicenæ Synodi, de unitate essentiae diuinæ, & de tribus personis uerum & sine ulla dubitatione credendum esse. Videlicet quod sit una essentia diuina, quæ & appellatur & est Deus, æternus, incorporeus, impartibilis, immensa potentia, sapientia, bonitate, creator & conseruator omnium rerum, uisibilium, & inuisibilium, & tamen tres sint personæ, eiusdem essentiae, & potentiae, et coeternæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, Et nomine personæ utuntur ea significatione, qua usi sunt in hac causa Scriptores Ecclesiastici, ut significet non partem aut qualitatem in alio, sed quod proprie subsistit.

Dam

Damnant omnes hærefes, contra hunc articulum exortas, ut Manicheos, qui duo principia ponebant, Bonum & Malum, itē Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometistas & omnes horum similes. Damnant & Samosatēnos, ueteres & neotericos qui cum tantum unam personam esse contendant, de uerbo & de spiritu sancto astute & impie rethorizontur, quod non sint personæ distinctæ, sed quod uerbum significet uerbum uocale, & spiritus motum in rebus creatum.

I I.

Item docent, quod post lapsum Adæ omnes homines secundum naturam propagati, nascantur cum peccato, hoc est, sine metu Dei, sine fiducia erga deum, & cum concupiscentia, quodque hic morbus, seu uitiū originis uere sit peccatum, damnans & auferens nunc quoque æternam mortem his, qui non renascuntur, per baptismum & spiritum sanctum.

Damnant Pelagianos, & alios qui uitiū originis negant esse peccatum, & ut extenuent gloriam meriti, & beneficiorum Christi, disputant hominem proprijs uiribus rationis coram deo iustificari posse.

I I I.

Item docent, quod uerbum, hoc est, filius dei, assumpserit humanam naturam in utero beatæ Mariæ uirginis, ut sint duæ naturæ, diuina & humana, in unitate personæ inseparabiliter coniunctæ, unus Christus, uere deus, & uere homo, natus ex uirgine Maria, uere passus, crucifixus, mortuus & sepultus, ut reconciliaret nobis patrem, & hostia esset nō tantum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis. Idem descendit ad inferos, & uere resurrexit tertia die, deinde ascendit ad coelos, ut sedeat ad dexteram patris, & perpetuo regnet & dominetur omnibus creaturis, sanctificet credentes in ipsum, misso in corda eorum spiritu sancto, qui regat, consoletur ac uiuificet eos, ac defendat aduersus diabolum, & uim peccati.

B

ARTICVLI FIDEI

vbi illud symboli scriptum palam est rediturus, ut iudicet uiuos & mortuos &c. iuxta sym-
bolum Apostolorum.

IIII.

Item docent, quod homines non possint iustificari corā deo proprijs uiribus, meritis aut operibus, sed gratis iustificentur propter Christum per fidem, cum credunt se in gratiam recipi, & peccata remitti propter Christum, qui sua morte, pro nostris peccatis satisfecit. Hanc fidem imputat Deus pro iustitia corā ipso.

Heresis.

Rom. 3. et 4.

Roma. 3. & 4.

V.

Vt hanc fidem consequamur, institutum est ministerium docendi euangelij & porrigendi sacramenta. Nam per uerbum & sacramenta, tanquam per instrumenta donatur spiritus sanctus, qui fidem efficit, ubi & quando uisum est deo in ijs qui audiunt Euangelium, scilicet quod deus non propter nostra merita, sed propter Christum iustificet hos, qui credunt, se propter Christum in gratiam recipi.

Heresis.

Heresis.

Damnant Anabaptistas & alios, qui sentiunt spiritum sanctū contingere sine uerbo externo hominibus per ipsorum preparationes & opera.

VI.

Item docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere, & quod oporteat bona opera mandata a deo facere, propter uoluntatem dei, non ut confidamus per ea opera iustificationem coram deo mereri. Nam remissio peccatorum & iustificatio fide apprehenditur, sicut testatur & uox Christi, Cum feceritis hæc omnia, dicit, serui inutiles sumus. Idem docent & ueteres Scriptores Ecclesiastici. Ambrosius enim inquit, Hoc constitutum est a deo, ut qui credit in Christum, saluus sit, sine opere, sola fide, gratis accipiens remissionem peccatorum.

Heresis.

*Ambrosius
ubi*

VII.

*quo ergo ante hanc
confessione interit:* Item docent, quod una sancta ecclesia perpetuo mansura sit.

Est autem Ecclesia congregatio Sanctorum, in qua euangelium recte docetur, & recte administrantur Sacramenta. Et ad ueram unitatem ecclesiae, satis est consentire de doctrina euangelij, & ad administratione Sacramentorum. Nec necesse est ubique esse similes traditiones humanas, seu ritus aut ceremonias ab hominibus institutas. Sicut inquit Paulus, Vna fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium &c.

*et alia est
Heresis.
Heresis.*

VIII.

Quaquam Ecclesia proprie sit congregatio sanctorum & uere credentium, tamen cum in hac uita multi hypocritae & mali admixti sint, licet uti sacramentis, quae per malos administrantur iuxta uocem Christi, Sedent Scribae & Pharisei in cathedra Moysi &c. Et Sacramenta & uerbum propter ordinationem & mandatum Christi sunt efficaciam, etiam si per malos exhibeantur.

Damnant Donatistas & similes, qui negabant licere uti ministerio malorum in ecclesia, & sentiebant ministerium malorum in uile & inefficax esse.

IX.

De Baptismo docent, quod sit necessarius ad salutem, quodque per Baptismum offeratur gratia dei, Et quod pueri sint baptizandi qui per baptismum oblato deo recipiantur in gratiam dei.

quae illa oblatio

Damnant Anabaptistas, qui improbant baptismum puerorum, & affirmant pueros sine baptismo saluos fieri.

X.

De Coena Domini docent, quod corpus & sanguis Christi uere adsint, & distribuuntur uescientibus in coena domini, & improbant secus docentes.

XI.

De Confessione docent, quod absolutio priuata in Ecclesijs retinenda sit, quaquam in confessione non sit necessaria omnium delictorum enumeratio. Est enim impossibilis iuxta Psalmum, Delicta quis intelligit?

*Heresis
Relig.*

ARTICVLI FIDEI

XII.

De pœnitentiâ docent, quod lapsis post Baptismum contingere possit, remissio peccatorum, quocumq; tempore cum cõuertuntur. Et quod ecclesia talibus redeuntibus ad pœnitentiâ absolutiõnem impartiri debeat.

Hæreses.

Constat autem pœnitentiâ proprie his duabus partibus, Altera est, contritio, seu terrores incussi conscientie agnito peccato. Altera est, fides quæ concipitur ex Euangelio seu absoluteione, et credit propter Christum remitti peccata, & consolatur conscientiam, & ex terroribus liberat. Deinde sequi debent bona opera, quæ sunt fructus pœnitentiæ.

*Idem Lutherus non
semel docuit.*

Monachorum

Damnant Anabaptistas, qui negant semel iustificatos posse amittere spiritum sanctum. Item qui cõtendunt quibusdam tantam perfectionem in hac uita cõtingere, ut peccare non possint. Damnantur & Nouatiani, qui nolebant absoluere lapsos post Baptismum redeuntibus ad pœnitentiâ. Reijciuntur & isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed docent remissionem peccatorum contingere propter nostram dilectionem & opera. Reijciuntur et isti qui Canonicas satisfactiõnes docent necessarias esse ad redimendas pœnas æternas, aut pœnas purgatoriij.

Hæres

XIII.

De usu sacramentorum docent, quod sacramenta instituta sint, non modo ut sint notæ professionis inter homines, sed magis ut sint signa et testimonia uoluntatis dei erga nos, ad excitandam & confirmandam fidem in his, qui utuntur proposita. Itaq; utendum est sacramentis ita, ut fides accedat, quæ credat promissionibus, quæ per sacramenta exhibentur et ostenduntur.

Hæresis

Ex auctoritate?

Damnant igitur illos qui docent, quod sacramenta ex opere operato iustificent, nec docent fidem requiri in usu sacramentorum, quæ credat remitti peccata.

XIII.

De ordine Ecclesiastico docent, quod nemo debeat in Ecclesia publice docere, aut sacramenta administrare, nisi rite uocatus.

XV.

De ritibus Ecclesiasticis docent, quod ritus illi seruandi sint, qui sine peccato seruari possunt, & profunt ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia, sicut certae feriae, festa & similia.

De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conscientiae onerentur, tanquam talis cultus ad salutem necessarius sit.

Admonentur etiam, quod traditiones humanae institutae ad placandum Deum, ad promerendam gratiam & satisfaciendum pro peccatis, aduersentur Euangelio & doctrinae fidei. Quare uota & traditiones de cibis & diebus &c. institutae ad promerendam gratiam, & satisfaciendum pro peccatis inutiles sint & contra Euangelium.

XVI.

De rebus ciuilibus docent, quod legitimae ordinationes ciuiles, sint bona opera Dei, quod Christianis liceat gerere Magistratus, exercere iudicia, iudicare res ex Imperatorijs, & alijs praesentibus legibus, supplicia iure constituere, iure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, iuramentum postulantis Magistratibus dare, ducere uxorem, nubere.

Damnant Anabaptistas, qui interdunt haec ciuilia officia Christianis. Damnant & illos, qui Euangelicam perfectionem non collocant in timore Dei & fide, sed in deserendis ciuilibus officijs, quia Euangelium tradit iustitiam aeternam cordis. Interim non dissipat Politiam & Oeconomiam, sed maxime postulat conseruare tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere caritatem. Itaque necessario debent Christiani obedire Magistratibus suis & legibus. Nisi cum iubent peccare, tunc enim magis debent obedire DEO, quam hominibus. Act. 5.

XVII.

B 3

quis vos rite uocauit?

qui et cuius iudicio est sine peccatis.

quis liberat eos ab obsequio debito.

Heresis.

Heresis.

*ergo iudicio sub-
quod est peccare et qd
et qd non.*

ARTICVLI FIDEI

Item docent, quod Christus apparebit in cōsumatione mūdi ad iudicandum, & mortuos omnes resuscitabit, p̄s & electis dabit uitam æternam & perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, ut sine fine crucientur.

Damnant Anabaptistas, qui sentiunt hominibus damnatis ac diabolis finem pœnarum futurum esse. Damnant & alios qui nunc spargunt Iudaicas opiniones, quod ante resurrectionē mortuorū, p̄ regnū mūdi occupaturi sint, ubiq; oppressis ip̄s.

XVIII.

De libero arbitrio docent, quod humana uoluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam ciuilem iustitiam, & diligēdas res rationi subiectas. Sed non habeat uim sine spiritu sancto efficiendæ iustitiæ Dei, seu iustitiæ spiritualis, quia animalis homo nō percipit ea quæ sunt spiritus Dei, sed hæc fit in cordibus, cum per uerbum spiritus sanctus concipitur. Hæc totidem uerbis dicit Augustinus lib. 3. Hypognosticon. Esse fatemur liberum arbitriū omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum in ijs quæ ad Deū pertinent, sine Deo aut inchoare aut certe peragere, sed tantum in operibus uitæ presentis tam bonis quam etiam malis, Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id est, uelle laborare in agro, uelle manducare & bibere, uelle habere amicum, uelle habere indumenta, uelle fabricare domum, uxorem uelle ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerum bonarum, uelle quicquid bonum ad præsentem pertinet uitam. Quæ omnia non sine diuino gubernaculo subsistunt, imo ex iplo & per ipsum sunt, & esse cœperunt. Malis uero dico, ut est uelle idolū colere, uelle homicidiū &c.

Damnant Pelagianos, & alios qui docent, q̄ sine spiritu sancto, solis naturæ uiribus possimus Deum super omnia diligere. Itē præcepta Dei facere, quo ad substantiā actiū. Quanc̄ enim externa opera aliquo modo efficere natura possit, potest, n. cōtinere manus a furto, a cede, tamē interiores motus nō potest effi

*Prælectus et
lucida reuocatio.*

Augustinus

cere, ut timorem Dei, fiduciã erga Deũ, Castiratẽ, patiẽtiã &c.

XIX.

De causa peccati docent, quod tamen si Deus creat & conferuat naturã, tamen causa peccati est uoluntas malorum, uidelicet diaboli & impiorũ, quæ non adiuuante Deo, auertit se a Deo, sicut Christus ait Ioan. 8. Cũ loquitur mēdaciũ ex seipso loquit. *Joan. 8.*

XX.

Falso accusantur nostri, quod bona opera prohibeant. Nam scripta eorum quæ extant de decẽ præceptis, & alia simili argumento testantur, quod utiliter docuerunt de oibus uitæ generibus & officijs, quæ genera uitæ, quæ opera in qualibet uocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant Concionatores, tantũ puerilia & non necessaria opera urgebant, ut certas ferias, certa ieiunia, fraternitates, peregrinationes, cultus Sanctorũ, rosaria, monachatu & similia. Hæc aduersarij nostri admoniti nunc dediscunt, nec perinde prædicat hæc inutilia opera, ut olim. Præterea incipiunt fidei mētionẽ facere, de qua olim mirum erat silentiũ. Etsi non desinunt obscurare doctrinam fidei cum relinquunt dubias conscientias, & iubent mereri remissionẽ peccatorum operibus. Nec docent q̄ sola fide propter Christum certo accipiamus remissionem peccatorum.

*Inanis est mendax
gaudentia.*

*Si minus sequentes
de fide agebantur cũ
q̄ non erat hincses
contra fidem.*

Cũ igitur doctrina de fide, quã oportet in Ecclesia p̄cipuã esse, tã diu iacuerit ignota, quẽadmodũ fateri oēs necesse est, de fidei iusticia altissimũ silentiũ fuisse in cõcionib⁹, tã doctrinã operum uersatã esse in Ecclesijs, nostri de fide sic admonuerũt Ecclesias.

*Quo ergo Ecclesie
meritũ ut didic.
a. 7*

Principio, qđ opa nostra nõ possint recõciliare Deũ, aut mereri remissionẽ peccatorũ & gratiã & iustificationẽ sed hanc tantum fide cõsequimur, credentes quod propter Christũ recipiamur in gratiã, qui solus posit⁹ est mediator & ppiciator, per quẽ reconcilietur pater. Itaq; qui confidit operib⁹, se mereri gratiã, is aspernatur Christi meritũ & gratiã, & quærit sine Christo humanis uiribus uia ad deũ, cũ Christus de se dixerit, Ego sum uia, ueritas & uita.

*Fallacia ex deshi
nata uoluntate.*

Ephes. 2. Nullibi Hæc doctrina de fide ubiq; in Paulo tractatur Ephes. 2. Gra-
tia salui facti estis per fidem, & hoc nō ex uobis, Dei donum est,
non ex operibus &c.

Ambrosius

Et ne quis cauilletur, a nobis nouam Pauli interpretationē
excogitari, tota hæc causa habet testimonia Patrum. Nam Au-
gustinus multis uoluminibus defendit gratiam & iustitiam fidei
cōtra merita operum. Et similia docet Ambrosius de uocatione
Gentium, & alibi. Sic enim inquit de uocatione Gentium, Vile-
sceret redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei huma-
norum operum prærogatiua succumberet, si iustificatio quæ fit
per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, ut nō munus lar-
gentis, sed merces esset operantis.

Recte: P. de hly
grām: non in quæa
grā cum grā et p grām
fit.

Contra apb. Petrum q
monet p bona opa certam
facere mō uocationem.

Rom. 5.
Fallacia.

Quamquam autem hæc doctrina contemnitur ab imperitis,
tamen experiuntur piæ ac pauidæ conscientiæ plurimum eam
consolationis afferre, quia conscientiæ nō possunt reddi tranquil-
læ per ulla opera, sed tantum fide, cum certo statuunt, quod pro-
pter Christum habeant placatum Deum, Quemadmodū Pau-
lus docet Roma. 5. Iustificati per fidem, pacem habemus apud
Deum. Tota hæc doctrina, ad illud certamen perterrefactæ cō-
scientiæ referēda est, nec sine illo certamine intelligi potest. Qua-
re male iudicāt de ea re homines imperiti, & prophani, qui Chris-
tianam iustitiam nihil esse somniant, nisi ciuilem & philosophi-
cam iustitiam. Amen

Mendacium et
arrogantia.

relaxatio in omne
malum:

Olim uexabantur conscientiæ doctrina operum, non audie-
bant ex Euangelio consolationem, Quosdam conscientia expul-
sit in desertum, in Monasteria, sperantes ibi se gratiam meritu-
ros esse per uitam monasticā, Alij alia excogitauerunt opera, ad pro-
merendam gratiam & satisfaciēdū pro peccatis. Ideo magnope-
re fuit opus, hanc doctrinam de fide in Christum tradere, & re-
nouare, ne deesset consolatio pauidis conscientijs, sed scire fide in
Christum apprehendi gratiam & remissionem peccatorum &
iustificationem.

Admone

*Sed quorum hęc. contra
viam nō est vlt gini fū
firi possint: sed vtra
ex caritate fada mē
hā gloriā quā regnā
merces dōnt:*

Joā. 15.

dit quomodo bona opera facere possimus. Nam sine fide, nullo modo potest humana natura primi aut secundi præcepti opera facere. Sine fide non inuocat deum, a deo nihil expectat, non tolerat crucem, sed quærit humana præsidia, confidit humanis præsidijs. Ita regnant in corde omnes cupiditates, & humana consilia, cum abest fides & fiducia erga deum. Quare & Christus dixit, Sine me nihil potestis facere, Ioan. 15. Et Ecclesia canit, Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innocium.

XXI.

De cultu sanctorum docent, quod memoria sanctorum proponi potest, ut imitemur fidem eorum, & bona opera iuxta uocationem, Vt Cæsar imitari potest exemplum Dauidis in bello gerendo ad depellēdos Turcas a patria. Nam uterq; rex est, Sed scriptura nō docet inuocare Sanctos, seu petere auxilium a Sanctis, Quia unum Christum nobis proponit mediatorem, propitiatorum, pontificem, & intercessorem. Hic inuocandus est, & promisit se exauditurum esse preces nostras, & hunc cultum maxime probat, uidelicet, & ut inuocetur in omnibus afflictionibus. 1. Iohan. 2. Si quis peccat, habemus aduocatum apud deum & cetera.

Hæc fere est summa doctrinæ apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse quod discrepet a scripturis, uel ab ecclesia Catholica, uel ab ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est, quod cum ita sit, inclementer iudicant isti, qui nostros pro hæreticis haberi postulant. Sed dissensio est de quibusdam abusibus, qui sine certa autoritate in ecclesias irreperunt, in quibus etiam, si qua esset dissimilitudo, tamen decebat hæc lenitas Episcopos, ut propter confessionem, quam modo recensuimus, tolerarent nostros, quia ne Canones quidem tam duri sunt, ut eosdem ritus ubiq; esse postulent, neq; similes unquam omnium ecclesiarum ritus fuerunt. Quanquam apud nos magna ex parte ueteres ritus diligenter seruantur. Falsa enim calumnia est, quod omnes ceremoniæ,

Hæretic

1. Joā. 2.

Curus iudicio

*Quis abusuū m-
dæc.*

*Nōn itz de ritibus
agitur*

*Quantum vobis
placuit.*

ARTICVLI FIDEI

Ecclesiam utraq[ue] specie usam esse. Et diu mansit hic mos in ecclesia, nec constat quando aut quo autore mutatus sit. Cyprianus aliquot locis testatur populo sanguinem datum esse. Idem testatur Hieronymus, qui ait. Sacerdotes Eucharistiæ ministrant, & sanguinem Christi populis diuidunt. Immo Gelasius Papa m[an]dat, ne diuidatur Sacramentum, Dist. 2. de Consecratione, Ca. Comperimus. Tantum consuetudo non ita uetus aliud habet. Constat autem quod consuetudo contra mandata dei introducta, non sit probanda, ut testantur Canones, Dist. 8. Cap. Veritate, cum sequentibus. Hæc uero consuetudo non solum contra scripturam, sed etiam contra ueteres Canones & exemplum Ecclesiæ recepta est. Quare si qui maluerunt utraq[ue] specie sacramenti uti, non fuerunt cogendi, ut aliter facerent cum offensione conscientia.

Cyprianus

Hieronymus

Gelasius pa.

ca. cur Lutheri p[ro]fessio
nos omittat: colorata.

Et quia diuisio sacramenti n[on] cōuenit cū institutione Christi, solet apud nos omitti processio, quæ hæctenus fieri solita est

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Publica querela fuit de exemplis Sacerdotum, qui non continebant. Quam ob causam & Pius Papa dixisse fertur, fuisse aliquas causas, cur ademptum sit sacerdotibus coniugium, sed multo maiores esse causas cur reddi debeat. Sic enim scribit Platina. Cum igitur sacerdotes apud nos publica illa scandala uitare uellent, duxerunt uxores, ac docuerunt quod liceat ipsis contrahere matrimonium. Primum, quia Paulus dicit, Unusquisq[ue] habeat uxorem suam propter fornicationem. Item, Melius est nubere q[uam] uri. Secundo, Christus inquit, Non omnes capiunt uerbum hoc, ubi docet non omnes homines ad cœlibatum idoneos esse, quia deus creauit hominem ad procreationem, Gene. 1. Nec est humanae potestatis, sine singulari dono & opere dei creationem mutare. Igitur qui non sunt idonei ad cœlibatū, debent contrahere matrimonium. Nam mandatum dei & ordi

p[ro]p[ri]o papa

platina

Idem ait nichus et ut si
mandat sicut in or hnt
ceptis: Item Bonz &
no nubere.

Genesi .1.

Non mutah[ur] oratio.

nationem Dei, nulla lex humana, nullum uotum tollere potest. Ex his causis docent Sacerdotes sibi licere uxores ducere. Constat etiam in Ecclesia ueteri Sacerdotes fuisse maritos. Nam & Paulus ait Episcopum eligendum esse qui sit maritus. Et in Germania primum ante annos quadringentos, Sacerdotes ui coacti sunt ad cœlibatum, qui quidem adeo aduersati sunt, ut Archiepiscopus Moguntinus publicaturus edictum Roma, Pontificis de ea re, pene ab iratis Sacerdotibus per tumultu oppressus sit. Et res gesta est tam inciuiliter, ut non solum in posterum coniugia prohiberentur, sed etiam praesentia contra omnia iura diuina & humana, contra ipsos etiam Canones factos, non solum a Pontificibus, sed a laudatissimis Synodis, distraherentur.

Et cum senescente mundo, paulatim natura humana fiat imbecillior, conuenit prospicere, ne plura uitia serpent in Germaniam. Porro Deus instituit coniugium, ut esset remedium humanae infirmitatis. Ipsi Canones ueterem rigorem interdum posterioribus temporibus propter imbecillitatem hominum laxandum esse dicunt, quod oprandum est, ut fiat & in hoc negocio. Ac uidentur Ecclesijs aliquando defuturi pastores, si diutius prohibeatur coniugium.

Cum autem extet mandatum Dei, cum mos Ecclesiae notus sit, cum impurus cœlibatus plurima pariat scandala, adulteria, & alia scelera digna animaduersione boni magistratus. Tamen mirum est, nulla in re maiorem exerceri seuiam quam aduersus coniugium Sacerdotum. Deus praecipit honore afficere coniugium. Leges in omnibus rebus publicis bene constitutis etiam apud Ethnicos maximis honoribus ornauerunt. At nunc capitalibus poenis excruciantur, & quidem Sacerdotes contra Canonum uoluntatem, nullam aliam ob causam, nisi propter coniugium. Paulus uocat doctrinam demoniorum, quae prohibet coniugium. 1. Timoth. 4. Id facile nunc intelligi potest, cum talibus supplicijs prohibitio coniugij defenditur.

falsas tractis:

** Feliza car, ut
Leuiter sacerdotis.*

*go cœlibaty sacerdotis
Anno 9.*

ARTICVLI FIDEI

Sicut autem nulla lex humana potest mandatum Dei tollere, ita nec uotum potest tollere mandatum Dei. Proinde etiam Cyprianus suadet, ut mulieres nubant quæ non seruent promissam castitatem. Verba eius sunt hæc, lib. 1. Epistola, 11. Si autem perseverare nolunt, aut non possunt, melius est ut nubant, quam ut in ignem delicijs suis cadant, certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant. Et æquitate quadam utuntur ipsi Canones erga hos, qui ante iustam ætatem uouerunt, quomodo fere hæcenus fieri consuevit.

DE MISSA.

Missæ celebratur summa cum Reuerentiâ. Mendaciâ

Falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant, retinetur. n. Missa apud nos, & summa reuerentiâ celebratur. Seruantur & usitatae ceremoniæ fere omnes, præter quod Latinis cantionibus admiscuntur alicubi Germanicæ, quæ additæ sunt ad docendum populum. Nam ad hoc opus est ceremonijs, ut doceant imperitos, & quosdam excitet uere ad timorē aut fidē ac orationē tractatio uerbi Dei. Et nō mō Paulus præcipit uti lingua intellecta populo in Ecclesia, sed etiã ita cōstitutū est humano iure.

Assuescit populus ut una utantur sacramento, si qui sunt idonei, id quoque auget reuerentiã ac religionem publicarum ceremoniarum. Nulli enim admittuntur, nisi antea explorati. Admonentur etiã homines de dignitate & usu sacramenti, quantam consolationem afferat pauidis conscientijs, ut discant Deo credere, & oia bona a Deo expectare & petere. Hic cultus delectat Deum, talis usus sacramenti alit pietatem erga Deum. Itaque nō uidetur apud aduersarios Missæ maiore religione fieri quam apud nos.

Constat autē hanc quoque publicā & longe maximā querelā omniū bonorū uirorū diu fuisse, quod Missæ turpiter profanarentur, collatae ad questū. Neque, n. obscurū est, quā late pateat hic abusus in oibus tēplis, a qualibet celebrent Missæ, tñ propter mercedē aut stipendiū, quā multi cōtra interdictū Canonū celebrēt. Paulus autē grauius minatur his qui indigne tractant Eucharistiã, cū ait, Qui ederit panē hunc, aut biberit calicē Dñi indigne,

vobis s.

reus erit corporis & sanguinis Dñi. Itaq; cū apud nos admone-
rentur Sacerdotes de hoc peccato, deserunt apud nos priuatæ
Missæ, cū fere nullæ priuatæ Missæ nisi quæstus causa fierent.

Nec ignorauerūt hos abusus Episcopi, qui si correxissent eos
in tēpore, minus nunc esset dissensionū. Antea sua dissimulatio-
ne multa uicia passi sunt in Ecclesiam serpere. Nūc sero incipiūt
queri de calamitatibus Ecclesiæ, cum hic tumultus non aliunde
sumpserit occasionē, quā ex illis abusus, qui tam manifesti erāt,
ut tolerari amplius nō possent. Magnę dissensiones de Missa, de
Sacramento extiterunt. Fortasse dat pœnas orbis tam diuturnę
prophanationis Missarū, quā in Ecclesijs tot seculis tolerauerunt
istī, qui emendare & poterant & debebant. Nam in Decalogo
scriptum est, Qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus. At
ab initio mundi nulla res diuina ita uidetur unquam ad quæstū
collata fuisse, ut Missa.

Accessit opinio, quæ auxit priuatas Missas in infinitum, uide-
licet quod Christus sua passione satisfecerit pro peccato originis,
& instituerit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis deli-
ctis, mortalibus & uenialibus. Hinc manauit publica opinio, qd
Missa sit opus tollens peccata uiuorum & mortuorum ex opere
operato. Hic coeptum est disputari, utrum una Missa dicta pro
pluribus, tantundem ualeat quantum singulæ pro singulis. Hęc
disputatio peperit istam infinitam multitudinem Missarum.

De his opinionibus nostri admonuerunt, quod dissentiant
a scripturis sanctis, & ledant gloriam passionis Christi. Nā passio
Christi fuit oblatio & satisfactio, nō solū pro culpa originis, sed
etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Hebræos scriptū est.
Sanctificati sumus per oblationem Iesu Christi semel. Item, Vna
oblatione consumauit in perpetuum sanctificatos.

Item, Scriptura docet nos coram Deo iustificari per fidem in
Christum, cum credimus nobis remitti peccata propter Christū.
Iam si Missa tollit peccata uiuorum & mortuorū ex opere ope-

Mendacis

*Pyria nomine uox
in euangelij.*

*Mendacium et
non peccata:*

quis regat

ARTICVLI FIDEI

Mala conuicta

rato, contingit iustificatio ex opere Missarum, non ex fide, quod scriptura non patitur.

Sed Christus iubet facere in sui memoriam, quare Missa instituta est, ut fides in ijs qui utuntur sacramento, recordetur que beneficia accipiat per Christum, & erigat & consoletur pauidā conscientia. Nam id est meminisse Christi, beneficia meminisse, ac sentire quod uere exhibeantur nobis. Nec satis est historiam recordari, quia hanc etiam Iudæi & impij recordari possunt. Est igitur ad hoc facienda Missa, ut ibi porrigatur sacramentum his, quibus opus est consolatione, sicut Ambrosius ait, Quia semper pecco, semper debeo accipere medicinam.

Ambrosius

Cum autem Missa sit talis cōmunicatio sacramenti, seruetur apud nos una cōmunis Missa, singulis ferijs atq; alijs etiā dieb⁹, si q̄ sacramēto uelint uti ubi porrigitur sacramētū his qui petūt. Neq; hic mos in Ecclesia nouus est, Nam ueteres ante Gregorium non faciunt mentionē priuatæ Missæ. De cōmuni Missa plurimum loquuntur. Chryostomus ait, Sacerdotem quotidie stare ad altare, & alios ad cōmunionē accersere, alios arcere, Et ex Canonibus ueteribus apparet unū aliquē celebrasse Missam, a quo reliqui præbyteri & Diaconi sumperūt corpus Dñi. Sic enim sonant uerba Canonis Niceni, Accipiant Diaconi secundum ordinem post presbyteros, ab Episcopo uel a præbytero sacram communionem. Et Paulus de communionē iubet, ut alij alios expectent, ut fiat cōmunis participatio.

Chryostomus

Postquā igitur Missa apud nos habet exemplū Ecclesiæ, ex scriptura & patribus, cōfidimus improbari eā nō posse, maxime cū publicæ ceremoniæ, magna ex parte similes usitatis seruent, tm̄ numerus Missarū est dissimilis, quē ppter maximos & manifestos abusus certe moderari prodesset. Nā olim etiā in Ecclesijs frequētissimis nō fiebat q̄tidie Missa, ut testatur historia Tripartita li. 9. Ca. 38. Rursus aut̄ in Alexandria quarta & sexta feria scripturæ leguntur, easq; doctores interpretantur, & omnia fiunt præter solennē oblationis morem. De

DE CONFESSIOE.

Confessio in ecclesijs apud nos non est abolita, Non enim solet porrigi corpus domini, nisi antea exploratis & absolutis, Et docetur populus diligentissime de fide absolutionis, de qua ante hec tempora magnum erat silentium. Docentur homines ut absolutionem plurimi faciant, quia sit uox dei & mādato dei pronuncietur. Ornatur potestas clauium, & cōmemoratur quātam consolationem afferat perterrefactis conscientijs, & quod requirat deus fidem, ut illi absolutioni tanquam uoci de cœlo sonāti credamus, & quod illa fides in Christum uere consequatur, & accipiat remissionem peccatorum. Antea immodice extollebantur satisfactiones. Fidei uero & meriti Christi, ac iustitiæ fidei nulla fiebat mentio, quare in hac parte minime sunt culpandæ ecclesiæ nostræ. Nam hoc etiam aduersarij tribuere nobis coguntur, quod doctrina de pœnitentiā diligentissime a nostris tractata ac patefacta sit.

Sed de confessione docent, quod enumeratio delictorum non sit necessaria, nec sint onerandæ conscientiæ cura enumerandi omnia delicta, quia impossibile est omnia delicta recitare, ut testatur Psal. Delicta quis intelligit? Itē Ieremias, Prauum est cor hominis & inscrutabile. Quod si nulla peccata nisi recitata remitterentur, nunquam adquiescere conscientiæ possent, quia plurima peccata neq; uident neq; meminisse possunt. Testantur & ueteres scriptores enumerationem non esse necessariam. Nam in Decretis citatur Chrysostomus, qui sic ait, Non tibi dico ut te prodas in publicum, neq; apud alios te accuses, sed obedire te uolo prophetae dicenti, Reuela ante deum uiam tuā. Ergo tua confitere peccata apud deum, uerum iudicem, cum oratione. Delicta tua pronuncia non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria etc. Et glosa de pœnitentiā, Dist. 5. Cap. Consideret, fatetur humani iuris esse confessionem. Verum confessio, cum propter maximum absolutionis beneficium, tum propter alias conscientiarū

D

*Mendax arrogans.
Confessio hec est*

plene et antrosu

*Ad impossibile
quis recitat*

*loquitur de oratione
peccatoris delictu.*

Mendax in peccata

ARTICVLI FIDEI
utilitates apud nos retinetur. *talis qualis.*

DE DISCRIMINE CIBORVM.

Publica persuasio fuit non tantum uulgi, sed etiam doctissimi in ecclesijs, quod discrimina ciborum, & similes traditiones humanæ, sint opera utilia ad promerendam remissionem culpæ & pœnæ. Et quod sic senserit mundus, apparet ex eo, quia quotidie instituebantur nouæ ceremoniæ, noui ordines, nouæ feriæ, noua ieiunia, & doctores in templis exigebant hæc opera tanquam necessarium cultum ad promerendam iustificationem & uehementer terrebant conscientias, si quid omitterent. Ex hac persuasione de traditionibus multa incommoda in ecclesia secuta sunt.

Primo obscurata est doctrina de gratia & iustitia fidei, quæ est præcipua pars Euangelij, & quam maxime oportet extare & eminere in ecclesia, ut meritum Christi bene cognoscatur, & fides quæ credit remitti peccata propter Christum, non propter ulla nostra opera, longe supra opera collocetur. Quare & Paulus in hunc locum maxime incumbit, legem & traditiones humanas remouet, ut ostendat iustitiam Christianam aliud quiddam esse, quam huiusmodi opera, uidelicet fidem quæ credit peccata gratis remitti propter Christum. At hæc doctrina Pauli, pene tota oppressa est per traditiones, quæ pepererunt opinionem, quod per discrimina ciborum, & similes cultus, oporteat mereri remissionem peccatorum & iustificationem. In pœnitentia nulla mentio fiebat de fide, tantum hæc opera satisfactoria proponebantur, in his uidebatur pœnitentia tota consistere.

Secundo, hæc traditiones obscurauerunt præcepta dei, quia traditiones longe præferantur præceptis dei, Christianismus totus putabatur esse observatio certarum feriarum, rituum, ieiuniorum, uestitus, Hæc obseruationes erant in possessione honesta

Impedimenta:

*Illustrata est: dum
sincere doctrina de ieiunio
accipitur:*

*desiderabat uos sch
erudicatos.*

*Maximè exponebat
eius n. a pœnitentia
exclusit fidem.*

*Promouerunt:
Imp. Mendacium*

Riffimi tituli, quod essent uita spiritualis, & uita perfecta. Interim mandata dei iuxta uocationem, nullam laudem habebant, quod paterfamilias educabat sobolē, quod mater pariebat, quod princeps regebat rempublicam, hæc putabantur esse opera mūdana & imperfecta, & longe deteriora illis splendidis obseruationibus. Et hic error ualde cruciauit pias conscientias, quæ dolebant se teneri imperfecto uitæ genere, in coniugio, in magistratibus, aut alijs functionibus ciuilibus, mirabantur Monachos & similes, & falso putabant illorum obseruationes magis mereri remissionem peccatorum & iustificationem.

Tertio, traditiones attulerunt magna pericula conscientijs, quia impossibile erat omnes traditiones seruare, & tamen homines arbitrabantur has obseruationes, necessarios esse cultus. Gerson scribit multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem consciuisse, quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus, & interim consolationem nullam de iustitia fidei & de gratia audierant.

Videmus Summistas & Theologos colligere traditiones, & quærere *eminentias* ut leuent conscientias, non satis tamen expediunt, sed interdum magis inijciunt laqueos conscientijs. Et in colligendis traditionibus ita fuerunt occupatæ Scholæ, & conciones, ut non uacauerit attingere scripturam, & quærere utilior rem doctrinam de fide, de cruce, de spe, de dignitate ciuiliū rerum, de consolatione conscientiarum in arduis tētationibus. Itaque Gerson & alij quidam Theologi grauiter questi sunt, se his rixis traditionum impediri, quo minus uersari possent in meliore genere doctrinæ. Et Augustinus uetat onerare cōscientias huiusmodi obseruationibus, & prudenter admonet Ianuariū, ut sciat eas indifferenter obseruandas esse, sic enim loquitur.

Quare nostri non debent uideri hanc causam temere attigisse, aut odio Episcoporum, ut quidam falso suspicātur. Magna necessitas fuit de illis erroribus qui natī erāt ex traditionibus male

14² Mendacium
3 Mendaciz.
Imposita.

Consolatorum inchoit.

Et hoc bene

Ecclie. p̄sidia

Mendaciz.
Gerson

quales frequenter in
uoluntates.

Mendacium.

Augustinus

non quolibet et
quaslibet et om̄ q̄
peritum sensu.

quis uos ~~presunt~~ memores
Ecclesie

ARTICVLI FIDEI

intellectis admonere ecclesias. Nam Euangelium cogit urgere doctrinam in ecclesijs de gratia & iustitia fidei, quæ tamè intelligi nõ potest, si putet homines se mereri remissionem peccatorum, & iustificationem per obseruationes ab ipsis electas.

Sic igitur docuerunt, quod per obseruationem traditionũ humanarum non possimus mereri remissionem peccatorum ac iustificationem, quare non est sentiendum, quod huiusmodi obseruationes sint necessarij cultus.

Matth. 15.

Addunt testimonia ex scriptura, Christus Matth. 15. excusat Apostolos, qui non seruauerant usitatam traditionem, quæ tamen uidebatur de re non illicita, sed media esse, & habere cognationem cum baptismatibus legis, & dicit, Frustra colunt me mandatis hominum. Igitur non exigit cultum inutilem.

Bona consequentia:
uid. quid ad 3. postulum?

Et paulo post addit, Omne quod intrat in os, non inquinat hominem.

Rom. 14.

Item Roma. 14. Regnum dei nõ est esca aut potus.

Colos. 2.

Colos. 2. Nemo iudicet uos in cibo, potu, sabbato aut die festo.

Bella applicatio.

Item, Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi, Quare tanquam uiuentes in mundo decreta facitis? Ne attingas. Ne Ne gustes. Ne contrectes.

Acto. 15.

Act. 15. ait Petrus, Quare tentatis deum, imponentes iugũ super ceruices discipulorum, quod neq; uos neq; patres nostri portare potuimus, sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Hic uetat Petrus onerare conscientias pluribus ritibus siue Mofi siue alijs.

Absoluta quale iugum
lutheranis.

1. Timoth. 4.

Et 1. Timoth. 4. uocat prohibitionem ciborum, doctrinam dæmoniorum, quia pugnat cum Euangelio talia opera institue re aut facere, ut per ea mereamur remissionem peccatorum & iustificationem, aut quod non possit existere Christianismus sine tali cultu.

Bella acc. 2. doct. ho.

Hic obijciunt aduersarij, quod nostri prohibeant disciplinam & mortificationem carnis, sicut Iouinianus. Verum aliud depre-

hendetur ex scriptis nostrorum. Semper enim docuerunt de cruce, quod Christianos oporteat tollerare afflictiones. Hæc est uera, serua & non simulata mortificatio, uarijs afflictionibus exerceri, & crucifigi cum Christo.

Insuper docent quod quilibet Christianus debeat se corporali disciplina, aut corporalibus exercitijs & laboribus sic exercere & coercere, ne saturitas aut desidia extimulet ad peccandum, nõ ut per illa exercitia mereamur remissionẽ culpæ aut mortis eternæ. Et hanc corporalem disciplinam oportet semper urgere, nõ solum paucis & constitutis diebus. Sicut præcipit, Cauete ne corpora uestra grauentur crapula. Item, Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi ieiunio & oratione. Et Paulus ait, Castigo corpus meum, & redigo in seruitutem. Vbi clare ostēdit, se ideo castigare corpus, non ut per eam disciplinam mereatur remissionem peccatorum, sed ut corpus habeat obnoxium & idoneum ad res spirituales & ad faciendum officium, iuxta uocationẽ suã. Itaq; non damnatur ipsa ieiunia, sed traditiones, quæ certos dies, certos cibos præscribunt, cum periculo conscientia, tanquam istiusmodi opera sint necessarij cultus.

Seruantur tamen apud nos pleræq; traditiones, quæ conducunt ad hoc, ut res ordine geratur in Ecclesia, ut ordo lectionum in Missa & præcipuæ feriæ. Sed interim homines admonentur quod talis cultus non iustificet coram Deo, & q; non sit ponendum peccatum in talibus rebus, si omittantur sine scandalo. Hæc libertas in ritibus humanis non fuit ignota patribus, Nam in Oriente alio tempore seruauerunt Pascha quam Romæ, & cum Romani propter hanc dissimilitudinem accusarent Orientem schismatis, admoniti sunt ab alijs, tales mores non oportere ubiq; similes esse. Et Irenæus inquit, dissonantia ieiunij, fidei consonantiam non soluit, sicut & Dist. 12. Gregorius Papa significat, talẽ dissimilitudinem non ledere unitatem Ecclesie. Et in historia Tripartita lib. 9. multa colliguntur exempla dissimilium rituum.

*in scriptis forte in
in exercitio.*

*Pulcherrime seruatis
in Ecclis Germanicis p
seruatis Borealis.*

*go no meretur bona
consequa: ut si dies
edificat domus ut in
habitate: go no meretur
bona merced.*

Ad oppositionem.

primis

ARTICVLI FIDEL.

In postura.
& recitantur hæc uerba. Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed prædicare bonam conuersationem & pietatem.

DE VOTIS MONACHORVM.

Mendacium
in claustra monachorum uisitantur:
Quid de uotis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget, si quis meminerit qualis status fuerit Monasteriorum, quam multa contra Canones in ipsis Monasterijs quotidie fiebant. Augustini tẽpore erant libera collegia, postea corrupta disciplina, ubiq; addita sunt uota, ut tanquam excogitato carcere, disciplina restitueretur. Additæ sunt paulatim supra uota alię multæ obseruationes. Et hæc uincula multis ante iustam ætatem contra Canones iniecta sunt. Multi incidere uel errore in hoc uite genus, quibus etiam si non deessent anni, tamen iudiciũ de suis uiribus defuit. Qui sic irretiti erant, cogebantur manere, etiam si quidam beneficio Canonum liberari possent. Et hoc accidit magis etiam in Monasterijs Virginum quam Monachorum, cum sexui imbecilliori magis parcendũ esset. Hic rigor displicuit multis bonis uiris ante hæc tempora, qui uidebãt puellas & adolescentes in Monasteria detrudi propter uictum, uidebãt quam infeliciter succederet hoc consiliũ, quæ scandala pareret, quos laqueos conscientijs iniiceret. Dolebant auctoritatem Canonum in re periculossissima omnino negligi & contemni.

Mendaciu.
Nemo dit iustitia uenire sub nexu, sed ex nata iustitiæ gloria.
Ad hæc mala, accedebat talis persuasio de uotis, quam cõstat etiam olim displicuisse ipsis Monachis, si qui paulo cordatiores fuerunt, docebant uota paria esse baptismo, docebant se hoc uitæ genere mereri remissionem peccatorum, & iustificationem corã Deo. Imo addebant, uitam Monasticam non tantum iustitiam mereri coram Deo, sed amplius etiã, quia seruaret nõ modo precepta, sed etiam consilia Euangelica.

Ita persuadebant Monasticam professionem longe meliorem esse baptismo, uitam Monasticam plus mereri quam uitam Magistratum, uitam pastorum & similium, qui in mandatis Dei sine facticijs religionibus suae uocationi seruiunt. Nihil horum negari potest, extant enim in libris eorum.

Quid fiebat postea in Monasterijs? Olim erant scholae sacrarum literarum, & aliarum disciplinarum, quae sunt utiles Ecclesiae, & sumebantur inde pastores, & Episcopi. Nunc alia res est, nihil opus est recitare nota. Olim ad discendum conueniebant, nunc fingunt institutum esse uitae genus ad promerendam remissionem peccatorum & iustificationem, immo praedicant esse statum perfectionis, & longe praefereunt omnibus alijs uitae generibus a deo ordinatis.

Haec ideo recitauimus nihil odiose exaggerantes, ut melius intelligi posset de hac re, doctrina nostrorum. Primum de his qui matrimonia contrahunt, sic docent apud nos, quod liceat omnibus qui non sunt idonei ad coelibatum, contrahere matrimoniū, quia uota non possunt ordinationem ac mandatum Dei tollere. Est autem hoc mandatum Dei, Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem suam. Neque mandatum solum, sed etiam creatio & ordinatio dei cogit hos ad coniugiū, qui sine singulari dei opere non sunt excepti, iuxta illud. Non est bonum homini esse solum. Igitur non peccant isti qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei.

Quid potest contra haec opponi? Exaggeret aliquis obligationem uoti quantum uolet, tamen non poterit efficere, ut uotū tollat mandatum Dei. Canones docent in omni uoto, ius superioris excipi, quare multo minus haec uota contra mandata DEI ualent. Quod si obligatio uotorum, nullas haberet causas, cur mutari possit, nec ROMANI Pontifices dispensassent, Neque enim licet homini obligationem quae simpliciter est iuris diuini rescindere. Sed prudenter iudicauerunt Romani Pontifices equitas

Mendacium.

Rede.

Alignil

cum nre obseruati.

*quis e lutheranis
align fuit idonis*

*o sociales luthera-
nos.*

*Nihil nisi veritas et
sana doctrina.
Rede sed subsumatur*

*ge sine dispensatione
habet forma laxa:*

Impostura:

Nala consequentia

*Vota sunt irrita
Præclara doctrina*

tem in hac obligatione adhibendam esse, Ideo sæpe de uotis dispensasse leguntur. Nota est historia de Rege Arragonum, reuocato ex Monasterio, & extant exempla nostri temporis.

Deinde cur obligationem exaggerant aduersarij seu effectum uoti, cum interim de ipsa uoti natura fileant, quod debet esse in re possibili, quod debet esse uoluntarium, sponte & consulto conceptum. At quomodo sit in potestate hominis perpetua castitas non est ignotum. Et quotusquisque sponte & consulto uouit? Puellæ & adolescentes priusquam iudicare possunt, persuadentur ad uendum, interdum etiam coguntur. Quare non est equum tam rigide de obligatione disputare, cum omnes fateantur contra uoti naturam esse, quod non sponte, quod inconsulto admittitur.

Plerique Canones rescindunt uota ante annum. 15. contracta quia ante illam ætatem non uidetur tantum esse iudicij, ut de perpetua uita constitui possit. Alius Canon plus concedens hominum imbecillitati, addit annos aliquot, uetat enim ante annum. 18. uotum fieri. Sed utrum sequemur, maxima pars habet excusationem, cur Monasteria deserant, quia plurimi ante hanc ætatem uouerunt. Postremo etiam si uoti uiolatio reprehendi posset, tamen non uidetur statim sequi, quod coniugia talium personarum, dissoluenta sint. Nam Augustinus negat debere dissolui. 27. quæst. 1. Cap. Nuptiarum, cuius non est leuis autoritas, etiam si alij postea aliter senserunt.

Quamquam autem mandatum Dei de coniugio uideatur plerisque liberare a uotis, tamen afferunt nostri & aliam rationem de uotis, quod sint irrita, quia omnis cultus Dei, ab hominibus sine mandato Dei institutus & electus ad promerendam remissionem peccatorum & iustificationem, impius est, sicut Christus ait, Frustra colunt me mandatis hominum. Et Paulus ubique docet, iustitiam non esse quærendam ex nostris obseruationibus & cultibus, qui sint excogitati ab hominibus, sed contingere eam per fidem, credentibus se habere Deum placatum & propitium propter Christum,

Christum, non propter ulla nostra merita.

Constat autem Monachos docuisse, quod factitiæ religiones mereantur remissionem peccatorum & iustificationem, & quod pro peccatis satisfaciant. Quid hoc est aliud q̄ de gloria Christi detrahere & obscurare, ac negare iustitiam fidei: Sequitur igitur ista uota usitata, impios cultus fuisse, quare sunt irrita. Nam uotum impium, & factum contra mādata dei non ualeat, neq̄ enim debet uotum uinculum esse iniquitatis, ut Canon dicit.

Paulus dicit, Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Id est, qui sentiunt quod mereantur proprijs operibus remissionem peccatorum, & q̄ propter propriam legis impletionem placeant deo, nec sentiūt q̄ propter Christum gratis accipiant fide donatam remissionem peccatorum per misericordiam dei, & q̄ propter Christum placeant deo, hi amittunt Christum, quia fiduciam debitam Christo & promissioni dei, transferunt ad opera. Item opponunt iræ dei, non propiciatore Christum, sed propria opera, quare honorem debitum Christo, transferunt ad opera nostra. Constat autem Monachos hoc docere, q̄ suis obseruationibus mereantur remissionem peccatorū, q̄ habeant deum propiciū propter has obseruationes. Quare docent confidere suis operibus non propiciatione Christi. Hæc fiducia est impia, & cum euangelio pugnat, & in iudicio dei deprehendetur esse inanis. Non enim possunt opera nostra opponi iræ ac iudicio dei. Tantum ita placatur ira dei, quando gratuita misericordiam, propter Christum promissam fide apprehendimus. Amittunt igitur Christum, qui fiduciam non in Christum, sed in opera propria collocant. amen.

Præterea Monachi docuerunt suum uitæ genus statum esse perfectionis, quia obseruarent non solum præcepta, sed etiam cōfilia. Hic error maxime pugnat cum euangelio, q̄ finxerunt se præceptis ita satisfacere, ut amplius etiam facerent. Et hinc natus est horribilis error, q̄ finxerunt se habere merita supererogata

E

Mendacium

Uerū immo et loci

hæc:

in mepla ysterna:

Stupida impia

constat q̄ in states
mentis.

Procesis.

quæ doctrina.

tionis . Hæc applicauerunt pro alijs, ut satisfactiones essent pro alienis peccatis . Hæc si quis odiose uelit exagitare, q̄ multa commemorare possit, quorum iam ipsos Monachos pudet.

Nō est leue scandalū in ecclesia populo proponere certū cultū ab hominibus excogitatum sine mandato dei, & docere quod talis cultus iustificet homines . Quia iustitia fidei in Christū, quā maxime oportet tradi in ecclesia, obscuratur, cum illæ mirificæ religiones Angelorum, simulatio paupertatis & humilitatis, & cœlibatus offunduntur oculis hominum.

Præterea obscurantur præcepta dei, & uerus cultus dei, cum audiunt homines, solos Monachos esse in statu perfectionis, quia perfectio Christiana est serio timere deum, & rursus concipere magnam fidem, & considerare propter Christum, quod habeamus deum placatum, petere a deo, & certo expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, iuxta uocationem . Interim foris diligenter facere bona opera, & seruire uocationi . In his rebus est uera perfectio, & uerus cultus dei, non est in cœlibatu aut mendicitate, aut ueste sordida, Ac populus concipit multas perniciosas opiniones ex illis falsis præconijs uitæ Monasticæ . Audit sine modo laudari cœlibatum, ideo cum offensione conscientia uersatur in coniugio . Audit solos mendicos esse perfectos, ideo cum offensione conscientia retinet possessiones, negociatur . Audit consiliū euangelicum esse de non uindicando, ideo alij in priuata uita nō uerētur ulcisci, audiunt enim consiliū esse non præceptum . Alij oēs magistratus & ciuilia officia iudicāt indigna esse Christianis.

Leguntur exempla hominum, qui deserto coniugio, deserta rei publicæ administratione, abdidit se in Monasteria . Id uocabant fugere ex mundo, & querere uitæ genus quod deo magis placeret, nec uidebant deo seruendum esse in illis mandatis que ipse tradidit, non in mandatis, quæ sunt excogitata ab hominibus . Bonum & perfectum uitæ genus est, quod habet mandatū dei . De his rebus necesse est admonere homines, Et ante hæc tē

pora reprehendit Gerson errorem Monachorum de perfectione & testatur suis temporibus nouam uocem fuisse, quod uita Monastica sit status perfectionis. *Gerson*

Tam multae impiae opinioniones haerent in uotis, quod mereantur remissionem peccatorum & iustificationem, quod sint perfectio Christiana, quod seruent consilia & praecpta, quod habeant opera supererogationis. Haec omnia cum sint falsa & inania, faciunt uota irrita.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Magnae disputationes fuerunt de potestate Episcoporum, in quibus nonnulli incommode commiscuerunt potestatem ecclesiasticam, & potestatem gladij. Et ex hac confusione, maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices freti potestate clauium, non solum nouos cultus instituerunt, reservatione casuum, uiolenti excommunicationibus conscientias onerauerunt, sed etiam regna mundi transferre, & imperatoribus adimere imperium conati sunt. Haec uitia multo ante reprehenderunt in ecclesia homines pii & eruditi. Itaque nostri ad consolandas conscientias, coacti sunt ostendere discrimen ecclesiasticae potestatis, & potestatis gladij, & docuerunt utramque propter mandatum dei religiose uenerandam & honore afficiendam esse, tanquam summa dei beneficia in terris.

Sic autem sentiunt, potestatem clauium, seu potestatem Episcoporum iuxta euangelium, potestatem esse seu mandatum dei, praedicandi euangelij, remittendi & retinendi peccata, & administrandi sacramenta. Nam cum hoc mandato Christus mittit apostolos, Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta sunt. *Marci 16. Ite, praedicate euangelium omni creaturae &c.*

Hæc potestas tantum exercetur docendo seu prædicando Euangelium, & porrigendo sacramenta, uel multis uel singulis iuxta uocationem, quia conceduntur non res corporales, sed res æternæ, iustitia æterna, spiritus sanctus, uita æterna. Hæc non possunt contingere nisi per ministerium uerbi & sacramentorum, sicut Paulus dicit, Euangelium est potentia dei, ad salutem omni credenti. Itaque cum potestas Ecclesiastica concedat res æternas, & tantum exercetur per ministerium uerbi, non impedit politicam administrationem, sicut ars canendi nihil impedit politicam administrationem. Nam politica administratio uersatur circa alias res quam Euangelium. Magistratus defendit non mentes, sed corpora & res corporales, aduersus manifestas iniurias, & coercet homines gladio, & corporalibus poenis, ut iustitiam civilem & pacem retineat.

Non igitur commiscendæ sunt potestates, Ecclesiastica & civilis, Ecclesiastica suum mandatum habet, euangelij docendi & administrandi sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna mundi, non abroget leges magistratum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat iudicia de ullis civilibus ordinationibus aut contractibus, non præscribat leges magistratibus de forma reipublice, sicut dicit Christus, Regnum meum non est de hoc mundo. Item, Quis constituit me iudicem aut diuisorem super uos? Et Paulus ad Philip. 3. Nostra politia in cœlis est. 2. Cor. 10. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia deo, ad destruendas cogitationes &c. Ad hunc modum discernunt nostri utriusque potestatis officia, & iubent utramque honore afficere & agnoscere, utramque dei donum & beneficium esse.

Si quæ habent Episcopi potestatem gladij, hanc non habent, ut Episcopi ex mandato euangelij, sed iure humano donatam a Regibus & Imperatoribus, ad administrationem civilem suorum bonorum. Hæc interim alia functio est quam ministerium euangelij.

Cum igitur de iurisdictione Episcoporum queritur, discerni debet imperium ab Ecclesiastica iurisdictione. Porro secun-

Administratio
politica

philip. 3.
2. Cor. 10.

dum Euangelium, seu ut loquuntur, de iure diuino, nulla iuris dictione competit Episcopis, ut Episcopis, hoc est, his quibus est commissum ministerium uerbi & sacramentorum, nisi remittere peccata. Item cognoscere doctrinam, & doctrinam ab Euangelio dissentientem reijcere, & impios, quorum nota est impietas, excludere a comunione Ecclesiae, sine ui humana, sed uerbo. Hic necessario, & de iure diuino, debent eis Ecclesiae praestare obedientiam, iuxta illud. Qui uos audit, me audit.

Verum cum aliquid contra Euangelium docet aut statuit, tunc habent Ecclesiae mandatum Dei, quod obedientiam prohibet, Matth. 7. Cauete a Pseudoprophetis. Gal. 1. Si Angelus de caelo aliud Euangelium euangelizauerit, anathema sit. 2. Corin. 13. Non possumus aliquid contra ueritatem, sed pro ueritate. Item, Data est nobis potestas ad aedificationem, non ad destructionem. Sic & Canones praecipunt. 2. q. 7. Cap. Sacerdotes, & Cap. Oues. Et Augustinus contra Petiliani Epistolam inquit, Nec catholicis Episcopis consentiendum est, si ubi forte falluntur, aut contra Canonicas Dei scripturas aliquid sentiunt.

Si quam habent aliam uel potestatem, uel iuris dictionem in cognoscendis certis causis, uidelicet matrimonij, aut decimarum &c. hanc habent humano iure, Vbi cessantibus ordinarijs coguntur Principes uel iuui, suis subditis ius dicere, ut pax retineatur.

Prater haec disputatur, utrum Episcopi seu pastores habeant ius instituendi ceremonias in Ecclesia, & leges de cibis, ferijs, gradibus ministrorum, seu ordinibus &c. condendi. Hoc ius qui tribuunt Episcopis, allegant testimonium. Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Allegant etiam exemplum Apostolorum, qui prohibuerunt abstinere a sanguine, & suffocato. Allegant sabbatum mutatum in diem Domini cum contra Decalogum, ut uidetur. Nec ullum exemplum magis factatur quam mutatio sabbati. Magnam contendunt Ecclesiae

math. 7.
Galat. 1.
2. Cor. 13.

Augustinus

potestatem esse, quod dispensauerit de præcepto Decalogi.

Sed de hac quæstione nostri sic docent, quod Episcopi non habent potestatem statuendi aliquid contra Euangelium, ut supra ostensum est, Docent idem Canones. 9. Distin. Porro contra scripturam est, traditiones condere aut exigere, ut per eam obseruationem mereamur remissionem peccatorum & satisfaciamus pro peccatis, Leditur enim gloria meriti Christi, cum talibus obseruationibus conamur mereri remissionem peccatorum & iustificationem. Constat autem propter hanc persuasionem, in Ecclesia pene in infinitum creuisse traditiones, oppressa interim doctrina de fide & iustitia fidei, quia subinde plures feruæ factæ sunt, ieiunia indicta, ceremoniæ nouæ, noui honores sanctorum instituti sunt, quia arbitrabantur se autores talium rerum, his operibus mereri remissionem peccatorum & iustificationem. Sic olim creuerunt Canones pœnitentiales, quorum adhuc in satisfactionibus uestigia quædam uidemus.

Item plerique scriptores fingunt in nouo Testamento oportere cultum similem esse Leuitico, cuius ordinationem commiserit deus Apostolis & Episcopis. Et uidentur scriptores exemplo legis Mosaicæ decipi, quasi iustitia noui Testamenti sit externa obseruatio certorum rituum, sicut iustitia legis erat externa obseruatio certorum rituum. Sicut igitur in lege peccatum erat edere suillam carnem &c. Ita in nouo Testamento collocant peccatum in cibis, in diebus, in uestitu, & similibus rebus. Et existimant sine his rebus iustitiã noui Testamenti non posse existere. Hinc sunt illa onera, quod certi cibi polluant conscientiam, quod horas Canonicas omittere sit mortale peccatum, quod ieiunia mereantur remissionem peccatorum, quod sint necessaria ad iustitiam noui Testamenti, quod peccatum in casu reseruato non possit remitti, nisi accesserit auctoritas reseruantis, cum quidem ipsi canones tantum de reseruatione pœnæ Canonice loquantur, non de reseruatione culpæ.

Vnde habent ius Episcopi has traditiones imponendi Eccle

sijs ad grauandas cōscientias: Extant enim clara testimonia quæ prohibent condere tales traditiones, uel ad promerendam remissionem peccatorum uel tanquam necessarias ad iustitiam noui Testamenti, aut ad salutem.

Paulus Colof. 2. Nemo uos iudicet in cibo, potu, parte diei *Colof. 2.* festi, nouilunio aut sabbatis. Item, Si mortui estis cum Christo ab elementis mūdi, quare tanquā uiuentes in mūdo, decreta facitis? Non attingas non gustes nō cōrectes, q̄ omnia pereunt usu, & sunt mandata & doctrinæ hominum, quæ habent speciem sapiētiae. Item ad Titum aperte prohibet traditiones, Non attendentes Iudaicis fabulis, & mādati hominum auersantium ueritatē. Et Christus Matth. 15. inquit de his qui exigunt traditiones. *Matth. 15.* Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Et improbat tales cultus, Omnis plantatio quā non plantauit p̄ me⁹ cœlestis, eradicabit̄.

Si ius habent Episcopi onerandi Ecclesias infinitis traditionibus, & illaqueandi cōscientias, cur toties prohibet scriptura cōdere & audire traditiones: cur uocat eas doctrinas dæmoniorū, Num frustra hæc præmonuit spiritus sanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes institutæ tanquam necessariae, aut cū opinione promerendæ remissionis peccatorum, pugnent cū Euangelio, quod non liceat ullis Episcopis tales cultus instituire aut exigere. Necessè est enim in Ecclesijs retineri doctrinam, de libertate Christiana, quod non sit necessaria seruitus legis ad iustificationem, sicut in Galatis scriptum est, Nolite iterum iugo seruitutis subijci. Necessè est retineri præcipuum Euangelij locum, quod remissionem peccatorum, & iustificationem per fidem in Christum gratis consequamur, nō propter certas obseruationes, aut propter cultus ab hominibus institutos.

Quid igitur sentiendum est de die Dominico, & similibus ritibus templorum: Ad hæc respondent, quod liceat Episcopis seu pastoribus facere ordinationes, ut res ordine gerantur in Ecclesia, non ut per illas mereamur remissionem peccatorum,

aut satis faciamus pro peccatis, aut obligentur conscientia, ut iudicet esse necessarios cultus, ac sentiāt se peccare, cū sine offensione aliorum uiolant. Sic Paulus ordinat, ut in congregatione mulieres uelēt capita, ut ordine audiātur in Ecclesia interpretes &c.

Tales orationes conuenit Ecclesias propter caritatē & tranquillitatem seruare eatenus, ne alius alium offendat, ut ordine & sine tumultu omnia fiant in Ecclesijs. Verum ita, ne conscientia onerentur, ut ducant res esse necessarias ad salutem, ac iudicent se peccare cum uiolant eas sine aliorum offensione, sicut nemo dixerit peccare mulierem, quæ in publicum non uelato capite procedit, sine offensione hominum.

Talis est obseruatio diei Dominici, Paschatis, Pētecostes, & similibus feriarum, & rituum, Nam qui iudicant Ecclesie autoritate, pro sabbato institutam esse diei Dominici obseruationem, tanq̄ necessariam, longe errant. Scriptura concedit, ut obseruatio sabbati nūc sit libera. Docet enim ceremonias Mosaicæ post reuelatum Euangelium non necessarias esse. Et tamen quia opus erat constituere certum diem, ut sciret populus quando conuenire deberet, apparet Ecclesiam eirei destinasse diem Dominicū, qui ob hanc quoq̄ causam uidetur magis placuisse, ut haberent homines exemplum Christianæ libertatis, & scirent nec sabbati nec alterius diei obseruationem necessariam esse.

Extant prodigiosæ disputationes de mutatione legis, de ceremonijs nouæ legis, de mutatione sabbati, quæ omnes ortæ sunt ex falsa persuasione, quod oporteat in Ecclesia cultum esse simile Leuitico. Et quod Christus commiserit Apostolis & Episcopis excogitare nouas ceremonias, quæ sint ad salutem necessarie. Hi errores serpsent in Ecclesiam, cum iustitia fidei non satis clare doceretur. Aliqui disputant diei Dominici obseruationem non quidem iuris diuini esse, sed quasi iuris diuini, præscribunt de Ferijs, quatenus liceat operari. Huiusmodi disputationes quid sunt aliud nisi laquei conscientiarum? Quanq̄ enim conentur epikeis

zare

zare traditiones, tamen nunquam potest æquitas deprehendi, donec manet opinio necessitatis, quam manere necesse est, ubi ignorantur iustitia fidei, & libertas Christiana.

Apostoli iusserunt abstinere a sanguine, quis nunc obseruat? neque tamen peccant qui non obseruant, quia ne ipsi quidem Apostoli uoluerunt onerare conscientias tali seruitute, sed ad tempus prohibuerunt propter scandalum. Est enim perpetua uoluntas euangelij consideranda in decreto. Vix ulli Canones seruantur accurate, & multi quotidie exolescunt apud illos etiam, qui diligentissime defendunt traditiones. Nec potest conscientijs cõsuli, nisi hæc æquitas seruetur, ut sciamus eos sine opinione necessitatis seruari, nec lædi conscientias etiam si traditiones exolescãt.

Facile autem possent Episcopi legitimam obedientiam retinere, si non urgerent seruare traditiones, quæ bona conscientia seruari non possunt. Nunc imperant cœlibatum, nullos recipiunt nisi iurent se puram euangelij doctrinam nolle docere. Non petunt ecclesiæ ut Episcopi honoris sui iactura sarciant concordiam, quod tamen decebat bonos pastores facere. Tantum petunt ut iniusta onera remittant, quæ noua sunt, & præter consuetudinem ecclesiæ Catholicæ recepta. Fortassis initio quædam constitutiones habuerunt probabiles causas, quæ tamen posterioribus temporibus non cõgruunt. Apparet etiam quasdam errore receptas esse, quare Pontificiæ Clementiæ esset, illas nunc mitigare, quia talis mutatio nõ labefacit ecclesiæ unitatẽ. Multæ em̄ traditiones humanæ tẽpore mutatae sunt, ut ostendunt ipsi Canones. Quod si non potest impetrari, ut relaxentur obseruationes, quæ sine peccato non possunt præstari, oportet nos regulam Apostolicam sequi, quæ præcipit, Deo magis obedire cõ hominibus. Petrus uertat Episcopos dominari, & ecclesijs imperare. Nunc non id agitur ut dominatio eripiatur Episcopis, sed hoc unum petitur, ut patiantur euangelium pure doceri, & relaxent paucas quasdam obseruationes, quæ sine peccato seruari non possunt. Quod si nis

ARTICVLI FIDEI

hil remiserint, ipsi uiderint, quomodo deo rationē reddituri sint,
quod pertinacia sua causam schismati præbent.

EPILOGVS.

HI sunt præcipui articuli, qui uidentur habere controuersia,
quanquam enim de pluribus abusibus dici poterat, tamē,
ut fugeremus prolixitatem, præcipua complexi sumus, ex quibus
cætera facile iudicari possunt. Magnæ querelæ fuerunt de in-
dulgentiis, de peregrinationibus, de abusu excommunicationis.
Parochiæ multipliciter uexabantur per Stationarios. Insinitæ
contentiones erant Pastoribus cum Monachis, de iure Parochia-
li, de confessionibus, de sepulturis, de extraordinariis concioni-
bus, & de alijs innumerabilibus rebus. Huiusmodi negocia præ-
termisimus, ut illa quæ sunt in hac causa præcipua, breuiter pro-
posita, facilius cognosci possent. Neq; hic quicquam ad ullius cõ-
tumeliam dictum aut collectum est. Tantum ea recitata sunt,
quæ uidebantur necessario dicenda esse, ut intelligi possit in do-
ctrina ac ceremoniis, apud nos nihil esse receptum contra scriptu-
ram aut ecclesiam Catholicam, quia manifestum est nos diligen-
tissime cauisse, ne qua noua & impia dogmata in ecclesias nos-
tras serperent.

Hos articulos supra scriptos, uoluimus exhibere iuxta edictũ
C. M. in quibus confessio nostra extaret, & eorum qui apud nos
docent, doctrinæ summa cerneretur. Si quid in hac confessione
desiderabitur, parati sumus latiore informationem, deo uolente,
iuxta scripturas exhibere.

Cæsareæ Maiest. V.

Fideles & subditi.

PRAECIPVE

Ioannes dux Saxoniae Elector.
Georgius Marchio Brandenburgensis.
Ernestus dux Luneburgensis.
Philippus Landgravius Hessorum.
Ioannes Fridericus dux Saxoniae.
Franciscus dux Luneburgensis.
Vuolfgangus Princeps ab Anhalt.
Senatus Magistratusq; Nurnbergenfis.
Senatus Reutlingensis.

subscriptores in quibus confessio huius
catholicae resedit; o augustine
o fallax perditionis magus. In
nomine Dei in gentibus. Benedicite
in nomine Abrahae omnes gentes.

F 2

APOLOGIA
CONFESSIO
NIS.

PHILIPPVS MELANCHTHON,

Lectori Salutem D.

OSTQVAM confessio Principum nostrorū publice prælecta est, Theologi quidam ac Monachi adornauerunt Confutationem nostri scripti, quam cum Cæs. Maiestas curasset etiam in confessu Principum prælegi, postulauit a nostris Principibus, ut illi Confutationi assentirentur. Nostri autem quia audierant multos articulos improbatos esse, quos abijcere sine offensione conscientiae non poterant, rogaerunt sibi exhiberi exemplum Confutationis, ut & uidere quid damnarent aduersarij, & rationes eorum reuellere possent. Et in tali causa, quæ ad religionem & ad docendas conscientias pertinet, arbitrabantur fore, ut non grauatim exhiberent suum scriptum aduersarij. Sed non potuerunt id impetrare nostri, nisi periculosissimis conditionibus, quas recipere non poterant, nisi uel lent se in discrimen certum conijcere. Instituta est autem deinde pacificatio, in qua apparuit nostros nullum onus quamlibet incommodum detrectare, quod sine offensione conscientiae suscipi posset. Sed aduersarij obstinate hoc postulabant, ut quosdam manifestos abusus atq; errores approbaremus, quod cum non possemus facere, iterum postulauit Cæs. M. ut Principes nostri assentirentur Confutationi. Id facere principes nostri recusauerunt. Quo modo enim assentirentur in causa religionis, scripto non inspecto: Et audierant articulos quosdam damnatos esse, in quibus non poterant iudicia aduersariorum sine scelere comprobare. Iusserant autem me & alios quosdam parare Apologiam Confessionis, in qua exponerentur Cæs. Maiestati causæ, quare non recipere Confutationem, & ea quæ obiecerant aduersarij diluerentur. Quidam enim ex nostris inter prælegendum capita locorum & argumentorum exceperant, Hanc Apologiam obtulerunt ad

extremum Cæsareæ Maiest. ut cognosceret nos maximis & gra-
 uissimis causis impediri, quo minus Confutationem approbare-
 mus. Verum Cæsarea Maiestas non recepit oblatum scriptum.
 Postea editum est decretum quoddam, in quo gloriantur aduer-
 sarij, q̄ nostram confessionem ex scripturis confutauerint. Habes
 igitur Lector nunc Apologiam nostrā, ex qua intelliges, & quid
 aduersarij iudicauerint, retulimus enim bona fide, & q̄ articulos
 aliquot contra manifestam scripturam spiritus sancti damnaue-
 rint, Tantum abest, ut nostras sententias per scripturas labefacta-
 uerint. Quanq̄ autem initio Apologiam institutumus communi-
 cato cum alijs consilio, tamen ego inter excudendum quaedam
 adieci. Quare meum nomen profiteor, ne quis queri possit sine
 certo autore librum editū esse. Semper hic meus mos fuit in his
 controuersijs, ut quantum omnino facere possem, retinerem for-
 mam usitatae doctrinae, ut facilius aliquādo coire concordia pos-
 set. Neq̄ multo secus nunc facio, Etsi recte possem longius abdu-
 cere huius aetatis homines ab aduersariorum opinionibus. Sed
 aduersarij sic agunt causam, ut ostendant se neq̄ ueritatem, neq̄
 concordiam quærere, sed ut sanguinem nostrum exorbeant. Et
 nunc scripsi, quam moderatissime potui, ac si quid uideretur dictū
 asperius, hic mihi praefandum est, me cum Theologis ac Mona-
 chis, qui scripserunt Confutationem, litigare, non cum Cæsare,
 aut Principibus, quos, ut debeo, ueneror. Sed uidi nuper Confu-
 tationem, & animaduerti adeo insidiosae & calumniosae scriptam
 esse, ut fallere etiam cautos in certis locis posset. Non tractaui ta-
 men omnes cauillationes. Effet enim infinitum opus, sed praeci-
 pua argumenta complexus sum, ut extet apud omnes nationes,
 testimonium de nobis, q̄ recte & pie sentiamus de Euangelio
 Christi. Non delectat nos discordia, Nec nihil mouemur periculo
 nostro, quod quantum sit in tanta acerbitate odiorum, quibus
 intelligimus accensos esse aduersarios, facile intelligimus. Sed
 non possumus abijcere manifestam ueritatē & Ecclesiae necessas

PRAEFATIO.

etiam, quare incommoda & pericula propter gloriam Christi, & utilitatem Ecclesiae perferenda esse sentimus, & cōfidimus Deo probari hoc nostrum officium, & speramus æquiora de nobis iudicia posteritatis fore. Neque enim negari potest, quin multi loci doctrinae Christianae, quos maxime prodest extare in Ecclesia, a nostris patefacti & illustrati sint, qui qualibus & quam periculosis opinionibus obruti olim iacuerint apud Monachos, Canonistas, & Theologos Sophistas, non libet hic recitare. Habemus publica testimonia multorum bonorum uirorum, qui Deo gratias agunt pro hoc summo beneficio, quod de multis necessarijs locis docuerit meliora, quam passim leguntur apud aduersarios nostros. Commendabimus itaque causam nostram Christo, qui olim iudicabit has controuersias, quem oramus, ut respiciat afflictas & dissipatas Ecclesias, & in concordiam piam & perpetuam redigat.

APOLOGIA

CONFESSIONIS.

PRIMUM ARTICVLVM CON-
 fessionis nostræ probât nostri aduersarij, in quo
 exponim⁹ nos credere & docere, q̄ sit una essen-
 tia diuina, indiuidua &c. & tamen tres sint dis-
 tinctæ personæ eiusdem essentiæ diuinæ, &
 coeternæ, Pater, Filius, & Spirit⁹ sanctus. Hūc
 articulum semper docuimus, & defendimus, Et sentimus eū ha-
 bere certa & firma testimonia in scripturis sanctis, quæ labefactas-
 ri non queant. Et constanter affirmamus aliter sentientes, extra
 Ecclesiam Christi, & Idolatras esse, & Deū contumelia afficere.

DE PECCATO ORI- GINALI.

SECVNDVM ARTICVLVM DE PEC-
 cato Originis probant aduersarij, Verum ita ut reprehend-
 ant tamen definitionem peccati Originalis, quam nos obiter
 recitauimus. Hic in ipso statim uestibulo deprehendet Cæsar.
 Maiestas, non solum iudiciū, sed etiam candorem istis defuisse,
 qui Confutationem scripserunt. Nam cum nos simplici animo
 obiter recensere uoluerimus illa, quæ peccatum Originis com-
 plectitur, isti acerba interpretatione conficta, sententiam per
 se nihil habentem incommodi, arte deprauant. Sic inquirunt, si-
 ne metu Dei, sine fide esse, est culpa actualis. Igitur negant esse
 culpam originalem.

Has argutias satis apparet in scholis natas esse, non in Consilio Cæsaris. Quamquam autem hæc cauillatio facillime reuelli possit, tamen ut omnes boni uiri intelligant, nos nihil absurdi de hac causa docere. Primum petimus, ut inspiciatur Germanica confessio, hæc absoluet nos suspitione nouitatis, Sic enim ibi scriptum est, **Weiter wirt geleret / das nach dem fall Ade alle menschen / so natürlich geboren werden / inn sünden empfangen vnd geboren werden / das ist / das sie alle von mütter leib an / voll böser lust vnnnd neigung sind / keine ware Gottes forcht / kein waren glaube an Got von natur haben können.**

Hic locus testatur nos, non solum actus, sed potentiam seu dona efficiendi timorem & fiduciam erga deum adimere propagatis secundum carnalem naturam, Dicimus. n. ita natos habere concupiscentiam, nec posse efficere uerum timorem & fiduciam erga Deum. Quid hic reprehendi potest? Bonis uiris quidem arbitramur nos satis purgatos esse. Nam in hanc sententiam latina descriptio, potentiam naturæ detrahit, hoc est, dona & uim efficiendi timorem & fiduciam erga Deum, detrahit & in adultis actus. Ut cum nominamus concupiscentiam, non tantum actus seu fructus intelligimus, sed perpetuam naturæ inclinationem.

Sed postea ostendemus pluribus uerbis, nostram descriptionem consentire cum usitata ac ueteri definitione. Prius enim consilium nostrum aperiendum est, cur his potissimum uerbis hoc loco usi simus. Aduersarij in scholis fatentur materiale (ut uocant) peccati originalis esse concupiscentiam, quare in definiendo non fuit pretereunda, præsertim hoc tempore, cum de ea nonnulli parum religiose philosophantur.

Quidam enim disputant, peccatum originis non esse aliquod in natura hominis uitium, seu corruptionem, sed tantum seruitutem, seu conditionem mortalitatis, quam propagati ex Adam sustineant

neant, sine aliquo proprio uitio, propter alienam culpam. Præterea addunt, neminem damnari morte æterna propter peccatum originis, Sicut ex ancilla serui nascuntur, & hanc conditionem sine naturæ uitio, sed propter calamitatem matris sustinent. Nos, ut hanc impiam opinionem significaremus nobis displicere, concupiscentiæ mentionem fecimus, optimo animo morbos nominauimus, & exposuimus, quæ natura hominum corrupta & uitiosa nascatur.

Nec uero tantum concupiscentiam nominauimus, sed diximus etiam deesse timorem dei, & fidem. Id hoc consilio adieci-
mus, Extenuant peccatum Originis & scholastici doctores, non
satis intelligentes definitionem peccati originis, quam acceperunt a Patribus. De fomite disputant, quod sit qualitas corporis, & ut suo more sint inepti, quærunt utrum qualitas illa, contagione pomi, an ex afflatu serpentis contracta sit. Vtrum augeatur medicamentis. Huiusmodi quæstionibus opprefferunt principale negocium. Itaque cum de peccato originis loquuntur, grauiora uitia humanæ naturæ non commemorant, scilicet ignorantiam dei, contemptum dei, uacare metu & fiducia dei, odisse iudicium dei, fugere deum iudicantem, irasci deo, desperare gratiam, habere fiduciam rerum præsentium &c. Hos morbos, qui maxime aduersantur legi dei, non animaduertunt scholastici. Imo tribuunt interim humanæ naturæ integras uires ad diligendum deum super omnia, ad facienda præcepta dei, quo ad substantiam actuum, nec uident se pugnantia dicere. Nam proprijs uiribus posse diligere deum super omnia, facere præcepta dei, quid aliud est quæ habere iustitiam originis? Quod si has tantas uires habet humana natura, ut per sese possit diligere deum super omnia, ut confidenter affirmant scholastici, quid erit peccatum originis? Quorsum autem opus erit gratia Christi, si nos possumus fieri iusti, propria iustitia? Quorsum opus erit spiritu sancto, si uires humanæ per sese possunt deum super omnia diligere, & præcepta dei facere? Quis

G

Doctores scholastici

non uidet, quam præpostere sentiant aduersarij: Leuiore morbos in natura hominis agnoscunt, grauiore morbos non agnoscunt, de quibus tamen ubiq; admonet nos scriptura, & Prophetæ perpetuo conqueruntur, uidelicet de carnali securitate, de contemptu dei, de odio dei, & similibus uitijs nobiscum natis. Sed postquam scholastici admiscuerunt doctrinæ Christianæ, Philosophiâ de perfectione naturæ, & plus, q̄ satis erat, libero arbitrio & actibus elicitis tribuerunt, & homines philosophica seu ciuili iustitia, quam & nos fatemur rationi subiectam esse, & aliquo modo in potestate nostra esse, iustificari coram deo docuerunt, non potuerunt uidere interiorem immunditiam naturæ hominum. Neq; enim potest iudicari, nisi ex uerbo dei, quod scholastici in suis disputationibus non sæpe tractant.

Hæc fuerunt causæ, cur in descriptione peccati originis, & concupiscentiæ mentionem fecimus, & detraximus naturalibus uiribus hominis, timorē & fiduciâ erga deum. Voluimus enim significare, q̄ peccatū originis hos quoq; morbos cōtineat, ignorantiam dei, contemptū dei, uacare metu dei, & fiducia erga deū, nō posse diligere deū. Hæc sunt præcipua uitia naturæ humanæ, pugnantia propriè cum prima tabula decalogi.

Neq; noui quicquam diximus. Vetus definitio recte intellecta prorsus idem dicit, Cum ait peccatum originis carentiam esse iustitiæ originalis. Quid est autem iustitia? Scholastici hic rixantur de dialecticis quæstionibus, non explicant quid sit iustitia originalis. Porro iustitia in scripturis continet non tantum secundam tabulam Decalogi, sed primam quoq; , quæ præcipit de timore dei, de fide, de amore dei. Itaq; iustitia originalis habitura erat nō solum æquale temperamentum qualitatuum corporis, sed etiam hæc dona, notitiam dei certiozem, timorem dei, fiduciam dei, aut certe rectitudinem, & uim ista efficiendi. Idq; testatur scriptura cum inquit, hominem ad imaginem & similitudinem dei conditum esse, Quod quid est aliud, nisi in homine hanc sapientiam &

Iustitiam effigiatam esse, quæ deum apprehenderet, & in qua re-
lucet deus, hoc est homini dona esse data, notitiam dei, timorē
dei, fiduciam erga deum, & similia. Sic enim interpretatur simili-
tudinem dei Irenæus & Ambrosius, qui cum alia multa in hanc
sententiã dicit, tũ ita inquit. Non est ergo anima ad imaginẽ dei,
in qua deus non semper est. Et Paulus ad Ephesios & Colossen-
ses ostendit imaginem dei, notitiam dei esse, iustitiam & ueritatẽ.
Nec Longobardus ueretur dicere, quod iustitia originis, sit ipsa si-
militudo dei, quæ homini indita est a deo. Recitamus ueterum
sententias, quæ nihil impediunt Augustini interpretationem de
imagine.

Itaq; uetus definitio, cum inquit, peccatum esse carentiam ius-
titia, detrahit non solum obedientiam inferiorum uirum homi-
nis, sed etiam detrahit notitiam dei, fiduciam erga deum, timorē
& amorem dei, aut certe uim ista efficiendi detrahit. Nam & ipsi
Theologi in scholis tradunt ista non effici sine certis donis, & au-
xilio gratia. Nos ipsa dona nominamus, ut res intelligi possit, no-
titiam dei, timorem & fiduciam erga deum. Ex his apparet ue-
terem definitionem prorsus idem dicere, quod nos dicimus detra-
hentes metum dei & fiduciam, uidelicet non actus tantum, sed
dona & uim ad hæc efficienda.

Eadem est sententiã definitionis, quæ extat apud Augustinũ,
qui solet definire peccatum originis concupiscentiam esse. Signi-
ficat enim concupiscentiam successisse amissa iustitia. Nam ægra
natura quia non potest deum timere & diligere, deo credere, que-
rit & amat carnalia. Iudicium dei, aut securã contemnit, aut odit
perterrefacta. Ita & defectum complectitur Augustinus, & uitio-
sum habitum, qui successit, Neq; uero concupiscentia tantũ cor-
ruptio qualitatum corporis est, sed etiam praua conuersio ad car-
nalia in superioribus uiribus. Nec uident, quid dicant, qui simul
tribuunt homini cõcupiscentiam non mortificatam a spiritu san-
cto, & dilectionem dei super omnia.

Irenæus
Ambrosius

Longobardus

Natura

Iudicium dei

Cõcupiscentia

Nos igitur recte expressimus utrunq; in descriptione peccati Originalis, uidelicet defectus illos, non posse deo credere, non posse deum timere ac diligere. Item habere concupiscentiam, que carnalia quærit contra uerbum dei, hoc est, quærit non solum uoluptates corporis, sed etiam sapientiam & iustitiam carnalem, & confidit his bonis, contemnens deum. Neq; solum ueteres, sed etiam recentiores, Siqui sunt cordaciores, docent simul ista uere peccatum originis esse, defectus uidelicet, quos recensui, & concupiscentiam. Sic enim inquit Thomas, Peccatum originis habet priuationem originalis iustitiæ, & cum hoc inordinatam dispositionem partium animæ, unde non est priuatio pura. Sed quidam habitus corruptus. Et Bonauentura, Cum queritur quid sit originale peccatum, recte respondetur, qd sit concupiscentia immoderata. Recte etiam respondetur, qd sit debitæ iustitiæ carentia. Et in una istarum responsionum includitur altera. Idem sensit Hugo cum ait, Originale peccatum esse, ignorantiam in mente, & concupiscentiam in carne. Significat enim nos nascentes afferre ignorantiam dei, incredulitatem, diffidentiam, contemptum, odium dei. Hæc enim complexus est, cum ignorantiam nominat. Et hæc sententiæ consentiunt cum scripturis. Nam Paulus interdum expresse nominat defectum, ut 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ spiritus dei sunt. Alibi concupiscentiam nominat efficacem in membris, & parientem malos fructus. Plures locos citare de utraq; parte possemus, sed in re manifesta nihil opus est testimonijs. Et facile iudicare poterit prudens lector has non tantum culpas actuales esse, sine metu dei, & sine fide esse. Sunt enim durabiles defectus in natura non renouata.

Nihil igitur de peccato originis sentimus alienum, aut a scriptura, aut a catholica ecclesia, sed grauissimas sententiæ Scripturæ & Patrum obrutas Sophisticis rixis Theologorum recentium, repurgamus, & in lucem restituimus, nam res ipsa loquitur, recentiores Theologos non animaduertisse, quid uoluerint Patres de

Thomas

Bonauentura

Originale peccatum est

Hugo

1. Cor. 2.

defectu loquentes. Est autē necessaria cognitio peccati originis. Neque enim potest intelligi magnitudo gratiæ Christi, nisi morbis nostris cognitis. Tota hominis iustitia, mera est hypocrisis coram Deo, nisi agnouerimus cor naturaliter uacare amore, timore, fiducia Dei. Ideo propheta inquit, Postquam ostēdisti mihi, percussi femur meum. Item, Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, id est, non recte sentiens de Deo.

Hic flagellant aduersarij etiam Lutherum quod scripserit, Peccatum originis manere post Baptismum, Addunt hunc articulum iure damnatum esse a Leone. x. Sed Cęsa. Maieft. in hoc loco manifestam calumniam deprehendet. Sciūt enim aduersarij in quā sententiam Lutherus hoc dictum uelit, quod peccatum originis reliquum sit post Baptismū. Semper ita scripsit, quod Baptismus tollat reatum peccati originalis, etiam si materiale, ut isti uocāt, peccati maneat, uidelicet concupiscentia. Addidit etiam de materiali, quod SPIRITVS sanctus datus per baptismum incipit mortificare concupiscentiam, & novos motus creat in homine. Ad eundem modum loquitur & Augustinus, qui ait, Peccatum in Baptismo remittitur, non ut non sit, sed ut non imputetur. Hic palam fatetur esse, hoc est, manere peccatū, tametsi non imputetur. Et hæc sententia adeo placuit posterioribus, ut recitata sit & in Decretis. Et contra Iulianum inquit Augustinus, Lex ista, quę est in membris, remissa est regeneratiōe spiritali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus est sacramento, quo renascuntur fideles. Manet autem quia operatur desideria, contra quę dimicant fideles. Sic sentire ac docere Lutherum sciunt aduersarij. Et cum rem improbare nō possint, uerba tamē calumniantur, ut hoc artificio innocentem opprimant.

At disputant concupiscentiam pœnam esse, non peccatum, Lutherus defendit peccatum esse. Supra dictum est Augustinū definire peccatum originis, quod sit cōcupiscentia, Expostulent cū Augustino, si quid habet incommodi hæc sententia. Præterea

Inspira hoij

Dis ho mēdax!

Paulus ait concupiscētiā nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Item uideo aliam legē in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me legi peccati, quae est in membris meis. Hæc testimonia nulla cauillatiōe euerſi possunt. Clare enim appellant concupiscētiā peccatū, Quod tamen his qui sunt in Christo, non imputatur, & si res sit natura digna morte, ubi nō cōdonatur. Sic patres citra cōtrouersia sentiūt, Nā Augustinus longa disputatione reuellit opiniōē istorū, qui sentiebant concupiscētiā in homine non esse uitium, sed ἀδιάφορον, ut corporis color, aut aduersa ualetudo ἀδιάφορον dicit.

Quod si contendent aduersarij, fomitem esse ἀδιάφορον, reclamabunt non solum multæ sententiæ scripturæ, sed plane tota Ecclesia. Quis enim unquam ausus est dicere hæc esse ἀδιάφορα, etiam si perfectus consensus non accederet, dubitare de ira Dei, de gratia Dei, de uerbo dei, irasci iudicijs dei, indignari q̄ Deus non eripit statim ex afflictionibus, fremere q̄ impij meliore fortuna utuntur, quam boni, incitari ira, libidine, cupiditate glorię, opum &c. Et hæc agnoscut in se homines p̄ij, ut apparet in Psalmis, ac Prophetis. Sed in Scholis transtulerunt huc ex Philosophia prorsus alienas sentētiās, Quod propter passiones nec boni, nec mali simus, nec laudemur, nec uituperemur. Item, nihil esse peccatum, nisi uoluntarium. Hæc sententię apud Philosophos de civili iudicio dictæ sunt, non de iudicio dei. Nihilo prudentius assunt & alias sententiās, naturam non esse malam, Id in loco dictum non reprehendimus, sed non recte detorquetur ad extenuandum peccatum originis, Et tamen hæc sententiæ leguntur apud Scholasticos, qui intempestiue cōmiscēt philosophicā seu civile doctrinā de moribus cū Euāgelio. Neq; hæc in Scholis tantum disputabantur, sed ex scholis, ut fit, efferebantur ad populum. Et he persuasiones regnabant, & alebant fiduciam humanarū uirū & opprimebant cognitionē gratiæ Christi. Itaq; Lutherus uolēs magnitudinē peccati originalis & humanæ infirmitatis declara

re, docuit reliquias illas peccati originalis, non esse sua natura in homine ἀδιάφορα, sed indigere gratia Christi, ne imputentur, item spiritu sancto, ut mortificentur.

Quanc̄ Scholastici utrunq; extenuant, peccatū & pœnam, cū docent hominē proprijs uiribus posse mandata dei facere. In Genesi aliter describitur pœna imposita pro peccato originis. Ibi enim nō solū morti & alijs corporalibus malis subiicitur humana natura, sed etiā regno diaboli. Nā ibi fertur hæc horribilis sententia, Inimicitias ponam inter te & mulierē, & inter semen tuū, & semen illius. Defectus, & concupiscentia sunt pœnæ & peccata, Mors & alia corporalia mala, & tyrannis diaboli proprie pœnæ sunt. Est, n. natura humana in seruitutem tradita, & captiua a diabolo tenetur, qui eā impijs opinionibus & erroribus demeritat, & impellit ad omnis generis peccata. Sicut aut̄ diabolus uinci nō potest, nisi auxilio Christi, Ita non possumus nos proprijs uiribus ex ista seruitute eximere. Ipsa mūdi historia ostendit, quāta sit potentia regni diaboli. Plenus est mundus blasphemijs contra deū, & impijs opinionibus, & his uinculis habet diabolus irritos sapientes & iustos corā mundo. In alijs ostendunt se crassiora uitia. Cū aut̄ datus sit nobis Christus, qui & hæc peccata, & has pœnas auferat, & regnū diaboli, peccatū & mortē destruat, beneficia Christi nō poterūt cognosci, nisi intelligamus mala nostra. Ideo de his rebus nostri concionatores diligenter docuerūt, & nihil noui tradiderunt, sed sanctam scripturam, & sanctorum Patrum sententias proposuerunt.

Hæc arbitramur satisfactura esse Cæs. Maiestati, de puerilibus & frigidis cauillationibus, quibus aduersarij articulum nostrum calumniati sunt. Scimus enim nos recte & cum catholica Ecclesia Christi sentire, Sed si renouabūt hæc cōtrouersia aduersarij, nō defuturi sunt apud nos, qui respōdeāt, & ueritati patrocinentur. Nā aduersarij in hac causa, magna ex parte quid loquantur, nō intelligūt, Sape dicunt pugnantia, Nec formale peccatū

Natura hūmana

DE IUSTIFICATIONE.

originis, nec defectus quos uocant, recte ac Dialectice expediūt. Sed nos hoc loco noluimus istorum rixas nimis subtiliter excutere, Tantum sententiam sanctorum Patrum, quam & nos sequimur, communibus & notis uerbis duximus esse recitandam.

Tertium articulum probant aduersarij, in quo confitemur duas in Christo naturas, uidelicet naturam humanā assumptam a uerbo in unitatem personæ suæ. Et q̄ idem Christus passus sit ac mortuus, ut recōciliaret nobis patrē, & resuscitatus ut regnet, iustificet, & sanctificet credentes &c. iuxta Symbolum Apostolorum & Symbolum Nicenum.

DE IUSTIFICATIONE.

IN quarto, quinto, sexto, & infra in articulo, xx. damnant nos q̄ docemus homines non propter sua merita, sed gratis propter Christum consequi remissionem peccatorum fide in Christum. Vtrumq; enim damnant, & q̄ negamus homines propter sua merita consequi remissionem peccatorum, & q̄ affirmamus homines fide consequi remissionem peccatorum, & fide in Christum iustificari. Cum autem in hac controuersia præcipuus locus doctrinæ Christianæ agitetur, qui recte intellectus illustrat & amplificat honorem Christi, & affert necessariam & uberrimā consolationem pijs cōscientijs, rogamus ut Cæsarea Maiestas de rebus tantis clementer nos audiat. Nam aduersarij cū neq; quid remissio peccatorum, neq; quid fides, neq; quid gratia, neq; quid iustitia sit, intelligāt, misere contaminant hunc locum, & obscurant gloriam & beneficia Christi, & eripiunt pijs cōscientijs propositas in Christo consolationes. Vt autem & confirmare confessionem nostram, & diuere ea, quæ aduersarij obijciunt, possimus, in iocō quædam præfanda sunt, ut fontes utriusq; generis doctrinæ, aduersariorum, & nostræ cognosci possint.

Vniuersa

Vniuersa scriptura in hos duos locos præcipuos distribui debet, in legem, & promissiones. Alias enim legem tradit, alias tradit promissionem de Christo, uidelicet, cum aut promittit Christum uenturum esse, & pollicetur propter eum remissionem peccatorum, iustificationem & uitam æternam, aut in euāgelio Christus, postquam apparuit, promittit remissionem peccatorum, iustificationem & uitam æternam. Vocamus autem legem in hac disputatione decalogi præcepta, ubicunq; illa in scripturis leguntur. De ceremonijs & iudicialibus legibus Moyfi in præsentia nihil loquimur.

Ex his aduersarij sumunt legem, quia humana ratio naturaliter intelligit aliquo modo legem. Habet enim idem iudicium scriptum diuinitus in mente, & per legem querunt remissionem peccatorum & iustificationem. Decalogus autem requirit non solū *Decalogus* externa opera ciuilia, quæ ratio utcunq; efficere potest, sed etiam requirit alia longe supra rationem posita, scilicet, uere timere deum, uere diligere deum, uere inuocare deum, uere statuere, quod deus exaudiat, & expectare auxilium dei in morte, in omnibus afflictionibus, deniq; requirit obedientiam erga deum in morte & omnibus afflictionibus, ne has fugiamus, aut auersemur, cum deus imponit.

Hic Scholastici secuti Philosophos tantum docent iustitiam rationis, uidelicet, ciuilia opera, & affingunt, quod ratio sine spiritu sancto possit diligere deum supra omnia. Nam donec humanus animus, ociosus est, nec sentit iram, aut iudicium dei, fingere potest, quod uelit deum diligere, quod uelit propter deum benefacere. Adhunc modum docent homines mereri remissionem peccatorum, faciendo quod est in se, hoc est, si ratio dolens de peccato, eliciat actum dilectionis dei, aut bene operetur propter deum. Et hæc opinio, quia naturaliter blanditur hominibus, peperit & auxit multos cultus in ecclesia, uota Monastica, abusus Missæ. Et subinde alij alios cultus atq; obseruationes hac opinione exco

H

gitauerunt. Et ut fiduciam talium operum alerēt atq; atgerent, affirmauerunt deum necessario gratiam dare sic operanti, necessitate non coactionis, sed immutabilitatis.

In hac opinione multi magni & perniciosi errores harēt, quos longum esset enumerare. Tantum illud cogitet prudens lector, Si hæc est iustitia Christiana, quid interest inter philosophiam, & Christi doctrinam? Si meremur remissionem peccatorum his nostris actibus elicitis, quid præstat Christus? Si iustificari possumus per rationem & opera rationis, quorsum opus est Christo aut regeneratione? Et ex his opinionibus iam eo prolapsa res est, ut multi irrideant nos, qui docemus aliam iustitiam præter philosophicam quærendam esse. Audiuimus quosdam pro concione ablegato euangelio, Aristotelis ethica enarrare. Nec errabant isti si uera sunt, quæ defendunt aduersarij. Nam Aristoteles de moribus ciuilibus adeo scripsit erudite, nihil ut de his requirendum sit amplius. Videmus extare libellos, in quibus conferuntur quædam dicta Christi, cum Socratis, Zenonis, & aliorum dictis, quasi ad hoc uenerit Christus, ut traderet leges quasdam, per quas mereamur remissionem peccatorum, nõ acciperemus gratis propter ipsius merita. Itaq; si recipimus hic aduersariorum doctrinam, q̄ mereamur operibus rationis remissionem peccatorum & iustificationem, nihil iam intererit inter iustitiam philosophicam, aut certe Pharisaicam, & Christianam.

Quamquam aduersarij ne Christum omnino prætereant, requirunt notitiam historię de Christo, & tribuunt ei, q̄ meruerit nobis dari quendam habitum, siue ut ipsi uocant, primam gratiam, quam intelligunt habitum esse inclinãtem, ut facilius diligamus deum. Exiguum tamen est, quod huic habitui tribuunt, quia fingunt actus uoluntatis ante habitum illum, & post illum habitum eiusdem speciei esse, Fingunt uoluntatem posse diligere deum, sed habitus ille tamen extimulat, ut idem faciat libentius. Et iuuant mereri hunc habitum primũ per præcedentia merita, deinde

Aristoteles

subent mereri operibus legis incrementum illius habitus, & uitā æternam. Ita sepeliunt Christum, ne eo mediatore utantur homines, & propter ipsum sentiant se gratis accipere remissionem peccatorum et reconciliationem, sed somnient se propria impletione legis mereri remissionem peccatorum, & propria impletione legis coram deo iustos reputari, cum tamē legi nunquam satisfiat, cum ratio nihil faciat, nisi quædam ciuilia opera. Interim neque timeat deum, neque uere credat se deo curæ esse. Et quanquā de habitu illo loquuntur, tamen sine iustitia fidei, neque existere dilectio dei, in hominibus, neque quid sit dilectio dei intelligi potest.

Et quod fingunt discrimen inter meritum congrui, & meritū condigni, ludunt tantum, ne uideantur aperte *πελαγιασθησιν*. Nam si deus necessario dat gratiā pro merito congrui, iam non est meritum congrui, sed meritum condigni. Quanquam quid dicant, non uident. Post habitum illum dilectionis fingunt hominem de condigno mereri. Et tamen iubēt dubitare, utrum adsit habitus. Quomodo igitur sciunt, utrum de congruo an de condigno mereantur. Sed tota hæc res conficta est ab ociosis hominibus, qui non norant, quomodo contingat remissio peccatorum, & quomodo in iudicio dei, & terroribus conscientię, fiducia operum nobis excutiatur. Securi hypocritę semper iudicant se de condigno mereri, siue adsit habitus ille, siue non adsit, quia naturaliter confidunt homines propria iustitia, sed conscientię perterrefactę ambigunt & dubitant, & subinde alia opera quærunt & cumulant, ut acquiescant. Hęc nunquam sentiunt se de condigno mereri, & ruunt in desperationem, nisi audiant præter doctrinam legis, Euangelium de gratuita remissione peccatorum, & iustitia fidei.

Hypocritę

Ita nihil docent aduersarij, nisi iustitiam rationis, aut certe legis, in quam intuentur, sicut Iudæi in uelatam Moyse faciem, & in securis Hypocritę, qui putant se legi satisfacere, excitant præsumptionem & inanem fiduciam operum, & contemptum

gratiæ Christi, E contra pauidas conscientias adigunt ad desperationem, quæ operantes cum dubitatione, nunquam possunt experiri, quid sit fides, & quam sit efficax, ita ad extremum penitus desperant.

Nos autem de iustitia rationis sic sentimus, quod deus requirat eam, & quod propter mandatum dei necessario sint facienda honesta opera, quæ decalogus præcipit, iuxta illud, Lex est pædagogus. Item, Lex est iniustis posita. Vult enim deus coerceri carnales illa civili disciplina. Et ad hanc conseruandam dedit leges, literas, doctrinam, magistratus, pœnas. Et potest hanc iustitiam utcumque ratio suis uiribus efficere, quanquam sæpe uincitur imbecillitate naturali, & impellente diabolo ad manifesta flagitia. Quanquam autem huic iustitiæ rationis libenter tribuimus suas laudes. Nullum enim maius bonum habet hæc natura corrupta. Et recte inquit Aristoteles, neque Hesperum, neque Luciferum formosior rem esse iustitia. Ac deus etiam ornat eam corporalibus præmijs, tamen non debet cum contumelia Christi laudari.

Falsum est enim, quod per opera nostra mereamur remissionem peccatorum.

Falsum est & hoc, quod homines reputentur esse iusti coram deo, propter iustitiam rationis.

Falsum est & hoc, quod ratio proprijs uiribus possit deum supra omnia diligere, & legem dei facere, uidelicet, uere timere deum, uere statuere, quod deus exaudiat, uelle obedire deo in morte, & alijs ordinationibus dei. Non concupiscere aliena &c. etsi civilia opera efficere ratio potest.

Falsum est & hoc & contumeliosum in Christum, quod non peccent homines facientes præcepta dei sine gratia.

Huius nostræ sententiæ testimonia habemus, non solum ex scripturis, sed etiam ex Patribus. Nam Augustinus copiosissime disputat contra Pelagianos gratiam non dari propter merita nostra. Et de natura & gratia inquit, Si possibilitas naturalis per liberum

arbitrium, & ad cognoscendum quomodo uiuere debeat, & ad bene uiuēdū sufficit, sibi ergo Christus gratis mortuus est. Ergo euacuatum est scandalum crucis. Cur non etiam ego hic exclaimem? Imo exclaimabo & istos increpabo dolore Christiano. Euacuati estis a Christo, qui in natura iustificamini, a gratia excidistis. Ignorantes enim iustitiam Dei, & uestram uolentes constituere, iustitiæ Dei non estis subiecti. Sicut enim finis legis, ita etiam naturæ humanæ uitiosæ saluator Christus est, ad iustitiam omni credenti. Et Iohannis. 8. Si uos filius liberauerit, uere liberi eritis. Non igitur possumus per rationem liberari a peccatis, & mereri remissionem peccatorum. Et Iohannis tertio scriptum est. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nō potest introire in regnū Dei. Quod si opus est renasci per spiritum sanctum, Iustitia rationis non iustificat nos coram Deo, non facit legem, Roma. 3. Omnes carent gloria Dei, id est, carent sapientia & iustitia dei, quæ Deum agnoscit & glorificat. Item Roma. 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum, Legi enim Dei nō est subiectus, ac ne potest quidem ei subijci. Qui autem in carne sunt, Deo placere nō possunt. Hęc adeo sūt aperta testimonia, ut nō desiderēt acutum intellectorem, sed attentum auditorē, ut Augustini uerbis utamur, quibus ille in eadē causa usus est. Si sensus carnis est, inimicitia aduersus DEVM, certe caro non diligit DEVM. Si non potest legi DEI subijci, non potest Deum diligere. Si sensus carnis est inimicitia aduersus Deum, peccat caro etiam cum externa ciuilia opera facimus. Si non potest subijci legi dei, certe peccat, etiam si egregia facta, & digna laude iuxta humanū iudiciū habet. Aduersarij intuentur præcepta secundę tabulę, quæ iustitiam ciuilem continent, quam intelligit ratio. Hac contenti putant se legi Dei satisfacere. Interim primam tabulam nō uident, quæ præcipit, ut diligamus Deum, ut uere statuamus, q̄ Deus irascatur peccato, ut uere timeamus Deum, ut uere statuamus, q̄ Deus exaudiat. At humanus animus sine spiritu sanc

Ioh. 8. vt. 3.

Rom. 3. vt. 8.

cto, aut securus contemnit iudiciū dei, aut in pœna fugit & odit iudicantem deum. Itaq; non obtemperat primæ tabulæ. Cū igitur hereant in natura hominis contemptus dei, dubitatio de uerbo dei, de minis, & promissionibus, uere peccāt homines, etiam cum honesta opera faciunt sine spiritu sancto, quia faciunt ea impio corde iuxta illud, Quidquid nō est ex fide, peccatum est. Tales enim operantur cum contemptu dei, sicut Epicurus non sentit se deo, curæ esse respici, aut exaudiri a deo. Hic cōtemptus uiciat opera in speciem honesta, quia Deus iudicat corda.

Postremo hoc imprudētissime scribitur ab aduersarijs, q̄ homines rei æternæ iræ, mereantur remissionem peccatorū per actū elicūm dilectionis, cum impossibile sit diligere deum, nisi prius fide apprehendatur remissio peccatorum. Non enim potest cor uere sentiens deum irasci, diligere deum, nisi ostēdatur placatus. Donec terret & uideatur nos abijcere in æternam mortem, nō potest se erigere natura humana, ut diligat iratum, iudicantem & punientem. Facile est ociosis fingere ista somnia de dilectione, q̄ reus peccati mortalis possit deum diligere super omnia, quia non sentiunt, quid sit ira, aut iudicium dei. At in agone conscientia & in acie experitur conscientia uanitatem illarum speculationum philosophicarum. Paulus ait. Lex iram operatur. Non dicit per legem mereri homines remissionem peccatorū. Lex enim semper accusat conscientias, per terre facit. Non igitur iustificat, quia conscientia perterrefacta lege fugit iudicium dei. Errant igitur, qui per legem, per opera sua mereri se remissionem peccatorum confidūt. Hæc de iustitia rationis, aut legis, quam aduersarij docent, satis sit dixisse. Nam paulo post cum nostram sententiā de iustitia fidei dicemus, res ipsa coget plura testimonia ponere, quæ etiam proderunt ad illos errores aduersariorum, quos hactenus recensuimus, euertendos.

Quia igitur non possunt homines uiribus suis legem dei facere, & omnes sunt sub peccato, & rei æternæ iræ ac mortis, Ideo

non possumus per legem a peccato liberari, ac iustificari, sed data est promissio remissionis peccatorum & iustificationis propter Christum, qui dat⁹ est pro nobis, ut satisfaceret pro peccatis mundi, & positus est mediator ac propiciator. Et hæc promissio non habet conditionem meritorum nostrorum, sed gratis offert remissionem peccatorum & iustificationem, sicut Paulus ait. Si ex operibus, iam non est gratia. Et alibi. Iustitia dei iam manifestatur sine lege, id est, gratis offertur remissio peccatorum. Nec pendet reconciliatio ex nostris meritis. Quod si ex nostris meritis penderet remissio peccatorum & reconciliatio esset ex lege, esset inutilis. Quia enim legem non facimus, sequeretur etiam promissionem reconciliationis nunquam nobis contingere. Sic argumentatur Paulus Roma. 4. Si ex lege esset hæreditas, inanis esset fides, & abolita promissio. Si enim promissio requireret conditionem meritorum nostrorum, ac legem, cum legem nunquam faciamus, sequeretur promissionem inutilem esse.

Rom. 2.

Cum autem iustificatio contingat per gratuitam promissionem, sequitur quod non possumus nos ipsi iustificare, alioqui quorsum opus erat promittere? cumque promissio non possit accipi nisi fide, Evangelium, quod est proprie promissio remissionis peccatorum & iustificationis propter Christum, prædicat iustitiam fidei in Christum, quam non docet lex, neque hæc iustitia legis. Lex enim requirit a nobis opera nostra, & perfectionem nostram, Sed promissio offert nobis oppressis peccato & morte gratis reconciliationem propter Christum, quæ accipitur non operibus, sed sola fide. Hæc fides non affert ad DEVM fiduciam priorum meritorum, sed tantum fiduciam promissionis, seu promissæ misericordiae in CHRISTO. Hæc igitur fides specialis, qua credit unusquisque sibi remitti peccata propter CHRISTVM, & DEVM placatum & propitium esse propter Christum, consequitur remissionem peccatorum, & iustificat nos, & quia in

Evangelium

DE IUSTIFICATIONE.

pœnitentia, hoc est, in terroribus consolatur & erigit corda, & re-
generat nos, & affert spiritum sanctum, ut deinde legem Dei fa-
cere possimus, uidelicet, diligere Deum, uere timere Deum, uere
statuere, q̄ Deus exaudiat. Obedire deo in omnibus afflictioni-
bus, mortificat concupiscentiam &c.

Ita fides quæ gratis accipit remissionem peccatorum, quia
opponit mediatorem & propitiatorem Christum iræ Dei, non
opponit nostra merita, aut dilectionem nostram, quæ fides, est
uera cognitio Christi, & utitur beneficijs Christi, & regenerat
corda, & præcedit legis impletionem. Et de hac fide nulla syllaba
extrat in doctrina aduersariorum nostrorum. Proinde reprehen-
dimus aduersarios, q̄ tantum tradunt iustitiam legis, nō tradūt
iustitiam Euangelij, quod prædicat iustitiam fidei in Christum.

QVID SIT FIDES IUSTI-
FICANS.

Adversarij tantū fingunt fidem esse notitiā historię, ideoq̄
docent eam cum peccato mortali posse existere. Nihil igitur
loquuntur de fide, qua Paulus toties dicit homines iustifica-
ri, quia qui reputantur iusti coram Deo, non uersantur in pecca-
to mortali. Sed illa fides, quæ iustificat, non est tantum notitiā hi-
storię, sed est assentiri promissioni Dei, in qua gratis, ppter Chris-
tum offertur remissio peccatorum & iustificatio. Et ne quis sus-
picetur, tantum notitiā esse, addemus amplius, est uelle & ac-
cipere oblatam promissionem remissionis peccatorum & iustifi-
cationis.

Ac facile potest cerni discrimen inter hanc fidem, & inter ius-
titiam legis. Fides est *λατρεία* quæ accipit a Deo oblata bene-
ficia, Iustitia legis est *λατρεία* quæ offert Deo nostra merita. Fi-
de sic uult coli Deus, ut ab ipso accipiamus ea, quæ promittit &
offert.

Quod

*fides est
iustitia est*

Quod autem fides significet non tantum historiae notitiam, sed illam fidem, quae assentitur promissioni, aperte testatur Paulus, qui ait, Iustitiam ideo ex fide esse, ut sit firma promissio. Sentit enim promissionem non posse accipi, nisi fide. Quare inter se correlatiue comparat & connectit promissionem & fidem. Quamquam facile erit iudicare, quid sit fides, si symbolum consideremus, ubi certe ponitur hic articulus, Remissionem peccatorum. Itaque non satis est credere, quod Christus natus, passus, resuscitatus sit, nisi addimus & hunc articulum, qui est causa finalis historiae, Remissionem peccatorum. Ad hunc articulum referri caetera oportet, quod uidelicet propter Christum, non propter nostra merita datur nobis remissio peccatorum. Quid enim opus erat Christum dare pro peccatis nostris, si nostra merita pro peccatis nostris possunt satisfacere?

Quoties igitur de fide iustificante loquimur, sciendum est haec tria obiecta concurrere, promissionem, & quidem gratuitam, & merita Christi tanquam precium & propiciationem. Promissio accipitur fide, gratuitum excludit nostra merita, & significat tantum per misericordiam offerri beneficium. Christi merita sunt precium, quia oportet esse aliquam certam propiciationem pro peccatis nostris. Scriptura crebro misericordiam implorat. Et sancti Patres saepe dicunt, nos per misericordiam saluari. Quoties igitur fit mentio misericordiae, sciendum est, quod fides ibi requiratur, quae promissionem misericordiae accipit. Et rursus quoties nos de fide loquimur, intelligi uolumus obiectum, scilicet misericordiam promissam. Nam fides non ideo iustificat, aut saluat, quia ipsa sit opus per sese dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam.

Et hic cultus, haec *λατρεία* in Prophetis & Psalmis passim praecipue laudatur, cum tamen lex non doceat gratuitam remissionem peccatorum, Sed Patres norant promissionem de Christo, quod deus propter Christum uellet remittere peccata. Igitur cum

intelligerent Christum fore precium pro nostris peccatis, sciebant opera nostra non esse precium rei tantæ. Ideo gratuitam misericordiam & remissionem peccatorum fide accipiebant, sicut sancti in Nouo testamento. Huc pertinent illæ crebræ repetitiones misericordiæ & fidei in Psalmis & Prophetis, ut hic, Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Hic confitetur peccata, nec allegat merita sua. Addit, Quia apud te propitiatio est. Hic erigit se fiducia misericordiæ dei. Et citat promissionem. Sustinuit anima mea in uerbo eius. Sperauit anima mea in domino, id est, quia promissisti remissionem peccatorum, hac tua promissione sustentor. Et Paulus citat de Abraham. Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam, hoc est, Abraham sensit se habere deum propitium, tantum propter ipsius promissionem. Assensus est promissioni dei, nec passus est se ab ea abstrahi etiam si uidebat se immundum atque indignum esse. Sentiebat deum præstare promissum propter ueritatem suam, non propter opera aut merita nostra. Nec possunt acquiescere perterrefacta corda, si sentire debent, se propter opera propria, aut propriam dilectionem, aut legis impletionem placere, quia hæret in carne peccatum, quod semper accusat nos. Tunc autem acquiescunt corda, quando in illis terroribus statuunt nos, ideo placere deo, quia promissit, & deum præstare promissum propter suam ueritatem, non propter dignitatem nostram. Ita Abraham audiuit hanc uocem, Noli timere, Ego enim sum protector tuus &c. Hic erexit se, & sensit deum sibi propitium esse, non quia ipse meritus esset, sed quia necesse esset dei promissionem ueram iudicari. Hæc igitur fides imputatur ei pro iustitia, hoc est, quia assentitur promissioni, & accipit oblatam reconciliationem, iam uere est iustus & acceptus deo, non propter dignitatem suam, sed quia gratuitam promissionem dei accipit. Non frustra placuit Paulo hoc testimonium Genesis. Videmus quomodo exaggerat, quæ diligenter in eo commemoratur, quia uidebat naturam fidei in hoc loco facile perspici posse, uidebat deum

serte addi testimonium de imputatione iustitiæ. Videbat adimi operibus laudem promerendæ iustificationis & pacandæ conscientiæ. Cum Abraham ideo pronuncietur iustus, quia assentitur promissioni, & accipit oblatam reconciliationem, non opponit iræ dei merita aut opera. Quare hic locus diligenter cōsideratus, copiose de tota re pias mentes docere poterit, qui quidem ita intelligi poterit, si proponant eum sibi perterrefactæ mentes, & statuant ad eundem modum se debere assentiri gratuitæ promissioni. Neq; enim possunt aliter acquiescere, nisi statuant se habere deum placatum, quia promiserit, nō quia nostra natura, uita & opera digna sint.

Iraque & Patres iustificabantur, non per legem, sed per promissionem, & fidem. Ac mirum est aduersarios adeo extenuare fidem, cum uideant ubiq; pro præcipuo cultu laudari, ut Psal. 49. *ps. 49.* Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Ita uult innotescere deus, ita uult se coli, ut ab ipso accipiamus beneficia, & quidem accipiamus propter ipsius misericordiam, non propter merita nostra. Hæc est amplissima consolatio in omnibus afflictionibus. Et huiusmodi consolationes abolen, taduersarij cum fidem extenuant, & uituperant, & tantū docent homines per opera & merita cum deo agere.

QVOD SOLA FIDES IN CHRISTVM IUSTIFICET.

PRimum, ne quis putet nos de ociosa notitia historiæ loqui, dicendum est quomodo contingat fides. Postea ostēdemus & q̄ iustificet, & quomodo hoc intelligi debeat, & diluēmus ea quæ aduersarij obijciūt. Christus Lucæ ultimo iubet prædicare *Lucæ ultimo* pœnitentiā in nomine suo, & remissionē peccatorū. Euangelium em̄ arguit omnes homines, q̄ sint sub peccato, q̄ oēs sint rei æternæ iræ ac mortis, & offert propter Christū remissionē peccatorū

& iustificationē, quæ fide accipitur. Prædicatio poenitentię, quæ arguit nos, per terrefacit conscientias ueris & serijs terroribus. In his corda rursus debent concipere consolationem. Id fit, si credat promissioni Christi, q̄ propter ipsum habeamus remissionē peccatorum. Hæc fides in illis pauoribus erigens & consolans accipit remissionem peccatorum, iustificat, & uiuificat. Nam illa consolatio est noua & spiritalis uita. Hæc plana & perspicua sunt, & a pijs intelligi possunt, & habent Ecclesiæ testimonia. Auersarij nusquam possunt dicere, quomodo detur spiritus sanctus. Fingunt sacramenta conferre spiritum sanctum ex opere operato, sine bono motu accipientis, quasi uero ociosa res sit donatio spiritus sancti.

Cum autem de tali fide loquamur, quæ non est ociosa cogitatio, sed quæ a morte liberat, & nouam uitam in cordibus parit, et est opus spiritus sancti, non stat cum peccato mortali, Sed tantisper dum adest, bonos fructus parit, ut postea dicemus. Quid potest dici de conuersione impij, seu de modo regenerationis, simplicius & clarius: Proferant unum commentarium in sententias, ex tanto Scriptorum agmine, qui de modo regenerationis dixerit. Cum loquuntur de habitu dilectionis, fingunt homines spiritum sanctum per opera mereri, non docent per uerbum accipi, sicut & hoc tempore Anabaptistæ docent. At cum deo non potest agi, deus non potest apprehendi nisi per uerbum. Ideo iustificatio fit per uerbum, sicut Paulus inquit, Euangelium est potentia dei ad salutem omni credenti. Item, Fides est ex auditu. Et uel hinc argumentum sumi potest, q̄ fides iustificet, quia si tantum fit iustificatio per uerbum, & uerbum tantum fide apprehenditur, sequitur q̄ fides iustificet. Sed sunt aliæ maiores rationes. Hæc diximus hæcenus, ut modum regenerationis ostēderemus, & ut intelligi posset, qualis sit fides, de qua loquimur.

Nunc ostendemus, q̄ fides iustificet. Vbi primum hoc monendi sunt lectores, q̄ sicut necesse est hanc sententiam tueri, quod

Euangelium est

Christus sit mediator, ita necesse sit defendere q̄ fides iustificet. Quomodo enim erit Christus mediator, si in iustificatione, non utimur eo mediatore, si non sentimus, q̄ propter ipsum iusti reputemur? Id autem est credere, confidere meritis Christi, q̄ propter ipsum certo uelit nobis Deus placat⁹ esse. Item sicut oportet defendere, q̄ præter legē, necessaria sit promissio Christi, ita necesse est defendere, q̄ fides iustificet. Lex enim non docet gratuitam remissionem peccatorum. Item, Lex nō potest fieri, nisi prius accepto spiritu sancto. Necesse est igitur defendere q̄ promissio Christi necessaria sit, At hæc nō potest accipi nisi fide. Itaq; qui negāt fidem iustificare, nihil nisi legem abolito Euangelio, & abolito Christo docent.

Sed nōnulli fortassis, cū dicitur, q̄ fides iustificet, intelligunt de principio, q̄ fides sit iniciū iustificationis, seu p̄paratio ad iustificationē, ita ut nō sit ipsa fides, illud q̄ accepti sum⁹ deo, sed opera q̄ sequūtur. Et somniant fidē; ideo ualde laudari, quia sit principiu. Magna enim uis est principij, ut uulgo dicunt, ἀρχὴ ἡμῶν οὐκ ἐστὶν ἔργον, ut si quis dicat, q̄ Grammatica efficiat oīum artiu doctores, quia præparet ad alias artes, etiā si sua quencq; ars uere artificē efficit. Non sic de fide sentimus, sed hoc defendimus, q̄ proprie ac uere ipsa fide propter Christum iusti reputemur, seu accepti Deo simus. Et quia iustificari significat ex iniustis iustos effici, seu regenerari, significat & iustos p̄nunciari seu reputari. Vtroq; enim modo loquitur scriptura. Ideo primum uolumus hoc ostēdere, q̄ sola fides ex iniusto iustum efficiat, hoc est, accipiat remissionem peccatorum.

Offendit quosdam particula sola, cum & Paulus dicat, Arbitramur hominem iustificari fide, non ex operibus. Item, Ephesios. 2. Dei donum est, non ex uobis, neq; ex operibus, ne quis gloriatur. Item Roma. 3. Gratis iustificati. Si displicet exclusiua, sola, tollant etiam ex Paulo, illas exclusiuas, gratis, non ex operibus, donum est &c. Nam hæc quoq; sunt exclusiua. Excludimus:

Grammatica

iustificari est

Ephes. 2.

Roma. 3.

autem opinionem meriti. Non excludimus uerbum aut sacramenta, ut calumniantur aduersarij. Diximus enim supra fidem ex uerbo concipi. Ac multo maxime ornamus ministerium uerbi. Dilectio etiam & opera sequi fidem debent, quare non sic excluduntur, ne sequantur, sed fiducia meriti, dilectionis aut operum in iustificatione excluditur. Idque perspicue ostendemus.

QVOD REMISSIONEM PECCATORVM SOLA FIDE IN
Christum consequamur.

Fateri etiam aduersarios existimamus, quod in iustificatione primum necessaria sit remissio peccatorum. Omnes enim sub peccato sumus. Quare sic argumentamur.

Cōsequi remissionem peccatorum, est iustificari, iuxta illud. Beati quorum remissæ sunt iniquitates.

Sola fide in Christum, non per dilectionem, non propter dilectionem aut opera, consequimur remissionem peccatorum, etsi dilectio sequitur fidem.

Igitur sola fide iustificamur, intelligendo iustificationem, ex iniusto iustum effici, seu regenerari.

Minor ita facile poterit declarari, si sciamus, quomodo fiat remissio peccatorum. Aduersarij frigidissime disputant, Vtrum sint una mutatio remissio peccatorum, & infusio gratiæ. Ociosi homines quid dicerent, non habebant. In remissione peccatorum oportet in cordibus uinci terrores peccati, & mortis æternæ, sicut Paulus testatur. 1. Corin. 15. Aculeus mortis peccatum est. Potentia uero peccati lex. Gratia autem Deo, qui dat nobis uictoriam per Dominum nostrum Iesum Christum, id est peccatum per terra facit conscientias. Id fit per legem, quæ ostendit iram Dei aduersus peccatum, sed uincimus per Christum. Quomodo

1. Cor. 15.

do: fide, cum erigimus nos fiducia promissæ misericordiæ propter Christum. Sic igitur probamus minorem. Ira Dei non potest placari, si opponamus nostra opera, quia Christus propitiatus est propitiator, ut propter ipsum fiat nobis placatus pater. Christus autem non apprehenditur tanquam mediator, nisi fide. Igitur sola fide consequimur remissionem peccatorum, cum erigimus corda fiducia misericordiæ propter Christum promissæ.

Item, Paulus Roma. 5. ait, Per ipsum habemus accessum ad Patrem, & addit, per fidem. Sic igitur reconciliamur patri, & accipimus remissionem peccatorum, quando erigimur fiducia promissæ misericordiæ propter Christum. Aduersarij Christum ita intelligunt mediatorem & propitiatorē esse, quia meruerit habitum dilectionis, non iubent nunc eo uti mediatore, sed prorsus sepulto Christo, fingunt nos habere accessum per propria opera, & per hæc habitum illum mereri, & postea dilectione habere pacem conscientiæ. An non est hoc prorsus sepelire Christum, & totam fidei doctrinam tollere? Paulus contra docet nos habere accessum, hoc est, pacem per Christum, Et ut ostenderet quomodo id fiat, addit q̄ per fidem habeamus accessum. Fide igitur propter Christum accipimus remissionem peccatorum. Non possumus iræ Dei opponere nostram dilectionem, & opera nostra.

Secundo. Certum est peccata remitti propter propitiatorē Christum. Roma. 3. Quem posuit Deus propitiatorem. Addit autem Paulus per fidem. Itaq; nobis prodest hic propitiator, cū fide apprehendimus promissam in eo misericordiam, & opponimus eam iræ ac iudicio Dei. Et in eandem sententiam scriptum est ad Ebreos. 4. Habentes Pontificem &c. accedamus cum fiducia. Iubet enim accedere ad Deum, non fiducia nostrorum meritorum, sed fiducia Pontificis Christi, requirit igitur fidem.

Tertio. Petrus in Actis Cap. x. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per

nomen eius omnes qui credunt in eum. Quomodo potuit claritas dicere: Remissionem peccatorum accipimus, inquit, per nomen eius, hoc est, propter eum, ergo non propter nostra merita, non propter nostram contritionem, attritionem, dilectionem, cultus opera. Et addit, cum credimus in eum. Requirit igitur fidem, Neque enim possumus apprehendere nomen Christi nisi fide. Præterea allegat consensum omnium Prophetarum. Hoc uere est allegare Ecclesiæ autoritatem, sed de hoc loco infra de poenitentia rursus dicendum erit.

Quarto. Remissio peccatorum est res promissa propter Christum. Igitur non potest accipi, nisi sola fide. Nam promissio accipi non potest, nisi sola fide. Roma. 4. Ideo ex fide, ut sit firma promissio, secundum gratiam, quasi dicat, Si penderet res ex meritis nostris, incerta & inutilis esset promissio, quia nunquam constituere possemus, quando satis meriti essemus. Idque facile intelligere queunt peritæ conscientiæ. Ideo Paulus ait. Galat. 3. Conclufit Deus omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi detur credentibus. Hic detrahit meritum nobis, quia dicit omnes reos esse, & conclusos sub peccatum, deinde addit promissionem, uidelicet, remissionis peccatorum, & iustificationis dari, & addit quomodo accipi promissio possit, uidelicet, fide. Atque hæc ratio sumpta ex natura promissionis apud Paulum præcipua est, & sæpe repetitur. Neque excogitari, neque fingi, quidquam potest, quo hoc Pauli argumentum euertere queat. Proinde non paciantur se bonæ mentes depelli ab hac sententiâ, quæ tantum fide accipiamus remissionem propter Christum, In hac habent certam & firmam consolationem aduersus peccati terrores, & aduersus æternam mortem, & aduersus omnes portas inferorum.

Cum autem sola fide accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem propter Christum, sola fides iustificat, quia reconciliati reputantur iusti & filij Dei, non propter suam munditiam, sed per misericordiam propter Christum, si tamen hanc
miseris

Rom. 2.

Galat. 3.

miseri cordiam fide apprehendant. Ideoq; scriptura testatur quod fide iusti reputemur. Adhuciemus igitur testimonia que clare pronunciant, q; fides sit ipsa iustitia, qua coram deo iusti reputamur uidelicet non, quia sit opus per sese dignum, sed quia accipit promissionem, qua deus pollicitus est, q; propter Christum uelit propius esse credentibus in eum, seu quia sentit, q; Christus sit nobis factus a deo, sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.

Paulus in epistola ad Romanos precipue de hoc loco disputat, & proponit, q; gratis iustificemur fide, credentes nobis deum placatum propter Christum. Et hanc propositionem capite tertio, quæ statum uniuersæ disputationis continet, tradit. Arbitramur hominem fide iustificari, non ex operibus legis. Hic aduersarij interpretantur ceremonias Leuiticas. At Paulus non tantum de ceremonijs loquitur, sed de tota lege. Allegat enim infra ex Decalogo. Non concupisces. Et si opera moralia mererentur remissionem peccatorum, & iustificationem, etiam nihil opus esset Christo, & promissione, & rueret omnia illa, quæ Paulus de promissione loquitur. Male etiam scriberet ad Ephesios, gratis nos saluatos esse, & donum dei esse, non ex operibus. Item Paulus allegat Abraham, allegat Dauidem, at hi de circumcisione habuerunt mandatum dei. Itaq; si ulla opera iustificabant, necesse erat illa opera tunc cum mandatum haberent, etiam iustificasse. Sed recte docet Augustinus Paulum de tota lege loqui, sicut prolixè *Augustinus?* disputat de spiritu & litera, ubi postremo ait. His igitur confideratis pertractatisq; pro uiribus, quas dominus donare dignatur, colligimus non iustificari hominem præceptis bonæ uitæ, nisi per fidem Iesu Christi.

Et ne putemus temere excidisse Paulo sententiam, q; fides iustificet, longa disputatione munit & confirmat eam in 4. capi. ad *Rom. 2.* Romanos. Et deinde in omnibus epistolis repetit.

Sic ait capite quarto ad Roma. Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Ei autem qui

K

non operatur, credit autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Hic clare dicit fidem ipsam imputari ad iustitiam. Fides igitur est illa res, quam deus pronunciat esse iustitiam, & addit gratis imputari. Et negat posse gratis imputari, si propter opera deberetur. Quare excludit etiam meritum operum moralium. Nam si his deberetur iustificatio coram deo, non imputaretur fides ad iustitiam sine operibus.

Et postea, Dicimus enim quod Abrahamæ imputata est fides ad iustitiam.

Cap. 5. ait, Iustificati ex fide, pacem habemus erga deum, id est, habemus conscientias tranquillas & lætas coram deo.

Roma. 4. Corde creditur ad iustitiam. Hic pronunciat fidem, esse iustitiam cordis.

Ad Galatas 2. Nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.

Ad Ephesios 2. Gratia enim saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur.

Ioannis 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.

Ioannis tertio. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat.

Item, Non misit deus filium suum in mundum, ut iudices mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur.

Actuum 13. Notum igitur sit uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remissio peccatorum annunciat, & ab omnibus quibus non potuistis in lege iustificari, in hoc omnis qui credit, iustificatur. Quomodo potuit clarius de officio Christi, & de iustificatione dici? Lex inquit non iustificabat, Ideo Christus datus est, ut cre-

damus nos propter ipsum iustificari. Aperte detrahit legi iustificationem. Ergo propter Christum iusti reputamur, cum credimus nobis deum placatum esse propter ipsum.

Actuum 4. Hic est lapis qui reprobatus est a uobis ædifican- *Ordo. 2*
tibus, qui factus est in caput anguli. Et non est in aliquo alio sa-
lus. Neque enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in
quo oporteat nos saluos fieri. Nomen autem Christi tantum fi-
de apprehenditur. Igitur fiducia nominis Christi, non fiducia no- *Nomen 1°*
strorum operum saluamur. Nomen enim hic significat causam,
quæ allegatur propter quam contingit salus. Et allegare nomen
Christi, est confidere nomine Christi, tanquam causa, seu precio,
propter quod saluamur.

Actuum 15. Fide purificans corda eorum. Quare fides illa
de qua loquuntur apostoli, non est ociosa notitia, sed res accipiens
spiritum sanctum, & iustificans nos.

Abacuc primo. Iustus ex fide uiuet. Hic primum dicit homi- *Abac. 1°*
nes fide esse iustos, qua credunt deum propitium esse, & addit, quod
eadem fides uiuificet, quia hæc fides parit in corde pacem & gau-
dium, & uitam æternam.

Esaïæ 53. Notitia eius iustificabit multos. Quid est autem no- *Esaïæ. 53.*
titia Christi, nisi nosse beneficia Christi, promissiones, quas per
Euangelium sparsit in mundum: Et hæc beneficia nosse, proprie
& uere est credere in Christum, credere quod quæ promisit deus pro-
pter Christum, certo præstet.

Sed plena est scriptura talibus testimonijs, quia alibi legem,
alibi promissiones de Christo, & de remissione peccatorum, & de
gratuita acceptatione propter Christum tradit. Extant et apud S.
Patres sparsim similia testimonia. Ambrosius enim inquit in E- *Ambrosius*
pistola ad Ireneum quendam. Subditus autem mundus eo per
legem factus est, quia ex præscripto legis omnes cõueniuntur, &
ex operibus legis nemo iustificatur, id est, quia per legem pecca-
tum cognoscitur, sed culpa nõ relaxatur. Videbatur lex nocuisse,

DE IUSTIFICATIONE.

quæ omnes fecerat peccatores, sed ueniens dominus Iesus peccatum omnibus quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod ait, Abundauit peccatum per legem, superabundauit autem gratia per Iesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatū abstulit, sicut testificatus est Ioannes dicens. Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatū mundi. Et ideo nemo gloriatur in operibus, quia nemo factis suis iustificatur. Sed qui iustus est, donatū habet, quia post lauacrum iustificatus est. Fides ergo est, quæ liberat per sanguinē Christi, quia beatus ille cui peccatum remittitur, & uenia donatur. Hæc sunt Ambrosij uerba, quæ aperte patrocinantur nostræ sententiæ, detrahīt operibus iustificationem, & tribuit fidei, quæ liberet per sanguinē Christi. Conferantur in unum acerū Sententiarij omnes, qui magnificis titulis ornantur. Nam alij uocantur angelici, alij subtiles, alij irrefragabiles. Omnes isti lecti & relecti non tantū conferent ad intelligendum Paulum, quantum confert hæc una Ambrosij sententiā.

Sententiarij

Augustinij

In eandem sententiā multa cōtra Pelagianos scribit Augustinus, de spiritu & litera sic ait. Ideo quippe proponitur iustitia legis, quod qui fecerit eam, uiuet in illa, ut cum quisq; infirmitatē suam cognouerit, non per suas uires, neq; per literam ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem concilians iustificatorem, perueniat, & faciat, & uiuat in ea. Opus rectum quod qui fecerit, uiuet in eo, nō fit, nisi in iustificato. Iustificatio autem ex fide impetratur. Hic clare dicit iustificatorem fide conciliari, & iustificationem fide impetrari. Et paulo post. Ex lege timemus deum, ex fide speramus in deum, sed timentibus pœnam absconditur gratia, sub quo timore anima laborans &c. per fidem cōfugiat ad misericordiam dei, ut det quod iubet. Hic docet lege terri corda, fide autem consolationem capere, & docet prius fide apprehendere misericordiam, quam legem facere conemur. Recitabimus paulo post, & alia quædam.

Profecto mirum est aduersarios tot locis scripturæ nihil mo-
 ueri, quæ aperte tribuunt iustificationem fidei, & quidem detra-
 hunt operibus. Num frustra existimant toties idem repeti? Num
 arbitrantur excidisse spiritui sancto non animaduertenti has uo-
 ces? Sed excogitauerunt etiam cauillum quo eludunt, dicunt de
 fide formata accipi debere, hoc est, non tribuunt fidei iustificatio-
 nem, nisi propter dilectionem, imo prorsus non tribuunt fidei ius-
 tificationem, sed tantum dilectioni, quia somniant fidem posse
 stare cum peccato mortali. Quorsum hoc pertinet, nisi ut promissio-
 nem iterum aboleant, & redeant ad legem. Si fides accipit remissionem peccatorum propter dilectionem, semper erit incerta remissio peccatorum, quia nunquam diligimus tantum, quantum debemus, imo non diligimus, nisi certo statuamur corda, quæ donata sit nobis remissio peccatorum. Ita aduersarij dum requirunt fiduciam propriæ dilectionis in remissione peccatorum & iustificatione, Euangelium de gratuita remissione peccatorum prorsus abolent, cum tamen dilectionem illam neque præstent, neque intelligant, nisi credant gratis accipi remissionem peccatorum.

Nos quoque dicimus, quæ dilectio fidem sequi debeat, sicut & Paulus ait, In Christo Iesu neque circumcisio aliquid ualet, neque præputium, sed fides per dilectionem efficax. Neque tamen ideo sentiendum est, quæ fiducia huius dilectionis, aut propter hanc dilectionem accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem, sicut neque accipimus remissionem peccatorum propter alia opera sequentia. Sed sola fide & quidem fide proprie dicta accipitur remissio peccatorum, quia promissio non potest accipi nisi fide. Est autem fides proprie dicta, quæ assentitur promissioni, de hac fide loquitur scriptura. Et quia accipit remissionem peccatorum, & reconciliat nos Deo, prius hac fide iusti reputamur propter Christum, quam diligimus, ac legem facimus, & si necessario sequitur dilectio. Neque uero hæc fides est ociosa notitia, nec potest stare cum peccato mortali, sed est opus spiritus sancti, quo liberamur a morte

DE DILECTIONE ET

re, quo eriguntur & uiuificantur perterrefactæ mentes. Et quia sola hæc fides accipit remissionem peccatorum, & reddit nos acceptos Deo, & reddit conscientias pacatas ac tranquillas, rectius uocari gratia gratum faciens poterat, quam effectus sequens, uis delictet dilectio.

Hactenus satis copiose ostendimus & testimonijs scripturæ, & argumentis ex scriptura sumptis, ut res magis fieret perspicua, q̄ sola fide consequimur remissionem peccatorum propter Christū, & q̄ sola fide iustificemur, hoc est, ex iniustis iusti efficiamur, seu regeneremur. Facile autem iudicari potest, quam necessaria sit huius fidei cognitio, quia in hac una conspicitur Christi officium, hac una accipimus Christi beneficia, hæc una affert certam & firmam consolationem pijs mentibus. Et oportet in Ecclesia extare doctrinam ex qua concipiant pijs certam spem salutis. Nā aduersarij infœliciter consulunt hominibus dum iubent dubitare, Vtrum consequantur remissionem peccatorum. Quomodo in morte sustentabunt, se isti, qui de hac fide nihil audiuerunt, qui putant dubitandum esse, Vtrum consequatur remissionem peccatorum. Præterea necesse est retineri in Ecclesia Christi Euangelium, hoc est, promissionem, q̄ gratis propter Christum remittuntur peccata, Id Euangelium penitus abolent, qui de hac fide, de qua loquimur, nihil docēt. At Scholastici ne uerbum quidem de hac fide tradunt. Hos sequuntur aduersarij nostri, & improbāt hanc fidem. Nec uident se totam promissionē gratuitæ remissionis peccatorum, & iustitiæ Christi abolere improbata hac fide.

DE DILECTIONE ET IM- PLETIONE LEGIS.

HIC obijciunt aduersarij. Si uis in uitam ingredi, serua mandata. Item factores legis iustificabuntur, & alia multa similia de lege, & operibus ad quæ priusquam respōdemus dicendū est, quid nos de dilectione, & impletione legis sentiamus. Scriptū

est apud Prophetā. Dabo legem meā in corda eorum. Et Roma. 3. Rom. 3.
ait Paulus, legem stabiliri nō aboleri per fidem, Et Christus ait,
Si uis ingredi in uitam, serua mādata. Item, Si dilectionē non ha-
beam, nihil sum. Hæ sententiæ & similes testantur, q̄ oporteat le-
gem in nobis inchoari, & magis magisq; fieri. Loquimur autē nō
de ceremonijs, sed de illa lege, quæ præcipit de motibus cordis,
uidelicet de Decalogo. Quia uero fides affert spiritum sanctum,
& parit nouam uitam in cordibus, necesse est, q̄ pariat spiritua-
les motus in cordibus. Et qui sint illi motus, ostendit Propheta
cum ait. Dabo legem meā in corda eorum. Postquā igitur fide
iustificati & renati sumus, incipimus deū timere, diligere, petere,
& expectare ab eo auxilium, gratias agere & prædicare, & obedi-
re ei in afflictionibus. Incipimus & diligere proximos, quia cor-
da habent spirituales & sanctos motus.

Hæc non possunt fieri, nisi postquā fide iustificati sumus, &
renati accipimus spiritum sanctum. Primum quia lex non potest
fieri sine Christo. Item, Lex non potest fieri sine spiritu sancto.
At spiritus sanctus accipitur fide, iuxta illud Pauli, Galat. 3. Ve Galat. 3.
promissionem spiritus accipiamus per fidē. Item, quō potest hu-
manum cor diligere deū, dum sentit eum horribiliter irasci, & op-
primere nos temporalibus & perpetuis calamitatibus. Lex autē
semper accusat nos, semper ostendit irasci deum. Non igitur dil-
gitur Deus, nisi postquam apprehendimus fide misericordiam.
Ira demum sit obiectum amabile.

Quantū igitur ciuilia opera, hoc est, externa opera legis sine
Christo, & sine spiritu sancto aliqua ex parte fieri possint, tamen
apparet ex his quæ diximus, illa quæ sunt proprie legis diuinæ,
hoc est, affectus cordis erga Deū, qui præcipiuntur in prima ta-
bula, non posse fieri sine spiritu sancto. Sed aduersarij nostri sunt
fraues theologij, Intuentur secundam tabulam, & politica opera,
primam nihil curant, quasi nihil pertineat ad rem, aut certe tan-
tum, externos cultus requirunt, Illam æternam legem, & longe

Suaues Theologi

postam supra omnium creaturarum sensum atq; intellectum,
Diliges Dñm Deū tuum ex toto corde, prorsus nō cōsiderant.

At Christus ad hoc datus est, ut propter eum donentur nos
bis remissio peccatorum, & spiritus sanctus, qui nouam & æter-
nam uitam ac æternam iustitiam in nobis pariat. Primum ostendit
Christum, sicut Iohan. 16. scriptum est. Ille me clarificabit,
quia de meo accipiet & annuntiabit uobis. Deinde & alia dona
afferat, dilectionem, inuocationem, gratiarum actionem, castita-
tem, patientiam &c. Quare non potest lex uere fieri, nisi accepto
spiritu sancto per fidem. Ideo Paulus dicit legem stabiliri per fi-
dem, non aboleri, quia lex ita demum fieri potest, cum contigit
SPIRITVS SANCTVS. Et Paulus docet. 2. Corinth. 3.
uelamen quo facies Moysi tecta est, nō posse tolli, nisi fide in Chri-
stum, qua accipitur spiritus sanctus. Sic enim ait, sed usq; in ho-
diernum diem cum legitur Moyses, uelamen positum est super
cor eorum. Cum autem conuersi fuerint ad Deum, auferetur uel-
amen, Dominus autem spiritus est, Vbi autem spiritus Domi-
ni, ibi libertas. Velamen intelligit Paulus, humanam opinionem
de tota lege, Decalogo & ceremonijs, uidelicet q; hypocritæ pu-
tant externa & ciuilia opera satisfacere legi Dei, & sacrificia &
cultus ex opere operato iustificare coram Deo. Tunc autem de-
trahitur nobis hoc uelamen, hoc est eximitur hic error, quando
Deus ostendit cordibus nostris immundiciē nostram, & magni-
tudinem peccati. Ibi primum uidemus nos longe abesse ab im-
pletione legis. Ibi agnoscimus quomodo caro secura atq; ociosa
non timeat Deum, nec uere statuat respici nos a Deo, sed casu na-
sci, & occidere homines. Ibi experimur nos non credere, q; deus
ignoscat, & exaudiat. Cum autem audito Euāgelio & remissio-
ne peccatorum fide erigimur, concipimus spiritum sanctum, ut
iam recte de Deo sentire possimus, & timere Deum, & credere
ei &c. Ex his apparet non posse legem sine Christo, & sine spiri-
tu sancto fieri.

Profitemur

Yoh. 16.

2. Cor. 3.

Velamen

regulorū dicitur

Profitemur igitur q̄ necesse sit inchoari in nobis, & subinde magis magisque fieri legem. Et complectimur simul utrumq̄, uidelicet spirituales motus & externa bona opera. Falso igitur calumniantur nos aduersarij, q̄ nostri nō doceant bona opera, cū ea nō solum requirant, sed etiam ostendant, quomodo fieri possint. Euentus coarguit hypocritas, qui suis uiribus conantur legem facere, q̄ non possint præstare, quæ conantur. Longe enim imbecillior est humana natura, quā ut suis uiribus resistere diabolo possit, qui habet captiuos omnes, qui non sunt liberati per fidem. Potentia Christi opus est aduersus diabolū, uidelicet, ut quia scimus nos propter Christum exaudiri, et habere promissionē, petamus, ut gubernet & propugnet nos spiritus sanctus, ne decepti erremus, ne impulsī contra uoluntatem dei aliquid suscipiamus, sicut Psalmus docet. Captiuā duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. Christus em̄ uicit diabolū, & dedit nobis promissionē & spiritum sanctum, ut auxilio diuino uincamus & ipsi. Et 1. Ioan. 3. Ad hoc apparuit filius dei, ut soluat opera diaboli. Deinde non hoc tantum docemus, quomodo fieri lex possit, sed etiam quomodo deo placeat, si quid sit, uidelicet non quia legi satisfaciamus, sed quia sumus in Christo. Sicut paulopost dicemus. Constat igitur nostros requirere bona opera. Imo addimus & hoc, q̄ impossibile sit, dilectionem dei, etsi exigua est, diuellere a fide, quia per Christum acceditur ad Patrem, & accepta remissione peccatorū uere iam statuimus nos habere deum, hoc est, nos deo curæ esse, inuocamus, agimus gratias, timemus, diligimus, sicut Ioānes docet in prima epistola. Nos diligimus eum, inquit, quia prior dilexit nos, uidelicet, quia dedit pro nobis filiū, & remisit nobis peccata. Ita significat præcedere fidem, sequi dilectionē. Item fides illa, de qua loquimur, existit in pœnitentiā, hoc est, cōcipitur in terroribus conscientiae, quæ sentit iram dei aduersus nostra peccata, & quærit remissionem peccatorum, & liberari a peccato. Et in talibus terroribus & alijs afflictionibus debet hæc fides crescere &

L

1. Ioan. 3.

confirmari. Quare non potest existere in his qui secundum carnem uiuunt, qui delectantur cupiditatibus suis, & obtemperant eis. Ideo Paulus ait, Nulla nunc damnatio est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Item, Debitorum sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Sin autem spiritu actiones corporis mortificabitis, uiuetis. Quare fides illa quae accipit remissionem peccatorum in corde perterrefactio, & fugiente peccatum, non manet in his, qui obtemperant cupiditatibus, nec existit cum mortali peccato.

Ex his effectibus fidei excerpunt aduersarij unum, uidelicet dilectionem, & docent, quod dilectio iustificet. Ita manifeste appareret eos tantum docere legem. Non prius docent accipere remissionem peccatorum per fidem. Non docent de mediatore Christo, quod propter Christum habemus deum propitium, sed propter nostram dilectionem. Et tamen qualis sit illa dilectio, non dicunt, neque dicere possunt. Praedicant se legem implere, cum haec gloria proprie debeat Christum, & fiduciam priorum operum opponunt iudicio dei, dicunt enim se de condigno mereri gratiam & uitam aeternam. Haec est simpliciter impia & uana fiducia, Nam in hac uita non possumus legi satisfacere, quia natura carnalis non desinit malos affectus parere, & si his resistit spiritus in nobis.

Sed quaerat aliquis. Cum & nos fateamur dilectionem esse opus spiritus sancti, cumque sit iustitia, quia est impletio legis, cur non doceamus, quod iustificet? Ad hoc respondendum est. Primum hoc certum est, quod non accipimus remissionem peccatorum, neque per dilectionem, neque propter dilectionem nostram, sed propter Christum sola fide. Sola fides, quae intuetur in promissionem, & sentit ideo certo statuendum esse, quod deus ignoscat, quia Christus non sit frustra mortuus &c. uincit terrores peccati & mortis. Si quis dubitat, Vtrum remittantur sibi peccata, contumelia afficit Christum, cum peccatum suum iudicat maius, aut efficacius esse, quam mor

tem & promissionem Christi. Cum Paulus dicat gratiam exuberare supra peccatum, hoc est, misericordiam ampliolem esse quā peccatum. Si quis sentit se ideo consequi remissionem peccatorū, quia diligit, afficit contumelia Christum, & comperiet in iudicio dei hanc fiduciam propriæ iustitiæ impiam & inanem esse. Ergo necesse est quod fides reconciliet, & ex iniusto iustum efficiat. Et si cut non accipimus remissionem peccatorum per alias uirtutes legis, seu propter eas, uidelicet propter patientiam, castitatem, obedientiam erga Magistratus &c. Et tamen has uirtutes sequi oportet. Ita neque propter dilectionem dei accipimus remissionem peccatorum, & si sequi eam necesse est.

Cæterum nota est consuetudo sermonis, quod interdū eodem uerbo causam & effectus complectimur *καὶ συνέδοχῶν*. Ita Lucae > *Luc. 7.* ait Christus, Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Interpretatur enim seipsum Christus, cum addit, Fides tua saluam te fecit. Non igitur uoluit Christus, quod mulier illo opere dilectionis merita esset remissionem peccatorum. Ideo enim clare dicit, Fides tua saluam te fecit. At fides est, quæ apprehendit misericordiam propter uerbum dei gratis. Si quis hoc negat fidem esse, prorsus non intelligit quid sit fides. Et ipsa historia hoc loco ostendit, quid uocet dilectionem. Mulier uenit hanc afferens de Christo opinionem, quod apud ipsum quaerenda esset remissio peccatorum. Hic cultus est summus cultus Christi, nihil potuit maius tribuere Christo. Hoc erat uere Messiam agnoscere, quaerere apud eum remissionem peccatorum. Porro sic de Christo sentire, sic colere, sic complecti Christum est uere credere. Christus autem usus est uerbo dilectionis, non apud mulierem, sed aduersus Pharisaum, quia totum cultum Pharisaei, cum toto cultu mulieris comparabat. Obiurgat Pharisaum, quod non agnosceret ipsum esse Messiam, etsi hæc externa officia ipsi præstaret, ut hospiti, uiro magno & sancto. Ostendit mulierculam, & prædicat huius cultum, unguenta, lachrymas &c. Quæ omnia erant signa fidei, & confessio quedam, quod uidelicet

apud Christum quæreret remissionem peccatorum. Magnū profecto exemplum est, quod non sine causa commouit Christum, ut obiurgaret Pharisæum uirum sapientem & honestum, sed nō credentē. Hāc ei impietatē exprobrat, & admonet eum exemplo mulierculæ, significans turpe ei esse, q̄ cū indocta muliercula credat deo, ipse legis doctor, non credat, non agnoscat Messiam, non quærat apud eum remissionem peccatorū & salutem. Sic igitur totum cultum laudat, ut sæpe fit in scripturis, ut uno uerbo multa cōplectamur, ut infra latius dicemus in similibus locis, ut, Date eleemosynam & omnia erunt munda. Non tantum eleemosynas requirit, sed etiam iustitiam fidei. Ita hīc ait. Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum, id est, quia me uere coluit fide, & exercitijs & signis fidei, totum cultum comprehendit. Interim tamen hoc docet, q̄ proprie accipiatur fide remissio peccatorum. Et si dilectio, confessio, et alij boni fructus sequi debeāt. Quare non hoc uult, q̄ fructus illi sint precium, sint propiciatio propter quam detur remissio peccatorum, quæ reconciliet nos deo. De magna re disputamus, de honore Christi, & unde petant bonæ mentes certam & firmam consolationem. Vtrum fiducia collocanda sit in Christum, an in opera nostra. Quod si in opera nostra collocanda erit, detrahitur Christo honos mediatoris & propiciatoris. Et tamen comperiemus in iudicio dei hanc fiduciam uanam esse, & conscientias inderuere in desperationem. Quod si remissio peccatorum, & reconciliatio non contingit gratis propter Christum, sed propter nostram dilectionem, nemo habiturus est remissionem peccatorum, nisi ubi totam legē fecerit, quia lex non iustificat, donec nos accusare potest. Patet igitur, cum iustificatio sit reconciliatio propter Christum, quod fide iustificemur, quia certissimū est sola fide accipi remissionem peccatorum.

Nunc igitur respondeamus ad quæstionem supra positam, quare dilectio non iustificet. Recte cogitant aduersarij dilectionem esse legis impletionem. Et obedientia erga legem esset iustitia,

legem faceremus. Haecenus autem ostendimus quod ideo datae sint promissiones, quia legem non possumus facere. Eamque ob causam negat Paulus nos ex lege iustificari. Aduersarij falluntur, quia in hac tota controuersia, nihil nisi legem intuentur. Neque enim potest aliter iudicare ratio humana, quam ex lege quaerendam esse iustitiam, quia obedientia erga legem sit iustitia. Sed Euangelium reuocat nos a lege ad promissiones, & docet, quod iusti reputemur, non propter obedientiam erga legem. Non enim satis facimus legi, Sed propterea quia donatur nobis reconciliatio propter Christum, Et hanc tantum fide accipimus. Priusquam igitur legem facimus, oportet accipere fide remissionem peccatorum & reconciliationem. Bone Deus quo ore audet nominare Christum, quo uultu audent aspicere ipsos Euangelij libros isti, qui negant nos sola fide propter Christum consequi remissionem peccatorum.

Secundo, haec ipsa legis impletio quae sequitur renouationem, est exigua & immunda. Quanquam enim renouatio inchoata est, tamen haerent adhuc in natura reliquiae peccati, quae semper accusant nos, nisi fide in Christum apprehendamus remissionem peccatorum, & sciamus nos habere accessum ad Deum, non propter nostram impletionem legis, sed propter Christum. Ideo illa legis impletio non est accepta propter seipsam, sed propter fidem.

Quare cum Paulus ait legem stabiliri per fidem, non solum hoc intelligi oportet, quod fide renati concipiant spiritum sanctum, & habeant motus consentientes legi Dei. Sed multo maxime refert & hoc addere, quod oportet nos sentire quod procul a perfectione legis absumus. Quare non possumus statuere quod coram Deo iusti reputemur propter nostram impletionem legis. Sed sentiendum est, quod iusti seu accepti reputemur propter Christum, non propter legem aut opera nostra, & quod haec inchoata legis impletio placeat Deo, quia sumus in Christo. Item quod propter fidem in Christum non imputeur nobis hoc quod deest impletioni legis. Hoc docet.

Galat. 3.

Paulus ad Galatas, 3. cum ait. Christus redemit nos a maledictione legis, factus pro nobis maledictum, hoc est, lex damnat omnes homines. Sed Christus quia sine peccato subiit poenam peccati & uictima pro nobis factus est, sustulit illud ius legis, ne accuset, ne damnet hos, qui credunt in ipsum, quia ipse est propitiatio pro eis, propter quam nunc iusti reputantur. In eandem sententiam scribit ad Colossenses. In Christo consummati estis, quasi dicat. Et si adhuc procul abestis a perfectione legis, tamen non damnant uos reliquiae peccati, quia propter Christum habetis reconciliationem certam & firmam, Si creditis, etiamsi haeret peccatum in carne uestra. Longe enim supra nostram munditiam, imo longe supra ipsam legem collocari, debent mors & satisfactio CHRISTI nobis donata, ut statuamus nos propter illam satisfactionem habere propitium Deum, non propter nostram impletionem legis. Impia fiducia est, quae collocatur in nostram impletionem legis. Illa uero fiducia necessaria est, quae collocatur in satisfactionem Christi.

Tertio. Sola illa res iustificat coram Deo, quae reddit pacatas conscientias. Donec enim conscientia fugit iudicium Dei, & irascitur Deo, non sumus iusti, & uiuificati.

Porro sola fides reddit pacatas conscientias, iuxta illud. Iustificati ex fide pacem habemus. Item, iustus ex fide uiuet, id est, fide uincit terrores mortis, fide erigitur & concipit gaudium & uisitam. Idque affert fides, non quia per se sit opus dignum, sed tantum quia accipit oblatam promissionem, nihil respiciens propriam dignitatem.

Sola igitur fides iustificat, & bona opera propter fidem placent. Quid contra hanc rationem aduersarij possunt afferre? Quid possunt contra manifestam ueritatem excogitare? Nam minor est certissima, quod opera nostra non possint conscientiam reddere pacatam, quando Deus iudicat & arguit nos, & ostendit nobis immunditiam nostram. Idque Scriptura saepe inculcat, In Psalmo,

Inpsu

Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Hic simpliciter detrahit omnibus & quidem Sanctis ac seruis Dei, gloriam iustitiæ, si nō ignoscat Deus, sed iudicet & arguat corda eorum. Nam q̄ alibi gloriatur de sua iustitia, loquitur de causa sua aduersus persecutores uerbi Dei, non loquitur de personali munditie, & rogat causam & gloriam dei defendi, Vt Psalmo. 7. Iudicat me Domine secundum iustitiam meam &c. Et alibi. Iudica Domine causam meā. Rursus Psalmo. 129. docet neminem posse sustinere iudicium Dei, si obseruet peccata nostra. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Et Iob. 9. Verebar omnia opera mea. Item, Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint uelut mundissima manus meæ, tamen sordibus intinges me. Et Prouerb. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum? Et. 1. Iohan. 1. Si dixerimus q̄ peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis nō est. Et in oratione dominica sancti petunt remissionem peccatorum. Habent igitur & sancti peccata. In Numeris, Et innocens non erit innocens. Et Zacharias ait. Sileat a facie Domini omnis caro. Et Esaias. Omnis caro foenum, & omnis gloria eius, quasi flos agri. Exiccatum est foenum & cecidit, flos, quia spiritus Domini sufflauit in eo, Id est, caro & iustitia carnis non potest sustinere iudicium dei. Et Ionas inquit. Capi. 2. Frustra obseruant uana, qui misericordiam relinquunt, id est, Omnis fiducia est inanis, præter fiduciam misericordiae. Misericordia seruat nos, propria merita, proprii conatus non seruant nos. Hæ sententiæ & similes in scripturis testantur opera nostra immun-da esse, & indigere misericordia. Quare non reddunt pacatas conscientias opera, sed misericordia apprehensa per fidem.

Quarto Christus nō desinit mediator esse postquam renouati sumus. Errant qui fingunt eum tantum primam gratiā meritū esse, nos postea nostra legis impletione placere & mereri uitam æternā. Manet mediator Christus, & semper statuere debemus,

8.
ps. 7.

Iob. 9.

prouer. 20.

1. Ioh. 1.

Ionab. 2.

quod propter ipsum habeamus placatum Deum, etiam si nos indigni
simus, Sicut Paulus ait. Per hunc habemus accessum ad deum
per fidem. Nostra enim impletio legis, ut diximus, est immunda,
quia natura nostra horribiliter est corrupta. Ideo Psalmus inquit
Beati quorum remissa sunt iniquitates. Quare remissione pecca-
torum opus habemus, etiam cum bona opera habemus. Illa au-
tem remissio semper apprehenditur fide, Ita Christus manet Pon-
tifex & mediator. Placet igitur illa legis impletio non propter se,
sed quia fide apprehendimus Christum, & sentimus, nos habere
Deum placatum, non propter legem, sed propter Christum.

Quinto. Si sentiendum esset, quod post renovationem oporteat
nos acceptos fieri, non fide propter Christum, sed propter nostram
impletionem legis, nunquam acquiesceret conscientia, sed ad de-
sperationem adigeretur. Lex enim semper accusat, cum legi nun-
quam satisfaciamus. Id quod tota Ecclesia confitetur. Paulus
enim ait, Non quod uolo bonum hoc facio, sed quod nolo, malum.
Item, Mente seruo legi Dei, Carne autem seruo legi peccati. Quis, n.
satis diligit, aut satis timet Deum, quis satis paciēter sustinet afflictio-
nes a Deo impositas, quis non saepe dubitat, Vtrum Dei consi-
lio regantur res humanae, quis non saepe dubitat, Vtrum a Deo
exaudiatur, quis non saepe stomachatur, quod impij fortuna melio-
re utuntur quam pii, quod pii ab impijs opprimuntur, quis non ira-
scitur iudicio Dei, cum uidetur nos abijcere, quis satisfacit uoca-
tioni suae, quis diligit proximum sicut seipsum, quis non irritatur
a concupiscentia? De his peccatis ait Psalmus, Pro hoc orabit ad
te omnis sanctus. Hic sanctos ait petere remissionem peccatorum.
Plus quam caeci sunt, qui malos affectus in carne, non sentiunt
esse peccata, de quibus Paulus dicit. Caro concupiscit aduersus
spiritum, Spiritus aduersus carnem. Caro diffidit Deo, confidit
rebus praesentibus, quaerit humana auxilia in calamitate, etiam
contra uoluntatem Dei, fugit afflictiones, quas iuxta mandatum
Dei tolerare debebat, dubitat de Dei misericordia. Cum talibus
affectibus

affectibus luctatur spiritus sanctus in cordibus, ut eos reprimat
 ac mortificet, & inserat novos ac spirituales motus. Et Augusti-
 nus ait, Omnia mandata dei implentur, quando quidquid non
 fit ignoscitur. Requirit igitur fidem, etiam in bonis operibus, ut
 credamus nos deo placere propter Christum, nec opera ipsa per
 se digna esse quæ placeant. Et Hieronymus contra Pelagianos.
 Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur. Et iusti-
 tia nostra non ex proprio merito, sed ex dei consistit misericordia.
 Oportet igitur adesse fidem in illa inchoata legis impletionem, quæ
 statuat nos propter Christum habere deum placatum, Nam mis-
 sericordia non potest apprehendi nisi fide. Itaque prorsus est doctri-
 na desperationis docere, quod non sumus accepti fide propter Chris-
 tum, sed propter propriam legis impletionem.

Augustinus?

Hieronymus

Ex his omnibus satis apparet, quod sola fides iustificat, id est, pri-
 mum consequitur remissionem peccatorum, & reconciliationem
 propter Christum, & quod sola fides regenerat. Nam sola fide spiritus
 sanctus concipitur. Deinde quod illa inchoata impletio legis non pla-
 ceat per se coram deo. Cum autem adhuc alibi, uidelicet in pro-
 missione Christi, quaerenda sit iustificatio. Cumque sola fides effici-
 at pacatam conscientiam, necesse est, quod sola fides iustificet. Sem-
 per enim sentire debemus, quod non propter legem, sed propter Chri-
 stum sumus accepti. Non enim iustificamur ex lege, sed ex promif-
 sione. Et honos Christi non debet in legem transferri. Et cum ini-
 tio iusti reputemur propter Christum, cum in eum credimus, non
 est sentiendum, quod abiecto illo mediatore, postea iusti sumus nostra
 impletionem legis. Et si necesse est renatos bene operari. Et uirtu-
 tes legis, quatenus obediunt legi, sunt iustitiae, & eatenus hæc obe-
 dientia legis, iustificat iustitia legis. Sed hæc imperfecta iustitia
 legis non est accepta, nisi propter fidem, nec potest conscientias
 reddere pacatas. Id tantum efficit fides quæ statuit, quod propter Chri-
 stum Pontificem habeamus deum propitium. In hac promissio-
 ne quaerere debent piae & perterresactae conscientiae reconciliatis

M

tionem, & iustificationem, hac promissione debent se erigere ac sustentare, sicut docent hæc uerba. Iustus ex fide uiuet. Significant enim q̄ fides iustificet, & ita iustificet, ut simul uiuificet, hoc est, erigat & consoletur conscientias, & uitam æternam, & gaudium in animo pariat.

RESPONSIO AD ARGUMENTA
aduersariorum.

Cognitis his fundamentis causæ, uidelicet discrimine legis, ac promissionum, seu euangelij, facile erit diluere ea quæ ad uersarij obijciunt. Citant enim dicta de lege & operibus. Dicta uero de promissionibus omittunt. Semel autem responderi potest ad omnes sententias de lege, q̄ lex non possit fieri sine Christo. Et si qua fiunt ciuilia opera sine Christo, nõ placent deo. Quare cum prædicantur opera, necesse est addere, q̄ fides requiratur, q̄ propter fidem prædicentur, q̄ sint fructus & testimonia fidei. Quid potest simplicius hac nostra doctrina dici? Necesse est em̄ ad cognoscenda beneficia Christi, discernere promissiones a lege. Ambigues & periculosa causæ multas & uarias solutiones gignunt. Verum est enim illud ueteris Poëtæ, ὁ δὲ ἀδίκος λόγος.

νοσῶν ἢ αὐτῶν φαρμάκων δὲ ἔται σοφῶν.

Sed in bonis & firmis causis, una atq; altera solutio sumpta ex fontibus corrigit omnia quæ uidentur offendere. Id fit & in hac nostra causa. Nam illa regula quam modo recitauimus, interpretatur omnia dicta quæ de lege & operibus citantur.

Fatemur enim scripturam alibi legem, alibi euangelium, seu gratuitam promissionem remissionis peccatorum propter Christum tradere. Verum aduersarij nostri simpliciter abolent promissionem, cum negant, q̄ fides iustificet, cum docent, q̄ propter dilectionem & opera nostra accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem. Si enim pendet ex conditione operum nostrorum remissio peccatorum, proflus erit incerta, Nunquam enim fas

cinus opera sufficientia. Erit igitur abolita promissio. Proinde nos reuocamus pias mentes ad considerandas promissiones, & de gratuita remissione peccatorum & reconciliatione, quæ sit per fidem in Christum, docemus. Postea addimus & doctrinam legis, non quod lege mereamur remissionem peccatorum, aut quod propter legem iusti reputemur, non propter Christum, sed quia deus requirit bona opera. Oportet enim prudenter *ὀρθοτομεῖν* legem & promissiones. Videndum est quid legi, quid promissionibus scriptura tribuat. Sic enim & laudat & præcipit bona opera, ut non tollat gratuitam promissionem, nec tollat Christum.

Sunt enim facienda bona opera, quia deus ea requirit, ideoque sunt effectus regenerationis, sicut Paulus docet Ephes. 2. Ipsius opus sumus, conditi per Christum Iesum ad bona opera, quæ præparauit deus, ut in eis ambularemus. Itaque bona opera sequi fidem debent, tanquam gratiarum actio erga deum. Item ut in eis fides & exerceatur, & crescat, & ostendatur alijs, ut nostra confessione alij inuitentur ad pietatem. Ita Paulus ait, Abraham accepisse circumcisionem, non quod propter illud opus reputaretur iustus, sed ut haberet signum in corpore scriptum, quo commonesceret, & fidem subinde maiorem conciperet. Item, quo confiteretur fidem coram alijs, & alios ad credendum suo testimonio inuitaret. Sic Abel fide gratiorem hostiam obtulit, placuit enim hostia non ex opere operato, sed quia Abel fide statuebat se deum placatum habere propter misericordiam. Opus uero illud faciebat, ut suam fidem exerceret, & alios exemplo & confessione sua inuitaret ad credendum.

Cum hoc modo bona opera sequi fidem debeant, longe aliter utuntur operibus homines, qui non possunt credere, ac statuere in corde sibi gratis ignosci propter Christum. Hi cum uident opera sanctorum, humano more iudicant sanctos operibus illis promeruisse remissionem peccatorum, et propter illa opera iustos reputatos esse coram deo. Ideo imitantur ea, & sentiunt se per opera similia

Ephes. 2.

Abel

mereri remissionem peccatorum, conantur placare iram dei, & confidunt se propter talia opera iustos reputari. Has impias opiniones in operibus damnamus. Primo quia obscurant gloriam Christi, cum homines proponunt deo hæc opera, tanquam precium, & propitiationem. Hic honos debitus uni Christo, tribuitur nostris operibus. Secundo, neque tamen inveniunt conscientiam pacem in his operibus. Sed alia supra alia in ueris terroribus cumulantes tandem desperant, quia cum nullum opus satis mundum inueniant, semper accusat lex, & parit iram. Tertio. Tales nunquam assequuntur notitiam dei, cum conscientiam fugientes iram dei, non possint pacem consequi, nec statuere unquam, quod a deo exaudiantur. At cum accessit fides quæ credit, quod gratis reputemur iusti, hæc audet inuocare deum, & sentit se exaudiri, & consequitur ueram notitiam dei.

Semper autem hæret in mundo imple opinio de operibus. Gentiles habebant sacrificia sumpta a Patribus, horum opera imitabantur, fidem non tenebant, sed sentiebant opera illa propitiationem & precium esse, propter quod deus reconciliaretur ipsis. Populus in lege imitabatur hæc opinione sacrificia, quod propter illa opera haberent placatum deum, ex opere operato ut dici solet. Hic uidemus quod uehementer obiurgent populum Prophetæ. Psalm. 49. Non in sacrificijs arguam te. Et Ieremias. Non præcepi de holocaustis. Tales loci damnant non opera, quæ certe deus præceperat, ut externa exercitia in hac politia, sed damnant impiam persuasionem, quod sentiebant se per illa opera placare iram dei, & fidem abijciebant. Et quia nulla opera reddunt pacatam conscientiam, ideo subinde noua opera excogitantur præter mandata dei. Ac maxime mouent homines exempla sanctorum, horum imitatione sperant se perinde consecuturos esse reconciliationem, ut illi consecuti sunt. Populus Israel uiderat Prophetas in excelsis sacrificasse. Hoc opus mirabili studio cepit imitari populus, ut per id opus placaret iram dei. At Prophetæ sacrificauerant in excelsis.

8
p. 27

is, nō ut per illa opera mererentur remissionem peccatorum, sed quia in illis locis docebant, ideo ibi testimonium fidei suæ proponebant. Populus audierat Abraham immolasse filiū suum. Quare & ipsi, ut asperrimo ac difficillimo opere placarent iram Dei, mactauerunt filios. At Abraham non hac opinione immolabat filiū, ut id opus esset precium & propitiatio propter quam iustus reputaretur. Sic in Ecclesia, instituta est cœna Domini, ut recordatione promissionum Christi, quarum in hoc signo admodum nemur, confirmetur in nobis fides, & foris confiteamur fidem nostram & prædicemus beneficia Christi, sicut Paulus ait. Quoties feceritis, mortem Domini annunciabitis &c. Verum aduersarij nostri contendunt Missam esse, opus quod ex opere operato iustificet, & tollat reatum culpæ & pœnæ in his pro quibus fit.

Corina Dm

missa

Antonius, Bernardus, Dominicus, Franciscus, & alij sancti Patres elegerunt certū uitæ genus uel propter studium, uel propter alia utilia exercitia. Interim sentiebant se fide propter Christum iustos reputari, & habere Deum propitium propter Christum, non propter illa exercitia. Sed multitudo deinceps imitata est, non fidem Patrum, sed exempla sine fide, ut per illa opera mererentur remissionem peccatorum, ut propter illa opera reputaretur iusti coram Deo. Ita errat humanus animus de operibus, quia fidei iustitiam non intelligit. Et hunc errorem reprehendit Euangelium, quod docet homines iustos reputari, non propter legem, sed propter solum Christum, Christus autem sola fide apprehenditur, Quare sola fide propter Christum iusti reputamur.

Sed obiiciunt aduersarij locum ex Corinthijs. Si omnem fidem habeam &c. Dilectionem autem non habeam, nihil sum, & magnifice triumphat. Totam Ecclesiam, aiunt, certificat Paulus, q̄ non iustificet sola fides. Facile est autem respondere, Postquā supra ostendimus quid de dilectione & operibus sentiamus. Hic locus Pauli requirit dilectionem, hanc & nos requirimus. Diximus enim supra, oportere in nobis existere renouationem

& inchoatam legis impletionem. Quare si quis dilectionem abie-
 cerit, etiam si habet magnam fidem, tamen non retinet eam. Non
 enim retinet spiritum sanctum. Neque uero sequitur, quod ideo dile-
 ctio iustificet, hoc est, quod propter dilectionem accipiamus remissio-
 nem peccatorum, quod dilectio uincat terrores mortis & peccati, quod
 dilectio debeat opponi irae, ac iudicio Dei, quod dilectio legi satisfaciat,
 quodque renati propter legis impletionem accepti Deo simus, non
 propter Christum gratis. Haec non dicit Paulus, quae tamen affin-
 gunt aduersarij nostri. Iam si nostra dilectione uincimus iram Dei,
 si nostra dilectione coram Deo meremur remissionem peccato-
 rum, si nostra impletionem legis sumus accepti, tollant aduersarij
 promissionem Christi, aboleant Euangelium, quod docet nos
 accessum habere ad Deum per propitiatorem Christum, quod
 docet nos non propter nostram legis impletionem, sed propter
 Christum acceptos esse. Aduersarij corrumpunt pleraque loca, quia
 suas opiniones ad ea afferunt, nec sumunt ex ipsis scripturis sen-
 tentiam. Quid enim habet hic locus incommodi, si detraxerimus
 interpretationem quam aduersarij de suo assuunt, non intelligen-
 tes, quid sit iustificatio, aut quomodo fiat. Corinthij antea iusti-
 ficati multa acceperant excellentia dona. Et feruebant inicia, ut
 sit, deinde coeperunt inter eos existere similitudines, ut significat Pau-
 lus, Coeperunt fastidire bonos doctores. Ideo obiurgat eos Pau-
 lus reuocans ad officia dilectionis. Nec disputat hic de remissio-
 ne peccatorum, de modo iustificationis, sed de fructibus loquitur.
 Et dilectionem intelligit erga proximum. Stultum est autem som-
 niare, quod dilectio, qua agimus cum hominibus, iustificet coram Deo,
 cum in iustificatione agendum sit cum Deo, placanda ira eius &
 conscientia erga deum pacificanda. Horum nihil fit per illam dilectionem,
 Sed tantum ita, si apprehendat misericordia. Idque fit per fidem. Illud
 autem uerum est, amissa dilectione, amitti spiritum sanctum, quo
 amisso & fides excutitur. Ideo ait, Si dilectionem non habeam
 nihil sum, non addit affirmatiuam, quod dilectio iustificet.

Sed disputant preferri dilectionem fidei & spei. Paulus enim inquit, Maior horum dilectio. Consentaneum est autem maximam & præcipuam uirtutem iustificare. Quanquam hoc loco Paulus proprie loquitur de dilectione proximi, & significat dilectionem maximam esse, quia plurimos fructus habet. Fides & spes tantum agunt cum Deo. At dilectio foris erga homines infinita habet officia, tamen largiamur sane aduersarijs dilectionem Dei & proximi, maximam uirtutem esse, quia hoc summum præceptum est. Diligas Dominum deum tuum &c. Verum quomodo inde ratiocinabuntur quod dilectio iustificet, quia inquit, maxima uirtus iustificat. Imo sicut lex maxima seu prima, minime iustificat, ita nec maxima uirtus legis. Nulla enim lex est que magis accuset nos, quæ magis faciat, ut conscientia nostra irascatur iudicio dei, quam hæc summa lex. Diligas Dominum deum tuum ex toto corde. Quis enim sanctorum præter Christum gloriari ausit se huic legi satisfecisse? Non igitur iustificat uirtus legis, sed illa uirtus iustificat, quæ accipit reconciliationem donatam propter Christum. Hæc uirtus fides est, nec iustificat propter suam dignitatem, sed tantum quia accipit misericordiam, qua propter Christum iusti reputamur. Sumus enim iusti, hoc est, accepti coram deo, non propter nostram perfectionem, sed per misericordiam propter Christum, Si tamē hanc apprehendimus & opponimus iræ Dei,

Sed aduersarij ideo tribuunt dilectioni iustitiam, quia legem docent, & cogitant iustitiam esse obedientiam erga legem. Nam humana ratio tantum intuetur in legem, nec intelligit aliam iustitiam nisi legis obedientiam. Et Scholastici, homines ingeniosi quærentes Methodum, proposuerunt sibi legem, Perinde atque Philosophi in Ethicis proponunt sibi præcepta de moribus. Sed Paulus reclamationem, & docet aliud quiddam esse iustitiam, scilicet obedientiam erga promissionem reconciliationis donatæ propter Christum, hoc est, accipere misericordiam donatam propter Christum Sic, n. sumus accepti deo, sic fiunt pacatæ conscientie, quando

sentimus deum nobis propter Christum propitium esse, Quare
pię mentes a lege ad promissionem reuocandę sunt, ut sæpe iam
diximus, & paulo post latius exponemus, cum agitabimus argu-
menta Scholastica de uocabulo Iustitię.

Aduersarij in cōfutatiōe & hunc locū cōtra nos citauerūt, ex
Colof. Caritas est uinculum perfectionis, Hinc ratiocinantur q̄
dilectio iustificet, quia perfectos efficit. Quanquam hic multis
modis de perfectione responderi posset, tamen nos simpliciter sen-
tentiam Pauli recitabimus. Certum est Paulum de dilectione
proximi loqui. Neq; uero existimandum est q̄ Paulus aut iusti-
ficationem, aut perfectionem coram deo, tribuerit operibus secū-
dę tabulę potius, quam primę. Pręterea si dilectio est perfecta
legis impletio & legi satisfacit, nihil igitur erit opus propitiatore
Christo. Paulus autē ideo docet nos acceptos esse propter Chris-
tum, non propter legis impletionem, quia legis impletio non est
perfecta. Itaq; cum manifeste alibi detrahat nobis perfectionem,
non est sentiendum q̄ hic loquatur de personali singulorum per-
fectiōe, sed loquitur de integritate communi Ecclesię. Ideo enim
ait dilectionem esse uinculum seu colligationem, ut significet se
loqui de colligandis & copulandis pluribus membris Ecclesię
inter se. Sicut enim in omnibus familijs, in omnibus rebus publi-
cis, concordia mutuis officijs alenda est, nec retineri tranquillitas
potest, nisi quędam errata inter se dissimulent homines & cōdo-
nēt. Ita iubet Paulus in Ecclesia dilectionem existere, q̄ retineat
concordiam, quę toleret, sicubi opus est, asperiores mores fra-
trum, quę dissimulet quędam leuia errata, ne dissiliat Ecclesia in
uaria Schismata, & ex Schismatis orientur odia, factiones & hæ-
reses. Necessē est enim dissilire cōcordiā, quādo aut Episcopi im-
ponunt populo duriora onera, nec habent rationem imbecillita-
tis in populo. Et oriuntur dissidia, quando populus nimis acer-
be iudicat de moribus doctorum, aut fastidit doctores propter
quędam leuia incommoda, quæruntur enim deinde & aliud
doctring

Schismata

doctrinæ genus, & alij doctores. Econtra perfectio, id est, integritas ecclesiæ conseruatur, quando firmi tolerant infirmos, quando populus boni consulit quædam incommoda in moribus doctorum, quando Episcopi quædam condonant imbecillitati populi. De his præceptis æquitatis pleni sunt libri omnium sapientum, ut in hac uitæ consuetudine multa condonemus inter nos, propter communem tranquillitatem. Et de ea cum hic tum alias sæpe præcepit Paulus. Quare aduersarij imprudenter ratiocinatur ex nomine perfectionis, q̄ dilectio iustificet, cum Paulus de integritate & tranquillitate communi loquatur. Et sic interpretatur hunc locū Ambrosius. Sicut ædificium dicitur perfectum seu integrum, cum omnes partes apte inter se coagmentatæ sunt. Turpe est autem aduersarijs tantopere prædicare dilectionem, cum nusquam præstent eam. Quid nunc agunt: dissipant ecclesias, scribunt leges sanguine, & has proponunt Cæsari clementissimo principi promulgandas. Trucidant sacerdotes, & alios bonos uiros, si quis leuiter significauit se aliquem manifestum abusum non omnino probare. Hæc non conueniunt ad ista præconia dilectionis, quæ si sequerentur aduersarij, ecclesiæ tranquillæ essent, & res publica pacata. Nam hi tumultus consulescerent, si aduersarij non nimis acerbe exigerent quasdam traditiones inutiles ad pietatem, quarum pleraq̄ ne ipsi quidem obseruant, qui uehementissime defendunt eas. Sed sibi facile ignoscunt, alijs non ite, ut ille apud Poetam. Egomet mi ignosco Meuius inquit. Id autem alienissimum est ab his encomijs dilectionis, quæ hic ex Paulo recitant, nec magis intelligunt, quam parietes intelligunt uocē, quā reddunt.

Ex Petro citant & hanc sententiā. Vniuersa delicta operit charitas. Constat & Petrum loqui de dilectione erga proximū, quia hunc locum accommodat ad præceptum, quo iubet, ut diligant se mutuo. Neq̄ uero ulli Apostolo in mentem uenire potuit, q̄ dilectio nostra uincat peccatum & mortem, q̄ dilectio sit propitiatio propter quā deus reconcilietur omisso mediatore Christo, q̄

N

ayenind

dilectio sit iustitia, sine mediatore Christo. Hæc enim dilectio, si qua esset, esset iustitia legis, non euangelij, quod promittit nobis reconciliationem, & iustitiam, si credamus, q̄ propter Christum propitiatorem, pater placatus sit, q̄ donentur nobis merita Christi. Ideo Petrus paulo ante iubet, ut accedamus ad Christum, ut ædificemur super Christum. Et addit, Qui crediderit in eum, non confundetur. Dilectio nostra nō liberat nos a confusione, cum deus iudicat & arguit nos, sed fides in Christū liberat in his pauoribus, quia scimus propter Christum nobis ignosci. Cæterum hæc sententia de dilectione, sumpta est ex prouerbij, ubi antithesis clare ostēdit, quomodo intelligi debeat. Odiū suscitatur rixas, & uniuersa delicta tegit dilectio.

Idem prorsus docet, quod illa Pauli sententia ex Colossensibus sumpta, ut si quæ dissensiones inciderint, mitigentur & componantur æquitate, & commoditate nostra. Dissensiones inquit crescunt odijs, ut sæpe uidemus ex leuissimis offensionibus maximas exoriri tragœdias. Inciderant quædam inter C. Cæsarem & Pompeium leues offensiones, in quibus si alter alteri paululum cessisset, non extitisset bellum ciuile. Sed dum uterque morem gerit odio suo, ex re nihili, maximi motus orti sunt. Et multæ in Ecclesia hæreses ortæ sunt, tantum ex mutuis odijs doctõrum. Itaq; non de proprijs delictis, sed de alienis loquitur, cum ait, Dilectio tegit delicta, uidelicet aliena & quidem inter homines, id est, etiã si quæ offensiones incidunt, tamen dilectio dissimulat, ignoscit, cedit, non agit omnia summo iure. Petrus igitur non hoc uult, q̄ dilectio coram deo mereatur remissionem peccatorum, q̄ sit propitiatio, excluso mediatore Christo, q̄ propter dilectionem simus accepti, non propter mediatorem Christum, sed quod erga homines non sit morosa, non aspera, non intractabilis, q̄ quædam errata amicorum dissimulet, q̄ mores aliorum etiã asperiores boni consulat, sicut uulgaris quædam sententia præcipit. Mores amici noueris non oderis, necq; temere de hoc officio dilectionis toties

præcipiunt Apostoli, quod Philosophi uocant *ἐπιεικεία*. Neces-
saria est enim hæc uirtus ad publicam concordiam retinendam,
quæ non potest durare, nisi multa dissimulent, multa condonent
inter se pastores, & ecclesiæ.

Ex Iacobo citant. Videtis igitur quod ex operibus iustificatur ho-
mo, & non ex fide sola. Neque alius locus ullus magis putatur offi-
cere nostræ sententiæ, sed est facilis & plana responsio. Si non as-
suant aduersarij suas opiniones de meritis operum, Iacobi uerba
nihil habent incommodi. Sed ubicumque fit mentio operum, ad-
uersarij affingunt suas impias opiniones, quod per bona opera mere-
amur remissionem peccatorum, quod bona opera sint propitiatio ac
precium propter quod deus nobis reconcilietur, quod bona opera
uincant terrores peccati & mortis, quod opera coram deo propter suam
bonitatem sint accepta, nec egeant misericordia, & propitiatore
Christo. Horum nihil uenit in mentem Iacobo, quæ tamen omnia
nunc defendunt aduersarij prætextu sententiæ Iacobi.

Primum igitur hoc expendendum est, quod hic locus magis con-
tra aduersarios facit, quam contra nos. Aduersarij enim docent homi-
nem iustificari dilectione, & operibus. De fide, qua apprehendimus
propitiatorem Christum nihil dicunt. Imo hanc fidem im-
probant, neque improbant tantum sententijs aut scriptis. Sed eti-
am ferro & supplicijs conantur in ecclesia delere. Quanto melius
docet Iacobus, qui fidem non omittit, non subijcit pro fide dile-
ctionem, sed retinet fidem, ne propitiator Christus excludatur in
iustificatione. Sicut & Paulus cum summam tradit uitæ Christia-
næ, complectitur fidem & dilectionem. 1. Timoth. primo. Finis
mandati charitas est de corde puro, & conscientia bona, & fide
non ficta.

Secundo, res ipsa loquitur, hic de operibus dici, quæ fidem se-
quuntur, & ostendunt fidem non esse mortuam, sed uiuam & effi-
cacem in corde. Non igitur sensit Iacobus, nos per bona opera me-
reri remissionem peccatorum & gratiam. Loquitur enim de ope

ribus iustificatorum, qui iam sunt reconciliati, accepti & consecuti remissionem peccatorum. Quare errant aduersarij, cum hinc ratiocinantur, q̄ Iacobus doceat nos per bona opera mereri remissionem peccatorum & gratiam, q̄ per opera nostra habeamus accessum ad deum, sine propitiatore Christo.

Tertio, Iacobus paulo ante dixit de regeneratione, q̄ fiat per euangelium. Sic enim ait, Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut nos essemus primitiæ creaturarum eius. Cum dicit nos euangelio renatos esse, docet quod fide renati ac iustificati simus. Nam promissio de Christo tantum fide apprehenditur, cum opponimus eam terroribus peccati & mortis. Non igitur sentit Iacobus nos per opera nostra renasci.

Ex his liquet, non aduersari nobis Iacobum, qui cum ociosas & securas mentes, quæ somniabant se habere fidē, cum non haberent, uituperaret, distinxit inter mortuam fidem, ac uiuam fidē. Mortuam ait esse, quæ non parit bona opera. Viuam ait esse, quæ parit bona opera. Porro nos sæpe iam ostendimus, quid appellemus fidem, non enim loquimur de ociosa notitiā, qualis est etiam in diabolis. Sed de fide quæ resistit terroribus conscientiæ, quæ erigit & consolatur perterrefacta corda. Talis fides neq̄ facilis res est, ut somniant aduersarij, neq̄ humana potentia, sed diuina potentia, qua uiuificamur, qua diabolus & mortem uincimus. Sicut Paulus ad Coloss. ait, q̄ fides sit efficax per potentiam dei, & uincat mortem. In quo & resuscitati estis per fidem efficaciam dei. Hęc fides cum sit noua uita, necessario parit novos motus & opera. Ideo Iacobus recte negat nos tali fide iustificari, quæ est sine operibus. Quod autem dicit nos iustificari fide & operibus, certe non dicit nos per opera renasci. Neque hoc dicit, q̄ partim Christus sit propitiator, partim opera nostra sint propitiatio. Nec describit hic modum iustificationis, sed describit quales sint iusti, postquam iam sunt iustificati & renati. Et iustificari significat hic non ex impio iustum effici, sed usu forensi iustum pronunciat

ri, Sicut hic, Factores legis iustificabuntur. Sicut igitur hæc uerba nihil habent incommodi, Factores legis iustificabuntur, Ita de Iacobi uerbis sentimus, Iustificatur homo non solum ex fide, sed etiam ex operibus, quia certe iusti pronuntiantur homines, habentes, fidem & bona opera. Nam bona opera, in sanctis, ut diximus sunt iustitiæ legis, quæ sunt acceptæ propter fidem, nec sunt acceptæ, quia satisfaciunt legi. Iustificantur igitur homines ex fide & operibus, non propter opera, sed propter fidem, quam tamen bona opera sequi necesse est. Iacobus enim loquitur de his operibus, quæ fidem sequuntur, sicut testatur cum ait, Fides adiuvat opera eius. Sic accipiendum est, Factores legis iustificabuntur, hoc est, qui credunt & habent bonos fructus, iusti pronuntiantur. Nam lex ita fit, si credimus, & placet propter fidem, non quod opera legi satisfaciunt. Ita uidemus in his sententijs nihil esse uicij, sed aduersarij deprauant eas, qui de suo affingunt impias opiniones. Neque enim dicunt opera mereri remissionem peccatorum, homines propter opera acceptos esse, seu iustos reputari, non propter Christum, opera pacare corda & uincere iram Dei, opera non indigere misericordia. Horum nihil dicit Iacobus, quæ tamen aduersarij uerbis Iacobi affingunt.

Citantur contra nos & aliæ sententiæ de operibus. Danielis
 4. Peccata tua elemosynis redime. Et Esaia 58. Frange esuriens
 panem tuum, tunc inuocabis, & Dominus exaudiet. Luce. 6.
 Remittite, & remittetur uobis. Matth. 6. Beati misericordes.
 quia misericordiam consequentur.

*Dommet. 9.
 Esay. 58.
 Luce. 6.
 Matth. 6.*

Ad has sententijs & similes de operibus, primum hoc respondemus, quod supra dictum est, legem non uere fieri sine fide, nec placere nisi propter fidem in Christum, iuxta illud. Sine me nihil potestis facere, Item, Sine fide impossibile est placere Deo, Item, Per Christum habemus accessum per fidem. Itaque quoties requiruntur & probantur opera, addendum est Euangelium de Christo.

Secundo, hæ sententiæ quas pauloante commemoravi fere sunt contiones pœnitentiæ. Constant enim ex duabus partibus, habent initio prædicationem legis, quæ arguit peccata, & iubet bene operari. Deinde est addita promissio. Certissimum est autem in prædicatione pœnitentiæ, non sufficere prædicationem legis, quæ tantum terret & condemnat cōscientias, Sed necesse est accedere Euangelium, q̄ peccata gratis remittantur propter Christum, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum. Hæc sunt adeo certa & perspicua, ut si dissentiant aduersarij, & excludant Christum & fidem a prædicatione pœnitentiæ, merito tanquam blasphemî in Christum reiiciendî sint.

Quare contio Danielis non tātum ad elemosynas detorque-
ri debet, sed fides etiam in ea requirenda est. Dissimilis est contio Danielis orationi Aristotelis, qui ad suum Regem scribens, etiā hortatur eum ad beneficentiam, & iubet eum potentiam suā conferre ad publicam utilitatem, & salutem omnium gentium, non ad superbiam. Sic .n. ad Alexandrū scribit διό ωφελῶ τῆν ἀρχὴν μὴ εἶσθ' ἕως ἄλλ' εἰς εὐεργεσίαν κατὰ τὴν θεοῦ. Honestissima oratio est, neq̄ de officio publico magni Principis aliud dici qd̄q̄ meli⁹ pōt. Sed Daniel non tātum de officio seu uocatione Regem suum docet, Sed de pœnitentiā, de pietate erga Deum, de remissione peccatorum, deq̄ illis magnis rebus extra Philosophiā positis. Nō igitur tantum hic elemosynæ requirendæ sunt, sed etiam fides. Idq̄ textus ostendit Regem conuersum esse, non solum ad elemosynas largiendas, sed multo magis ad fidem. Extat enim egregia cōfessio Regis de deo Israel. Nō est alius De⁹, qui possit ita saluare.

Itaq̄ duæ partes sunt in contione Danielis, Altera pars est prædicationis pœnitentiæ, quæ arguit peccata, & præcipit de noua uita, Redime peccata tua iustitiā, & iniquitates tuas beneficijs erga pauperes. Sic enim in sua lingua loquitur Daniel, ubi satis apparet eum nō solū de elemosynis præcipere, sed de tota iustitiā, hoc est, de notitiā Dei & fide. Ait enim, peccata redime per iusti-

tiā. Iustitia autem erga deū est fides, qua credimus Deum nobis ignoscere. Deinde præcipit. Daniel de beneficijs erga pauperes, hoc est, ne superbe, nec crudeliter imperet, sed consulat utilitatis bus subditorū. Altera pars concionis promittit remissionē peccatorum. Ecce erit sanatio delictorum tuorum. Hieronymus hic præter rem adiecit dubitatiam particulam. Et multo imprudētius disputat in Commentarijs, incertam esse remissionem peccatorum. Sed nos meminerimus Euangelium certo promittere remissionem peccatorum, Isq; abolere Euangelium censendus est, qui sentit remissionem peccatorum incertam esse. Dimittamus igitur hoc in loco Hieronymum. Cum autem clare ponatur promissio, certe requiritur fides, quia promissio non potest accipi, nisi fide. Quanquā & ibi indicauit remissionem contingere posse, cū ait, redime peccata. Atq; hæc promissio remissionis peccatorum uere Prophetica & Euangelica uox est, quā certe Daniel uolebat fide accipi. Norat enim Daniel promissam esse remissionem peccatorū propter futurū semen, uidelicet Christum, non solum Israelitis, sed etiam omnibus gentibus. Alioqui non potuisset Regi polliceri remissionem peccatorum. Nō est enim hominis, præsertim in terroribus peccati, statuere de uoluntate Dei sine certo uerbo, q̄ irasci desinat. Itaq; cū promissio ponatur, satis apparet requiri fidem, quia promissio nō potest accipi nisi fide. Si hæc fides ex conditione operum penderet, incerta esset remissio. Ideo talis fides requiritur, quæ confidit misericordia & uerbo dei, non operibus nostris. Quod autem dicit, redime peccata per iustitiā, & per eleemosynas, idem est ac si diceret, redime peccata per pœnitentiam, quia reatus tollitur per pœnitentiam. Nec hinc ratiocinandum est, q̄ ignoscat Deus propter opera sequētia, sed ignoscit propter promissionē his, qui promissionē apprehēdunt.

Ostendimus clare in contione Danielis fidē requiri, quare huic loco iniuriā faciunt, qui inde ratiocinātur, q̄ remissio peccatorum contingat propter opera nostra, non fide propter Chrī

Hieronymus?

stum. Philosophicum est in contione Danielis, nihil requirere, nisi adhortationem de imperio recte gerendo. Pharisaicū est affingere, q̄ propter opus illud contingat remissio peccatorum. Sed ita fit, opera naturaliter incurrunt hominibus in oculos, quia fidē nec intelligit, neq; considerat humana ratio. Ideo somniat opera illa mereri remissionem peccatorum. Hæc opinio naturaliter heret in animis hominum, neq; excuti potest, nisi cum diuinitus docemur. Sed reuocare nos debemus ab hac carnali opinione ad Euangelium & promissionem misericordiæ, in qua gratis exhibetur remissio peccatorum propter Christum. Ita in omnibus locis de pœnitentia fides requirenda est. Summa enim contumelia est in Christum, remissionem peccatorum sine Christo quærere.

Quidam interpretantur Danielem de remissione pœnæ, cū ait. Redime peccata elemosynis. Ita nihil contra nos faceret Daniel. Etsi dubium nō est, quin loquatur de remissione culpæ. Frustra enim quæritur remissio pœnæ, nisi prius cor apprehenderit fide remissionem culpæ. Quod si illi concedent remissionem culpæ gratis contingere per fidem, nos postea facile largiemur pœnas, quibus castigamur, mitigari bonis operibus, & tota pœnitentia, iuxta illud. Si nos iudicauerimus, non iudicauerimur a Domino. Et Ierem. 15. Si conuersus fueris, conuertam te. Et Zacha. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Et Psalm. 49. Inuoca me in die tribulationis.

Sic iudicandum est & de hoc loco, Remittite & remittetur uobis. Est enim pene similis contio de pœnitentia. Prior particula requirit bona opera, Posterior addit promissionem. Neq; est ratiocinandum, q̄ nostra condonatio ex opere operato mereatur nobis remitti peccata. Nō enim dicit hoc Christus. Sed sicut alijs sacramentis annectit Christus promissionem remissionis peccatorum, ita annectit & bonis operibus. Et sicut in cœna Domini non consequimur remissionem peccatorū sine fide ex opere operato, Ita neq; in hoc opere. Imo nostra condonatio non est bonū opus

Jeremie. 15.
Zachar. 1.
Ps. 29.

opus, nisi cum sit a reconciliatis. Ideo nostra cōdonatio, quæ quidem placet deo, sequitur condonationem diuinam. Solet autem Christus hoc modo coniungere legem & euangelium, ut utrumque tradat, doctrinam fidei & bonorum operum, ut moneat hypocrisin & simulationem pœnitentiæ esse, nisi sequatur boni fructus. Item, Vt multa habeamus externa signa euangelij, & remissionis peccatorum, quæ nos commonefaciant, & consolentur, & ut multipliciter exercere fidem possimus. Sic igitur necesse est tales locos accipi, ne aboleamus euangelium de Christo, ne nostra opera opponamus deo tanquam propitiationem & precium, abiecto Christo. Item ne fiat incerta remissio peccatorum, si doceatur pendere ex conditione nostrorum operum.

Citatur & ex Tobia. Eleemosyna ab omni peccato & a morte *Tobis* liberat. Non dicemus hyperbolen esse, etsi sic accipi debet, ne detrahat de laudibus Christi, cuius propria sunt officia, liberare a peccato & a morte. Sed recurrendum est ad regulam, quæ lex sine Christo non prodest. Placent igitur eleemosynæ deo, quæ sequuntur reconciliationem, non quæ præcedunt. Itaque liberant a peccato & a morte, non ex opere operato, sed sicut paulo ante de pœnitentiâ diximus, quæ fidem cum fructibus complecti debeamus, ita de eleemosynis iudicandum est, quæ placeat deo fides cum fructibus. Tobias enim concionatur non tantum de eleemosynis, sed etiam de fide. Omni tempore benedic deum, & pete ab eo ut dirigat vias tuas. Hoc autem proprie est illius fidei de qua loquimur, quæ sentit deum esse propitium propter ipsius misericordiam, & petit ut seruet & gubernet nos. Ad hæc concedimus eleemosynas mereri multa beneficia dei, & liberare non a præsentis peccato. Non enim vincunt iram & iudicium dei, nec reddunt pacatas conscientias, sed liberare a futuro peccato, hoc est, mereri ut defendamur in periculis peccatorum & mortis. Hæc est simplex sententia, reliquis scripturis cōsentiens. Sic enim accipienda sunt præconia operum & legis, ne detrahant de gloria Christi & euangelij.

Iactatur & dictum Christi apud Lucam, Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Plane surdi sunt aduersarij. Toties iam dictum est, legem sine Christo non prodesse, propter quae placent bona opera. Sed illi ubique, excluso Christo, docent mereri iustificationem per opera legis. Hic locus integer prolatus, ostendet & fidem requiri. Christus enim obiurgat Phariseos sentientes se coram deo mundari, hoc est iustificari crebris ablutionibus, sicut Papa, nescio quis, de aqua sale conspersa inquit, quod populum sanctificet ac mundet. Et glosa ait, quod mundet a uenialibus. Tales erant & Phariseorum opinioniones, quas reprehendit Christus, & opponit huic fictae purgationi duplicem mundiciem. Alteram internam, alteram externam. Iubet ut intus mundentur. Et addit de mundicie externa. Date eleemosynam de eo quod superest, & sic omnia erunt uobis munda. Aduersarij non recte accommodant particulam uniuersalem. Christus enim addit hanc conclusionem utriusque membro. Tunc omnia erunt munda, uidelicet, si intus eritis mundi, & foris eleemosynam dederitis. Significat enim quod externa mundicies collocanda sit in operibus a deo praecipis, non in traditionibus humanis, ut tunc erant illae ablutiones, & nunc est quotidiana aspersio aquae, uestitus Monachorum, discrimina ciborum, & similes pompae. Sed aduersarij corrumpunt sententiam Sophistice translata particula uniuersali ad unam partem. Omnia erunt munda, datis eleemosynis, ut si quis ratiocinetur. Andreas adest, igitur omnes Apostoli adsunt. Quare in antecedente utroque membrum coniungi debet, credite, & date eleemosynas. Ita omnia erunt munda. Scriptura enim alibi dicit fide purificari corda. Quod si corda sint mundata, & deinde foris accedant eleemosynae, hoc est, opera charitatis omnis generis, ita tota erunt mundi, hoc est, non solum intus, sed foris etiam. Ac tota illa concio Christi coniungi debet, cuius multae partes, quarum aliae de fide, aliae de operibus praecipunt. Nec est candidi lectoris excerpere praecipua operum, omissis locis de fide. Sunt & nonnulli, qui ironiam

De aqua et sale

esse interpretatur, Date eleemosynas, & omnia sunt munda. Vide tur enim Christus uanā persuasionē Pharisaorū false taxare, qui cū haberent animos pessimis cupiditatibus obnoxios, interim datis eleemosynis, confidebant se meros semideos esse. Hęc interpretatio non est absurda, nec quidquam habet, quod pugnet cum alijs scripturis.

Adderemus & alios locos, nisi existimarem ex his quos recē suimus atq; enarrauimus, similes iudicari facile posse. Sed adijcimus hoc Scholasticū argumentū, Iustitiā necesse est in uoluntate esse. Ergo cum fides sit in intellectu, non iustificat. Hoc argumentum ideo recitamus, ut tota res magis fiat perspicua, quomodo fides iustificet, & quid Paulus appellet iustificationem. Primū autē propter morosos quosdā τεχνολογικῶς respondebimus. Constat ex Ethicis iustitiā, obedientiā appellari erga superiorē, quā is approbat. Fides autē est obedientia erga euangelium, quare fides recte dicitur iustitia. Nā obedientia erga euangeliū imputatur pro iustitia, adeo ut obedientia erga legem tantū propterea placeat, quia credimus nobis deum gratis propitium esse propter Christum, Neq; enim legi satisfacimus. Quanquā autē hęc fides est in uoluntate, est enim uelle & accipere promissionē, tamen hęc obedientia erga euangeliū, nō propter nostram mundiciē imputatur pro iustitia, sed quia accipit oblatā misericordiā, & sentit nos propter Christū iustos reputari per misericordiā, non propter nostrā impletionē legis, non propter nostram mundiciē. Ita reuocanda mens est a conspectu legis, ad euangeliū & Christum, & statuendum q̄ reputemur iusti, cum sentimus nos propter Christum acceptos esse, non propter dilectionem aut impletionem legis.

Differt autem fides a spe, quia fides accipit in præsentiā remissionem peccatorum, & reconciliationem, seu acceptationē nostrī, propter Christum. Spes autem uersatur circa futura bona, & liberationem futuram.

Secundo, Iustificatio hic significat reputari iustum. Non autē

reputat deus hominem iustum, sicut in foro, aut in Philosophia reputatur homo iustus, propter proprii operis iustitiam, quæ recte ponitur in uoluntate. Sed reputat hominem iustum per misericordiam propter Christum, si quis tamen hunc fide apprehendat. Quare fides appellari iustitia potest, quia est illud quod imputatur ad iustitiam, ut cum Paulo loquamur, quacumque tandem in parte hominis ponatur. Id enim nihil impedit imputationem diuinam. Etsi nos quidem hanc fidem in uoluntate ponimus. Est enim uelle & accipere promissionem Christi. Et hoc Scholastico argumento agitato, quia rem ad Methodum reuocat, uidetur tota causa melius perspici posse.

Ex his omnibus etiam intelligi potest quid iudicandum sit de merito condigni, de quo fingunt aduersarij, homines iustos esse coram deo propter dilectionem ac legis impletionem. Hic nulla iustitiæ fidei mentio fit, & pro mediatore Christo ponitur, quod accepti simus propter nostram impletionem legis. Hæc nullo modo ferenda sunt, sed ut supra diximus, etsi necessario sequitur renouationem dilectio, tamen gloria Christi non debet transferri in nostram impletionem legis, sed sentiendum est, quod etiam post renouationem iusti reputemur propter Christum, quod Christus maneat mediator & propitiator, quod propter Christum habeamus accessum ad deum, quod non satisfaciamus legi, sed habeamus opus misericordiam, quod semper per misericordiam iusti reputemur.

Idemque confitetur uniuersa ecclesia, quod iusti & salui fiamus per misericordiam. Sicut supra citauimus ex Hieronymo. Iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex dei misericordia consistit. Hæc autem misericordia fide accipitur.

Ac uidete quid consequatur ex aduersariorum opinione. Si sentiendum est quod Christus tantum primam gratiam, ut uocant, meruerit, postea nos simus accepti nostra impletione legis, & mereamur uitam æternam, quando erunt conscientie pacate: quando statuēt quod habeant deum propitiū. Lex enim semper accusat nos, ut Pau

lus ait, Lex iram operatur. Ita fiet, ut si senserint conscientia iudicium legis, ruant in desperationem. Paulus ait Omne quod non est ex fide, peccatum est. Isti autem nihil unquam ex fide agent, si tunc demum sentiant sibi deum propitium esse, cum legem impleverint. Semper enim dubitabunt, Vtrum legi satis factum sit, imo intelligunt non esse satisfactum. Ideo nunquam statuent se habere deum propitium, se exaudiri. Nunquam igitur diligunt, nunquam vere colunt deum. Talia pectora quid aliud sunt, nisi ipse infernus, cum sint plena desperationis, & odij dei, & in hoc odio tamen invocant & colunt deum, sicut Saul colebat. Hic provocamus ad omnes pias mentes, & peritas rerum spiritualium, hæc testari poterunt, hæc mala consequi ex illa impia persuasione aduersariorum, quæ sentit quod iusti reputemur coram deo, propria impletione legis, & iubet confidere non promissione misericordiae propter Christum donatae, sed nostra impletione legis.

Necesse est igitur statuere, quod certo post renouationem iusti, hoc est, accepti deo simus, quod pacem habeamus coram deo, per misericordiam propter Christum, & quod illa inchoatio legis in nobis non sit digna uita æterna, Sed quod sicut remissio peccatorum & iustificatio imputatur per misericordiam propter Christum, non propter legem. Ita & uita æterna cum iustificatione, non propter legem & nostrorum operum perfectionem, sed per misericordiam propter Christum offeratur. Sicut ait Christus, Hæc est autem uoluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Et alibi. Qui credit in filium, habeat uitam æternam. Ac quæramus aduersarios, quid consilij dent morituris, Vtrum iubeant eos sentire quod reputentur iusti, & expectare uitam æternam propter propria opera, an uero per misericordiam propter Christum. Certe nec Paulus, nec Laurentius dicent se propter propriam munditiem iustos reputandos esse, aut sibi deberi uitam æternam propter propria opera, aut legis impletionem, sed sentiant se reputari iustos, & accipere uitam æternam

propter Christum per misericordiam. Nec possunt muniri piæ mentes, contra desperationem, nisi sentiant q̄ per misericordiam propter Christum, certo habeant & iustitiam & uitam æternam, non propter legem. Hæc sententia cōsolatur, erigit & saluat piæ mentes. Quare aduersarij cum meritum cōdigni prædicant, abolent doctrinam de fide & mediatore Christo, & adigunt consciências ad desperationem.

Sed dicat aliquis, Si per misericordiam saluandi sumus, quid interest inter hos, quibus contingit salus, & quibus non cōtingit? Num pariter sperabunt misericordiam boni & mali? Hoc argumento uidentur moti Scholastici ad quærendum meritum cōdigni. Necesse est enim discrimen esse inter saluandos & damnandos. Primum autem illud dicimus, cum iustificatione offerri uitã æternam, seu iustificatos esse filios dei & coheredes Christi, iuxta illud. Quos iustificauit, eosdem & glorificauit. Igitur nullis contingit salus, nisi iustificatis. Sicut autem iustificatio incerta esset, si penderet ex conditione operum nostrorum aut legis, ac nō gratis acciperetur propter Christum per misericordiam. Ita si speraretur operibus nostris, tūc uero esset incerta, quia lex semper accusat conscientias. Nec possunt conscientie reddi pacatæ, nisi fide apprehendant misericordiam, Neq̄ uero potest existere spes uitæ æternæ, nisi pacata conscientia. Nam conscientia dubitans fugit iudicium dei ac desperat. Necesse est autē spem uitæ æternæ certam esse. Ideoq̄ ut sit certa, sentiendū est q̄ donetur uita æterna per misericordiam propter Christum, nō propter nostram impletionem legis. In foro ac iudicijs hominum, ius seu debitū certum est, Misericordia incerta est. Hic coram Deo alia res est. Nā misericordia habet clarum mandatum dei. Nam Euangeliū est hoc ipsum mandatum, quod iubet credere, q̄ deus uelit ignoscere & saluare propter Christum, iuxta illud. Non misit Deus filiū suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur. Quoties igitur de

miseri cordia dicitur, intelligendum est fidem requiri. Et hæc fides discrimen facit inter saluandos & damnandos, inter dignos & indignos. Est enim uita eterna promissa iustificatis. Fides autem iustificat, quando cunq; & quocunq; tempore apprehendunt eam homines. Et per omnem uitam certare debemus, ut hanc fidem consequamur & confirmemus. Existit enim, ut supra diximus, hæc fides in pœnitentiâ, non in his qui secundum carnem ambulat. Ac debet inter pericula & tentationes per omnem uitam crescere. Et qui hanc fidem cōsecuti sunt, hi renati sunt, ut bene operentur, ut legem faciant. Sicut igitur pœnitentiâ per omnem uitam requirimus, ita & bona opera requirimus, etsi nostra opera nō sunt talia, ut pro eis debeat uita eterna. Sicut & Christus in hac sententiâ dixit. Cum feceritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Et Bernardus recte dicit. Neesse est primo credere, q̄ missionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde, q̄ nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse. Postremo, q̄ æternam uitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur & illa. Et paulo post. Nemo itaq; se seducat, quia si bene cogitare uoluerit, inueniet procul dubio, q̄ nec cum decem millibus possit occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit ad se &c. Nos igitur ut conscientia certam consolationē & spem teneat, reuocamus homines ad promissionē Christi, & docemus q̄ neesse sit credere, q̄ Deus propter Christum, non propter legem remittat peccata, iustificet, & donet uitam æternam, iuxta illud. Qui habet filium, habet uitam.

Bernardus

Sed opere precium est audire, quomodo eludant aduersarij dictum Christi. Cum feceritis omnia, dicite serui inutiles sumus. In confutatione sic corrumpunt, primū faciūt Antistrephon, Multo magis inquit dici potest. Si credideritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Deinde addūt, opera inutilia esse Deo, nobis uero non esse inutilia. Videte quam delectet aduersarios puerile stur

dium Sophisticæ. Et quanquam hæc ineptiæ indignæ sint quæ refutantur, tamen paucis respondebimus.

Antistrephon est uiciosum, quia decipiuntur aduersarij in uocabulo fidei, quod si significaret notitiam historiæ, aut si diceremus, quod fides propter suam dignitatem saluaret, ualere similitudo, multo magis nos seruos inutiles esse, si crediderimus. Sed nos loquimur de fiducia promissionis & misericordiæ dei. Et hæc fiducia fatetur nos esse seruos inutiles. Imo hæc est uera uox fidei, quod opera nostra sint indigna, quod simus serui inutiles. Et ob hanc unam causam, de fide loquimur, & quærimus misericordiã, quia agnoscimus nos esse seruos inutiles. Fides enim ideo saluat, quia apprehendit misericordiam, seu remissionem gratiæ, etiam si opera nostra sint indigna. Et in hanc sententiam, nihil ledit nos Antistrephon. Cum credideritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Recte dicitur, si tantum intelligatur operibus detrahi dignitas.

Sed si sic intelligatur, quod etiam fides sit inutilis, non ualeat similitudo, Cum feceritis omnia, nolite confidere operibus. Ita cum credideritis, nolite confidere promissione dei, Hæc non coherent, sunt enim dissimilima. Dissimiles causæ, dissimilia obiecta fiducia sunt in priore propositione, & in posteriore. Fiducia in priore est fiducia nostrorum operum. Fiducia in posteriore est fiducia promissionis diuinæ. Christus autem damnat fiduciam nostrorum operum, non damnat fiduciam promissionis suæ. Non uult nos de gratia & misericordia dei desperare. Arguit opera nostra tanquam indigna, non arguit promissionem quæ gratis offert misericordiã. Et præclare hic inquit Ambrosius. Agnosceda est gratia, sed non ignoranda natura. Promissioni gratiæ confidendum est, non naturæ nostræ. Sed aduersarij suo more faciunt, Scelestæ detorquent sententias pro fide traditas, contra fidei doctrinam. Nam hæc cauillatio totum Euangelium abrogat, Cum credideritis omnia, dicite fidem inutilem esse. Nonne Euangelium pollicetur remissionem peccatorum & salutem, etiã his qui nullã
prorsus

prorsus habent bona opera? Si tamen conuertantur & non desperent, sed fide in Christum consequantur remissionem peccatorum. Num iubent aduersarij desperare hos quorum conscientia nulla inueniunt bona opera, quae opponere iudicio dei possint. Num his dicent, fidem inutilem esse? Male pereant isti Sophistae cum talibus calumnijs, quae totum euangelium euertunt, abrogant gratuitam remissionem peccatorum, eripiunt pijs conscientijs firma solatia.

Illa uero cauillatio plane puerilis est, cum interpretantur seruos inuitiles, quia opera deo sint inutilia, nobis uero sint utilia. At Christus de ea utilitate loquitur, quae constituit nobis deum debitorem gratiae. Quanquam alienum est hoc loco disputare, de utili aut inutili. Nam serui inuitiles significant insufficientes, quia nemo tantum timet, tantum diligit deum, tantum credit deo, quantum oportuit, nemo satisfacit legi. Sed missas faciamus has frigidas cauillationes aduersariorum, de quibus quid iudicaturi sint homines, si quando proferentur in lucem, facile possunt existimare uiri prudentes. In uerbis maxime planis & perspicuis repererunt rimam. At nemo non uidet in illo loco fiduciam nostrorum operum improbari.

Sed aduersarij reclamant, quod uita aeterna debeatur de condigno pro bonis operibus, quia uita aeterna uocetur merces. Breuiter & plane respondemus. Paulus uitam aeternam donum appellat, quia cum reputamur iusti propter Christum, simul efficimur filij dei, & cohaeredes Christi. Alibi uero scriptum est, Merces uestra copiosa erit in caelis. Haec si uidentur aduersarijs inter se pugnare, ipsi expediant. Sed parum aequi iudices sunt. Nam doni uocabulum omittunt, omittunt & fontes totius negocij, quomodo iustificentur homines, quod perpetuo sit mediator Christus. Interim excerpunt uocabulum mercedis, idque acerbissime interpretantur non solum contra scripturam, sed etiam contra sermonis consuetudinem. Hinc ratiocinantur, quia merces nominatur, ideo opera nostra

P

Handwritten notes:
 Non ergo...
 Serui inuitiles B p

Handwritten note:
 Vita gratia

sunt eiusmodi, quæ debeant esse precium, pro quo debetur uita æterna. Plane noua est hæc Dialectica. Vocabulū audimus mercedis. Igitur opera nostra legi satisfaciunt, igitur sumus accepti deo propter opera nostra, nec indigemus misericordiā, aut propitiatore Christo, aut fide apprehendente misericordiā. Ac ingentē Soriten Chrysippeo more cumulant. Bona opera sunt precium pro quo debetur uita æterna. Bona opera legi dei satisfaciūt. Et præter hæc fieri possunt opera supererogationis. Non solū igitur legi dei satisfacere homines possunt, sed etiam amplius facere. Et quia Monachi amplius faciunt, supersunt eis merita. Et quoniam liberalitas est largiri alijs, de eo quod superest, licet donare illa merita alijs. Affingunt & sacramentū huius donationis, mortuis circumdant cucullos, ut testetur eis, applicata esse aliena merita. Talibus coacervationibus beneficium Christi & iustitiam fidei obscurant aduersarij.

Non mouemus inanē λογολαχίαν de uocabulo. De magna religiamus, unde debeant piæ mentes certā spem salutis concipere. Vtrum bona opera possint conscientias reddere pacatas. Vtrum sentire debeant, ita contingere uitā æternā, si bona opera opponant iudicio dei, an uero debeāt sentire, q̄ propter Christum per misericordiā reputentur iusti, & consequantur uitam æternā. Hæc ueniunt in controuersiam, quam nisi diiudicet conscientia, non potest habere firmam & certam consolationem.

Nos autem satis clare ostendimus, q̄ bona opera non satisfaciunt legi dei, q̄ habeant opus misericordiā, q̄ fide sumus accepti deo propter Christum, q̄ bona opera non reddant pacatam conscientiam. Ex his omnibus sequitur, q̄ oporteat sentire, q̄ propter Christum per misericordiā, non propter legem, iustificati consequantur uitam æternam.

Quid igitur de mercede? Primum si diceremus, uitam æternā dici mercedem, quia debetur iustificatis propter promissionem, nihil absurdi diceremus. Sunt enim ordinata inter se hæc dona. Si

Bona opa sunt

liberalitas est

cut & Augustinus ait, Dona sua coronat deus in nobis, Sed scriptura uitā aeternā uocat mercedem, non quia propter opera debeat, sed quia compenſet afflictiones & opera, eſi propter aliā cauſam contingit. Sicut hereditas uenit filio familias, nō propter officia ſua, & tamen eſt merces & compenſatio officiorum filij. Satis eſt igitur nomen mercedis hac ratione conuenire uitę aeternę, quia uita aeterna compenſat bona opera & afflictiones. Non eſt igitur uita aeterna merces, quia opera ſufficiāt, quia debeat pro operibus. Sed conſecutiue, quia cum propter aliā cauſam contingit, tamen compenſat opera & afflictiones.

*Augustinus
Vita eterna*

Præterea concedimus opera uere eſſe meritoria, non remiſſionis peccatorum, aut iuſtificationis. Non enim placent, niſi in iuſtificationis propter fidem, nec ſunt digna uita aeterna. Sicut enim iuſtificationis, ita uiuificationis fide contingit propter Chriſtum, ſed ſunt meritoria aliorum præmiorum corporalium & ſpiritualium, quæ redduntur tum in hac uita, tum poſt hanc uitam. Differt enim deus præter præmia donec glorificet ſanctos poſt hanc uitā, quia uult eos in hac uita exerceri ad mortificandum ueterem hominē. Euāgelium gratis exhibet promiſſionem iuſtificationis & uiuificationis propter Chriſtum. At in lege non gratis, ſed pro operibus offertur & debetur merces. Cum igitur opera ſint quædam impletio legis, recte dicuntur meritoria, recte dicitur eis deberi merces. Et hæc merces parit gradus præmiorum, iuxta illud Pauli. Vniſquiſque accipiet mercedem iuxta ſuum laborem. Hi gradus ſunt merces operum atque afflictionum.

Sed contendunt aduerſarij, uitam aeternā proprie deberi pro operibus, quia Paulus ait. Reddet unicuique ſecundum opera eius. Ioan. 5. Qui bona fecerunt, in reſurrectione uitæ. Matth. 25. Eſuriui & dediſtis mihi māducare. In his locis omnibus, in quibus opera laudantur, neceſſe eſt ad Canonē ſupra traditum recurrere, quod opera non placeant ſine Chriſto, quod non ſit excludendus mediator Chriſtus. Quare cum textus ait, operibus reddi uitā aeternā

*Joan. 5.
Matth. 25.*

nam. Significat reddi iustificatis, quia non placent deo bona opera, nisi in iustificatis, hoc est in his, qui sentiunt se acceptos esse deo propter Christum. Et iustificati necessario pariunt bona opera, seu bonos fructus, ut, Esuriui & dedistis mihi cibum. Hic cum dicitur reddi uita aeterna his operibus, intelligitur reddi iustitiae. Fidem igitur complectitur, cum nominat fructus. Porro scriptura nominat fructus, ut ostendat requiri non hypocrisin, sed iustitiam quae sit efficax, & quaedam noua uita, pariens bonos fructus.

Nec nos aliquam ociosam subtilitatem hic affectamus. Sunt enim grauissimae causae propter quas haec disputamus. Etenim si largiamur aduersarijs quae opera mereantur uitam aeternam, mox attexunt illa absurda, quae opera legi dei satisfaciant, quae non habeant opus misericordiae, quae simus iusti, hoc est, accepti deo propter nostra opera, non propter Christum, quae plus quam legem facere homines possint. Ita tota doctrina de iustitia fidei obruitur. Est autem necessarium retinere in ecclesia puram doctrinam de iustitia fidei. Quare cogimur Pharisaicas opiniones aduersariorum reprehendere, & ut gloriam Christi illustremus, & ut conscientijs firmas consolationes proponamus. Quomodo enim concipiet conscientia firmam spem salutis, cum in iudicio sentiet opera indigna esse, nisi sciet homines reputari iustos & saluari per misericordiam propter Christum, non propter propriam legis impletionem. An Laurentius in craticula sentiebat se hoc opere legi dei satisfacere, se sine peccato esse, se non indigere mediatore Christo, & misericordiae dei. Ille uero non dissensit a Propheta, qui ait. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur coram te omnis uiuens. Bernardus fatetur sua opera non esse digna uita aeterna, cum inquit, perditte uixi, sed erigit se, & spem salutis concipit inde, quae sentit propter Christum per misericordiam donari remissionem peccatorum, & uitam aeternam. Sicut Psalmus docet, Beati quorum remissae sunt iniquitates. Et Paulus ait. Dauid dicit beatitudinem hominis, cui deus imputat iustitiam sine operibus.

Bernhardus

Hinc ait Paulus beatum esse, cui imputatur iustitia per fidem in Christum, etiam si nulla habeat bona opera. Talibus consolationibus erigendæ sunt cōscientiæ, & confirmādæ, q̄ propter Christum per fidem contingant remissio peccatorum, reputatio iustitiæ, & uita æterna. Quod si in locis de operibus hoc modo fides intelligetur, nihil officiunt nostræ sententiæ. Et profecto necesse est semper addere fidem, ne excludamus mediatorem Christum. Fidem autem bona opera sequi debent, quia fides sine bonis operibus, hypocrisis est.

Habent & in Scholis quædam apophthegmata consentanea nostræ sententiæ, qualia sunt, q̄ bona opera placeant Deo propter gratiam. Item q̄ sit confidendum gratiæ Dei. Hæc dicta parum commode interpretantur. Veteres enim sentiebant confidendum esse gratiæ, hoc est, misericordiæ dei promittētis, q̄ propter Christum simus accepti. At recentiores fiduciam transferunt ad nostrum opus. Sentiunt confidendum esse gratiæ, hoc est, dilectioni, qua nos deum diligimus. Hæc interpretatio est uitiosa. Non enim debemus confidere nostra dilectione, cum sit immunda & exigua, sed promissione misericordiæ. Iactatur & hoc, q̄ bona opera ualeant uirtute passionis Christi. Recte dictum est, sed fidei mentionē fieri oportuit in his sententijs. Non enim communicatur nobis meritum passionis Christi, nisi id fide apprehendamus & opponamus aduersus terrores peccati & mortis. Paulus enim inquit. Christus est propitiatio per fidem. Item, Ecclesia in omnibus precationibus addit, per Dominum nostrum Iesum Christum. Hic etiam admonendi sunt homines de fide. Significat enim Ecclesia nostra opera, & nostras preces Deo placere, si credamus Deum nobis propitium, & nos exaudire propter Pontificem Christum.

Hæc in præsentia sufficiant de hoc loco. Scimus autem hanc sententiam quam defendimus Euangelio consentaneam esse, & pijs cōsciētjs firmissimas consolationes afferre. Ideo piæ mentes

non patiantur se ab hac sententia propter iniqua & calumniosa iudicia aduersariorum abduci. Scriptura prædicit futurum esse, ut in Ecclesia grassentur mali doctores, qui oppressa iustitia fidei in Christum, doceant mereri remissionem peccatorum per nostros cultus & opera. Et res gestæ in Israel sunt imago futuri status in Ecclesia. Videmus autem prophetas ubiq; taxare hanc persuasionem populi, qui somniabat se mereri remissionem peccatorum per sacrificia legis, & hac opinione cumulabat opera & cultus. Ita in Ecclesia multi existunt qui falsam persuasionem de suis operibus & cultibus habent. Monuit autem nos scriptura, ne multitudine impiorum perturbemur. Ac facile potest fieri iudicium de spiritu aduersariorum. Videmus enim in multis articulis manifestam ueritatem ab eis damnari. Nec offendat quemq; qd sibi Ecclesie nomen uindicant. Nam Ecclesia Christi apud hos est, qui Euangelium Christi recte docent, non apud illos qui prauas opiniones contra Euangelium defendunt, sicut inquit Dominus. Oues meæ uocem meam audiunt.

articulus 89

Septimum articulum confessionis nostræ damnauerunt, in quo diximus, Ecclesiam esse congregationem sanctorum. Et ad dederunt longam declamationem, qd mali non sint ab Ecclesia segregandi, cum Iohannes comparauerit Ecclesiam areæ, in qua triticum & paleæ simul coaceruata sint. Et Christus comparaue rit eam lagenæ, in qua pisces boni & mali sunt &c. Profecto uerum est, quod aiunt, Nullum remedium esse aduersus Sycophantæ mor sum. Nihil tam circumspecte dici potest, ut calumniam euitare queat. Nos ob hanc ipsam causam adiecimus octauum articulum, ne quis existimaret nos segregare malos & hypocritas ab externa societate Ecclesie, aut adimere sacramentis efficaciam quæ per hypocritas, aut malos administrantur. Itaq; hic non est opus longa defensione aduersus hanc calumniam. Satis nos purgat articulus octauus. Concedimus enim qd hypocritæ & mali in hac uita sint admixti Ecclesie, & sint membra Ecclesie secundum exter

nam societate signorum Ecclesiae, hoc est uerbi, professionis, & sacramentorum, praesertim si non sint excommunicati. Nec sacramenta ideo non sunt efficacia, quia per malos tractantur, uno recte uti possumus sacramentis, quae per malos administrantur. Nam & Paulus praedicat futurum, ut Antichristus sedeat in templo Dei, hoc est, in Ecclesia dominetur, & gerat officia. At Ecclesia, non est tantum societas externarum rerum ac rituum, sicut aliae politicae, Sed principaliter est societas fidei & spiritus sancti, in cordibus, quae tamen habet externas notas, ut agnosci possit, uidelicet puram Euangelij doctrinam, & administrationem sacramentorum consentaneam Euangelio Christi. Et haec Ecclesia sola dicitur corpus Christi, quod Christus spiritu suo renouat, sanctificat, & gubernat, ut testatur Paulus Eph. 1. cum ait. Et ipsum dedit caput super omnia, Ecclesiae quae est corpus eius, uidelicet, integritas, id est, tota congregatio ipsius qui omnia in omnibus perficit. Quare illi in quibus nihil agit Christus, non sunt membra Christi. Idcirco fatentur aduersarij malos esse mortua membra Ecclesiae. Quare miramur, cur reprehenderint nostram descriptionem quae de uiuis membris loquitur.

Nec noui quidquam diximus, Paulus omnino eodem modo definit Ecclesiam Eph. 5. quae purificetur, ut sit sancta, Et addit externas notas, uerbum & sacramenta. Sic enim ait, Christus dilexit Ecclesiam, & se tradidit pro ea, ut eam sanctificet purificans lauacro aquae, per uerbum, ut exhibeat eam sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, nec rugam, aut aliquid tale, sed ut sit sancta & inculpata. Hanc sententiam pene totidem uerbis nos in confessione posuimus. Sic definit Ecclesiam & articulus in Symbolo, qui iubet nos credere, quod sit sancta catholica Ecclesia. Impij uero non sunt sancta Ecclesia. Et uidetur additum quod sequitur, sanctorum communio, ut exponeretur quid significet ecclesia, nempe congregationem sanctorum, qui habent inter se societatem, eiusdem Euangelij, seu doctrinae, & eiusdem spiritus sancti, qui corda eorum

Eph. 1.

Eph. 5.

ecclesia qd sit

renouat, sanctificat, & gubernat. Et hic articulus necessaria de
 causa propositus est, Infinita pericula uidemus quæ minantur
 Ecclesiæ interitum. Infinita multitudo est impiorum in ipsa Eccle-
 sia, qui opprimunt eam. Itaque ne desperemus, sed sciamus Eccle-
 siam tamen mansuram esse. Item, ut sciamus, quamuis magna mul-
 titudo sit impiorum, tamen Ecclesiam existere, & Christum præ-
 stare illa quæ promisit Ecclesiæ, remittere peccata, exaudire, da-
 re spiritum sanctum. Has consolationes proponit nobis articulus
 ille in Symbolo. Et catholicam Ecclesiam dicit, ne intelligamus
 Ecclesiam esse politiam externam certarum gentium, Sed magis
 homines sparsos per totum orbem, qui de Euangelio consentiunt,
 & habent eundem Christum, eundem spiritum sanctum, & eadẽ
 sacramenta, siue habeant easdem traditiones humanas, siue dissi-
 miles. Et in Decretis inquit glosa, Ecclesiam large dictam com-
 plecti bonos & malos. Item malos nomine tantum in Ecclesia
 esse, non re, bonos uero re & nomine. Et in hanc sententiam mul-
 ta leguntur apud Patres. Hieronymus enim ait. Qui ergo pecca-
 tor est aliqua forde maculatus, de Ecclesia Christi non potest ap-
 pellari, nec Christo subiectus dici.

Hieronymus

Quamquam igitur hypocritæ & mali sint socij huius uere Ec-
 clesiæ secundum externos ritus, tamen cum definitur Ecclesia, ne-
 cesse est eam definiri, quæ est uiuum corpus Christi. Item, quæ
 est nomine & re Ecclesia, Et multæ sunt causæ. Necessè est enim
 intelligi quæ res principaliter efficiat nos membra, & uiua mem-
 bra Ecclesiæ. Si Ecclesiam tantum definiemus externam politiam
 esse bonorum & malorum, non intelligent homines regnũ Chris-
 ti esse iustitiam cordis, & donationem spiritus sancti, sed iudica-
 bunt tantum externam obseruationem esse certorum cultuum ac
 rituum. Item quid intererit inter populum legis, & Ecclesiam, si
 Ecclesia est externa politia. At sic discernit Paulus Ecclesiam a po-
 pulo legis, quod Ecclesia sit populus spiritualis, hoc est, non ciuilibus
 ritibus

Ecclesia est

ritibus distinctus a gentibus, sed uerus populus dei renatus per spiritum sanctum. In populo legis præter promissionem de Christo, habebat & carnale semen promissiones rerum corporalium, regni, &c. Et propter has dicebantur populus dei, etiam mali in his, quia hoc carnale semen deus separauerat ab alijs gentibus per certas ordinationes externas, & promissiones. Et tamen mali illi non placebant deo. At euangelium affert non umbram æternarum rerum, sed ipsas res æternas, spiritum sanctum, & iustitiam qua coram deo iusti sumus. Igitur illi tantum sunt populus iuxta euangelium, qui hanc promissionem spiritus accipiunt. Ad hæc, Ecclesia est regnum Christi, distinctum contra regnum diaboli. Certum est autem impios, in potestate diaboli, & membra regni diaboli esse, sicut docet Paulus Ephe. 2. cum ait, Diabolum effuacem esse in incredulis. Et Christus inquit ad Phariseos, quibus certe erat externa societas cum ecclesia, id est, cum sanctis in populo legis. Præerant enim, sacrificabant, & docebant. Vos ex patre diabolo estis. Itaque Ecclesia quæ uere est regnum Christi, est proprie congregatio sanctorum. Nam impij reguntur a diabolo, & sunt captiui diaboli, non reguntur spiritu Christi, sed quid uerbis opus est in re manifesta: Si ecclesia, quæ uere est regnum Christi, distinguitur a regno diaboli, necesse est impios, cum sint in regno diaboli, non esse ecclesiam. Quanquam in hac uita, quia nondum reuelatum est regnum Christi, sint admixti ecclesiæ, & gerant officia in ecclesia. Nec propterea impij sunt regnum Christi, quia reuelatio nondum facta est. Semper enim hoc est regnum Christi, quod spiritu suo uiuificat, siue sit reuelatum, siue sit tectum cruce. Sicut idem est Christus, qui nunc glorificatus est, antea afflictus erat. Et conueniunt huc similitudines Christi, qui clare dicit Matth. 13. Bonum semen esse filios regni. At Zizania filios diaboli, agrum dicit mundum esse, non ecclesiam. Ita Ioannes de illa tota gente Iudæorum loquitur, & dicit fore, ut uera ecclesia separaretur ab illo populo. Itaque hic locus magis contra aduersarios

euangelium

ephe. 2.

est regnum Christi

matth. 13.

Q

facit, q̄ pro eis, quia ostendit uerū & spiritalē populum, a popu-
 lo carnali separandum esse. Et Christus de specie ecclesie dicit, cū
 ait, Simile est regnum cœlorū lagenæ, aut decē uirginibus, & do-
 cet ecclesiā tectam esse multitudinem malorum, ne id scandalū pios
 offendat. Item, ut sciamus uerbum & sacramenta efficacia esse, &
 si tractentur a malis, atq; interim docet impios illos, quamuis ha-
 beant societatem exteriorum signorum, tamen non esse uerū re-
 gnum Christi, & membra Christi. Sunt enim membra regni dia-
 boli. Nec somniamus nos Platoniam ciuitatem, ut quidā
 impie cauillātur. Sed dicimus existere hanc ecclesiā, uidelicet, ue-
 re credētes ac iustos sparfos per totum orbem. Et addimus notas,
 puram doctrinam euangelij, & sacramenta. Et hæc ecclesia pro-
 prie est columna ueritatis. Retinet enim purum euangelium, &
 ut Paulus inquit, fundamentum, hoc est, ueram Christi cognitio-
 nem & fidem, etsi sunt in his etiā multi imbecilles, qui supra fun-
 damentum edificant stipulas perituras, hoc est, quaedam inutiles
 opiniones, quæ tamen, quia non euertunt fundamentum, tū con-
 donantur illis, tum etiam emendantur. Ac sanctorum Patrū scri-
 pta testantur, q̄ interdum stipulas etiam ædificauerint supra fun-
 damentum, sed quæ non euerterunt fidem eorum. Verum plera-
 que istorum quæ aduersarij nostri defendunt, fidem euertunt, ut
 q̄ damnāt articulum de remissione peccatorum, in quo dicimus
 fide accipi remissionem peccatorum. Manifestus item et pernicio-
 sus error est, q̄ docent aduersarij, mereri homines remissionē pec-
 catorum, dilectione erga deum, ante gratiam. Nam hoc quoque
 est tollere fundamentum, hoc est Christum. Item quid opus erit
 fide, si sacramenta ex opere operato sine bono motu utentis iustis-
 fican. Sicut autem habet ecclesia promissionem, q̄ semper sit ha-
 bitura spiritum sanctum, ita habet comminationes, q̄ sint futuri
 impij doctores, & lupi. Illa uero est proprie ecclesia, quæ habet
 spiritū sanctum. Lupi & mali doctores etsi grassantur in ecclesia,
 tamen non sunt proprie regnum Christi. Sicut & Lyra testatur,

cum ait, Ecclesia nō consistit in hominibus ratione potestatis uel dignitatis ecclesiasticæ uel secularis, quia multi principes & summi pontifices & alij inferiores inuenti sunt apostataſſe a fide, propter quod ecclesia consistit in illis personis, in quibus est notitia uera, & confessio fidei & ueritatis. Quid aliud diximus nos in cōfessione nostra, quam quod hic dicit Lyra?

Lyra testatur

Sed fortassis aduersarij sic postulant definiri ecclesiam, q̄ sit Monarchia externa suprema totius orbis terrarū, in qua oporteat Romanum Pontificē habere potestātē *ἀνευθεύτου*, de qua nemi-
 ni liceat disputare aut iudicare, condendi articulos fidei, abolendi scripturas quas uelit, instituendi cultus & sacrificia. Item condendi leges quas uelit, dispensandi & soluendi quibuscunq; legibus uelit diuinis, canonicis, & ciuilibus, a quo imperator & reges oēs accipiant potestātē, & ius tenendi regna, de mandato Christi, cui cum pater omnia subiecerit, intelligi oporteat hoc ius in Papam translātū esse. Quare necesse sit Papam esse dominū totius orbis terrarum, omnium regnorum mundi, omnium rerum priuatarū & publicarum, habere plenitudinem potestatis in temporalibus & spiritalibus, habere utrunq; gladium, spirituale & temporale. Atq; hæc definitio non ecclesiæ Christi, sed regni Pontificij habet autores non solum Canonistas, sed etiam Daniëlē ca. 11.

papa dñs orbis

Daniel. 11.

Quod si hoc modo definiremus ecclesiā, fortassis haberemus æquiores iudices. Multa enim extant immoderate & impie scripta de potestate Roma. Pontificis, propter quæ nemo unquam reus factus est. Nos soli plectimur, quia prædicamus beneficium Christi, q̄ fide in Christū consequamur remissionē peccatorum, non cultibus excogitatis a Pontifice. Porro Christus, Prophetæ, & Apostoli, longe aliter definiunt ecclesiā Christi, quā regnū Pontificiū. Nec est ad Pontifices transferendū, quod ad uerā ecclesiā pertinet, q̄ uidelicet sint columnæ ueritatis, q̄ nō errent. Quotus quisq; enim curate uangelium, aut iudicat dignum esse lectione? Multi etiam palam irrident religiones omnes, aut si quid pro-

bant, probant illa quæ humanæ rationi consentanea sunt, cætera fabulosa esse arbitrantur, & similia tragœdijs Poetarum. Quare nos iuxta scripturas sentimus ecclesiam proprie dictam esse congregationem sanctorum, qui uere credunt euangelio Christi, & habent spiritum sanctum. Et tamen fatemur multos hypocritas & malos his in hac uita admixtos, habere societatem externorum signorum, qui sunt membra ecclesiæ secundum societatem externorum signorum. Ideoq; gerunt officia in ecclesia, nec adimit sacramentis efficaciam, q; per indignos tractantur, quia repræsentant Christi personam, propter uocationem ecclesiæ, non repræsentant proprias personas, ut testatur Christus, Qui uos audit, me audit. Cum uerbum Christi, cum sacramenta porrigunt, Christi uice & loco porrigunt. Id docet nos illa uox Christi, ne indignitate ministrorum offendamur. Sed de hac re satis clare diximus in cōfessione, nos improbare Donatistas, & Vigleuistas, qui senserunt homines peccare, accipientes sacramenta ab indignis in ecclesia. Hæc in præsentia uidebantur sufficere ad defensionem descriptionis ecclesiæ quam tradidimus. Neq; uidemus, cum ecclesia proprie dicta, appelletur corpus Christi, quomodo aliter describenda fuerit, quam nos descripsimus. Constat enim impios ad regnum & corpus diaboli pertinere, qui impellit & habet captiuos impios. Hæc sunt luce meridiana clariora, quæ tamen si pergent calumniari aduersarij, non grauabimur copiosius respondere.

Damnant aduersarij & hanc partem septimi articuli, q; diximus ad ueram unitatem ecclesiæ, satis esse consentire de doctrina euangelij, et administratione sacramentorum, nec necesse esse, ubiq; similes traditiones humanas esse, seu ritus aut ceremonias ab hominibus institutas. Hic distinguunt uniuersales & particulares ritus, & probant articulum nostrum, si intelligatur de particularibus ritibus, de uniuersalibus ritibus, non recipiunt. Non satis intelligimus quid uelint aduersarij, Nos de uera, hoc est, spirituali unitate loquimur, sine qua non potest existere fides in corde, seu iustitia

Donatistis rct

cordis coram Deo. Ad hanc dicimus non esse necessariam similitudinem rituum humanorum, siue uniuersalium, siue particularium, quia iustitia fidei, non est iustitia alligata certis traditionibus sicut iustitia legis erat alligata Mosaicis ceremonijs, quia illa iustitia cordis, est res uiuificans corda. Ad hanc uiuificationem nihil conducunt humanae traditiones, siue uniuersales, siue particulares, nec sunt effectus spiritus sancti, sicut castitas, patientia, timor Dei, dilectio proximi, & opera dilectionis.

Nec leues causae fuerunt, cur hunc articulum poneremus. Constat enim multas stultas opiniones de traditionibus serpsisse in Ecclesiam. Nonnulli putauerunt humanas traditiones, necessarios cultus esse ad promerendam iustificationem. Et postea disputauerunt, qui fieret, quod tanta uarietate coleretur Deus, quasi uero observationes illae essent cultus, & non potius externae & politicae ordinationes, nihil ad iustitiam cordis seu cultum Dei pertinentes, quae alibi casu, alibi propter quasdam probabiles rationes uariant. Item aliae Ecclesiae, alias propter tales traditiones excommunicauerunt, ut propter observationem Pascae, picturas & res similes. Unde imperiti existimauerunt, fidem seu iustitiam cordis coram Deo, non posse existere sine his observationibus. Extant enim de hoc negotio multa inepta scripta Summistarum & aliorum.

Sed sicut, dissimilia spacia dierum ac noctium non laedunt unitatem Ecclesiae, Ita sentimus non laedi ueram unitatem Ecclesiae dissimilibus ritibus institutis ab hominibus. Quanquam placet nobis, ut uniuersales ritus, propter tranquillitatem seruentur. Sicut & nos in Ecclesijs, ordinem Missae, diem Dominicum, & alios dies festos celebriores libenter seruamus, Et gratissimo animo amplectimur utiles ac ueteres ordinationes, praesertim cum contineant paedagogiam, qua prodest populum & imperitos assuescere ac docere, Sed non disputamus nunc, an conducat propter tranquillitatem aut corporalem utilitatem seruare. Aliares agi

tur, Disputatur enim, Vtrum obseruationes traditionum huma-
 narum sint cultus necessarij ad iustitiam coram Deo, Hoc uest
 κρινόμωρον in hac controuersia, quo constituto, postea iudicari
 potest, Vtrum ad ueram unitatem Ecclesiæ necesse sit ubiq; simi-
 les esse traditiones humanas. Si enim traditiones humanæ non
 sunt cultus necessarij ad iustitiam coram Deo, Sequitur posse iu-
 stos & filios Dei esse, etiam si quas traditiones non habent, quæ
 alibi receptæ sunt. Vt si forma uestitus Germanici non est cultus
 Dei necessarius ad iustitiam coram deo, Sequitur posse iustos ac
 filios dei & Ecclesiam Christi esse, etiam si qui utantur non Ger-
 manico, sed Gallico uestitu. Hoc clare docet Paulus ad Colossen-
 ses, cum ait. Nemo uos iudicet in cibo, aut in parte diei festi, aut
 neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus
 autem Christi. Item, Si mortui estis cum Christo ab elementis
 mundi, quid adhuc tanquam uiuentes mundo decreta facitis,
 Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; cōtrectaueritis, quæ omnia
 pereunt, usu consumpta, & sunt præcepta & doctrinæ hominum,
 speciem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate. Est
 enim sententia, cum iustitia cordis sit res spiritalis, uiuificans cor-
 da, & constet, qd traditiones humanæ non uiuificent corda, nec
 sint effectus spiritus sancti, sicut dilectio proximi, castitas &c. nec
 sint instrumenta per quæ Deus mouet corda ad credendū, sicut
 uerbum & sacramenta diuinitus tradita, sed sint usus rerum nihil
 ad cor pertinētium, quæ usu pereant, non est sentiendum qd sint
 necessariae ad iustitiam coram Deo. Et in eandem sententiam in-
 quit Roma. 14. Regnum Dei non est esca & potus, sed iustitia &
 pax & gaudium in spiritu sancto. Sed non est opus citare multa
 testimonia, cum ubiq; sint obuia in scripturis, & nos plurima in
 confessione congesserimus in posterioribus articulis. Et huius cō-
 trouersia κρινόμωρον infra paulo post repetendum erit, uideli-
 cet, Vtrum traditiones humanæ sint cultus necessarij ad iustitiā
 coram Deo. Vbi de hac re copiosius disputabimus. Aduersarij

Roma. 14.

dicunt uniuersales traditiones, ideo seruandas esse, quia existimētur ab Apostolis traditae esse. O Religiosos homines. Ritus ab Apostolis sumptos retineri uolunt, Non uolunt retineri doctrinam Apostolorum. Sic iudicandum est de ritibus illis, sicut ipsi Apostoli in suis scriptis iudicant. Non enim uoluerunt Apostoli nos sentire, q̄ per tales ritus iustificemur, q̄ tales ritus sint res necessariae ad iustitiam coram Deo. Non uoluerunt Apostoli tale onus imponere conscientijs, non uoluerunt iustitiam & peccatū collocare in obseruationibus dierum, ciborum, & similibus rerū. Imo Paulus appellat huiusmodi opiniones, doctrinas dæmoniorum. Itaq̄ uoluntas & consilium Apostolorum ex scriptis eorū quæri debet, non est satis allegare exemplum. Seruabant certos dies, non q̄ ea obseruatio ad iustificationem necessaria esset, sed ut populus sciret, quo tempore conueniendum esset, seruabant & alios quosdam ritus, ordinem lectionū, si quando conueniebāt. Quaedam etiā ex patrijs moribus, ut sit, retinebat populus, quæ Apostoli nonnihil mutata, ad Historiam Euangelij a commodaauerunt, ut Pasca, Pentecosten, ut non solum docendo, sed etiā per hæc exempla memoriā maximarum rerum traderent posteris. Quod si hæc tradita sunt, tanquā necessaria ad iustificationē, cur in his ipsis postea multa mutauerunt Episcopi? Quod si erāt Iuris diuini, non licuit ea mutare autoritate humana. Pasca ante Synodum Nicenā, alijs alio tēpore seruabant. Neq̄ hæc dissimilitudo læsit fidē. Postea ratio inita est, ne incideret nostrum Pasca in Iudaici Pascatis tempus. At Apostoli iusserant Ecclesias seruare Pasca, cum fratribus cōuersis ex Iudaismo. Itaq̄ hunc morem quædā gētes pertinaciter post Synodū Nicenā retinuerūt, ut Iudaicū tēpus obseruarent. Verum Apostoli decreto illo non uoluerunt Ecclesijs imponere necessitatē, Id quod uerba Decreti testantur. Iubent enim ne quis curet, etiā si fratres seruantes Pasca, nō recte supputēt tēpus. Verba Decreti extāt apud Epiphaniū,

Seruo postea

ὑμεῖς μὴ ψευδίζητε ἀλλὰ ποιεῖτε, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, οἱ ἐκ περιτόμης
 μετ' αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε, πάντε' ὡς λαμβήσωσι μηδὲν ὑμῖν μελέτω.

Epiphanius

Hæc scribit Epiphanius uerba esse Apostolorū in Decreto quorū
 dam posita de Pascale, in quibus prudens lector facile potest iudi
 care Apostolos uoluisse populo stultam opinionem de necessitas
 te certi temporis eximere, cum prohibent curare, etiam si in sup
 putando erretur. Porro quidam in oriēte, qui Audiani appellati
 sunt ab autore dogmatis, propter hoc decretum Apostolorum
 contenderunt Pasca cum Iudæis seruandum esse. Hos reuellens
 Epiphanius laudat decretum, & inquit nihil continere qd' dissen
 tiat a fide, aut Ecclesiastica regula, & uituperat Audianos, q' nō
 recte intelligant τὸ ἔρητον & interpretatur in hanc sententiam,
 in quam nos interpretamur, q' nō senserint Apostoli referre, quo
 tempore seruaretur Pasca. Sed quia præcipui fratres ex Iudæis cō
 uersi erant, qui morem suum seruabant, horum exemplum pro
 pter concordiam uoluerint reliquos sequi. Et sapiēter admonue
 runt lectorem Apostoli, se neq; libertatem Euangelicam tollere,
 neq; necessitatem conscientijs imponere, quia addunt, nō esse cu
 randum, etiam si erretur in supputando.

Multa huius generis colligi possunt ex historijs, in quib' ap
 paret dissimilitudinem humanarum obseruationum, non lædere
 unitatem fidei. Quanquam quid opus est disputatione, Omnis
 no quid sit iustitia fidei, quid sit regnum Christi, non intelligunt
 aduersarij, si iudicant necessariam esse similitudinem obseruatio
 num in cibis, diebus, uestitu, & similibus rebus quæ non habent
 mandatum Dei. Videte autem religiosos homines, aduersarios
 nostros, Requirit ad unitatem Ecclesiæ, similes obseruationes
 humanas, cum ipsi mutauerint ordinationem Christi, in usu cœ
 næ, quæ certe fuit antea ordinatione uniuersalis. Quod si ordinatione
 nes uniuersales necessariae sunt, cur mutant ipsi ordinationē cœ
 næ Christi, quæ non est humana, sed diuina, Sed de hac tota cō
 trouersia infra aliquoties dicendum erit.

Octauus

Octauus articulus approbatus est totus, in quo cōfitemur, q̄ hypocritā & mali admixti sint ecclesiā, & q̄ sacramenta sint efficacia, etiā si per malos ministros tractentur, quia ministri funguntur uice Christi, non repræsentant suam personam. Iuxta illud, Qui uos audit, me audit. Impij doctores deserendi sunt, quia hi iam non funguntur persona Christi, sed sunt Antichristi. Et Christus ait, Cauete a Pseudoprophetis. Et Paulus, Si quis aliud euāgelium euangelizauerit, anathema sit.

Cæterum monuit nos Christus in collationibus de ecclesia, ne offensi priuatis uitijs siue sacerdotum siue populi, schismata excitemus, sicut scelerate fecerunt Donatistæ. Illos uero qui ideo excitauerunt schismata, quia negant sacerdotibus licere, tenere possessiones aut proprium, plane seditiosos iudicamus. Nam tenere proprium ciuili ordinatio est. Licet autem Christianis uti ciuilibus ordinationibus, sicut hoc aere, hac luce, cibo, potu. Nam ut hæc rerum natura, & hi syderū certī motus, uere sunt ordinatio dei, & conseruantur a deo, ita legitimæ politiæ uere sunt ordinatio dei, & retinentur ac defenduntur a deo aduersus diabolum.

Nonus articulus approbatus est, in quo confitemur, q̄ baptis- mus sit necessarius ad salutem, & quod pueri sint baptizandi, & q̄ baptis- mus puerorū non sit irritus, sed necessarius, & efficax ad salutem. Et quoniam euangelium pure ac diligenter apud nos docetur. Dei beneficio hunc quoq; fructum ex eo capimus, q̄ in ecclesijs nostris nulli extiterunt Anabaptistæ, quia populus uerbo dei aduersus impiam & seditiosam factionem illorum latro- num munitus est. Et cum plerosq; alios errores Anabaptistarū damnamus, tum hunc quoq; q̄ disputant baptismum paruulorum inutilem esse. Certissimum est enim q̄ promissio salutis per- tinet etiā ad paruulos. Neq; uero pertinet ad illos qui sunt extra ecclesiam Christi, ubi nec uerbum, nec sacramenta sunt, quia regnum Christi tantum cum uerbo & sacramentis existit. Igitur necesse est baptizare paruulos, ut applicetur eis promissio salutis

R

*Donatistæ**Baptis- mus puerorū**Anabaptistæ*

iuxta mandatum Christi, Baptizate omnes gentes. Vbi sicut offertur omnibus salus, ita offertur omnibus baptismus, uiris, mulieribus, pueris, infantibus. Sequitur igitur clare, infantes baptizandos esse, quia salus cum baptismo offertur.

Secundo manifestum est, quod deus approbat baptismum paruulorum. Igitur Anabaptistae impie sentiunt, qui damnant baptismum paruulorum. Quod autem deus approbet baptismum paruulorum, hoc ostendit, quod deus dat spiritum sanctum sic baptizatis. Nam si hic baptismus irritus esset, nullis daretur spiritus sanctus, nulli fierent salui, denique nulla esset ecclesia. Haec ratio bonas & pias mentes, uel sola satis confirmare potest contra impias & fanaticas opiniones Anabaptistarum.

De coena dñi

Decimus articulus approbatus est, in quo confitemur, nos sentire, quod in coena domini uere & substantialiter adsint, corpus & sanguis Christi, & uere exhibeantur cum illis rebus, quae uidentur pane & uino, his qui sacramentum accipiunt. Hanc sententiam constanter defenderunt nostri Concionatores. Et comperimus non tantum Romanam Ecclesiam affirmare corporalem praesentiam Christi, sed idem & nunc sentire, & olim sensisse Graecam Ecclesiam, ut testatur Canon Missae apud Graecos.

Cyrrillus

Et extant quorundam scriptorum testimonia. Nam Cyrillus in Ioannem cap. 15. inquit, Christum corporaliter nobis exhiberi in coena. Sic enim ait, Non tamen negamus recta nos fide, charitateque sincera, Christo spiritualiter coniungi, sed nullam nobis coniunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profecto pernegamus, idque a diuinis scripturis omnino alienum dicimus. Quis enim dubitauit Christum etiam sic uitem esse, nos uero palmites, qui uitam inde nobis acquirimus? Audi Paulum dicentem, quia omnes unum corpus sumus in Christo, quia etsi multi sumus, unum tamen in eo sumus. Omnes enim uno pane participamus. An fortasse putat ignotam nobis mysticae benedictionis

uirtutem esse: quæ cum in nobis sit, nonne corporaliter quoque facit, communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare? Et paulo post, unde considerandum est, non habitudine solum, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, uerum etiam participatione naturali, &c. Hæc recitauimus, non ut hic disputationem de hac re institueremus. Non enim improbat hunc articulum Cas. Maiestas, sed ut clarius etiam perspicerent, quicūque ista legent, nos defendere receptam in tota ecclesia sententiã, quæ in cœna domini uere & substantialiter adsint corpus & sanguis Christi, & uere exhibeantur cum his rebus, quæ uidentur, pane & uino. Et loquimur de præsentia uiui Christi, scimus enim quod mors ei ultra non dominabitur.

Vndecimus articulus de retinenda absolutione in ecclesia pro *De confessione* batur. Sed de confessione addunt correctionem, uidelicet, obseruandam esse constitutionem cap. Omnis utriusque, ut & quotianis fiat confessio, & quamuis omnia peccata enumerari non queant, tamen diligentiam adhibendam esse, ut colligantur, & illa quæ redigi in memoriam possunt, recenseantur. De hoc toto articulo dicemus paulo post copiosius, cum sententiã nostram de pœnitentiã totam explicabimus. Constat nos beneficium absolutionis, & potestatem clauium, ita illustrauisse & ornauisse, ut multæ afflictæ conscientiæ, ex doctrina nostrorum, consolationem conceperint, postquam audiuerunt mandatum dei esse, imo propriam euangelij uocem, ut absolutioni credamus, & certo statuamus nobis gratis donari remissionem peccatorum propter Christum, & sentiamus uere nos hac fide reconciliari deo. Hæc sententiã, multas piãs mentes erexit, & initio commendationem maximam, apud omnes bonos uiros attulit Luthero, cum ostendit certam & firmam consolationem conscientijs, quia antea tota uis absolutionis erat oppressa doctrinis operum, cum de fide, & gratuita remissione nihil docerent Sophistæ & Monachi.

Cæterum de tempore, certe in Ecclesijs nostris plurimi

sæpe in anno utuntur sacramentis, absolutione, & cœna domini. Et qui docent de dignitate, & fructibus sacramentorū ita dicunt, ut inuitent populum, ut sæpe utantur sacramentis. Extant enim de hac re multa a nostris ita scripta, ut aduersarij, si qui sunt boni uiri, haud dubie probent ac laudent. Denunciatur & excommunicatio flagitiosis & contemptoribus sacramentorum. Hæc ita fiunt, & iuxta euangelium, & iuxta ueteres Canones. Sed certum tempus non præscribitur, quia non omnes pariter eodem tempore idonei sunt. Imo si accurrant eodem tempore omnes, non possunt ordine audiri, & institui homines. Et ueteres Canones ac Patres non constituunt certum tempus, Tantū ita dicit Canon. Si qui intrant ecclesiam dei, & deprehenduntur nunquam cōmunicare, admoneantur, Quod si nō communicant, ad pœnitentiā accedant. Si communicant, non semper abstineant, Si non fecerint, abstineant. Christus ait illos sibi iudicium manducare, qui manducant indigne. Ideo pastores non cogunt hos, qui non sunt idonei, ut sacramentis utantur.

Sententia patrū

De Enumeratione peccatorum in confessione, sic docetur homines, ne laquei inijciantur conscientijs. Etiam si prodest rudes assuefacere, ut quædam enumerent, ut doceri facilius possint. Verum disputamus nunc, quid sit necessarium iure diuino. Non igitur debebant aduersarij nobis allegare constitutionem, Omnis utriusq; quæ nobis non est ignota, sed ex iure diuino ostendere, q̄ enumeratio peccatorum sit necessaria ad consequendam remissionem. Tota ecclesia per uniuersam Europā scit, quales laqueos iniecerit conscientijs illa particula constitutionis, quæ iubet omnia peccata confiteri. Nectantum habet incommodi textus per se, quantum postea affinxerunt Summistæ, qui colligunt circumstantias peccatorum. Quales ibi Labyrinthi, quanta carnificina fuit optimarum mentium. Nam feros & prophanos ista terricula lamenta nihil mouebant.

Postea quales tragœdias excitauit quæstio, de proprio sacer

clote inter Pastores, & fratres, qui tunc minime erant fratres, cum de regno confessionum belligerabatur. Nos igitur sentimus enumerationem peccatorum non esse necessariam Iure diuino, Idem placet Panormitano, & plerisque alijs eruditjs Iuris consultis. Nec uolumus imponere necessitatem conscientijs nostrorum per constitutionem illam, Omnis utriusque, de qua perinde iudicamus, ut de alijs traditionibus humanis, de quibus sentimus, quod non sint cultus ad iustificationem necessarij. Et hæc constitutio rem impossibilem præcipit, ut omnia peccata confiteamur. Constat autem plurima nos nec meminisse, nec intelligere, iuxta illud. Delicta quis intelligit?

Si sint boni Pastores, scient quatenus profit examine rudes, sed illam carnificinam Summistarum confirmare non uolumus, quæ tamen minus fuisset intollerabilis, si uerbum unum addidissent, de fide consolante, & erigente conscientias, Nunc de hac fide consequente remissionem peccatorum, nulla est syllaba, in tanta mole constitutionum, glosarum, Summarum, Confessionaliũ, Nusquam ibi Christus legitur, Tantum leguntur supputationes peccatorum. Et maxima pars consumitur in peccatis, contra traditiones humanas, quæ est uanissima. Hæc doctrina adegit multas pijs mentes ad desperationem, quæ non potuerunt acquiescere, quia sentiebant Iure diuino necessariam esse enumerationem, & tamen experiebantur impossibilem esse. Sed hærent alia non minora uitia in doctrina aduersariorum de pœnitentia, quæ iam recensebimus.

DE POENITENTIA.

IN articulo duodecimo probant primam partem, qua exponimus, Lapsis post Baptismum contingere posse remissionem peccatorum, quocumque tempore, & quotiescunque conuertuntur. Secundam partem damnant, in qua pœnitentiæ partes dicimus.

R 3.

esse contritionem & fidem. Negant fidem esse alteram partē poenitentiae. Quid hic Carole Cæsar inuictissime faciamus? Hęc est propria uox Euangelij, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum. Hanc uocem Euangelij damnant isti scriptores confutationis. Nos igitur nullo modo assentiri confutationi possumus. Non possumus saluberrimam uocem Euangelij, & plenam consolationis damnare. Quid est aliud negare, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum, quam contumelia afficere sanguinem & mortem Christi? Rogamus igitur te Carole Cæsar Inuictissi, ut nos de hac re maxima, quę præcipuum Euangelij locum, quę ueram Christi cognitionem, quę uerum cultum Dei continet, patienter ac diligenter audias & cognoscas. Comperient enim omnes boni uiri, nos in hac re præcipue docuisse uera, pia, salubria, & necessaria uniuersę Ecclesię Christi. Comperient ex scriptis nostrorum plurimum lucis accessisse Euangelio, & multos perniciosos errores emendatos esse, quibus antea obruta fuit doctrina de poenitentia, per Scholasticorum & Canonistarum opiniones.

Ac priusquam accedimus ad defensionem nostrę sententię, hoc præfandum est. Omnes boni uiri, omniũ ordinum ac Theologici ordinis etiam, haud dubie fatentur, ante Lutheri scripta, confusissimam fuisse doctrinam poenitentię. Extant libri Sententiariorum, ubi sunt infinitę quęstiones, quas nulli Theologi unquã satis explicare potuerunt. Populus neq̄ rei summam complecti potuit, nec uidere quę præcipue requireretur in poenitentia, ubi quærenda esset pax conscientię. Prodeat nobis aliquis ex aduersarijs, qui dicat, quando fiat remissio peccatorum. Bone Deus, quantę tenebrę sunt. Dubitant, utrũ in attritione, uel in contritione fiat remissio peccatorum. Et si sit propter contritionē, quid opus est Absolutione, quid agit potestas clauium, si peccatũ iam est remissum? Hic uero multo magis etiam sudant, & potestatem clauium impie extenuant, Alij somniant potestate clauium non

remitti culpam, sed mutari poenas aeternas, in temporales. Ita saluberrima potestas, esset ministerium non uitae, & spiritus, sed tantum irae, & poenarum. Alij uidelicet cautiore fingunt potestate clauium remitti peccata, coram Ecclesia, non coram Deo. Hic quoque perniciosus error est. Nam si potestas clauium non consolatur nos coram Deo, quae res tandem reddet pacatam conscientiam: Iam illa sunt magis etiam perplexa. Docent nos contritione mereri gratiam. Vbi si quis interroget, quare Saul, Iudas, & similes non consequantur gratiam, qui horribiliter contriti sunt, Hic de fide, & de Euangelio respondendum erat, quod Iudas non crediderit, non erexerit se Euangelio & promissione Christi. Fides enim ostendit discrimen inter contritionem Iudae & Petri. Verum aduersarij de lege respondent, quod Iudas non dilexerit Deum, sed timuerit poenas. Quando autem territa conscientia, praesertim in serijs, ueris, & illis magnis terroribus, qui describuntur in Psalmis ac Prophetis, & quos certe degustant isti, qui uere conuertuntur, iudicare poterit, Vtrum Deum propter se timeat, an fugiat aeternas poenas. Hi magni motus literis & uocabulis discerni possunt, re ipsa non ita diuelluntur, ut isti suaues Sophistae somniant. Hic appellamus iudicia omnium bonorum & sapientum uirorum, Hi haud dubie fatebuntur has disputationes apud aduersarios perplexissimas & intricatissimas esse. Et tamen agitur de re maxima, de praecipuo Euangelij loco, de remissione peccatorum. Tota haec doctrina de his quaestionibus, quas recensuimus, apud aduersarios plena est errorum & hypocrisis, & obscurat beneficium Christi, potestatem clauium, & iustitiam fidei.

Haec fiunt in primo actu, Quid cum uetum est ad Confessionem? Quantum ibi negocij est in illa infinita enumeratione peccatorum, quae tamen magna ex parte consumitur in traditionibus humanis. Et quo magis crucientur bonae mentes, fingunt hanc enumerationem esse Iuris diuini. Et cum ipsam enumerationem exigant, praetextu Iuris diuini, interim de absoluteione quae uere est Iuris di-

uini frigide loquuntur. Fingūt ipsum sacramentū ex opere operato conferre gratiā sine bono motu utentis, de fide apprehendēte absolutionem, & consolante consciētiā, nulla sit mentio, Hoc uere est quod dici solet ἀπίστου πρό τῶν μυστηρίων. Restat tertius actus de satisfactionibus, Hic uero habet confusissimas disputationes. Fingunt aeternas poenas, mutari in poenas purgatorij, Et harum partem remitti potestate clauium, partem docent redimendam esse satisfactionibus. Addunt amplius, q̄ oporteat satisfactiones esse opera supererogationis, & hæc constituunt in stultissimis obseruationibus, uelut in peregrinationibus, Rosarijs, aut similibus obseruationibus, quæ non habent mandata Dei, Deinde, sicut purgatorium satisfactionibus redimunt, Ita excogitata est ars redimendi satisfactiones, quæ fuit questuosissima. Vendunt enim indulgentias, quas interpretantur esse remissiones satisfactionum, Et hic questus non solum ex uiuis, sed multo amplior est ex mortuis. Neq̄ solum indulgentijs, sed etiam sacrificio Missæ redimunt satisfactiones mortuorum, deniq̄ infinita res est, de satisfactionibus. Inter hæc scandala, nō enim possumus enumerare omnia, & doctrinas dæmoniorū, iacet obruta doctrina de iustitia fidei in Christum, & de beneficio Christi. Quare intelligunt omnes boni uiri, utiliter & pie reprehensam esse doctrinam Sophistarum & Canonistarum, de poenitentia. Nam hæc dogmata aperte falsa sunt, & nō solum aliena a scripturis sanctis, sed etiam ab Ecclesiasticis patribus.

- 1 Quod per bona opera extra gratiam facta mereamur ex pacto diuino gratiam.
- 2 Quod per attritionem mereamur gratiam.
- 3 Quod ad deletionē peccati, sola detestatio criminis sufficiat
- 4 Quod propter contritionem, non fide in Christum, consequamur remissionem peccatorum.
- 5 Quod potestas clauium ualeat ad remissionem peccatorū, non coram Deo, sed coram Ecclesia.

6 Quod

De satisfactionibus

purgatorij

Indulgentijs

VI. Quod potestate clauium non remittantur peccata coram deo, sed q̄ sit instituta potestas clauium, ut mutet pœnas æternas in temporales, ut imponat certas satisfactions conscientijs, ut instituat novos cultus, & ad tales satisfactions & cultus obliget conscientias.

VII. Quod enumeratio delictorum in confessione, de qua præcipiunt aduersarij, sit necessaria iure diuino.

VIII. Quod Canonicae satisfactions, necessariae sint ad pœnam purgatorij redimendam, aut profint tanquam compensatio ad tollendam culpam. Sic enim imperiti intelligunt.

IX. Quod susceptio sacramenti pœnitentiæ, ex opere operato, sine bono motu utentis, hoc est, sine fide in Christum, conferrat gratiam.

X. Quod potestate clauium per indulgentias liberentur animæ ex purgatorio.

XI. Quod in reseruatione casuum, non solum pœna Canonica sed etiam culpa reseruari debeat in eo, qui uere conuertitur.

Nos igitur ut explicaremus pias conscientias ex his Labyrinthis Sophistarum, constituimus duas partes pœnitentiæ, uidelicet contritionem, & fidem. Si quis uolet addere tertiam, uidelicet, dignos fructus pœnitentiæ, hoc est, bona opera sequentia conuersionem, non refragabimur. Neq̄ ignoramus quod uocabulum pœnitentiæ Grammaticis significet, improbare id quod antea probabamus. Id magis quadrat ad cōtritionem, q̄ ad fidem. Sed nos hic docendi causa, pœnitentiam totam conuersionem intelligimus, in qua duo sunt termini, mortificatio & uiuificatio. Nos uocamus usitatis nominibus contritionem & fidem.

De contritione præcidimus illas ociosas & infinitas disputationes, quando ex dilectione dei, quando ex timore pœnæ dolemus. Sed dicimus contritionem esse ueros terrores conscientia, quæ deum sentit irasci peccato & dolet se peccasse. Et hæc contritio ita fit, quando uerbo dei arguuntur peccata, quia hæc est sum-

Two parts pœnitentiæ. Contritio. et fides

Summa euangelij

In ultimo

Ps. 37.

Ps. 6.

Ps. 38.

ma prædicationis euangelij, Arguere peccata, & offerre remissionem peccatorum, & iustitiam propter Christum, & spiritum sanctum, & uitam æternam, & ut renati beneficiamus. Sic completur summam euangelij Christus, cum ait Lucæ ultimo, Prædicari in nomine meo poenitentiam et remissionem peccatorum inter omnes gentes. Et de his terroribus loquitur scriptura, ut Psal. 37. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, Sicut onus graue, grauatae sunt super me &c. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, Rugiebã a gemitu cordis mei. Et Psal. 6. Miserere mei domine, quoniã infirmus sum, Sana me domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, Et anima mea turbata est ualde, et tu domine usq; quo: Et Esa. 38. Ego dixi in dimidio dierum meorum uadam ad portas inferi, Sperabam usq; ad mane. Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea. In his terroribus sentit conscientia irã dei aduersus peccatũ, quæ est ignota securis hominibus secundum carnem ambulantibus. Videt peccati turpitudinem, & serio dolet se peccasse, etiam fugit interim horribilem iram dei, quia nõ potest eam sustinere humana natura, nisi sustentetur uerbo dei. Ita Paulus ait, Per legem legi mortuus sum. Lex enim tantum accusat & terret conscientias. In his terroribus aduersarij nostri nihil de fide dicunt. Ita tantum proponunt uerbum, quod arguit peccata. Quod cum solum traditur, doctrina legis est, non euangelij. His doloribus ac terroribus dicunt homines mereri gratiam, si tamen diligunt deum. At quomodo diligent deum homines in ueris terroribus, cum sentiunt horribilem & inexplicabilem humana uoce iram dei? Quid aliud nisi desperationem docent, qui in his terroribus tantum ostendunt legem?

Nos igitur addimus alteram partem poenitentia de fide in Christũ, quod in his terroribus debeat conscientijs proponi euangelium de Christo, in quo promittitur gratis remissio peccatorũ de Christo. Debent igitur credere, q̄ propter Christum gratis remittuntur ipsis peccata. Hæc fides erigit, sustet, & uiuificat cõ

tritos, iuxta illud, Iustificati ex fide pacē habemus. Hæc fides con-
sequitur remissionem peccatorum. Hæc fides iustificat corā deo,
ut idem locus testatur. Iustificati ex fide. Hæc fides ostendit discri-
men inter contritionē Iudæ & Petri, Saulis & Dauidis. Ideo Iu-
dæ & Saulis contritio non prodest, quia non accedit ad eam hæc
fides apprehendens remissionem peccatorum donatam propter
Christū. Ideo prodest Dauidis aut Petri contritio, quia ad eam fi-
des accedit, apprehendens remissionem peccatorum donatā pro-
pter Christum. Nec prius dilectio adest, quam sit facta fide recon-
ciliatio. Lex enim non fit sine Christo, iuxta illud, Per Christum
habemus accessum ad deum. Et hæc fides paulatim crescit, & per
omnem uitam luctatur, cum peccato, ut uincat peccatum & mor-
tem. Cæterū fidem sequitur dilectio, ut supra diximus. Et sic cla-
re definiri potest filialis timor, talis pavor qui cum fide cōiunctus
est, hoc est, ubi fides consolatur & sustentat pauidum cor. Seruis-
simo timor, ubi fides non sustentat pauidum cor.

Porro potestas clauium administrat & exhibet euangelium
per absolutionem, quæ est uera uox euangelij, ita & absolutionē
complectimur, cum de fide dicimus, quia fides est ex auditu, ut
ait Paulus. Nam audito euangelio, audita absolutione, erigitur
& concipit consolationem conscientia. Et quia deus uere per uer-
bum uiuificat, clauis uere coram deo remittunt peccata, iuxta il-
lud, Qui uos audit, me audit. Quare uoci absoluentis, non secus
ac uoci de cælo sonanti credendum est. Et absolutio proprie dici
potest sacramentum pœnitentiæ, ut etiam Scholastici theologi
eruditiores loquuntur. Interim hæc fides in tentationibus multis
pliciter alitur per euangelij sententias, & per usum sacramentorū.
Hæc enim sunt signa Noui testamenti, hoc est, signa remissionis
peccatorum. Offerunt igitur remissionem peccatorum, sicut cla-
re testatur uerba cœnæ domini. Hoc est corpus meum quod pro
uobis traditur. Hic est calix noui testamenti &c. Ita fides concipitur
& confirmatur per absolutionem, per auditum Euangelij,

absolutio d².

per usum sacramentorum, ne succumbat, dum luctatur cum ter-
roribus peccati & mortis.

Hæc ratio pœnitentiæ plana & perspicua est, & auget digni-
tatem potestatis clauium, & sacramentorum, & illustrat benefi-
cium Christi, docet nos uti mediatore ac propitiatore Christo.

Sed quia cōfutatō damnat nos, q̄ has duas partes pœnitenti-
æ posuerimus, ostendendum est, q̄ scriptura in pœnitentiā, seu
conuersione impij ponat has præcipuas partes. Christus enim in-
quit, Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati es-
tis, & ego reficiam uos. Hic duo membra sunt, labor & onus si-
gnificant contritionem, pauores & terrores peccati & mortis. Ve-
nire ad Christum, est credere, q̄ propter Christum remittantur
peccata, cum credimus, uiuificantur corda spiritu sancto, per uer-
bum Christi. Sunt igitur hic duæ partes præcipuæ, contritio &
fides. Et Marci primo Christus ait, Agite pœnitentiam, & credite
euangelio. Vbi in priore particula arguit peccata, in posteriore
consolatur nos, & ostendit remissionem peccatorum. Nam crede-
re euangelio, non est illa generalis fides, quam habent & diaboli
sed proprie est credere remissionem peccatorum propter Christum
donatam. Hæc enim reuelatur in euangelio. Videtis & hic duas
partes coniungi, Contritionem, cum arguuntur peccata, Et fidem,
cum dicitur credite euangelio. Siquis hic dicat Christum cōplecti
etiam fructus pœnitentiæ, seu totam nouam uitam, non dissentis-
emus. Nam hoc nobis sufficit, q̄ hæ partes præcipuæ nominantur
contritio & fides.

Paulus fere ubiq̄ cum describit conuersionem seu renouatio-
nem, facit has duas partes, Mortificationem & Viuificationem,
ut Colofs. 2]. In quo circumcisi estis circumcissione non manu fa-
cta, uidelicet expoliatione corporis peccatorum carnis. Et pos-
tea, in quo simul resuscitati estis per fidem efficaciam dei. Hic duæ
sunt partes, Altera est expoliatio corporis peccatorum, Altera
est resuscitatio per fidem. Neq̄ hæc uerba, mortificatio, uiuifica-

Matth. 11.

Venire ad Christum est

morari ultimo

Colof. 2.

tio, expoliatio corporis peccatorum, resuscitatio, Platonice intelligi debent de simulata mutatione, Sed mortificatio significat ueros terrores, quales sunt morientium, quos sustinere natura non posset, nisi erigeretur fide. Ita hic expoliationem corporis peccatorum uocat, quā nos dicimus usitate contritionē, quia in illis doloribus concupiscentia naturalis expurgatur. Et uiuificatio intelligi debet, non imaginatio Platonica, sed consolatio quæ uere sustentat fugientem uitam in contritione. Sunt ergo hic duæ partes, contritio & fides. Quia enim conscientia nō potest reddi pacata, nisi fide. Ideo sola fides uiuificat, iuxta hoc dictum. Iustus ex fide uiuet.

Et deinde in Colossensibus inquit Christum delere Chirographum quod per legem aduersatur nobis. Hic quoque duæ sunt partes Chirographum, & deletio Chirographi. Est autē Chirographum conscientia arguens & condemnans nos, Porro lex est uerbum quod arguit & cōdemnat peccata. Hæc igitur uox quæ dicit, Peccaui Domino, sicut Dauid ait, est Chirographum. Et hanc uocem impij & securi homines nō emittunt serio, Nō enim uident, non legunt scriptam in corde sententiam legis. In ueris doloribus ac terroribus cernitur hæc sententia. Est igitur Chirographum ipsa contritio, condemnans nos. Delere Chirographum est tollere hanc sententiam condemnationis ex animo, & sententiam insculpere, qua sentiamus nos liberatos esse, ab illa condemnatione. Est autem fides, noua illa sententia, quæ abolet priorem sententiam, & reddit pacem & uitam cordi.

Quamquam quid opus est multa citare testimonia, cū ubique obuia sint in scripturis. Psalmo. 117. Castigans castigauit me Dominus, & morti nō tradidit me, Psalmo, 118. Defecit anima mea præ angustia, Confirma me uerbo tuo, Vbi in priore membro continetur contritio, in secundo modus clare describitur quomodo in contritione recreemur, scilicet uerbo Dei quod offert gratiam, Id sustentat & uiuificat corda, Et. 1. Regum. 2. Dominus mortis

mortificatio sicut

expoliatio corporis

uiuificatio

Chirographum est

lex est

fides est

ps. 117.

ps. 118.

1. Regum. 2.

Esaia. 28.

ficat, & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit. Horum altero significatur contritio, altero significatur fides. Et Esaia. 28. Dominus irascetur, ut faciat opus suum. Alienum est opus eius, ut operetur opus suum, Alienum opus Dei uocat, cum terret, quia dei proprium opus est uiuificare & consolari. Verum ideo terret, inquit, ut sit locus consolationi, & uiuificationi, quia secura corda & non sentientia iram Dei fastidiunt consolationem. Ad hunc modum solet scriptura hæc duo coniungere, terrores & consolationem, ut doceat hæc præcipua membra esse in poenitentia contritionem, & fidem consolantem & iustificantem. Neque uidemus quo modo natura poenitentiae clarius & simplicius tradi possit. Hæc enim sunt duo præcipua opera Dei in hominibus perterrefacere & iustificare ac uiuificare perterrefactos. In hæc duo opera distributa est uniuersa scriptura. Altera pars lex est quæ ostendit, arguit & condemnat peccata. Altera pars Euangelium, hoc est promissio gratiæ in Christo donatæ, & hæc promissio subinde repetitur in tota scriptura, primum tradita Adæ, postea Patriarchis, deinde a Prophetis illustrata. Postremo prædicata & exhibita a Christo inter Iudæos, & ab Apostolis sparsa in totum mundum. Nam fide huius promissionis sancti omnes iustificati sunt, non propter suas attritiones, uel contritiones. Et exempla ostendunt similiter has duas partes. Adam obiurgatur post peccatum, & perterrefit. Hæc fuit contritio, Postea promittit Deus gratiam, dicit futurum semen, quo destruetur regnum diaboli, mors & peccatum, Ibi offert remissionem peccati. Hæc sunt præcipua, Nam & si postea additur poena, tamen hæc poena non meretur remissionem peccati. Et de hoc genere poenarum paulo post dicemus. Sic Dauid obiurgatur a Nathan & perterrefactus inquit, Peccavi Domino. Ea est contritio. Postea audit absolutionem, Dominus sustulit peccatum tuum, Non morieris. Hæc uox erigit Dauidem, & fide sustentat, iustificat, & uiuificat eum. Additur & hic poena, sed hæc poena non meretur remissionem peccatorum, Nec

semper adduntur peculiare poenae, sed haec duo semper existere in poenitentia oportet, contritionem & fidem, ut Lucae. 7. Mulier peccatrix uenit ad Christum lachrymans. Per has lachrymas agnoscitur contritio. Postea audit absolutionem, Remittuntur tibi peccata, Fides tua saluam te fecit, uade in pace. Haec est altera pars poenitentiae, fides quae erigit & consolatur eam. Ex his omnibus apparet pijs lectoribus, nos eas partes poenitentiae ponere, quae proprie sunt in conuersione, seu regeneratione & remissione peccati. Fructus digni & poenae sequuntur regenerationem & remissionem peccati. Ideoque has duas partes posuimus, ut magis conspici fides possit, quam in poenitentia requirimus. Et magis intelligi potest, quid sit fides, quam praedicat Euangelium, cum opponitur contritioni, ac mortificationi.

Et ut totus orbis terrarum uideat, quanta sit inscitia uerae pietatis in nostris Criticis, qui confutationem scripserunt, addemus & Bernardi sententiam, qui profus ad eundem modum coniungit haec duo membra in poenitentia, contritionem & fidem, sicut nos coniungimus. Verba sunt haec in sermone tertio de annunciatione. Audiam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui Domine. Sola nimirum spes apud te miserationis locum obtinet, nec oleum misericordiae, nisi in uase fiduciae ponis. Sed est infidelis fiducia, solius utique maledictus capax, cum uidelicet in spe peccamus. Quamquam nec fiducia illa dicenda sit, sed insensibilitas quaedam & dissimulatio pernicioosa. Quae enim fiducia est ei qui periculum non attendit, aut quod sibi timoris remedium, ubi nec timor sentitur, nec materia ipsa timoris? Fiducia solatium est, nec eget ille solatio qui letatur cum male fecerit & in pessimis rebus magis exultat. Rogemus itaque fratres responderi nobis quantas habeamus iniquitates & peccata, scelera nostra & delicta nobis desideremus ostendi. Scrutemur uias nostras & studia nostra periculaque uniuersa uigili intentione pensemus. Dicat quisque in pauore suo, uadam ad portas inferi, ut iam non nisi in sola

Luce. 7.

Bernardus

Dei misericordia respiremus. Hæc uera hominis fiducia est, a se deficientis, & innitentis domino suo. Hæc inquam uera fiducia est, cui misericordia non denegatur, Propheta testante. Bene placitum est domino super timentes eum, & in his qui sperant super misericordia eius. Nec parua utiq; suppetit nobis, in nobis quidẽ causa timoris, in ipso autem causa fiduciæ. Hactenus Bernardus, cuius sententiam propterea etiam non inuiti retulimus, ut uideant lectores, quomodo fidem hic intelligamus de fiducia misericordiæ, quæ erigit & consolatur perterrefactos, quam iste recte fiduciam appellat. Et hæc clare conspici potest, cum sit Antithesis terrorum & consolationis. Sicut hic Bernardus uult in hominibus existere cognitionem peccatorum, seu contritionem, seu terrores, Et uult accedere fiduciam quæ erigat in contritione.

Sed quia aduersarij nominatim hoc damnant, q̄ dicimus homines fide consequi remissionem peccatorum, addemus paucas quasdam probationes, ex quibus intelligi poterit, remissionẽ peccatorum contingere, non ex opere operato propter contritionẽ, sed fide illa speciali, qua unusquisq; credit sibi propter Christum remitti peccata. Nam hic articulus præcipuus est, de quo digladiamur cum aduersarijs, & cuius cognitionem ducimus maxime necessariam esse Christianis omnibus. Cum autem supra de iustificatione, de eadem re satis dictum uideatur, hic breuiores erimus. Sunt enim loci maxime cognati, doctrina poenitentia, & doctrina iustificationis.

Aduersarij, cum de fide loquuntur, & dicunt eam præcedere poenitentiam, intelligunt fidẽ, non hanc quæ iustificat, Sed quæ in genere credit Deum esse, poenas propositas esse impijs &c. Nos præter illam fidem, requirimus, ut credat sibi quisq; propter Christum remitti peccata. De hac fide speciali litigamus, & opponimus eam opinioni, quæ iubet confidere non in promissione Christi, sed in opere operato contritionis, cõfessionis & satisfactionum &c. Hæc fides ita sequitur terrores, ut uincat eos & reddat
pacatam

pacatam conscientiam. Huic fidei tribuimus, q̄ iustificet & regeret, dum ex terroribus liberat, & pacem, gaudiū, & nouam uitam in corde parit. Hanc fidem defendimus uere esse necessariam ad remissionem peccatorum, ideo ponimus inter partes poenitentiae seu conuersionis. Nec aliud sentit ecclesia Christi, etiamsi aduersarij nostri reclamant.

Principio autem interrogamus aduersarios, Vtrum absolutio-
nem accipere, pars sit poenitentiae nec ne? Quod si a confessione
separant, ut sunt subtiles in distinguendo, nō uidemus quid pro-
fit confessio sine absoluteione. Sin autem non separant a confessio-
ne acceptionē absoluteionis, necesse est eos sentire, q̄ fides sit pars
poenitentiae, quia absolutio non accipitur nisi fide. Quod autem
absolutio non accipiatur nisi fide, ex Paulo probari potest; qui do-
cet Roma. 4. q̄ promissio non possit accipi, nisi fide. Absolutio
autem est promissio remissionis peccatorum. Igitur necessario re-
quirat fidem. Nec uidemus, quomodo dicatur is accipere absoluti-
onem, qui non assentitur ei. Et quid aliud est non assentiri absolu-
tioni, quam deum accusare mendacij, si cor dubitet, sentit incerta
& inania esse quae promittit deus: Ideo 1. Ioan. 5. scriptū est. Qui
non credit deo, mendacem facit eum, quia non credit in testimo-
nium, quod testificatus est deus de filio suo.

Secundo fateri aduersarios existimamus remissionem peccato-
rum poenitentiae, seu partem, seu finem, seu, ut ipsorum more lo-
quamur, terminum esse ad quem. Ergo id quo accipitur remissio
peccatorum, recte additur partibus poenitentiae. Certissimum est
autem, etiamsi omnes portae inferorum reclamant, remissionem
peccatorum non posse accipi, nisi sola fide quae credit peccata re-
mitteri propter Christum, iuxta illud Roma. 3. Quem proposuit
deus propitiatorem per fidem, in sanguine ipsius. Item Roma.
quinto, per quem accessum habemus per fidem in gratiam &c.
Nam conscientia territa nō potest opponere irae dei, opera nostra
aut dilectionem nostrā, sed ita demum fit pacata, cum apprehens

Roma. 2

1. Jo. 5.

Roma. 3. et 5.

T

dit mediatorem Christum, & credit promissionibus propter illū
 donatis. Non enim intelligunt quid sit remissio peccatorum, aut
 quomodo nobis contingat, qui somniant corda pacata fieri, sine
 fide in Christum. Petrus citat ex Esaia, Qui crediderit in eum, nō
 confundetur, Neceſſe eſt igitur confundi hypocritas, confidentes
 ſe accipere remiſſionem peccatorum propter ſua opera, non pro-
 pter Chriſtum. Et Petrus ait in Actis cap. 10. Huic omnes Pro-
 phetae teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum acciper-
 re per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Non potuit dici
 magis dilucide, q̄ quod ait per nomē eius. Et addit, Omnes qui
 credunt in eum. Tantum igitur ita accipimus remiſſionem pecca-
 torum, per nomen Chriſti, hoc eſt, propter Chriſtum, nō propter
 ulla noſtra merita atq; opera. Et hoc ita ſit, cum credimus nobis
 remitti peccata propter Chriſtum. Aduerſarij noſtri uociferan-
 tur ſe eſſe eccleſiam, ſe conſenſum eccleſiae ſequi. At Petrus hic in
 noſtra cauſa etiam allegat conſenſum eccleſiae, huic inquit omnes
 Prophetæ perhibent teſtimonium, remiſſionem peccatorum ac-
 cipere per nomen eius &c. Profecto conſenſus Prophetarum iudi-
 candus eſt uniuerſalis eccleſiae conſenſus eſſe. Nec Papæ, nec ec-
 cleſiae concedimus poteſtatem decernendi contra hunc conſen-
 ſum Prophetarū. At Bulla Leonis aperte dānat hūc articulū de
 remiſſione peccatorum, damnant & aduerſarij in conſutatione.
 Qua ex re apparet, qualis ſit eccleſia iudicanda iſtorum, qui non
 ſolum decretis improbant hanc ſententiam, q̄ remiſſionem pecca-
 torum conſequamur fide, non propter opera noſtra, ſed propter
 Chriſtum, ſed etiam iubent eam ui ac ferro abolere. Iubent omni
 genere crudelitatis perdere uiros bonos qui ſic ſentiunt. Sed ha-
 bent magni nominis autores, Scotum, Gabrielem, & ſimiles, di-
 cta Patrum quæ in Decretis truncata citantur. Certe ſi numeran-
 da ſunt teſtimonia, uincūt. Eſt enim maxima turba nugaciſſimo-
 rum ſcriptorum in ſententias, qui tanquam coniuſurati defendunt
 illa figmēta de merito attritionis & operum, & cætera quæ ſupra

Orto. 10.

recitauimus, Sed ne quis multitudine moueatur, non magna auctoritas est in testimonijs posteriorum, qui non genuerunt sua scripta, sed tantum compilatis superioribus, transfuderunt illas opiniones ex alijs libris in alios. Nihil iudicij adhibuerunt, sed ut pedanei senatores taciti comprobauerunt superiorum errores non intellectos. Nos igitur hanc Petri uocem non dubitemus opponere, quamlibet multis legionibus Sententiariorum, quæ allegat consensum Prophetarum. Et accedit testimonium spiritus sancti ad hanc concionem Petri, Sic enim ait textus, Adhuc loquente Petro uerba hæc, Cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant uerbum. Sciant igitur piæ conscientie, hoc esse mandatum dei, ut credant sibi gratis ignosci propter Christum, non propter opera nostra. Et hoc mandato dei sustentent se aduersus desperationem, & aduersus terrores peccati & mortis. Et hanc sententiam sciant a principio mundi in ecclesia extitisse apud sanctos. Petrus enim clare allegat consensum Prophetarum, & apostolorum scripta testantur eos idem sentire, Nec desunt Patrum testimonia. Nam Bernardus idem dicit uerbis minime obscuris. Necesse est enim primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam dei, sed adde adhuc, ut credas et hoc, quod per ipsum peccata tibi donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet spiritus sanctus in corde tuo dicens, Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus gratis iustificari hominem per fidem. Hæc Bernardi uerba mirifice illustrant causam nostram, quia non solum requirit ut in genere credamus peccata remitti per misericordiam, sed iubet addere specialem fidem, qua credamus & nobis ipsis remitti peccata. Et docet quomodo certi reddamur de remissione peccatorum, uidelicet cum fide corda eriguntur, & fiunt tranquilla per spiritum sanctum. Quid requirunt amplius aduersarij? Num adhuc audent negare fide nos consequi remissionem peccatorum? aut fidem partem esse poenitentiae?

Tertio. Aduersarij dicunt peccatum ita remitti, quia attritus

T 2

Bernardus

seu contritus elicit actum dilectionis dei, propter hunc actum mere-
 tur accipere remissionem peccatorum. Hoc nihil est nisi legem docere,
 deleto euangelio, & abolita promissione de Christo. Tantum enim
 requirunt legem & nostra opera, quia lex exigit dilectionem.
 Præterea docent confidere, quod remissionem peccatorum consequamur
 propter contritionem & dilectionem. Hoc quid est aliud nisi col-
 locare fiduciam in nostra opera, non in uerbum & promissionem dei de
 Christo. Quod si lex satis est ad consequendam remissionem pec-
 catorum, quid opus est euangelio, quid opus est Christo, si pro-
 pter nostrum opus consequimur remissionem peccatorum? Nos
 contra a lege ad euangelium reuocamus conscientias, & a fiducia
 priorum operum, ad fiduciam promissionis & Christi, quia eu-
 gelium exhibet nobis Christum, & promittit gratis remissionem
 peccatorum propter Christum. Hac promissione iubet nos confi-
 dere, quod propter Christum reconciliemur patri, non propter nostram
 contritionem aut dilectionem. Non enim alius est mediator aut
 propitiator nisi Christus. Nec legem facere possumus, nisi prius
 per Christum reconciliati simus. Et si quid faceremus, tamen sen-
 tiendum est, quod non propter illa opera, sed propter Christum me-
 diatorem & propitiatorem consequimur remissionem peccato-
 rum. Imo contumelia Christi, & euangelij abrogatio est, sentire
 quod remissionem peccatorum propter legem aut aliter consequamur,
 quam fide in Christum. Et hanc rationem supra tractauimus
 de iustificatione, cum diximus, quare profiteamur homines fide
 iustificari non dilectione. Itaque doctrina aduersariorum cum docet
 homines propter contritionem & dilectionem consequi remissionem
 peccatorum, & confidere hac contritione & dilectione, tantum
 est doctrina legis & quidem non intellectæ, sicut Iudæi in uelata
 Moyfi faciem intuebantur. Fingamus enim adesse dilectionem, fin-
 gamus adesse opera, tamen neque dilectio, neque opera possunt esse
 propitiatio pro peccato. Ac ne possunt quidem opponi iræ & iu-
 dicio dei, iuxta illud: Non intrabis in iudicium cum seruo tuo.

quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuēs. Nec debet honos Christi transferri, in nostra opera.

Propter has causas contendit Paulus, q̄ non iustificemur ex lege, & opponit legi promissionem remissionis peccatorum, quæ propter Christum donatur, ac docet nos gratis propter Christum fide accipere remissionem peccatorum. Ad hanc promissionem reuocat nos Paulus a lege. In hanc promissionem iubet intueri, quæ certe irrita erit, si prius lege iustificamur, quam per promissionem, aut si propter nostram iustitiam consequimur remissionem peccatorum. At constat, q̄ ideo nobis data est promissio, ideo exhibitus est Christus, quia legem non possumus facere, Quare necesse est prius nos promissione reconciliari quam legem facimus. Promissio autem tantum fide accipitur. Igitur necesse est contritos apprehendere fide promissionem remissionis peccatorum donatæ propter Christum, ac statuere q̄ gratis propter Christum habeant placatum Patrem. Hæc est sententiâ Pauli ad Roma. quarto, ubi inquit. Ideo ex fide, ut secundum gratiâ firma sit promissio. Et ad Galatas. 3. Cõclusit scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi detur credentibus. Id est, omnes sunt sub peccato, nec possunt aliter liberari, nisi fide apprehendant promissionem remissionis peccatorum. Prius igitur oportet nos fide accipere remissionem peccatorum, quam legem facimus, & si, ut supra dictum est, fidem dilectio sequitur, quia renati spiritum sanctum accipiunt, ideo legem facere incipiunt. Citaremus plura testimonia, nisi obuia essent cuilibet pio lectori in scripturis. Et nos non nimis prolixi esse cupimus, ut facilius hæc causa perspici possit. Neq̄ uero dubium est, quin hæc sit sententiâ Pauli, quam defendimus, q̄ fide accipiamus remissionem peccatorum propter Christum, q̄ fide mediatorem Christum opponere debeamus iræ Dei, non opera nostra. Nec perturbetur piæ mētes, etiamsi Pauli sententias calumnientur aduersarij, Nihil tam simpliciter dicitur, quod non queat deprauari cauillando. Nos scimus hæc, quã

Roma. 8.

Galat. 3.

diximus, ueram & germanam sententiam Pauli esse, scimus hanc nostram sententiam pijs conscientijs firmam consolationem asserere, sine qua nemo consistere in iudicio Dei queat. Itaque repudientur illae Pharisaeae opiniones aduersariorum, quae non accipiamus fide remissionem peccatorum, sed quae oporteat mereri dilectione nostra & operibus, quae dilectionem nostram & opera nostra, irae Dei opponere debeamus. Haec doctrina legis est, non Euangelij, quae fingit prius hominem lege iustificari, quam per Christum reconciliatus sit deo, cum Christus dicat, Sine me nihil potestis facere. Item, Ego sum uitis uera, uos palmites. Verum aduersarij fingunt nos esse palmites, non Christi, sed Moyse. Prius enim uolunt lege iustificari, dilectionem suam & opera offerre deo, quam reconcilientur Deo per Christum, quam sint palmites Christi. Paulus contra contendit legem non posse fieri sine Christo. Ideo promissio prius accipienda est, ut fide reconciliemur Deo, propter Christum, quam legem facimus. Haec satis perspicua esse pijs conscientijs existimamus. Et hinc intelligent, Cur supra professi simus iustificari homines fide, non dilectione, quia oportet nos opponere irae Dei, non nostram dilectionem, aut opera, aut confidere nostra dilectione ac operibus, sed Christum mediatorem. Et prius oportet apprehendere promissionem remissionis peccatorum, quam legem facimus.

Postremo, quando erit pacata conscientia, Si ideo accipimus remissionem peccatorum, quia nos diligimus, aut legem facimus? Semper enim accusabit nos lex, quia nunquam legi Dei satisfacimus, Sicut inquit Paulus. Lex iram operatur. Chrysostomus quaerit de poenitentia, unde certi reddamur, peccata nobis remissa esse. Quaerunt & in sententijs eadem de re aduersarij. Hoc non potest explicari, non possunt conscientiae reddi tranquillae, nisi sciant mandatum Dei esse, & ipsum Euangelium, ut certo statuant propter Christum gratis remitti peccata, nec dubitent sibi remitti. Si quis dubitat, is, ut Iohannes ait, accusat promissionem diuinam.

Chrysostomus

mendacij. Hanc certitudinem fidei nos docemus requiri in Euāgelio. Aduersarij relinquunt conscientias incertas & ambigētes. Nihil autem agunt conscientiaē ex fide, cum perpetuo dubitant, utrum habeant remissionem. Quomodo possunt in hac dubitatione inuocare Deum: quomodo possunt statuere, q̄ exaudiantur? Ita tota uita est sine deo, & sine uero cultu dei. Hoc est quod Paulus inquit, peccatum esse quidquid non fit ex fide. Et quia in hac dubitatione perpetuo uersantur, nūquam experiuntur quid sit fides, Ita fit ut ad extremum ruant in desperationem. Talis est doctrina aduersariorum, doctrina legis, abrogatio Euangelij, doctrina desperationis. Nunc libenter omnibus bonis uiris permitimus iudicium de hoc loco pœnitentiæ, nihil enim habet obscuri, ut pronuncient, utri magis pia & salubria conscientijs docuerint, nos, an aduersarij. Profecto non delectant nos hæc dissensiones in Ecclesia, quare nisi magnas & necessarias causas haberemus dissentendi ab aduersarijs, summa uolūtate taceremus. Nūc cum ipsi manifestam ueritatem damnent, nō est integrum nobis deserere causam, non nostram, sed Christi & Ecclesiæ.

Diximus quas ob causas posuerimus has duas partes pœnitentiæ contritionem & fidem. Idq; hoc fecimus libentius, quia circumferuntur multa dicta de pœnitentiā quæ truncata citantur ex Patribus, quæ ad obscurandam fidem detorserunt aduersarij. Talia sunt, Pœnitentiā est mala præterita plāgere, & plangēda iterum non committere. Item, Pœnitentiā est quædā dolētis uindicta, puniens in se quod dolet se commisisse. In his dictis nulla fit mentio fidei, Ac ne in scholis quidem, cum interpretantur, aliquid de fide additur. Quare nos eam, ut magis conspici doctrina fidei posset, inter partes pœnitentiæ numerauimus. Nam illa dicta, quæ contritionem aut bona opera requirunt, & nullam fidei iustificantis mentionem faciunt, periculosa esse, res ipsa ostēdit. Et merito desiderari prudentia in istis potest, qui centones illos sententiarum & decretorum congegesserunt, Nam cum Pa

pœnitentiā est

Tertullianus

tres alias de alia parte poenitentiae loquantur, non tantum de una parte, sed de utraque, hoc est, de contritione & fide, excerpte & coniungere sententias profuisset. Nam Tertullianus egregie de fide loquitur, amplificans iusiurandum illud apud Prophetam. *Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Quia enim iurat Deus, nolle se mortem peccatoris, ostendit requiri fidem, ut iuranti credamus, & certo statuamus eum nobis ignoscere. Magna debet esse autoritas apud nos promissionum diuinarum per sese. At haec promissio etiam iureiurando confirmata est. Quare si quis non statuit sibi ignosci, is negat Deum uerum iurasse, qua blasphemia atrocior nulla excogitari potest. Sic enim ait Tertullianus. Inuitat premio salutem, iurans etiam, Viuo dicens, cupit sibi credi. O beatos quorum causa iurat Deus. O miserimos, si nec iuranti Domino credimus. Atque hic sciendum est, quod haec fides debeat sentire, quod gratis nobis ignoscat Deus propter Christum, propter suam promissionem, non propter nostra opera, contritionem, confessionem, satisfactionem aut dilectionem. Nam si fides nitatur his operibus, statim fit incerta, quia conscientia pauca uidet haec opera indigna esse. Ideo praclare ait Ambrosius de poenitentia. Ergo & agenda poenitentiam, & tribuendam ueniam credere nos conuenit, ut ueniam tamen tanquam ex fide speremus, tanquam ex syngrapha fides impetrat. Item fides est quae peccata nostra cooperit. Extant itaque sententiae apud Patres, non solum de contritione & operibus, sed etiam de fide. Verum aduersarij, cum neque naturam poenitentiae intelligant, neque sermonem Patrum, excerptunt dicta de parte poenitentiae, uidelicet de operibus, Alibi dicta de fide, cum non intelligunt, praetereunt.*

DE CONFESSIOE ET
SATISFACTIONE.

Boni

Boni uiri facile iudicare possunt, plurimum referre, ut de superioribus partibus, uidelicet contritione & fide, conseruetur uera doctrina. Itaque in his locis illustrandis semper plus uersati sumus, de confessione & satisfactionibus non admodum rixati sumus. Nam & nos confessionem retinemus precipue propter absolutionem, quæ est uerbum dei, quod de singulis autoritate diuina pronunciat potestas clauium. Quare impium esset ex ecclesia priuatam absolutionem tollere. Nec quid sit remissio peccatorum, aut potestas clauium intelligunt, si qui priuatam absolutionem aspernantur. Cæterum de enumeratione delictorum in confessione supra diximus, quod sentiamus eam non esse iure diuino necessariam. Nam quod obijciunt quidam, Iudicem prius debere cognoscere causam, priusquam pronunciat, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia absolutio est executio alieni beneficii, non est iudicium. Christus enim dedit mandatum remittendi peccata, id mandatum exequentur ministri. Non habent mandatum de cognoscendis occultis. Hoc intelligi potest ex eo, quia infinita peccata remittunt, quæ nec nos ipsi meminimus, quibus remittuntur. Et si penderet remissio ex cognitione, tota res esset incerta. Cæterum in his delictis quæ publice nota sunt, qualem habeat iurisdictionem ecclesia, id non pertinet ad præsentem disputationem. Nam hæc quia nota sunt, nominatim accusantur, & postea nominatim remittuntur, si autor uelit recipi ab ecclesia. Et ridiculum est huc transferre dictum Salomonis. Diligenter cognosce uultum pecoris tui. Nihil enim dicit Salomon de confessione, sed tradit Oeconomicum præceptum patrifamilias, ut utatur suo, & abstineat ab alieno, & iubet eum res suas diligenter curare, ita tamen, ne studio augendarum facultatum, occupatus animus, abijciat timorem dei, aut fidem, aut curam uerbi dei. Sed aduersarij nostri mirifica metamorphosi transformant dicta scripturæ, in quaslibet sententias. Hic cognoscere significat eis audire confessiones, Vultus non externam conuersationem, sed arcana conscientia. Pecudes signi-

*De enumeratione
delictorum*

ficant homines. Sane bella est interpretatio, & digna istis contēptoribus studiorū eloquentiæ. Quod si uelit aliquis per similitudinem transferre præceptum a patrefamilias ad pastore ecclesiæ, certe uultum debet interpretari de externa conuersatione. Hęc similitudo magis quadrabit, sed omittamus ista. Aliquoties fit in Psalmis mentio confessionis, ut, Dixi, confitebor aduersum me in iustitiam meam domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. Talis confessio peccati, quæ deo fit, est ipsa contritio. Nam cum deo fit confessio, corde fieri necesse est, non solum uoce, sicut fit in scenis ab histrionibus. Est igitur talis confessio, contritio, in qua sentientes iram dei, confitemur deum iuste irasci, nec placari posse nostris operibus. Et tamen quærimus misericordiã, propter promissionem dei. Talis est hæc confessio, Tibi soli peccaui, ut tu iustificeris, & uincas cum iudicaris, id est, fateor me peccatore esse, & meritum æternam iram, nec possum opponere meas iustitias, mea merita tuæ iræ. Ideo pronuncio te iustum esse cum condemnas & punis nos. Pronuncio te uincere, quãdo hypocritæ iudicant te, quod sis iniustus, qui ipsos punias aut condemnes benemeritos. Imo nostra merita non possunt opponi tuo iudicio, sed ita iustificabimur, si tu iustifices, si tu reputes nos iustos per misericordiam tuam. Fortassis & Iacobum citabit aliquis, Confitebimini uicissim delicta. Sed hic non loquitur de cōfessione sacerdotibus facienda, sed in genere de reconciliatione fratrum inter se. Iubet enim mutuam esse confessionem.

Porro aduersarij nostri multos doctores receptissimos damnabunt, si contendent enumerationem delictorum in cōfessione necessariam esse iure diuino. Quanquam enim confessionem probamus, & quandam examinationē prodesse iudicamus, ut institui homines melius possint, tamen ita moderanda res est, ne conscientijs injiciantur laquei, quæ nunquam erunt tranquille, si existimabunt se non posse consequi remissionem peccatorum, nisi facta illa scrupulosa enumeratione. Hoc certe falsissimum est quod ad

uersarij posuerunt in confutatione, q̄ confessio integra sit necessaria ad salutem. Est enim impossibilis. Et quales laqueos hic iniiciunt conscientia, cum requirunt integram confessionem: Quando enim statuet conscientia integram esse confessionem: Apud scriptores Ecclesiasticos fit mentio confessionis, sed hi non loquuntur de hac enumeratione occultorum delictorum, sed de ritu publicae poenitentiae. Quia enim lapsi aut famosi non recipiebantur sine certis satisfactionibus, ideo confessionem faciebant isti apud presbyteros, ut pro modo delictorum praescriberentur eis satisfactiones. Haec tota res nihil simile habuit huic enumerationi, de qua nos disputamus. Confessio illa fiebat non q̄ sine ea non posset fieri remissio peccatorum coram deo. Sed q̄ non poterant satisfactiones praescribi, nisi prius cognito genere delicti. Nam alia delicta habebant alios Canones.

Et ex illo ritu publicae poenitentiae reliquum habemus etiam nomen satisfactionis. Nolebant enim sancti Patres recipere lapsos aut famosos, nisi prius cognita & spectata poenitentia eorum, quantum fieri poterat. Et huius rei multae uidentur fuisse causae. Nam ad exemplum pertinebat, castigare lapsos, sicut & glosa in Decretis admonet, & indecorum erat, homines famosos statim admittit ad communionem. Hi mores diu iam antiquati sunt. Nec necesse est eos restituere, quia non sunt necessarij ad remissionem peccatorum coram deo. Neq̄ hoc senserunt Patres, mereri homines remissionem peccatorum per tales mores, aut talia opera. Quanquam haec spectacula imperitos solent fallere, ut putent se per haec opera mereri remissionem peccatorum coram deo. Verum si quis sic sensit, Iudaice & gentiliter sensit. Nam & Ethnici habuerunt quasdam expiationes delictorum, per quas fingebant se reconciliari deo. Nunc autem more antiquato, manet nomen satisfactionis, & uestigium moris, q̄ in confessione praescribuntur certae satisfactiones, quas definiunt esse opera non debita. Nos uocamus satisfactiones Canonicas. De his sic sentimus, sicut de enumeratio

DE CONFESSIONE ET

ne, q̄ satisfactiōes Canonicae non sint necessariae iure diuino ad remissionem peccatorum. Sicut neq; illa spectacula uetera satisfactiōum in poenitentia publica iure diuino necessaria fuerunt ad remissionem peccatorum. Retinenda est enim sententia de fide, q̄ fide consequamur remissionem peccatorum propter Christū, non propter nostra opera praecedentia aut sequentia. Et nos ob hanc causam praecipue de satisfactiōibus disputauius, ne susciperentur ad obscurandam iustitiam fidei, neue existimarent homines se propter illa opera consequi remissionem peccatorum, Et adiuuant errorem multa dicta quae in scholis iactantur, quale est quod in definitione satisfactiōis ponunt, fieri eam ad placandam diuinam offensam.

Sed tamen fatentur aduersarij, q̄ satisfactiōes non profint ad remissionem culpae. Verum fingunt satisfactiōes prodesse ad redimendas poenas, seu purgatorij, seu alias. Sic enim docent in remissione peccati deum remittere culpam. Et tamen quia conuenit iustitiae diuinae punire peccatum, mutare poenam aeternam in poenam temporalem. Addunt amplius, partē illius temporalis poenae remitti potestate clauium, reliquum autem redimi per satisfactiōes. Nec potest intelligi quarum poenarum pars remittatur potestate clauium, nisi dicant partē poenarū purgatorij remitti, qua ex re sequeretur, satisfactiōes tantum esse poenas redimētes purgatorium. Et has satisfactiōes dicunt ualere, etiamsi fiant ab his qui relapsi sunt in peccatum mortale, quasi uero diuina offensa placari queat ab his qui sunt in peccato mortali. Haec tota res est commentitia, recens conficta, sine autoritate scripturae & ueterum scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne Longobardus quidem de satisfactiōibus hoc modo loquitur. Scholastici uiderūt in ecclesia esse satisfactiōes, nec animadueterunt illa spectacula instituta esse tum exēpli causa, tum ad probandos hos qui petebant recipi ab ecclesia. In summa, non uiderunt esse disciplinam, & rem prorsus politicam, Ideo superstitiose finxerunt eas, non ad

Longobardus

disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum ualere. Et sicut alias sæpe incommode cōmiscuerunt spiritualia & πολιτικά idem accidit & in satisfactionibus. Atqui glosa in Canonibus aliquoties testatur has obseruationes institutas esse propter disciplinam Ecclesiæ.

Videte autem quomodo in confutatione, quam ausi sunt obtrudere Cæsa, Maiestati, probent hæc sua figmenta. Multa dicta ex scripturis citant, ut fucum imperitis faciant, quasi hæc res habeat autoritatem ex scripturis, quæ adhuc Longobardi tempore ignota erat. Allegant has sententiās. Facite fructus dignos pœnitentiæ. Item, exhibete membra uestra seruire iustitiæ. Item, Christus prædicat pœnitentiā. Agite pœnitentiā. Itē Christus iubet Apostolos pœnitentiā prædicare. Et Petrus prædicat pœnitentiā Actu. 2. Postea citant quædam dicta Patrum & Canones. Et concludūt his uerbis. Satisfactiones in Ecclesia cōtra expressum Euangelium & Conciliorum & Patrum decreta abolendæ non sunt, quin imo absoluti a sacerdote iniūctam pœnitentiā perficere debent, illud Pauli sequentes. Dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

Deus perdat istos impios Sophistas, tam scelestæ detorquentes uerbum Dei ad sua somnia uanissima. Quis bonus uir nō cōmoueatur indignitate tanta? Christus inquit. Agite pœnitentiā. Apostoli prædicant pœnitentiā, Igitur pœnæ æternæ compensantur satisfactionibus nostris, Igitur clauēs habent mandatum remittendi partem pœnarum purgatorij, Igitur satisfactiones redimunt pœnas purgatorij. Quis docuit istos asinos hanc Dialecticam? Sed hæc neq; Dialectica, neq; Sophistica est, sed est Sycophantica. Ideo allegant hanc uocem. Agite pœnitentiā, ut cum tale dictum contra nos citatum imperiti audiunt, concipiant opinionem nos totam pœnitentiā tollere. His artibus alienare ani-

mos, & inflammare odia conatur, ut conclament cōtra nos imperiti, tollendos esse e medio tam pestilētes hæreticos, qui improbant pœnitentiam.

Sed speramus apud bonos uiros has calumnias parum profecturas esse. Et Deus tantam impudentiam ac malitiam nō diu feret. Nec utiliter consulit suæ dignitati Romanus Pontifex, q̄ tales Patronos adhibet, q̄ rem maximam iudicio horum Sophistarum permittit. Nam cum nos in confessione fere summā doctrinæ Christianæ uniuersæ complexi simus, adhibendī fuerant iudices de tantis, tam multis, & tam uarijs negocijs pronuntiaturi, quorum doctrina & fides bonis uiris probaretur. Idq̄ te Campegi pro tua sapientia prouidere decebat, ne quid in tantis rebus isti scriberent, quod aut hoc tempore, aut ad posteros uideatur posse minuere Romanæ sedis existimationem. Si Romana sedes censet æquum esse, ut omnes gentes agnoscant eam pro magistra fidei, debet operam dare, ut docti & integri uiri de religionibus cognoscant. Quid enim iudicabit mundus, si quando proferetur in lucem, scriptum aduersariorum, quid iudicabit posteritas, de his calumniosis iudicijs? Vides Campegi hæc esse postrema tempora, in quibus Christus prædixit plurimum periculi fore religioni. Vos igitur qui tanquam in specula sedere, & gubernare religiones debetis, his temporibus oportuit singularem adhibere tū prudentiam tum diligentiam. Multa sunt signa, quæ nisi prouideritis, minantur mutationem Romano statui, Et erras, si tantum uis & armis existimas Ecclesias retinendas esse. Doceri de religione postulant homines. Quam multos esse existimas, non tantum in Germania, sed etiam in Anglia, in Hispania, in Gallijs, in Italia, deniq̄ in ipsa urbe Roma, qui quoniā uident exortas esse de maximis rebus controuersias, dubitare alicubi incipiunt, & taciti indignantur, q̄ has tantas res rite cognoscere & iudicare recusatis, q̄ non explicatis ambigentes conscientias, q̄ tantum iubetis nos armis opprimi ac deleri. Multi autem sunt boni uiri, qui facilius

o Campegi

mortem, & omnia genera suppliciorum ferrent, quam ferunt hęc dubitationem. Nec satis expendis, quāta res sit Religio, si bonos uiros leuiter existimas angere, sicubi incipiunt ambigere de aliquo dogmate. Et hęc dubitatio non potest non parere summam odi acerbitatem, aduersus illos, qui cum mederi cōscientijs debebāt, obstitunt, quo minus explicari res possit. Non hic dicimus Dei iudicium uobis pertimescendum esse, Nam hoc leuiter curare Pontifices putant, qui cum ipsi teneant clauas, scilicet pateface

*pontificalis uolū
patefacere possit*

re sibi cœlum cum uolunt possunt. De hominum iudicijs, deq; tacitis uoluntatibus omnium gentium loquimur, quæ profecto hoc tempore requirunt, ut hęc negotia ita cognoscantur, atq; cōstituantur, ut sanentur bonæ mentes, & a dubitatione liberentur. Quid enim futurum sit, si quando eruperint odia illa aduersus uos, pro tua sapientia facile iudicare potes. Verum hoc beneficio deuincire omnes gentes uobis poteritis, quod omnes sani homines, summum & maximum iudicant, si dubitantes conscientias sanaueritis. Hęc non eo diximus q̄ nos de nostra confessione dubitemus, Scimus enim eam ueram, piam, & pijs conscientijs utilem esse. Sed credibile est passim multos esse, qui non de leuibus rebus ambigunt, nec tamen audiunt idoneos Doctores qui mederi conscientijs ipsorum possint.

Sed redeamus ad propositum, scripturæ citatę ab aduersarijs prorsus nihil loquuntur de Canonice satisfactionibus & de opinionibus Scholasticorum, cum constet eas nuper natas esse. Quare mera calumnia est, q̄ detorquet scripturas ad illas suas opiniones. Nos dicimus q̄ pœnitentiam hoc est conuersionem seu regenerationē, boni fructus, bona opera, in omni uita sequi debeāt. Nec potest esse uera conuersio, aut uera contritio, ubi non sequuntur mortificationes carnis, & boni fructus. Veri terrores, ueri dolores animi, non patiuntur corpus indulgere uoluptatibus, & uera fides non est ingrata Deo, nec contemnit mandata Dei. Deniq; nulla est interior pœnitentia, nisi foris pariat etiam castis

gationes carnis. Et hanc dicimus esse sententiam Iohannis, cum ait. Facite fructus dignos pœnitentiæ. Item Pauli, cum ait. Exhibete membra uestra, seruire iustitiæ, sicut & alibi inquit. Exhibete corpora uestra, hostiam uiuam, sanctam &c. Et cum Christus inquit. Agite pœnitentiã, certe loquitur de tota pœnitentiã, de tota nouitate uitæ, & fructibus, non loquitur de illis hypocriticis satisfactionibus, quas fingunt Scholastici tum quoq; ualere ad compensationem pœnæ purgatorij, aut aliarum pœnarum, cum fiunt ab his qui sunt in peccato mortali.

Ac multa colligi argumenta possunt, q; hæc dicta scripturæ nullo modo pertineant ad Scholasticas satisfactiones. Isti fingunt satisfactiones esse opera indebita. Scriptura autem in his sententijs requirit opera debita. Nã hæc uox Christi est uox præcepti, Agite pœnitentiã, Item, Aduersarij scribunt confitentem, si recuset suscipere satisfactiones, non peccare, sed persoluturum esse has pœnas in purgatorio. Iam hæc sententiæ sine cõtrouersia, præcepta sunt ad hanc uitam pertinentia. Agite pœnitentiã, facite fructus dignos pœnitentiæ, Exhibete mēbra uestra seruire iustitiæ. Quare nõ possunt detorqueri ad satisfactiões, quas recusare licet, Nõ. n. licet recusare p̄cepta dei. Tertio, Indulgentiæ remittunt illas satisfactiões, ut docet Cap. Cũ ex eo, de pœnitentijs & remission. At indulgentiæ nõ soluunt nos illis p̄ceptis. Agite pœnitentiã, facite fructus dignos pœnitentiæ. Itaq; manifestũ est male detorqueri illa dicta scripturæ ad Canonicas satisfactiones. Videte porro qd sequat. Si pœnæ purgatorij sunt satisfactiões, seu satisfactiões, aut satisfactiones sunt redēptio pœnarũ purgatorij, num etiã hæc sententiæ præcipiunt ut animæ castigentur in purgatorio? Id cũ sequi necesse sit ex aduersariorum opinionibus, hæc sententiæ nouo modo interpretandæ erunt, Facite fructus dignos pœnitentiæ, Agite pœnitentiã, hoc est, paciamini pœnas purgatorij post hanc uitam. Sed piget has ineptias aduersariorum pluribus reuellere. Constat enim scripturam loqui de operibus debitis, de
tota

Tota nouitate uitæ, non de his obseruationibus operum non debitorum, de quibus loquuntur aduersarij. Et tamen his figmentis defendunt ordines, uenditionem Missarum, & infinitas obseruationes, q̄ scilicet sint opera, si non pro culpa, tamen pro pœna satisficientia.

Cum igitur scripturæ citatæ non dicant, q̄ operibus non debitis pœnæ æternæ compensandæ sint, temere affirmant aduersarij, q̄ per satisfactiones Canonicas pœnæ illæ compēsantur. Præterea cum certissimum sit remissionem peccatorum gratuitam esse, seu gratis propter Christum donari, sequitur non requiri satisfactiones. Et euangelium habet mandatum gratis remittēdi peccata, non imponēdi pœnas, & nouas leges, aut partem pœnarū imponēdi parte remissa. Vbi enim leguntur hæc in scripturis: Christus de remissione peccati loquitur, cum ait, Quidquid solueris &c. quo remisso sublata est mors æterna, & reddita uita æterna. Neq̄ hic loquitur de imponendis pœnis, quidquid ligaueris. Sed de retinēdis peccatis illorum qui non conuertuntur. Sed dicitur Longobardi de parte pœnarum remittenda, sumptum est a Canonicis pœnis. Harum partem remittebant pastores. Quamquam igitur sentimus, q̄ pœnitentia debeat bonos fructus parere propter gloriam & mandatum dei. Et boni fructus habēt mandata dei, uera ieiunia, ueræ orationes, ueræ elemosynæ &c. tamē hoc nusquam reperimus in scripturis sanctis, q̄ pœnæ æternæ nō remittantur nisi propter pœnam purgatorij, aut satisfactiones Canonicas, hoc est propter certa quædam opera non debita, aut q̄ potestas clauium habeat mandatum commutandi pœnas, aut partem remittēdi. Hæc probanda erant aduersarijs.

Præterea mors Christi nō est solum satisfactio pro culpa, sed etiā pro æterna morte, iuxta illud, Ero mortua, o mors. Quid est igitur monstri, dicere q̄ Christi satisfactio redimat culpam, Nostræ pœnæ redimāt mortem æternam, ut iam illa uox, Ero mortua, intelligi debeat, non de Christo, sed de nostris operibus, &

quidem non de operibus a deo præceptis, sed de frigidis quibusdam obseruationibus excogitatis ab hominibus. Et dicuntur mortem abolere, etiam cum fiunt in peccato mortali. Incredibile est, quanto cum dolore has ineptias aduersariorum recitemus, quas qui expendit, non potest non succensere istis doctrinis demoniorum, quas sparsit in ecclesia diabolus, ut opprimeret cognitionem legis, & euangelij, pœnitentiæ, & uiuificationis, & beneficiorum Christi. Nam de lege sic dicunt, Deus condescendens nostræ infirmitati, constituit homini mensuram eorum ad quæ de necessitate tenetur, quæ est obseruatio præceptorum, ut de reliquo, id est, de operibus supererogationis possit satisfacere de commissis. Hic fingunt homines legem dei ita facere posse, ut plus etiam, quàm lex exigat facere possimus. Atqui scriptura clamat, quod multum absumus ab illa perfectione, quam lex requirit. Sed isti fingunt legem dei contentam esse externa & ciuili iustitia, non uident eam requirere ueram dilectionem dei ex toto corde &c. damnare totam concupiscentiam in natura. Itaque nemo tantum facit, quantum lex requirit. Ridiculum igitur est, quod fingunt nos amplius facere posse. Quanquam enim externa opera facere possumus, non mandata lege dei, tamen illa est uana, & impia fiducia, quod legi dei sit satisfactum. Et ueræ orationes, ueræ eleemosynæ, uera ieiunia, habent præcepta dei, & ubi habent præceptum dei, non possunt sine peccato omitti. Verum illa opera quatenus non sunt præcepta lege dei, sed habent certam formam ex humano præscripto, sunt opera traditionum humanarum, de quibus Christus dicit, Frustra colunt me mandatis hominum, ut certa ieiunia, instituta non ad carnem coercendam, sed ut per id opus reddatur honos deo, ut ait Scotus, & compensetur mors æterna. Item certus numerus precum, certus modus eleemosynarum, cum ita fiunt, ut ille modus, sit cultus ex opere operato, reddens honorem deo, & compensans mortem æternam. Tribuunt enim ex opere operato satisfactionem, quia docet quod ualeant etiam in his qui sunt in peccato mortali, iam illa longè

gius recedunt a præceptis dei, peregrinationes, & harum magna est uarietas, alius facit iter cataphractus, alius facit iter nudis pedibus. Hæc uocat Christus inutiles cultus, quare non profunt ad placandam offensam dei, ut aduersarij loquuntur. Et tamen hæc opera magnificis titulis ornantur, uocantur opera supererogationis, Tribuitur eis honos, & sint præciū pro morte æterna. Ita præferuntur operibus præceptorum dei. In hunc modum lex dei bisariam obscuratur, & quia putatur legi dei satisfactum esse, per externa & ciuilia opera, & quia adduntur traditiones humanæ, quarum opera præferuntur operibus legis diuinæ. Deinde obscuratur pœnitentia & gratia. Nam mors æterna non redimitur illa pensatione operū, quia est ociosa, nec degustat in præsentia mortem. Alia res opponenda est mortis cum tentat nos. Sicut enim ira dei fide in Christū uincitur, ita uincitur mors fide in Christū. Sicut Paulus ait, Deo gratia, qui dat nobis uictoriam per dominum nostrum Iesum Christum, non inquit, qui dat nobis uictoriam, si aduersus mortem opponamus satisfactiones nostras. Aduersarij ociosas speculationes tractant de remissione culpæ, nec uident quomodo in remissione culpæ, liberetur cor ab ira dei, & a morte æterna, per fidem in Christum. Cum igitur mors Christi sit satisfactio pro morte æterna, & cum ipsi aduersarij fateantur illa opera satisfactionum esse opera non debita, sed opera traditionum humanarū, de quibus Christus inquit, & sint inutiles cultus, tuto possumus affirmare, & satisfactiones Canonice nō sint necessariae iure diuino, ad remissionem culpæ, aut pœnæ æternæ, aut pœnæ purgatorij.

Sed obijciunt aduersarij uindictam seu pœnam necessariam esse ad pœnitentiam, quia Augustinus ait, Pœnitentiam esse uindictam punientē &c. Sicut alibi quorūdam opera præcipiuntur, interpretantur ea aduersarij satisfactiones & propitiationes esse, ita hic quia fit pœnæ mentio, detorquent eam ad satisfactionem. Augustinus non hoc sensit dolorem in pœnitentia, præciū esse propi-

Augustinib

ter quod debeat remissio peccatorum, Sciebat enim gratis remitti peccata propter Christum, Sciebat Christi mortē sacrificiū esse pro peccatis nostris. Quidquid igitur, de uindicta, de pœnis citatur, semper ita accipi debet, ne gratuitam remissionem peccatorum euertat, ne obscuret meritum Christi, & abducat homines a fiducia Christi, ad fiduciam operum. Cæterum uindictam concedimus esse in pœnitentiā, non ut precium, sed uindicta formaliter est in pœnitentiā, quia ipsa regeneratio fit perpetua mortificatione uetustatis nostræ. Sunt terrores, sunt & alij motus qui peccato irascuntur, sed his non debetur remissio. Imo si fides non accederet, hi dolores afferrent mortem æternam. Sit sane belle dictū a Scoto pœnitentiā appellari quasi pœnæ tenentiā, modo ut pœna non intelligatur esse precium, pro quo debeat remissio. Et Augustinus nō loquitur de pœnis, quas remittunt clauēs, quare non recte detorquetur hoc dictum ad satisfactiones. De ueris pœnis, hoc est, de terroribus, & ueris animi doloribus loquitur, qui existunt in pœnitentiā. Neq; tamen excludimus externā carnis uexationē, hæc enim ueros animi dolores ultro sequitur. Ac longe errant aduersarij, si uerius pœnam esse iudicant, satisfactiones Canonicas, q̄ ueros terrores in corde. Stultissimum est nomē pœnæ detorquere ad has frigidās satisfactiones, non referre ad illos horribiles terrores conscientię, de quibus ait Dauid, Circumdederunt me dolores mortis &c. Quis non malit loricatus & cataphractus quærere templum Iacobi, Basilicam Petri, quam sustinere illam ineffabilem uim doloris, quæ est etiam in mediocribus si sit uera pœnitentiā.

At inquit, conuenit iustitiæ dei punire peccatum. Primum q̄ disputant, q̄ conueniat punire peccatum, satis ostendunt se cōtemnere Christi beneficium. Constituit deus precium pro nostris peccatis, non nostras pœnas, non nostras satisfactiones, sed mortem filij sui. Quæ tandē insania est, præferre nostras satisfactiones, satisfactioni Christi? Deinde ut maxime puniat deus, ta

men sentiendum est remissionem peccatorum nō deberi propter illam pœnam, & ne iniuria afficiatur beneficium Christi, & quia conscientia non potest reddi pacata, si remissio non contingit gratis. Postremo ut maxime Deus puniat, tamen pœnæ illæ nihil ad claves pertinent. Hæ nec de imponendis, nec de remittendis illis pœnis quæ sunt opera Dei, mandatum habent.

Cæterum concedimus Deum punire peccata, primū in contritione, cum in illis terroribus iram suam ostendit, sicut significat Dauid cum orat, Domine ne in furore tuo arguas me. Et Ieremix. Corripe me Domine, ueruntamen in iudicio, non in furore, ne ad nihilum redigas me. Hic sane de acerbissimis pœnis loquitur. Et fatentur aduersarij contritionem posse tantam esse, ut non requiratur satisfactio. Verius igitur contritio pœna est, quā satisfactio Canonice.

Secundo subiecti sunt sancti morti & alijs communibus afflictionibus, Sicut ait Petrus. Tempus est incipere iudiciū a domo Dei. Si autem primum a nobis, qualis erit finis istorum qui non credunt? Et ut hæ afflictiones plerunq; sint pœnæ peccatorum, tamen in pijs habent alium finem, infliguntur enim ad mortificandum præsens peccatum, quia in sanctis extinguit & mortificat concupiscentiam. Mors enim ad hoc reliqua est in sanctis, ut aboleat hanc naturam immundam. Ideo Paulus ait. Corpus mortuū est propter peccatum, id est, mortificatur propter præsens peccatum quod adhuc in carne reliquum est. Crux igitur non pœna, sed exercitium est, & præparatio ad renouationem. Nam cū mortificatur præsens peccatum, cumq; inter tētationes discimus quære auxilium Dei, & experimur presentiam Dei, magis magisque agnoscimus diffidentiam cordium nostrorum, & erigimus nos fide. Ita crescit nouitas spiritus. Sicut Paulus ait. Etsi exterior homo corrumpitur, tamen interior renouatur de die in diem. Item Esaias ait. Angustia in qua clamāt, disciplina tua est ipsis. Præterea mors tunc uere pœna est, quando cor perterrefactum sentit

Corpus mortuū

Crux

iram Dei, iuxta illud. Aculeus mortis peccatū est. Postquam autem in sanctis, fide terrores peccati superati sunt, mors sine illo sensu iræ Dei proprie non est pœna. Porro clauēs neq̄ imponunt neq̄ remittunt has pœnas. Quare satisfactiones non pertinent ad has pœnas. Clauēs enim non remittunt aut mortem aut partem afflictionum communium. Iam si has pœnas compensant satisfactionibus, quare iubent in purgatorio satisfacere?

Obijciunt de Adam, de Dauide, qui propter adulteriū punitus est. Ex his exemplis faciunt uniuersalem regulam, q̄ singulis peccatis respondeant propriæ pœnæ temporales in imponenda potestate clauium. Prius dictum est sanctos sustinere pœnas, quæ sunt opera Dei, sustinent contritionem seu terrores, sustinent & alias communes afflictiones, Ita sustinent aliqui proprias pœnas a Deo impositas, exempli causa. Et hæc pœnæ nihil pertinent ad clauēs, quia clauēs neq̄ imponere, neq̄ remittere eas possunt, sed Deus sine ministerio clauium imponit & remittit. Nec sequitur uniuersalis regula. Dauidi propria pœna imposita est, Igitur præter communes afflictiones, alia quædam purgatorij pœna est, in qua singulis peccati singulis gradus respōdēt. Vbi docet hoc scriptura, non posse nos a morte æterna liberari, nisi per illam compensationem certarum pœnarum præter communes afflictiones? At contra sæpissime docet remissionem peccatorum gratis contingere propter Christum, Christum esse uictorem peccati & mortis, quare non est assuendum meritum satisfactionis. Et quamuis afflictiones reliquæ sint, tamen has interpretatur præsentis peccati mortificationes esse, non compensationes æternæ mortis, seu precia pro æterna morte. Iob excusatur, q̄ nō sit afflictus propter præterita mala facta. Itaq̄ afflictiones non semper sunt pœnæ, aut signa iræ, Imo pauidæ conscientia docendæ sunt alios fines afflictionū potiores esse, ne sentiant se a Deo reijci, si in afflictionibus nihil nisi pœnā & iram Dei uideāt. Alij fines potiores sunt considerandi, q̄ deus alienum opus faciat, ut suum opus facere

possit &c. Sic ut longa contione docet Esaias Cap. 28. Et cum
 discipuli interrogarent de cæco, quis peccasset. Iohannis. 9. res
 spondet Christus, causam cæcitatís esse, nō peccatum, sed ut ope
 ra dei in eo manifestentur. Et apud Ieremiam dicitur. Quibus nō
 erat iudiciū, bibentes bibent &c. Sicut Prophetæ interfecti sunt,
 Iohannes Baptista, & alij sancti. Quare afflictiones non semper
 sunt pœnæ pro certis factis præteritis, sed sunt opera Dei destina
 ta ad nostrā utilitatem, & ut potentia dei fiat conspectior in infir
 mitate nostra, Sic Paulus ait. Potentia dei perficitur in infirmita
 te mea. Itaq; corpora nostra debent esse hostiæ, propter uolunta
 tem dei, ad obedientiam nostram declarandā, non ad compen
 sandam mortem æternam, pro qua aliud precium habet Deus, scili
 cet mortem filij sui. Et in hanc sententiam interpretatur Grego
 rius ipsam etiam pœnam Davidis, cum ait. Si Deus propter pec
 catum illud fuerat comminatus, ut sic humiliaretur a filio, cur di
 misso peccato quod erat ei comminatus impleuit? Respōdetur,
 remissionem illam peccati factam esse, ne homo ad percipiendā
 uitam impediretur æternam. Subsecutum uero illud commina
 tionis exemplum, ut pietas hominis etiam in illa humilitate exer
 ceretur atq; probaretur. Sic & mortem corporis propter peccatū
 Deus homini inflixit, & post peccatorum remissionem propter
 exercendam iustitiam non ademit, uidelicet, ut exerceatur & pro
 betur iustitia istorum qui sanctificantur.

Nec; uero tolluntur communes calamitates proprie per illa
 opera satisfactionum Canoniarum, hoc est, per illa opera traditio
 num humanarum, quæ ipsi sic ualere dicunt, ex opere operato,
 ut etiam si fiant in peccato mortali, tamen redimant pœnas. Et
 cū obijcitur illud Pauli. Si nos iudicaremus ipsi, nō iudicaremur
 a Domino, uerbū iudicare intelligi debet de tota pœnitentia, &
 fructibus debitis, non de operibus nō debitis. Aduersarij nostri
 dant pœnas cōtemptæ Grammatices, cum intelligunt iudicari
 idem esse, quod cataphractum peregre ire ad S. Iacobum, aut si,

Esaias. 28.
 Ioy. 9.

Gregorius

*Indicant**Esais 1.*

milia opera. Iudicare significat totam pœnitentiã, significat damnare peccata, Hęc damnatio uere fit in contritione, & mutatione uitæ. Tota pœnitentiã, contritio, fides, boni fructus, impetrãt, ut mitigentur pœnæ, & calamitates publicæ & priuatae, sicut Esaias Capite primo docet. Desinite male facere, & discite bene facere &c. Si fuerint peccata uestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. Si uolueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Nec est ad satisfactiões & opera traditionum humanarũ transferenda grauissima & saluberrima sententiã, a tota pœnitentiã, & operibus debitis, seu a Deo præceptis. Et hoc prodest docere, q̄ mitigentur communia mala per nostram pœnitentiã, & per ueros fructus pœnitentiæ, per bona opera facta ex fide, non ut isti fingunt facta in peccato mortali. Et huc pertinet exemplum Niuitarum, qui sua pœnitentiã, de tota loquimur, recõciliati sunt Deo, & impetrauerunt, ne deleteretur ciuitas.

*Augustinus**Satisfactio est**Gregorius*

Quod autem Patres mentionem faciunt satisfactiõis, q̄ concilia fecerunt Canones, diximus supra disciplinã Ecclesiasticã fuisse, exempli causa constitutam. Nec sentiebant hanc disciplinã necessariã esse, uel ad culpã, uel ad pœnæ remissionem. Nam si qui in his mentionem purgatorij fecerunt, interpretãtur esse nõ compensationem æternæ pœnæ, non satisfactiõem, sed purgatiõem imperfectarum animarum, Sicut Augustinus ait uenialia concremari, hoc est, mortificari diffidentiam erga Deum, & alios affectus similes. Interdum Scriptores transferunt satisfactiõis uocabulum ab ipso ritu, seu spectaculo, ad significandã ueram mortificationem, Sic Augustinus ait. Vera satisfactio est peccatorum causas excidere, hoc est mortificare carnem. Item cohercere carnem non ut cõpensentur æternæ pœnæ, sed ne caro pertrahat ad peccandum. Ita Gregorius de restitutione loquitur, falsam esse pœnitentiã, si non satisfiat illis quorum res occupatas tenemus, Non enim uere dolet se furatum esse, aut rapuisse is, qui adhuc furatur. Tantis per enim fur aut predo est, dum est iniustus possessor

possessor alienæ rei, Ciuilis illa satisfactio necessaria est, quia scriptum est, qui furatus est, deinceps non furetur. Item Chryso-
 mus inquit, In corde contritio, in ore confessio, in opere tota hu-
 militas. Hoc nihil contra nos facit, debent sequi bona opera pœ-
 nitentiam, debet pœnitentia esse, non simulatio, sed totius uitæ
 mutatio in melius.

Chrysostronibus

Item Patres scribunt satis esse, si semel in uita fiat illa publica
 seu solennis pœnitentia, de qua sunt facti Canones satisfactorum.
 Qua ex re intelligi potest, q̄ sentiebant illos Canones, nō esse ne-
 cessarios ad remissionem peccatorum. Nam præter illam solennē
 pœnitentiam, sæpe alias uolunt pœnitentiam agi, ubi non requi-
 rebantur Canones satisfactorum.

Architecli confutationis scribunt non esse tolerandum, ut sa-
 tisfactiones contra expressum euangelium aboleantur. Nos igitur
 ostendimus Canonicas illas satisfactiones, hoc est opera non
 debita, faciēda propter cōpensationē pœnæ, nō habere mandatū
 euāgelij. Res ipsa hoc ostēdit, si opera satisfactorum sunt opera nō
 debita, quare allegant expressum euangelium. Nā si euāgelium iube-
 ret cōpēsari pœnas per talia opera, iā essent debita opera. Sed sic
 loquuntur, ut fucum faciant imperitis, & allegāt testimonia, quæ
 de debitis operibus loquuntur, cum ipsi in suis satisfactionibus
 præscribāt opera nō debita. Imo ipsi cōcedunt in scholis sine pec-
 cato recusari posse satisfactiones. Falso igitur hic scribunt, q̄ ex
 presso euangelio cogamur satisfactiones illas Canonicas suscipere.
 Cæterum nos sæpe iam testati sumus, q̄ pœnitentia debeat boni
 fructus parere, & qui sint boni fructus docent mandata, uide
 licet inuocatio, gratiarum actio, confessio euāgelij, docere euā-
 gelium, obedire parentibus, & magistratibus, seruire uocationi,
 non occidere, non retinere odia, sed esse placabilem, dare egentibus
 quantum pro facultatibus possumus, non scortari, nō mœchari,
 sed coercere, & refrenare, castigare carnem, non propter cōpen-
 sationem pœnæ æternæ, sed ne obtemperet diabolo, ne offendat

Boni fructus sunt

Y

spiritū sanctū, Itē uera dicere. Hi fructus habent præcepta dei, &
 propter gloriā & mādatū dei fieri debēt, habēt & præmia. Sed q̄
 nō remittātur pœnæ æternæ, nisi propter cōpensationē certarū
 traditionū aut purgatorij, hoc nō docet scriptura. Indulgētia or-
 dīm erant cōdonationes publicarū illarū obseruationū, ne nimiū
 grauarentur homines. Quod si humana autoritate remitti satisfā-
 ctiones & pœnæ queunt, non igitur iure diuino, necessaria est illa
 compensatio. Nam ius diuinum non tollitur humana autorita-
 te. Porro cum nunc per se antiquatus sit mos, & quidem dissimulā-
 tantibus Episcopis, nihil opus est remissionibus illis. Et tamen
 mansit nomen indulgentiarū. Et sicut satisfāctiones non intel-
 lectæ sunt de politica disciplina, sed de compensatione pœnæ. Ita
 indulgētia male intellectæ sunt, q̄ liberent animas ex purgato-
 rio. At clauis non habet potestātē, nisi super terrā ligandi, & sol-
 uendi, iuxta illud, Quidquid ligaueris super terram, erit ligatū in
 cœlo. Quidquid solueris super terrā, erit solutū in cœlo. Quam-
 quam, ut supra diximus, clauis potestatem habet non imponendi
 pœnas aut cultus instituēdi, sed tantum habet mandatum remit-
 tendi peccata, his qui conuertuntur, & arguendi & excommuni-
 candi istos qui nolunt conuerti. Sicut enim soluere significat re-
 mittere peccata, Ita ligare significat nō remittere peccata. Loqui-
 tur enim Christus, de regno spirituali. Et mandatū dei est, ut mi-
 nistri euangelij absoluant hos qui conuertuntur, iuxta illud, Po-
 testas nobis data est ad ædificationem. Quare reseruatō casuum
 politica res est. Est enim reseruatō pœnæ Canonica, non est re-
 seruatō culpæ coram deo in his qui uere conuertuntur. Proinde
 recte iudicant aduersarij cum fatentur, q̄ in articulo mortis illa re-
 seruatō casuum non debeat impedire absolutionē. Exposuimus
 summam nostræ doctrinæ de pœnitentia, quam certo scimus pi-
 am, & salubrem bonis mentibus esse. Et boni uiri si contulerint
 nostram doctrinam cum confusissimis disputationibus aduersæ

Soluere
 Ligare

itorum, perspicient aduersarios omisisse doctrinam de fide iustificante, & consolante pia corda. Videbunt etiam multa fingere aduersarios, de merito attritionis, de illa infinita enumeratione delictorum, de satisfactionibus, οὐτε γὰρ φασιμ, οὐτε οὐρανοῦ ἀπτόμενα, quæ ne ipsi quidem aduersarij satis explicare possunt.

DE NUMERO ET VSU

Sacramentorum.

IN XIII. articulo probant aduersarij, q̄ dicimus sacramenta non esse tantum notas professionis inter homines, ut quidam fingunt, sed magis esse signa & testimonia uoluntatis dei erga nos, per quæ mouet deus corda ad credendum. Sed hic iubent nos etiam septem sacramenta numerare. Nos sentimus præstandum esse, ne negligentur res & ceremoniæ in scripturis institutæ, quotscunq̄ sunt. Nec multum referre putamus, etiamsi docendi causa alij numerant aliter, si tamen recte conseruent res in scriptura traditas. Nec ueteres eodem modo numerauerunt.

Si sacramenta uocamus ritus, qui habet mandatum dei, & qui bus addita est promissio gratiæ, facile est iudicare quæ sint proprie sacramenta. Nam ritus ab hominibus instituti non erunt hoc modo proprie dicta sacramenta. Non est enim autoritatis humanæ, promittere gratiam. Quare signa sine mandato dei instituta, non sunt certa signa gratiæ, etiã si fortasse rudes docent, aut admonent aliquid. Vere igitur sunt sacramenta, Baptismus, Cœna domini, Absolutio, quæ est sacramentum pœnitentiæ. Nam hi ritus habent mandatũ dei, & promissionẽ gratiæ, quæ est propria noui testamenti. Certo enim debent statuere corda, cū baptizamur, cum uescimur corpore domini, cū absolui mur, q̄ uere ignoscat nobis deus propter Christum. Et corda simul per uerbum & ritum mouet deus, ut credant, & concipiant fidem, sicut ait Paulus, Fides ex auditu est. Sicut autem uerbum incurrit in aures, ut feriat cor

Sacramenta sint

*Verbum et Ritus
idem significat*

da, Ita ritus ipse incurrit in oculos, ut moueat corda. Idem effectus est uerbi & ritus, sicut præclare dictum est ab Augustino, Sacramentum esse uerbū uisibile, quia ritus oculis accipitur, & est quasi pictura uerbi, idem significans, quod uerbum. Quare idem est utriusq; effectus.

Confirmatio, & extrema unctio sunt ritus accepti a Patribus, quos ne ecclesia quidem tanquam necessarios ad salutem requirit, quia non habent mandatum dei. Propterea nō est inutile hos ritus discernere a superioribus, qui habent expressum mandatum dei, & claram promissionem gratiæ.

Sacerdotium intelligunt aduersarij non de ministerio uerbi & sacramentorum alijs porrigendorum, sed intelligunt de sacrificio, quasi oporteat esse in Nouo Testamento, sacerdotium simile Leuitico, quod pro populo sacrificet, & mereatur alijs remissionem peccatorum. Nos docemus sacrificium Christi morientis in cruce, satis fuisse pro peccatis totius mūdi, nec indigere præterea alijs sacrificijs, quasi illud nō satis fuerit pro peccatis nostris. Ideo iustificantur homines, non propter ulla reliqua sacrificia, sed propter illud unum Christi sacrificium, si credant illo sacrificio se redemptos esse. Ideo sacerdotes uocantur, non ad ulla sacrificia uelut in lege pro populo facienda, ut per ea mereantur populo remissionem peccatorum, sed uocantur ad docendum euangelium & sacramenta porrigenda populo. Nec habemus nos aliud sacerdotium, simile Leuitico, sicut satis docet Epistola ad Hebræos. Si autem ordo de ministerio uerbi intelligatur, non grauatim uocauerimus ordinem sacramentum. Nam ministerium uerbi habet mandatum dei, & habet magnificas promissiones, Roma. 1. Euangelium est potentia dei ad salutem omni credenti. Item Esa. 55. Verbum meum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum, sed faciet quæcunq; uolui &c. Si ordo hoc modo intelligatur, neq; impositionem manuum uocare sacramentum grauemur. Habet enim ecclesia mandatum de constituendis ministri-

Rom. 1.
Esa. 55.

stris, quod gratissimum esse nobis debet, quod scimus Deum approbare ministerium illud, & adesse in ministerio. Ac prodest quantum fieri potest, ornare ministerium uerbi, omni genere laudis, aduersus fanaticos homines, qui somniant spiritum sanctum dari, non per uerbum, sed propter suas quasdam præparationes, si sedeant ociosi, taciti, in locis obscuris, expectantes illuminationem, quemadmodum olim *εὐθουσιασαί* docebant, & nunc docent Anabaptistæ.

Matrimonium non est primum institutum in nouo Testamento, sed statim initio creato genere humano. Habet autem mandatum Dei, habet & promissiones, non quidem proprie ad nouum Testamentum pertinentes, sed magis pertinentes ad uitam corporalem, quare si quis uolet sacramentum uocare, discernere tamen a prioribus illis debet, quæ proprie sunt signa noui Testamenti, & sunt testimonia gratiæ & remissionis peccatorum. Quod si Matrimonium propterea habebit appellationem sacramenti, quia habet mandatum Dei. Etiam alij status seu officia quæ habent mandatum Dei, poterunt uocari sacramenta, sicut Magistratus. Postremo, si omnes res annumerari sacramentis debent quæ habent mandatum Dei, & quibus sunt additæ promissiones, cur non addimus orationem quæ uerissime potest dici sacramentum. Habet enim & mandatum dei & promissiones plurimas. Et collocata inter sacramenta, quasi in illustriore loco, inuitat homines ad orandum. Possent hic numerari etiã Eleemosynæ, Item afflictiones, quæ & ipsæ sunt signa, quibus addidit Deus promissiones, sed omittamus ista. Nemo enim uir prudens de numero aut uocabulo magnopere rixabitur, si tamen illæ res retineantur, quæ habent mandatum Dei, & promissiones.

Illud magis est necessarium, intelligere quomodo sit utendum sacramentis. Hic damnamus totum populum Scholasticorum doctorum, qui docent, quod sacramenta non ponent iobicem, conferant gratiam ex opere operato, sine bono motu utentis. Hæc simplices

Iudaica opinio est, sentire, q̄ per ceremoniam iustificemur, sine bono motu cordis, hoc est, sine fide. Et tamen hæc impia & pernicioſa opinio, magna autoritate docetur, in toto regno Pontificio. Paulus reclamatur & negat Abraham iustificatum esse circumſiſione, ſed circumſiſionem eſſe ſignum proſiſitum ad exercendam fidem. Ita nos docemus, q̄ in uſu ſacramentorum, fides debeat accedere, quæ credat illis promiſſionibus, & accipiat res promiſſas, quæ ibi in ſacramento offeruntur. Et eſt ratio plana & firmiſſima. Promiſſio eſt inutilis niſi fide accipiat. At ſacramenta ſunt ſigna promiſſionum. Igitur in uſu debet accedere fides, ut ſi quis utetur Cœna Domini, ſic utatur, Quia id eſt ſacramentum noui Teſtamenti, ut Chriſtus clare dicit, Ideo ſtatuat ſibi offerri res promiſſas in nouo Teſtamento, ſcilicet gratuitam remiſſionem peccatorum. Et hanc rem fide accipiat, erigat pauidam conſcientiam, & ſentiat hæc teſtimonia, nō eſſe fallacia, ſed tam certa, quā ſi Deus nouo miraculo de cœlo promitteret ſe uelle ignoſcere. Quid autem prodeſſent illa miracula & promiſſiones, non credenti? Et loquimur hic de fide ſpeciali quæ præſenti promiſſioni credit, non tantum quæ in genere credit Deum eſſe, ſed quæ credit offerri remiſſionem peccatorum. Hic uſus ſacramenti conſolatur piâ & pauidas mentes. Quantum autem in Eccleſia abuſum pepererit illa fanatica opinio, de opere operato ſine bono motu utentis, nemo uerbis cōſequi poteſt. Hinc eſt illa infinita prophatio myſſarum, ſed de hac infra dicemus. Neq̄ illa litera ex ueteribus Scripturis proferri poteſt, q̄ patrocinetur hac in re Scholaſticiſ. Imo contrarium ait Auguſtinus, q̄ fides ſacramenti, non ſacramentum iuſtificet. Et eſt nota Pauli ſententia, Corde creditur ad iuſticiam.

Articuluſ. 14. in quo dicimus, nemini niſi rite uocato cōcedendam eſſe adminiſtrationem ſacramentorum & uerbi in Eccleſia, ita recipiunt, ſi tamen utamur ordinatione Canonica. Hæc

promiſſio

dere in hoc conuentu saepe testati sumus, nos summa uoluntate cupere conseruare politiam Ecclesiasticam, & gradus in Ecclesia factos etiam humana autoritate. Scimus enim bono & utili consilio a Patribus Ecclesiasticam disciplinam hoc modo, ut ueteres Canones describunt, constitutam esse, Sed Episcopi sacerdotes nostros aut cogunt hoc doctrinae genus quod confessi sumus abijcere ac damnare, aut noua & inaudita crudelitate miseros & innocentes occidunt. Hæ causæ impediunt quo minus agnoscant hos Episcopos, nostri sacerdotes. Ita seuitia Episcoporum in causa est, quare alicubi dissoluitur illa Canonica politia, quam nos magnopere cupiebamus conseruare. Ipsi uiderint quomodo rationem deo reddituri sint, quod dissipant Ecclesiam. Nostræ conscientiaæ hac in re nihil habent periculi, quia cum sciamus confessionem nostram ueram, piam & catholicam esse, non debemus approbare seuitiam istorum, qui hanc doctrinam persequuntur. Et Ecclesiam esse scimus apud hos, qui uerbum dei recte docent, & recte administrant sacramenta, non apud illos, qui uerbum dei non solum edictis delere conantur, sed etiam recta & uera docentes trucidant, erga quos, etiam si quid contra Canones faciunt, tamē ipsi Canones mitiores sunt. Porro hic iterum uolumus testatum, nos libenter conseruatuos esse Ecclesiasticam & Canonicam politiam, si modo Episcopi desinant in nostras Ecclesias seuire. Hæc nostra uoluntas & coram Deo, & apud omnes gentes, ad omnem posteritatem excusabit nos, ne nobis imputari possit, quod Episcoporum autoritas labefactatur, ubi legerint atque audierint homines, nos iniustam seuitiam Episcoporum deprecantes, nihil æqui impetrare potuisse

DE TRADITIONIBVS HUMANIS IN ECCLESIA.

In articulo 15. recipiunt primam partem, in qua dicimus obseruandos esse ritus Ecclesiasticos, qui sine peccato obseruari possunt, & ad trāquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia prosunt. Alteram partem omnino damnant, in qua dicimus traditiones humanas institutas ad placandum Deum, ad promerendā gratiam, & satisfaciēdum pro peccatis, aduersari Euāgelio. Quāquam in ipsa confessione de discrimine ciborū, satis multa dixim⁹ de traditionibus, tamen hic quaedā breuiter repetenda sunt. Etiā si arbitramur aduersarios, ex alijs causis defensuros esse traditiōes humanas, tamen hoc non putauimus futurum, ut hunc articulū damnarent, Non mereri nos remissionem peccatorum, aut gratiā obseruatione traditionum humanarum. Postquam igitur hic articulus damnatus est, facilem & planam causam habemus. Nunc aperte Iudaizant aduersarij, aperte obruunt Euangelium doctrinis dæmoniorum. Tūc enim scriptura uocat traditiones, doctrinas dæmoniorum, quando docetur, q̄ sint cultus utiles ad promerendam remissionem peccatorum & gratiam. Tunc enim obscurant Euangelium, beneficium Christi, & iustitiam fidei. Euangelium docet nos fide propter Christum gratis accipere remissionē peccatorum & reconciliari Deo. Aduersarij contra alium mediatorem constituunt, scilicet has traditiones. Propter has uolunt consequi remissionem peccatorum, per has uolunt placare iram dei. At Christus aperte dicit. Frustra colunt mandatis hominum. Supra copiose disputauimus homines iustificari fide, cum credunt se habere Deum placatum, nō propter nostra opera, sed gratis propter Christum. Hanc certum est Euangelij doctrinā esse, quia Paulus clare dicit ad Ephes. 2. Gratis saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis, Dei donum est, non ex hominibus. Nunc isti dicunt promereri homines remissionem peccatorū per has obseruationes humanas. Quid hoc est aliud quā prater Christum, alium iustificatorem, alium mediatorem constituere? Paulus inquit ad Galatas. Euacuati estis a Christo, qui lege iustificastis mini,

ephs. 2.

Galat.

mini, id est, Si sentitis uos mereri obseruatione legis, ut iusti corā deo reputemini, nihil proderit uobis Christus, quia quorsum opus est Christo istis, qui sentiunt se iustos esse, sua obseruatione legis: Deus proposuit Christum, q̄ propter hunc mediatorē, nō propter nostras iustitias uelit nobis esse propitius. At isti sentiunt deum esse placatum, propitium propter traditiones, & non propter Christum. Adimunt igitur Christo honorem mediatoris. Nec interest inter nostras traditiones, & Mosaicas ceremonias, quod ad hanc rem attinet. Paulus ideo damnat Mosaicas ceremonias, sicut traditiones damnat, quia existimabatur esse opera que mererentur iustitiam coram deo. Ita obscurabatur officium Christi & iustitia fidei. Quare remota lege, remotis traditionibus, contendit, q̄ non propter ista opera, sed propter Christum gratis promissa sit remissio peccatorum, modo ut fide accipiamus eam. Nā promissio non accipitur nisi fide. Cum igitur fide accipiamus remissionem peccatorum, cum fide habeamus propitium deū, propter Christum, error & impietas est constituere, q̄ per has obseruationes mereamur remissionem peccatorum. Si quis hic dicat nō mereri nos remissionem peccatorum, sed iam iustificatos, per has traditiones mereri gratiam. Hic iterum reclamatione Paulus, Christum peccati ministrum fore, si post iustificationem sentiendum sit, q̄ deinde non propter Christum iusti reputemur, sed primum mereri debeamus per alias obseruationes, ut iusti reputemur. Item, hoc

Testamento

testamento nihil addi debet. Ergo nec dei testamento, qui promittit, q̄ propter Christum propitius nobis esse uelit, addi debet, q̄ primum per has obseruationes debeamus mereri, ut accepti & iusti reputemur.

Quamquam quid opus est longa disputatione. Nulla traditio a sanctis Patribus hoc consilio instituta est, ut mereatur remissionem peccatorum, aut iustitiam, sed sunt instituta propter bonum ordinem in ecclesia, & propter tranquillitatem. Et ut uelit aliquis instituire certa opera ad promerendam remissionem peccatorum,

Z

Ezechiel. 20.

aut iustitiam, quomodo sciet illa opera deo placere, cum non habeat testimonium uerbi dei, quomodo de uoluntate dei certos reddet homines, sine mandato & uerbo dei? Nonne ubique in Prophetis prohibet instituire peculiare cultus, sine suo mandato? Ezechiel. 20. scriptum est, In preceptis Patrum uestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiat, nec in idolis eorum polluatini. Ego dominus deus uester. In preceptis meis ambulat, & iudicia mea custodite, & facite ea. Si licet hominibus instituire cultus, & per hos cultus merentur gratiam, iam omnium gentium cultus erunt approbandi, cultus instituti a Ieroboam, & alijs extra legem erunt approbandi. Quid enim interest, si nobis licuit instituire cultus utiles ad promerendam gratiam aut iustitiam, cur non licuit idem gentibus & Israelitis? Ideo gentium & Israelitarum cultus improbatum sunt, quod sentiebant sese per illos mereri remissionem peccatorum & iustitiam, & iustitiam fidei non norant. Postremo, unde reddimur certi, quod cultus ab hominibus instituti sine mandato dei iustificent, siquidem de uoluntate dei nihil affirmari potest sine uerbo dei. Quid si hos cultus non approbat deus? Quomodo igitur affirmant aduersarij quod iustificent, cum id sine uerbo ac testimonio dei non possit affirmari. Et Paulus dicat, Omne quod non est ex fide, peccatum esse. Cum autem hi cultus nullum habeant testimonium uerbi dei, dubitare conscientiam necesse est, utrum placeant deo.

antichristi
regni

Et quid in re manifesta uerbis opusest? si hos humanos cultus defendunt aduersarij nostri, tanquam promerentes iustificationem, gratiam, remissionem peccatorum, simpliciter constituunt regnum Antichristi. Nam regnum Antichristi, est nouus cultus dei, excogitatus humana autoritate, reiiciens Christum, sicut regnum Mahometi habet cultus, habet opera, per quae uult iustificari coram deo, nec sentit homines coram deo gratis iustificari fide propter Christum, Ita & Papatus erit pars regni Antichristi, si sic defendit humanos cultus, quod iustificet. Detrahunt enim honos Christo

cum docent, q̄ non propter Christum gratis iustificemur per fidem, sed per tales cultus, maximeq; cum docent, tales cultus, non solū utiles esse ad iustificationē, sed necessarios etiā, sicut supra in articulo octauo sentiūt, ubi damnāt nos, q̄ diximus, q̄ nō sit necessarium, ad ueram unitatem ecclesiæ, ubiq; similes esse ritus ab hominibus institutos, Daniel capite undecimo, significat nouos cultus humanos, ipsam formam & πολιτεία regni Antichristi fore. Sic enim inquit. Deum Maosim in loco suo colet, & deū quē non noverunt Patres eius, colet auro & argento, & lapidibus preciosis. Hic describit nouos cultus, quia inquit talem deum colit, qualem Patres ignorauerint. Nam S. Patres, & si habuerunt & ipsi ritus & traditiones, tamen non sentiebant has res utiles aut necessarias esse ad iustificationem, non obscurabant gloriam & officium Christi, sed docebant nos iustificari fide propter Christum, non propter illos humanos cultus. Cæterum ritus humanos obseruabant propter utilitatem corporalem, ut sciret populus quo tempore conueniendum esset, ut ordine & grauius in templis exempli causa fierent omnia, deniq; ut uulgus etiā haberet quandam pædagogiam. Nam discrimina temporum & uarietas rituum ualet ad admonendum uulgus. Has causas habebant Patres rituum seruandorum, ut aperte testatur Epiphanius in disputatione contra Encratitas, quod genus simile fuit Monachorū nostrorū. Fuerunt enim sodalitia quæ sibi certas traditiones imponebant, abstinebant a uino etiā in ipsa cœna domini. Nullis carnibus uescebantur, ne piscium quidem, quia in re fratres Domini longe superabant. A coniugio uero uel maxime abhorrebant, etsi a consuetudine mulierum non abhorrebant. Id enim obiicit eis Epiphanius, habebant enim muliercularum greges idem uite genus sequentes, sicut hoc tēpore fere ubiq; habēt Monachi uicina mulierū Monasteria. Et has obseruationes fingebant esse cultum dei, & iustitiam propter quam deo accepti essent, qua placarent iram dei. Hęc opinionē improbat Epiphanius, & alios fines

Daniel. 11.

Epiphanius

Dominicorum
fratres

esse traditionum ostendit, dicit probandas esse traditiones, factas
 διὰ τῆς ἐγκράτειας, ἢ διὰ τῆς πολιτείας, hoc est aut ad coercendā car-
 nem, propter disciplinam rudium, aut propter politicū ordinē.
 Et nos propter has causas recte seruari posse traditiones iudica-
 mus. Vt populus sobrius intersit sacris, sicut Iosaphat, & Rex Ni-
 niue ieiunia indixerūt. Item ut ordo & politia ecclesiae doceat im-
 peritos, quid quo tempore gestum sit. Hinc sunt feriae Natalis,
 Paschatis, Pentecostes, & similes. Hoc est quod Epiphanius ait
 politiae causa institutas esse traditiones, uidelicet ordinis causa, &
 ut ordo ille admoneat homines de historia, & de beneficijs Chris-
 ti. Etenim multo efficacius admonent uulgi, notae rerum quasi
 pictae in moribus ac ritibus, q̄ literae. Hos fines proderat ostendi
 populo, & illustrari, sed his finibus affingunt aduersarij aliū qua-
 dam Pharisaica persuasione, q̄ uidelicet tales obseruationes mere-
 antur remissionem peccatorum, q̄ sint cultus necessarij ad iustifi-
 cationem, q̄ propter eos reputentur homines iusti coram deo.
 Hoc plane est, Deum colere auro, argento, & rebus preciosis, sen-
 tire q̄ deus fiat placatus uarietate uestitus, ornamentorum, & si-
 milibus rebus, quales sunt infinitae in traditionibus humanis, aut
 q̄ eiusmodi res, sint cultus dei, temporum, ciborum, uasorum, ue-
 stitus discrimina.

Paulus ad Colossenses scribit, traditiones habere speciem sapi-
 entiae. Et habent profecto, nam εὐταξία illa ualde decet in ecclesia,
 eamq̄ ob causam necessaria est, sed humana ratio, quia non intelli-
 git iustitiam fidei, naturaliter affingit, q̄ talia opera iustificent ho-
 mines, q̄ reconcilient deum &c. Sic sentiebat uulgius inter Israeli-
 tas, & hac opinione augebant tales ceremonias, sicut apud nos in
 monasterijs creuerunt. Sic iudicat humana ratio etiam de exerci-
 tijs corporis, de ieiunijs, quorum finis cum sit, coercere carnem, ra-
 tio affingit finem, q̄ sint cultus, qui iustificēt. Sicut Thomas scri-
 bit, Ieiunium ualere ad deletionem & prohibitionem culpe. Hec
 sunt uerba Thomae. Ita sapientiae ac iustitiae species in talibus ope-

ribus decipit homines. Et accedunt exempla Sanctorum, quos dum student imitari homines, imitantur plerumque externa exercitia, non imitantur fidem eorum.

Postquam fefellit homines hæc species sapientiæ ac iustitiæ, deinde sequuntur infinita incommoda, obscuratur Euangelium de iustitiâ fidei in Christum, & succedit uana fiducia talium operum. Deinde obscurantur præcepta Dei, hæc opera arrogant sibi titulum perfectæ & spiritalis uitæ, & longe præferuntur operibus præceptorum Dei, ut operibus suæ cuiusque uocationis, ad ministratiõni reipublicæ, ad ministratiõni Oeconomïæ, uitæ conjugali, educationi liberorũ. Hæc p̄ illis ceremonijs iudicãture esse prophana, ita ut cum quadam dubitatione conscientiæ a multis exerceanur. Constat enim multos deserta administratiõne reipublicæ, deserto coniugio, illas obseruationes amplexos esse tanquã meliores & sanctiores. Neque hoc satis est, ubi occupauit animos persuasio, q̄ tales obseruatiões ad iustificatiõnem necessariæ sint, misere uexantur conscientiæ, quia nõ possunt omnes obseruatiõnes exacte præstare. Nã quotus quisque numerare omnes potuit? Extant immensi libri, imo Bibliothecæ totæ, nullam syllabam de Christo, de fide in Christum, de bonis operibus suæ cuiusque uocationis continentes, sed tantum colligentes traditiones, & harum interpretatiõnes, quibus interdum exacerbantur, interdum relaxantur. Quomodo torquetur uir optimus Gerson, dum quærit *Gerson* gradus & latitudines præceptorum, Nec tamen potest constituere *ἐπιπέδον* in gradu certo, Interim grauius deplorat pericula piarum conscientiarum, quæ parit hæc acerba interpretatiõ traditiõnum.

Nos igitur contra illam speciem sapientiæ & iustitiæ in humanis ritibus, quæ fallit homines, muniamus nos uerbo Dei, & primum sciamus eas neque remissionem peccatorum, neque iustificatiõnem mereri coram Deo, neque ad iustificatiõnem necessarias esse. Testimoniã quædam supra citauimus, Et plenus est Paulus, Ad

Colos. 2.

Colos. 2. clare dicit. Nemo uos iudicet in cibo, potu, aut stato festo, aut nouilunio, aut sabbatis, quæ sunt umbræ futurorum, corpus autem Christi. Atq; hic simul & legem Moyfi, & traditiones humanas complectitur, ne aduersarij eludant hæc testimonia, ut solent, q; Paulus tantum de lege Moyfi loquatur. Ille uero hic clare testatur se loqui de traditionibus humanis. Quanquam quid dicant aduersarij non uident, si Euangelium negat ceremonias Moyfi quæ erant diuinitus institutæ iustificare, quanto minus iustificat traditiones humanæ.

Orto. 15.

Galat. 5.

Nec habent Episcopi potestatem instituendi cultus tanquã iustificãtes, aut necessarios ad iustificationẽ. Imo Apostoli Actuum. 15. dicunt. Quid tentatis Deum, imponentes iugum &c. ubi uelut magnum peccatum accusat Petrus, hoc consilium onerandæ Ecclesiæ. Et ad Galatas 5. uetat Paulus iterum seruituti subijci. Volunt igitur Apostoli in Ecclesia manere hanc libertatem, ne iudicetur ulli cultus legis aut traditionum necessarij esse, sicut in lege fuerunt necessariae ceremoniæ ad tempus, ne obscuretur iustitia fidei, si iudicent homines cultus illos mereri iustificationem, aut ad iustificationem necessarios esse. Multi uarias ^{ἐπιπέ} ^{κεως} quærunt in traditionibus ut conscientijs medeantur, nec tamen certos gradus reperiunt, per quos explicent conscientias ex his uinculis. Verum sicut Alexander soluit Gordium nodũ, quẽ cũ explicare nõ posset, gladio semel dissecuit, ita Apostoli semel liberãt cõsciẽtias traditionibus, præsertim si tradantur ad promouendam iustificationem. Huic doctrinæ cogunt nos Apostoli ad uersari docendo, & exemplis, Cogunt nos docere, q; traditiones non iustificent, q; non sint necessariae ad iustificationem, q; nemo debeat condere aut recipere traditiones hac opinione, q; mereantur iustificationem. Tunc etiam si quis obseruat, obseruet sine superstitione tanquam politicos mores, sicut sine superstitione aliter uestiuntur milites, aliter Scholastici. Apostoli uiolant traditiones, & excusantura Christo. Erat enim exemplum ostendendum Phariseis, q; illi cultus essent inutiles. Et si quas traditiones partũ

commodas omittunt nostri, satis nunc excusati sunt cum requiruntur tanquam promereantur iustificationem. Talis enim opinio in traditionibus est impia.

Cæterum traditiones ueteres factas in Ecclesia, utilitatis & tranquillitatis causa libenter seruamus, easque interpretamur πρὸς τὸ εὐφρομεῖον exclusiva opinione quæ sentit quod iustificent, Ac falso nos accusant inimici nostri, quod bonas ordinationes, quod disciplinam Ecclesiæ aboleamus. Vere enim prædicare possumus publicam formam Ecclesiarum apud nos honestiorem esse, quam apud aduersarios. Et si quis recte expendere uelit, Verius seruamus Canones, quam aduersarij. Apud aduersarios Myllas faciunt sacrificii inuiti, & mercede conducti, & plerumque tantum mercedis causa, Canunt Psalmos, non ut discant, aut orent, Sed cultus causa, quasi illud opus sit cultus aut certe mercedis causa, Apud nos utitur Cœna DOMINI multi singulis dominicis, sed prius instituti, explorati, & absoluti. Pueri canunt psalmos ut discant, canit & populus ut uel discat, uel oret. Apud aduersarios nulla prorsus est κατ' ἄλλοις puerorum, de qua quidem præcipiunt Canones. Apud nos coguntur pastores & ministri Ecclesiarum publice instituere & audire pueritiã. Et hæc ceremonia optimos fructus parit. Apud aduersarios in multis regionibus toto anno nullæ habentur contiones, præterquam in quadragesima. Atque præcipuus cultus Dei est, docere Euangelium. Et cum contionantur aduersarij dicunt de traditionibus humanis, de cultu sanctorum, & similibus nugis, quas iure fastidit populus. Itaque deseruntur statim in incipio postquam recitatus est Euangelij textus. Pauci quidam meliores nunc de bonis operibus dicere incipiunt, De iustitia fidei, de fide in Christum, de consolatione conscientiarum nihil dicunt, Imo hanc saluberrimam Euangelij partem lacerant conuitijs. Econtra in nostris Ecclesijs omnes contiones in his locis consumuntur, de poenitentia, de timore Dei, de fide in Christum, de iustitia fidei, de consolatione conscientiarum per fidem, de exercitijs fidei, de oratione qualis esse debeat, & quod certo

statuendum sit, q̄ sit efficax, q̄ exaudiatur, de cruce, de dignitate magistratum & omnium ciuiliū ordinationum, de discrimine regni Christi, seu regni spiritualis & politicarum rerum, de coniugio, de educatione & institutione puerorum, de castitate, de omnibus officijs caritatis. Ex hoc statu Ecclesiarum iudicari potest, nos disciplinam Ecclesiasticam, & pias ceremonias, & bonos mores Ecclesiasticos diligenter conseruare.

Ac de mortificatione carnis, & disciplina corporis ita docemus sicut narrat confessio, q̄ uera & non simulata mortificatio fiat per crucem & afflictiones, quibus Deus exercet nos. In his obediendum est uoluntati dei, sicut ait Paulus, Exhibete corpora uestra hostiam &c. Et hæc sunt spiritualia exercitia timoris & fidei. Verum præter hanc mortificationem quæ fit per crucem, est & uoluntarium quoddam exercitij genus necessariū, de quo Christus ait. Cauete ne corda uestra grauentur crapula. Et paulus, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. Et hæc exercitia suscipienda sunt, non q̄ sint cultus iustificantes, sed ut coerceant carnem, ne saturitas obruat nos, & reddat securos & ociosos, quæ ex re fit, ut affectibus carnis indulgeant & obtemperent homines. Hæc diligentia debet esse perpetua, quia habet perpetuum mandatum Dei, Et illa præscripta forma certorum ciborum, ac temporum nihil facit ad coercendam carnem. Est enim delicatior & sumptuosior quam reliqua conuiuia. Et ne aduersarij quidem obseruant formam in Canonibus traditam.

Multas & difficiles disputationes habet hic locus de traditionibus, ac nos re ipsa experti sumus, traditiones uere esse laqueos conscientiarum. Cum exiguntur tanquam necessaræ, miris modis cruciant conscientias prætermittentes aliquam obseruationem. Rursus abrogatio sua habet incōmoda, suas quæstiones. Sed nos facilem & planam causam habemus, quia aduersarij damnant nos, q̄ docemus traditiones humanas non mereri remissionem peccatorum. Item requirunt uniuersales traditiones, quas sic uocant, tanquam

tanquã necessarias ad iustificationem. Hic habemus Patronũ cõstantem Paulum, qui ubiq; contendit has obseruationes neq; iustificare, neq; necessarias esse supra iustitiam fidei. Et tamẽ usum libertatis in his rebus, ita moderandum esse docemus, ne imperiti offendantur, & propter abusum libertatis fiant iniquiores ueræ doctrinæ euangelij, neue sine probabili causa mutetur aliquid in usitatis ritibus, sed ut propter alendã concordia seruentur ueteres mores, qui sine peccato, aut sine magno incommodo seruari possunt. Et in hoc ipso conuentu satis ostendimus nos propter charitatẽ ἀδελφότητι non grauati obseruatuos esse cum alijs, etiã si quid incõmodi haberent, sed publicã concordia, quæ quidẽ sine offensione conscientiarũ fieri posset, iudicauimus omnibus alijs cõmodis anteferendam esse. Sed de hac tota re paulopost etiam dicemus, cum de uotis, & de potestate ecclesiastica disputabimus.

Articulus XVI. recipiunt aduersarij sine ulla exceptione, in quo confessi sumus, qd liceat Christiano gerere magistratus, exercere iudicia, ex Imperatorij legibus, seu alijs præsentibus legibus, supplicia iure constituere, iure bella gerere, militare, contrahere, tenere proprium, iuramentum postulãtib; magistratibus dare, contrahere matrimonium, deniq; qd legitimæ ordinationes ciuiles, sint bonæ creaturæ dei, & ordinationes diuinæ, quibus tuto Christianus uti potest. Hic totus locus de discrimine regni Christi, & regni ciuilis, literis nostrorũ utiliter illustratus est, qd regnũ Christi sit spirituale, hoc est in corde notitiam dei, timorem dei, et fidem, iustitiam æternam & uitam æternam inchoans. Interim foris sinat nos uti politicis ordinationibus legitimis, quarumcunq; gentium inter quas uiuimus, sicut sinit nos uti medicina, aut Architectonica, aut cibo, potu, aere. Nec fert euangelium nouas leges de statu ciuili, sed præcipit, ut præsentibus legibus obtemperemus, siue ab ethnicis, siue ab alijs conditæ sint, & hac obediẽtia charitatẽ iubet exercere. Insaniebat enim Carolo stadus, qui nobis imponebat leges iudiciales Moyse. De his rebus ideo copio-

Christi regnum

Carolo stadus

sius scripserunt nostri, quia Monachi multas perniciosas opinio-
nes sparserunt in ecclesiam. Vocauerunt politicam euangelicam,
communione rerum, dixerunt esse consilia, non tenere propriū
non ulcisci. Hæ opiniones ualde obscurant euangelium & regnū
spirituale, & sunt periculosa rebus publicis. Nam Euangelium
non dissipat politicam aut œconomiam, sed multo magis appro-
bat, & non solum propter poenam, sed etiam propter conscientiam
iubet illis parere tanquam diuinæ ordinationi.

Julianus Apostata, Celsus & plerique alij, obiecerunt Christi-
anis, q̄ euangelium dissiparet res publicas, quia prohiberet uindictam,
& alia quædam traderet parum apta ciuili societati. Et hæ
quæstiones mire exercuerunt Origenem, Nazianzenum, & alios.
Cum quidem facillime explicari possint, si sciamus euangelium
non ferre leges de statu Ciuili, sed esse remissionem peccatorum,
& inchoationem uitæ æternæ in cordibus credentium, Ceterum
non solum externas politias approbare, sed nos etiam subijcere illis,
sicut necessario subditi sumus legibus temporum, uicibus hye-
mis & æstatis tanquam diuinis ordinationibus. Euangelium pro-
hibet uindictam priuatam, idq̄ hoc consilio Christus toties in-
culcat, ne Apostoli putarent se imperia debere istis eripere, qui
alioqui tenebant, sicut Iudæi de regno Messia somniabant, sed ut
scirent se de regno spirituali docere oportere, non mutare ciuilem
statum. Itaq̄ priuata uindicta, non consilio, sed præcepto prohibe-
tur, Matth. quinto, & Roma. 12. Publica que fit ex officio ma-
gistratus, non dissuadetur, sed præcipitur, & est opus dei, iuxta
Paulum, Roma. 13. Iam publicæ uindictæ species sunt, iudicia,
supplicia, bella, militia. De his rebus q̄ male iudicauerint multi
scriptores, constat, quia in hoc errore fuerunt, euangelium exter-
nam quandam nouam & monasticam politicam esse, nec uiderunt
euangelium cordibus afferre iustitiam æternam, fors autem pro-
bare statum ciuilem.

Vanissimum & hoc est, q̄ sit perfectio Christiana, non tenere

Matth. 5.
Roma. 13.

propriū. Nam perfectio Christiana est sita, non in contemptu
 ciuiliū ordinationum, sed in motibus cordis, in magno timore
 dei, in magna fide, sicut Abraham, Dauid, Daniel, etiam in ma-
 gnis opibus atq; imperijs non minus perfecti erant, q̄ nulli heres-
 itæ. Sed Monachi illam externam hypocrisin offuderunt ocu-
 lis hominum, ne uideri posset in quibus rebus sit uera perfectio.
 Quibus laudibus uexerunt communionē rerū, quasi euangelicā.
 At hæ laudes plurimū habent periculi, præsertim cum longe dis-
 sentiant a scripturis. Scriptura enim non præcipit, ut res sint com-
 munes, sed lex decalogi, cum inquit, Non furtum facies, dominia
 distinguit, & suū quemq; tenere iubet. Plane furebat Vuiglesus,
 qui negabat licere sacerdotibus tenere propriū. Sunt infinitæ di-
 sputationes de contractibus, de quibus nunquam satis fieri bonis
 conscientijs potest, nisi sciant hanc regulam, q̄ Christiano liceat
 uti ciuilibus ordinationibus ac legibus. Hæc regula tuetur cons-
 cientias, cum docet eatenus licitos esse cōtractus coram deo, qua-
 tenus eos magistratus seu leges approbant.

Hic totus locus rerum politicarum a nostris ita patefactus est,
 ut plurimi boni uiri, qui uersantur in republica, et in negocijs præ-
 dicauerint se magnopere adiutos esse, qui antea Monachorū opi-
 nionibus uexati dubitabant, Vtrum illa ciuilia officia & negocia
 euangelium permitteret. Hæc ideo recitauimus, ut etiam exteri
 intelligant, hoc doctrinæ genere, quod nos sequimur, non labefas-
 ctari, sed multo magis muniri auctoritatem magistratuū, & dis-
 gnitatem omnium ordinationum ciuiliū, quarum rerum ma-
 gnitudo fatuis illis opinionibus monasticis, mirifice antea fuit ob-
 scurata, quæ longe præferebant politicæ & œconomix, ridiculam
 & uanissimam hypocrisin paupertatis & humilitatis, cum quidē
 politia & œconomia habeant mandata dei. Illa Platonica cōmu-
 nio non habeat mandatum dei.

Articulum XVII. recipiunt aduersarij sine exceptione, in quo
 confitemur, Christum in cōsummatione mundi appariturū esse,

ac mortuos omnes resuscitaturum, & pijs æternam uitam & æterna gaudia daturum, impios uero condemnaturum esse, ut cū dīa bolo sine fine crucientur.

Articulus XVIII. recipiunt aduersarij de libero arbitrio. Et si quædam addunt testimonia parum apta ad eam causam. Addūt & declamationem q̄ non sit nīmiū tribuendum libero arbitrio, cum Pelagianis, neq̄ omnem ei libertatē adimendā esse cū Manicheis. Præclare sane, sed quid interest inter Pelagianos et aduersarios nostros? cum utriq̄ sentiant homines sine spiritu sancto posse deum diligere, & præcepta dei facere, quo ad substantiam actuum, mereri gratiam ac iustificationem operibus, quæ ratio per se efficit sine spiritu sancto. Quam multa absurda sequuntur ex his Pelagianis opinionibus, quæ in scholis magna autoritate docentur. Has Augustinus sequens Paulum, magna contentione refutat. Cuius sententiam supra in articulo de Iustificatione recitauimus. Neq̄ uero adimimus humanæ uoluntati libertatem. Habet humana uoluntas libertatem in operibus & rebus deligendis, quas ratio per se comprehendit. Potest aliquo modo efficere iustitiam ciuilem, seu iustitiam operum, potest loqui de deo, exhibere deo certum cultum externo opere, obedire magistratibus, parentibus in opere externo eligendo, potest continere manus a cæde, ab adulterio, a furto. Cū reliqua sit in natura hominis ratio & iudicium de rebus sensui subiectis, reliquus est etiam delectus earum rerum, & libertas et facultas efficiendæ iustitiæ ciuilis. Id em̄ uocat scriptura iustitiam carnis, quam natura carnalis, hoc est, ratio per se efficit sine spiritu sancto. Quanquam tanta est uis concupiscentiæ, ut malis affectibus sæpius obtemperant homines, quam recto iudicio. Et diabolus qui est efficax in impijs, ut ait Paulus, non desinit incitare hanc imbecillem naturā ad uaria delicta. Hæ causæ sunt, quare & ciuilis iustitia rara sit inter homines, sicut uidemus, ne ipsos quidem Philosophos eam consecutos esse, qui uidentur eā experiuisse. Illud autem falsum est, non pec-

pelagianis

diabolus

care hominem qui facit opera præceptorum extra gratiã. Et addunt amplius, talibus operibus necessario deberi remissionẽ peccatorum ac iustificationem. Nam humana corda sine spiritu sancto, sunt sine timore Dei, sine fiducia erga Deum, non credunt se exaudiri, sibi ignosci, se iuari & seruari a Deo. Igitur sunt impia. Porro arbor mala non potest ferre bonos fructus. Et sine fide impossibile est Deo placere.

Igitur etiam si concedimus libero arbitrio libertatem & facultatem externa opera legis efficiendi, tamen illa spiritualia non tribuimus libero arbitrio, scilicet uere timere Deum, uere credere Deo, uere statuere ac sentire q̄ deus nos respiciat, exaudiat, ignoscat nobis &c. Hæc sunt uera opera primæ tabulæ, quæ non potest humanũ cor efficere, sine spiritu sancto, sicut ait Paulus. Animalis homo, hoc est, homo tantum naturalibus uiribus utens, nõ percipit ea q̄ dei sunt. Et hoc iudicari p̄t, si cõsideret hoies, quomodo corda de uoluntate Dei sentiant, Vtrum uere statuunt se respici & exaudiri a deo. Hanc fidem difficile est & sanctis retinere, tãtum abest ut sit in impijs. Cõcipitur autem, ut supra diximus, cum corda perterrefacta Euangelium audiunt, & consolationem concipiunt.

Prodest igitur ista distributio, in qua tribuitur libero arbitrio iustitia ciuili, & iustitia spiritualis gubernationi spiritus sancti in renatis. Ita enim retinetur pædagogia, quia omnes homines pariter debent scire, & q̄ Deus illam ciuile iustitiam requirat, & q̄ aliquo modo præstare eam possimus. Et tamen ostenditur discrimen inter iustitiam humanam & spiritualem, inter Philosophicã, & doctrinam spiritus sancti, & intelligi potest ad quid opus sit spiritu sancto. Neq; hæc distributio a nobis inuenta est, sed scriptura clarissimè tradit eam. Tractat eam & Augustinus & est recẽs egregie tractata a Guilielmo Parisensi, sed scelestè obruta est ab istis, qui somniauerunt homines legi Dei obedire posse sine spiritu

tu sancto, dari autem spiritum sanctum, ut accedat respectus meritoꝝ.

Articulus. 19. recipiunt aduersarij, in quo confitemur, q̄ & si unus ac solus Deus condiderit uniuersam naturam, & conseruet omnia quæ existunt, tamen causa peccati sit uoluntas in diabolo & hominibus auertens se a Deo, iuxta dictum Christi, de diabolo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur.

In Articulo. 20. diserte ponunt hæc uerba, q̄ reiſciant & improbent hoc quod dicimus, q̄ non mereantur homines remissionem peccatorum bonis operibus. Hunc articulum clare prædicant se reiſcere & improbare. Quid in re tam manifesta dicendū est? Hic aperte ostendunt architecti cōfutationis, quo spiritu agantur. Quid est enim certius in Ecclesia, quam q̄ remissio peccatorum contingat gratis propter Christum, q̄ Christus sit propitiatio pro peccatis, non nostra opera, sicut Petrus inquit. Huic omnes Prophetæ perhibent testimonium, in nomine ipsius accipere remissionem peccatorum omnes qui credunt in eum. Huic Ecclesie Prophætariū assentiamur potius quam istis perditis Scriptoribus confutationis, qui tam impudēter blasphemant Christum. Nam etiam si qui fuerunt Scriptores, qui senserunt post remissionem peccatorum homines iustos esse coram Deo, non fide, sed ipsis operibus, tamen hoc non senserunt, q̄ ipsa remissio peccatorum contingat propter opera nostra, nō gratis propter Christum. Non ferenda est igitur blasphemia, tribuere honorem Christi, nostris operibus. Nihil pudet iam istos theologos, si talem sententiā in Ecclesia audent ferre, Nec dubitamus quin optimus Imperator, ac pleriq; Principū, hunc locū nullo modo fuerint in cōfutatione relicturni, si essent admoniti. Infinita hoc loco testimonia ex Scriptura, ex Patribus, citare possemus. Verum & supra satis multa de hac re diximus. Et nihil opus est pluribus testimonijs, illi, qui scit quare Christus nobis donatus sit, qui scit Christū esse propitiationem pro peccatis nostris. Esaias inquit. Posuit Dominus

in eo iniquitates omnium nostrum. Aduersarij contra docēt, deū
 ponere iniquitates nostras, nō in Christo, sed in nostris operibus,
 Neq; hic dicere libet qualia opera doceant. Videmus horribile de
 cretum contra nos compositum esse, quod magis terreret nos, si
 de ambiguis, aut leuibus rebus contenderemus. Nunc cum con
 scientiæ nostræ intelligant damnari ab aduersarijs manifestā ue
 ritatem, cuius propugnatio Ecclesiæ necessaria est, & amplificat
 gloriā Christi, facile terrores mundi contemnimus, & ingenti
 animo, siquid erit patiendum, propter gloriā Christi, propter
 utilitatem Ecclesiæ, feremus. Quis non gaudeat mori in cōfessio
 ne horum articulorum, q̄ remissionem peccatorum fide cōsequa
 mur gratis propter Christum, q̄ operibus nostris non mereamur
 remissionem peccatorum: Nullam habebunt satis firmam conse
 lationem conscientia p̄iorum aduersus terrores peccati & mor
 tis, & aduersus diabolum sollicitantem ad desperationem, si non
 sciant se debere statuere, q̄ gratis propter Christū habeant remis
 sionem peccatorum. Hæc fides sustentat, & uiuificat corda in illo
 asperrimo certamine desperatiōis. Digna igitur causa est, propter
 quam nullum recusemus periculum. Tu ne cede malis, sed contra
 audentior ito, quisquis assentiris confessioni nostræ, cum aduersa
 rij, terroribus, cruciatibus, supplicijs, conantur excutere tibi tan
 tam consolationem, quæ uniuersæ Ecclesiæ in hoc nostro articu
 lo proposita est. Non deerunt quærēti testimonia Scripturæ, quæ
 confirmabunt animum. Nam Paulus tota uoce, ut dicitur, clami
 tat Roma. 3. & 4. gratis remitti peccata propter Christum. Ideo
 inquit ex fide iustificamur, & gratis, ut firma sit promissio, Id est,
 Si ex nostris operibus penderet promissio, non esset firma. Si pro
 pter nostra opera daretur remissio peccatorum, quando sciremus
 eam nos consecutos esse, quando reperiret opus conscientia
 territa, quod statueret ad placandam iram DEI sufficere.
 Sed supra de tota re diximus, Inde lector sumat testimo
 nia. Nam hanc, non disputationem, sed querelam indignitas

Roma. 3. et 4.

rei nobis expressit, q̄ hoc loco diserte posuerūt, se improbare hūc nostrum articulum, q̄ remissionem peccatorum cōsequamur, nō propter opera nostra, sed fide & gratis propter Christum. Aduersarij etiam addunt testimonia suæ condemnationi, Et operæ precium est unum atq; alterum recitare. Allegant ex Petro, Studete firmam facere uocationē uestram &c. Iam uides lector, aduersarios nostros non perdidisse operam in discenda Dilectica, sed habere artificium ratiocinādī ex Scripturis prorsus quidquid libet, Facite firmam uocationem uestram, per bona opera. Igitur opera merentur remissionem peccatorum. Sane concinna erit argumentatio, Si quis sic ratiocinetur de reo capitalis pœnæ, cui pœna remissa est. Magistratus præcipit, ut in posterum abstineas ab alieno. Igitur per hoc meritus es condonationem pœnæ, q̄ nunc ab alieno abstines, Sic argumentari est ex non causa, causam facere. Nam Petrus loquitur de operibus sequentibus remissionem peccatorum, & docet quare sint facienda, scilicet, ut sit firma uocatio, hoc est, ne uocatione sua excidant, si iterum peccent. Facite bona opera, ut perseueretis in uocatione, ne amittatis dona uocationis, quæ prius contigerunt, nō propter sequentia opera, sed iam retinentur fide, & fides non manet in his qui amittunt spiritū sanctum, qui abijciunt pœnitentiam, sicut supra diximus, fidem existere in pœnitentiā. Addunt alia testimonia non melius coherentia. Postremo dicunt hanc opinionem ante mille annos Augustini tempore damnatā esse. Id quoq; falsissimum est. Semper enim Ecclesia Christi sensit remissionem peccatorum gratis contingere. Imo Pelagiani damnati sunt, qui gratiam propter opera nostra dari contendebant. Cæterum supra satis ostendimus, q̄ sentiamus bona opera necessario sequi debere fidem. Non enim abolimus legem, inquit Paulus, sed stabilimus, quia cum fide accepimus spiritum sanctum, necessario sequitur legis impletio, quæ subinde crescit, dilectio, patientia, castitas & alij fructus spiritus.

pelagiani

DE INVOCATIONE
Sanctorum.

97

Articulum XXI. simpliciter damnant, q̄ inuocationē san-
ctorum non requirimus. Nec ullo in loco prolixius rhetori-
cantur. Neq̄ tamen aliud quidquam efficiunt, quam sanctos hos
norandos esse, Item sanctos qui uiuunt orare pro alijs, quasi ue-
ro propterea necessaria sit inuocatio mortuorum sanctorum. *Al* *Cyprianib*
legant Cyprianum, q̄ uiuum Cornelium rogauerit, ut discedens
pro fratribus oret. Hoc exemplo probant mortuorum inuocatio-
nem. Citant & Hieronymum contra Vigilantium. In hac arena *Hieronymib*
inquiunt, ante mille & centum annos uicit Hieronymus Vigilā-
tium. Sic triumphāt aduersarij, quasi iam sit debellatum. Nec uis-
dent isti asini apud Hieronymum contra Vigilantium, nullam
extare syllabam de inuocatione. Loquitur de honoribus sancto-
rum non de inuocatione. Neq̄ reliqui ueteres Scriptores ante
Gregorium, fecerunt mentionem inuocationis. Certe hęc inuo-
catio cū his opinionibus, quas nunc docent aduersarij de applica-
tione meritorum, non habet testimonia ueterum Scriptorum.

Confessio nostra probat honores sanctorum, Nam hic triplex *Triplex honos*
honus probandus est. Primus est gratiarū actio. Debemus enim
deo gratias agere, q̄ ostenderit exēpla misericordiæ, q̄ significaue-
rit se uelle saluare homines, q̄ dederit doctores, aut alia dona ecc-
lesiæ. Et hęc dona, ut sunt maxima, amplificanda sunt, & laudā-
di ipsi sancti, qui his donis fideliter usi sunt, sicut Christus laudat
fideles negociatores. Secundus cultus est cōfirmatio fidei nostrę,
cū uidemus Petro condonari negationem, erigimur & nos, ut ma-
gis credamus, q̄ uere gratia exuberet supra peccatū. Tertius ho-
nos est imitatio, primum fidei, deinde cæterarum uirtutum, quas
imitari pro sua quisq̄ uocatione debet. Hos uero honores non re-
quirunt aduersarij. Tantum de inuocatione, quæ etiamsi nihil
haberet periculi, tamen non est necessaria, rixantur.

b

DE INVOCATIONE

Zachar. 1.

Præterea & hoc largimur, q̄ Angeli orent pro nobis. Extat enim testimonium Zachariæ 1. Vbi angelus orat. Domine exercituum usq̄quo tu non misereberis Ierusalem &c. De Sanctis et si concedimus, q̄ sicut uiui orant pro ecclesia uniuersa in genere, ita in cœlis orent pro ecclesia in genere, tametsi testimonium nullum de mortuis orantibus extat in scripturis, præter illud somniū sumptum ex libro Machabeorum posteriore.

Porro ut maxime pro ecclesia orent Sancti, tamen non sequitur q̄ sint inuocandi. Quanquam confessio nostra hoc tantum affirmat, q̄ Scriptura non doceat Sanctorum inuocationem, seu petere a sanctis auxilium. Cum autem neq̄ præceptum, neq̄ promissio, neq̄ exemplum ex scripturis de inuocandis Sanctis afferri possit. Sequitur conscientiam nihil posse certi de illa inuocatione habere. Et cum oratio debeat ex fide fieri, quomodo scimus, q̄ deus approbet illam inuocationem? Vnde scimus sine testimonio scripturæ, q̄ sancti intelligant singulorum preces? Quidam plane tribuunt diuinitatem sanctis, uidelicet, q̄ tacitas cogitationes mentium in nobis cernant. Disputant de matutina & uespertina cognitione, fortassis, quia dubitant, Vtrum mane, an uespere audiant. Hæc comminiscuntur, non ut sanctos honore afficiant, sed ut quætuosos cultus defendant. Nihil afferri potest ab aduersarijs contra hanc rationem, q̄ cum inuocatio non habet testimonium ex uerbo dei, non possit affirmari, q̄ sancti intelligant inuocationem nostram, aut, ut maxime intelligant, q̄ deus eam approbet. Quare aduersarij nō debebant nos ad rem incertam cogere, quia oratio sine fide non est oratio. Nam q̄ allegant ecclesiæ exemplū, constat nouum hunc in ecclesia morem esse, nam ueteres orationes etsi mentionem sanctorum faciunt, non tamen inuocant sanctos. Quanquam etiam illa noua inuocatio in ecclesia, dissimilis est inuocationi singulorum.

Deinde aduersarij non solum inuocationem in cultu sanctorum requirunt, sed etiam applicant merita sanctorum pro alijs, &c.

faciunt ex sanctis non solum deprecatores, sed etiã propitiatores. Id nullo modo ferendum est. Nam hic prorsus transfertur in sanctos proprius honor Christi. Faciunt enim eos mediatores, et propitiatores, & quanquam distinguunt de mediatoribus intercessionis, & mediatoribus redemptionis, tamen plane faciunt ex sanctis mediatores redemptionis. Atq; etiã illud dicunt sine testimonio scripturæ, qd sint mediatores intercessionis, quod ut uerecūdisime dicatur, tamen obscurat officium Christi, & fiduciam misericordie debitam Christo, transfert in sanctos. Fingunt enim homines Christum duriores esse, & sanctos placabiliores, & magis confidunt misericordia sanctorum, qm misericordia Christi, & fugientes Christum, quærunt sanctos. Ita faciunt ex eis re ipsa mediatores redemptionis.

Itaq; ostendemus, qd uere faciant ex sanctis nō tantum deprecatores, sed propitiatores, hoc est, mediatores redemptionis. Non dum recitamus hic uulgi abusus. De doctorū opinionibus adhuc loquimur. Reliqua etiã imperiti iudicare possunt. In propitiatore hæc duo concurrunt, Primum, oportet extare uerbum dei, ex quo certo sciamus, qd deus uelit misereri & exaudire inuocantes per hunc propitiatorem. Talis extat de Christo promissio. Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. De sanctis nulla extat talis promissio, quare conscientie non possunt certo statuere, qd per sanctorū inuocationē exaudiamur. Itaq; inuocatio illa non fit ex fide. Deinde mandatum etiã habemus, ut inuocemus Christum iuxta illud, Venite ad me qui laboratis &c. quod certe nobis quoq; dictum est. Et Esaias ait 9. In die illa, stabit radix Iesse, in signū populorū, Ipsum gentes deprecabuntur. Et Psal. 43. Vultū tuū deprecabuntur omnes diuites plebis. Et Psal. 71. Et adorabūt eum omnes reges terræ. Et paulopost, orabunt corā eo iugiter. Et Ioan. 5. inquit Christus, Ut omnes honorificent filiū, sicut honorificant Patrē. Et Paulus 1. Thessaloni. 2. orans inquit, Ipse autem dominus noster Iesus Christus & deus

Esai. 9.

Ps. 43 et 71

Ioan. 5.

1. Thessa. 2.

DE INVOCATIONE

& pater noster, exhortetur corda uestra, & confirmet uos &c. At de sanctorum inuocatione, quod possunt aduersarij præceptum, quod exemplum ex scripturis afferre? Alterum est in propitiatore, quod merita ipsius proposita sunt, ut quæ pro alijs satisfaceret, quæ alijs donentur imputatione diuina, ut propter ea, tanquam proprijs meritis iusti reputentur, ut si quis amicus pro amico soluit æs alienum, debitor alieno merito tanquam proprio liberatur. Ita Christi merita nobis donantur, ut iusti reputemur fiducia meritorum Christi cum in eum credimus, tanquam propria merita haberemus.

Et ex utroque, nempe ex promissione, & donatione meritorum, oritur fiducia misericordiae. Talis fiducia promissionis diuinæ, Item meritorum Christi debet afferri ad orandū. Vere enim statuerere debemus, & quod propter Christum exaudiamur, & quod ipsius meritis habeamus placatum Patrem. Hic aduersarij primum iubent inuocare sanctos, cum neque promissionem dei, neque mandatum, neque exemplum scripturæ habeant. Et tamen faciunt, ut maior fiducia misericordiae sanctorum concipiatur quæ Christi, cum Christus ad se uenire iusserit, non ad sanctos. Secundo applicant merita sanctorum alijs, sicut merita Christi. Iubent confidere meritis sanctorum, quasi reputemur iusti propter merita sanctorum, sicut iusti reputamur meritis Christi. Nihil hic fingimus. In indulgentijs dicunt se applicare merita sanctorum. Et Gabriel interpres Canonis Myssæ confidenter pronunciat, nos ordine instituto a deo, debere ad auxilia sanctorum confugere, ut saluemur eorum meritis & uotis. Hæc sunt uerba Gabrielis, Et tamen passim in libris & concionibus aduersariorum leguntur absurdiora. Quid est facere propitiatores, si hoc non est? Prorsus equantur Christo, si confidere debemus, quod meritis eorum saluemur. Vbi autem institutus est ille ordo a deo, quem dicit iste, quod debeamus ad auxilia sanctorum confugere? proferat exemplum ex scripturis, aut præceptum. Fortassis ex aulis Regum sumunt hunc ordinem, ubi

Gabriel

amicis intercessoribus utendum est. At si Rex constituerit certū intercessorem, non uolet ad se causas per alios deferri. Ita cū Christus sit constitutus intercessor & Pontifex, cur quærimus alios? Passim usurpatur hæc forma absolutionis. Passio Domini nostri Iesu Christi, merita beatissimæ uirginis Mariæ, & omnium sanctorum sint tibi in remissionem peccatorum. Hic pronuntiatur absolutio, q̄ non solum meritis Christi, sed meritis aliorum sanctorum reconciliemur & iusti reputemur. Quidam e nobis uiderūt morientem doctorem Theologiæ, ad quem consolandum adhibitus erat Monachus quispiam Theologus, Is morienti nihil inculcabat, nisi hanc preceationem, Mater gratiæ nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe. Vt largiamur q̄ beata Maria oret pro Ecclesia, num ipsa suscipit animas in morte, num uincit mortē, num uiuificat? Quid agit Christus? si hæc facit beata Maria, quæ & si est dignissima amplissimis honoribus, tamen non uult se æquari Christo, sed potius exempla sua nos intueri & amplecti uult. At res loquitur ipsa, q̄ publica persuasione beata uirgo prorsus in locum Christi successerit. Hanc inuocauerunt homines, huius misericordiæ confisi sunt, per hanc uoluerunt placare Christum, quasi is non esset propiciator, sed t̄m horrendus Iudex, & ultor. Nos autem sentimus, nos tantum fiducia meritorum Christi iustificari, non fiducia meritorum B. Virginis aut aliorum sanctorum. De alijs sanctis dictum est, Vnusquisq̄ recipiet mercedem secundum suum laborem, id est, ipsi inter se donare sua merita. alij alijs non possunt, sicut Monachi uendunt suorum ordinum merita. Et Hilarius ait de fatuis uirginibus. Et quia prodire obuiam fatuæ extinctis lampadibus non possunt, deprecantur eas quæ prudentes erant, ut oleum mutuent, quibus responderunt, nō posse se dare, quia non sit forte, quod omnibus satis sit, alienis scilicet operibus ac meritis neminem adiuuandū, quia unicuiq̄ lampadi suæ emerre oleum necesse sit. Cum igitur aduersarij doceant fiduciam collocare in inuocationem sanctorum, cum neq̄ uerbum Dei, neq̄

absolutio p̄rda

*monachi uen-
dunt merita*

*De fatuis uir-
ginibus*

exemplum scripturæ habeant, cum applicent merita sanctorum pro alijs, non secus ac merita Christi, & proprium Christi honorem in sanctos transferant, neque opiniones eorum de cultu sanctorum, neque consuetudinē inuocationis recipere possumus. Scimus enim fiduciam in Christi intercessionem collocandam esse, quia hæc sola habet promissionem Dei. Scimus solius Christi merita propitiationē pro nobis esse. Propter Christi merita reputamur iusti, cum credimus in eum, sicut textus ait. Omnes qui confidunt in eum, non confundentur. Nec iustificamur fiducia meritorum B. Virginis, aut aliorum sanctorum.

Anna *sc*

Hæret & hic error apud doctos, quod singulis sanctis certæ procuraciones commissæ sint, ut Anna diuitias largiatur, Sebastianus arceat pestilentiam, Valentinus medeatur morbo comiciali, Georgius tueatur equites. Hæc persuasiones plane sunt ortæ ex ethnicis exemplis. Sic enim apud Romanos putabatur Iuno ditare, Febris arcere febrim, Castor & Pollux defendere equites &c. Et fingamus moderatissime tradi inuocationem sanctorum, tamen cum exemplum sit periculosissimum, quorsum opus est eam defendere, cum nullum habeat mandatum aut testimonium ex uerbo Dei. Imo nec ueterum Scriptorum testimonium habet. Primum, quia, ut supra dixi, cum alij mediatores præter Christum quærentur, collocatur fiducia in alios, obruitur tota notitia Christi, Idque res ostendit. Videtur initio mentio sanctorum, qualis est in ueteribus orationibus tolerabili consilio recepta esse. Postea secuta est inuocatio, inuocationem prodigiosi & plusquam ethnici abusus secuti sunt. Ab inuocatione ad imagines uentum est, hæc quoque colebantur, & putabatur eis inesse quædam uis, sicut magi uim inesse fingunt imaginibus signorum cœlestium certo tempore sculptis. Vidimus in quodam monasterio simulacrum beatæ uirginis, quod quasi *αυτοματον* apte mouebat, ut uideretur aut auersari petentes, aut annuere. Et tamen omnium statuarum atque picturarum portenta superant fabulosæ historiæ de sanctis, quæ

magna autoritate publice tradebatur. Barbara petit inter tormēta præmium, ne quis inuocans ipsam, moriatur sine eucharistia. Alius totum Psalteriū, stans pede in uno, quotidie recitauit. Christophorum pinxit aliquis uir prudens, ut significaret per allegoriam, magnum oportere robur animi esse in his qui ferrent Christum, hoc est, qui docerent Euangelium, aut confiterentur, quia necesse sit subire maxima pericula, Deinde stolidi monachi apud populum docuerunt inuocare Christophorum, quasi talis polyphemus aliquādo extitisset. Cuncti sancti maximas res gesserint, uel reipublicæ utiles, uel continentes priuata exempla, quarum cōmemoratio, tum ad fidem confirmandam, tum ad imitationē in rebus gerendis multū conduceret, has nemo ex ueris historijs cōquisiuit. At uero prodest audire, quomodo sancti uiri administrauerint respublicas, quos casus, quæ pericula subierint, quomodo sancti uiri regibus auxilio fuerint in magnis periculis, quomodo docuerint Euangelium, quas habuerint cum hæreticis dimissiones, profunt & exempla misericordiæ, ut cum uidemus Petro cōdonatā esse negationē, cū uidemus Cypriano cōdonatū esse, quod magus fuisset, cū uidemus Augustinū in morbo expertū uim fidei, cōstanter affirmare, quod uere deus exaudiat preces credentiū. Huiusmodi exēpla, quæ uel fidē uel timorē, uel administrationē reipublicæ cōtinent, proderat recitari. Sed histriones quidā nulla neque fidei, neque rerū publicarū regendarū scientia præditi, cōfinxerunt fabulas imitatione Poematū, in quibus tantū insunt supersticiosa exempla, de certis precibus, certis ieiunijs, & addita sunt quædam ad questum faciētia. Cuiusmodi sunt miracula de rosarijs & similibus ceremonijs conficta. Neque opus est hic recitare exempla. Extant enim legendæ ut uocant, & specula exemplorum, & Rosaria, in quibus pleracque sunt non dissimilia ueris narrationibus Luciani. His prodigiosis & impijs fabulis applaudunt Episcopi, Theologi, Monachi, quia faciunt πρὸς τὰ ἀλγεῖα, Nos non ferunt, qui ut CHRISTI honos & officiū magis cōspici

Barbara

Christophorus

possit, non requirimus inuocationem sanctorum, & abusus in cultu sanctorum taxamus. Cumque omnes boni uiri ubique desiderent in his abusus corrigendis uel Episcoporum autoritatem, uel diligentiam concionantium, tamen aduersarij nostri in confutatione omnino dissimulant, etiam manifesta uitia, quasi recepta confutatione, uelint nos cogere ut etiam notissimos abusus approbemus. Ita insidiosae scripta est confutatio non tantum in hoc loco, sed fere ubique. Nullus est locus in quo a dogmatibus suis discernant manifestos abusus, Et tamen apud ipsos, si qui sunt saniores, fatentur, multas falsas persuasiones haerere in doctrina Scholasticorum & Canonistarum, multos praeterea abusus in tanta inscitia & negligentia pastorum irrepisse in Ecclesiam. Neque enim primus fuit Lutherus qui de publicis abusus quereretur. Multi docti & praestantes uiri longe ante haec tempora deplorauerunt abusus Mystice, fiduciam obseruationum Monasticarum, questuosos cultus sanctorum confusionem doctrinae de poenitentia, quam uel maxime oportebat perspicuam & explicatam extare in Ecclesia. Ipsi audiuius excellentes Theologos desiderare modum in Scholastica doctrina, quae multo plus habet rixarum philosophicarum, quam pietatis. Et tamen in his ueteres fere propiores sunt scripturae, quam recentiores. Ita magis magisque degenerauit istorum theologia. Nec alia causa fuit multis bonis uiris, quae initio amare Lutherum coeperunt, quam quae uidebant eum explicare animos hominum, ex illis labyrinthis confusissimarum & infinitarum disputationum, quae sunt apud Scholasticos theologos & Canonistas, & res utiles ad pietatem docere. Quare non fecerunt candidae aduersarij, quae cum uellent nos assentiri confutationi, dissimulauerunt abusus. Ac si uellent Ecclesiae consultum, maxime isto in loco, in hac occasione, debebant hortari optimum Imperatorem, ut de corrigendis abusus consilium caperet, quem quidem non obscure animaduertimus cupidissimum esse bene constituendae, & sanandae Ecclesiae. Sed aduersarij non hoc agunt, ut honestissimam & sanctissimam uoluntatem

ratem Imperatoris adiuuent, sed ut nos quoquo modo opprimāt. De statu ecclesiæ multa signa ostendunt eos parum sollicitos esse. Non dant operam, ut extet apud populum certa quædam summa dogmatum ecclesiasticorum. Manifestos abusus noua & inuisitata crudelitate defendunt. Nullos patiuntur in ecclesijs idoneos doctores. Hæc quo spectent, boni uiri facile iudicare possunt. Sed hac uia neq; suo regno, neq; ecclesiæ bene consulunt. Nam interfectis bonis doctoribus, oppressa sana doctrina, postea existent fanatici spiritus, quos non poterūt reprimere aduersarij, qui & ecclesiam impijs dogmatibus perturbabunt, & totam ecclesiasticam politiam euertent, quam nos maxime cupimus conseruare. Quare te optime Imperator Carole propter gloriam Christi, quam nihil dubitamus te cupere, ornare atq; augere, oramus, ne uiolentis cõsilijs aduersariorum nostrorum assentiaris, sed ut quæras alias honestas uias concordia ita constituendæ, ne piæ conscientia grauentur, ne uisæuitia aliqua in homines innocentes, sicut hæctenus fieri uidimus, exerceatur, ne uisana doctrina in ecclesia opprimatur. Hoc officium deo maxime omnium debes, sanam doctrinam conseruare & propagare ad posteros, & defendere recta docentes. Id enim postulat deus, cum Reges ornat nomine suo, & deos appellat, inquiens, Ego dixi, Dij estis, ut res diuinas, hoc est, euangelium Christi in terris conseruari & propagari current, & tanquam uicarij dei uitã & salutem innocentũ defendãt.

De VTRAQVE SPECIE COENAE
Domini.

NON potest dubitari, quin pium sit, & consentaneum institutioni Christi, & uerbis Pauli uti utraq; parte in coena domini. Christus enim instituit utramq; partem, & instituit, nõ pro parte ecclesiæ, sed pro tota ecclesia. Nam non presbyteri solum, sed tota ecclesia autoritate Christi, nõ autoritate humana utitur

Sacramento. Idq; fateri aduersarios existimamus. Iam si Christus instituit pro tota ecclesia, cur altera species adimitur parti ecclesie. Cur prohibetur usus alterius speciei? Cur mutatur ordinatio Christi; præsertim, cum ipse uocet eam testamentum suum. Quod si hominis testamentum rescindere non licet, multo minus Christi testamentum rescindere licebit. Et Paulus inquit se a domino accepisse, quod tradidit. Tradiderat autem usum utriusq; speciei, sicut clare ostendit textus. 1. Cor. 11. Hoc facite, inquit, primum de corpore, postea eadem uerba de poculo repetit. Et deinde. Probet se ipsum homo, & sic de pane comedat, & ex poculo bibat. Hæc sunt uerba disponentis, Et quidem præfatur, ut qui sunt usuri cœna domini, simul utantur. Quare constat pro tota ecclesia sacramentum institutum esse. Et manet mos adhuc in ecclesijs Græcis. Et fuit quondam etiam in Latinis ecclesijs, sicut Cyprianus & Hieronymus testantur. Sic enim inquit Hieronymus in Sophoniâ. Sacerdotes qui Eucharistiæ seruiunt, & sanguinem domini populis eius diuidunt &c. Idem testatur Synodus Toletana. Nec difficile fuerit magnum aceruum testimoniorum congerere. Hic nihil exaggeramus, tantum relinquimus prudenti lectori expendendum, quid sentiendum sit de diuina ordinatione.

Aduersarij in confutatione hoc agunt, ut excusent ecclesiam, cui adempta est altera pars sacramenti. Id decuit bonos & religiosos uiros. Erat quærenda firma ratio excusandæ ecclesie, & docendum conscientiarum, quibus non potest contingere nisi pars sacramenti. Nunc ipsi defendunt recte prohiberi alteram partem, & uetant concedere usum utriusq; partis. Primum fingunt initio ecclesie alicubi morem fuisse, ut una pars tantum porrigeretur. Neq; tamen exemplum huius rei uetus ullum afferre possunt. Sed allegant locos in quibus sit mentio panis, ut apud Lucam, ubi scriptum est, qd discipuli agnouerint Christum in fractione panis. Citant & alios locos de fractione panis. Quanquam autem non ualde repugnamus, quo minus aliqui de sacramento accipiant

1. Cor. 11.

Cyprianus
Hieronymus

tur, tamen hoc non consequitur unam partem tantum datam esse, quia partis appellatione reliquum significatur communi consuetudine sermonis. Addunt de Laica communione, quae non erat usus alterius tantum speciei, sed utriusque. Et si quando Sacerdotes Laica communione uti iubentur, significatur, quod a ministerio consecrationis remoti fuerint. Neque hoc ignorant aduersarii, sed abutuntur inscitia imperitorum, qui cum audiunt Laicam communionem, statim somniant morem nostri temporis, quo datur Laicis tantum pars sacramenti. Ac uideate impudentiam, Gabriel inter caeteras causas recitat, cur non detur utraque pars, quia fuerit discrimen inter Laicos & Presbyteros faciendum. Et credibile est hanc praecipuam causam esse, cur defendatur prohibitio unius partis, ut dignitas ordinis religione quadam fiat commendatior. Hoc est consilium humanum, ut nihil dicamus inciuilius, quod quo spectet facile iudicari potest. Et in confutatione allegant de filiis Heli, quod amisso summo sacerdotio, petitori sint unam partem sacerdotalem. 1. Regum. 2. Hic dicunt usum unius speciei significatum esse. Et addunt. Sic ergo & nostri Laici una parte sacerdotali, una specie contenti esse debent. Plane ludunt aduersarii, cum ad sacramentum transferunt historiam de posteris Heli. Ibi describitur poena Heli. Num hoc quoque dicent Laicos propter poenam remoueri ab altera parte. Sacramentum institutum est ad consolandas, & erigendas territas mentes, cum credunt carnem Christi, datam pro uita mundi, cibum esse, cum credunt se coniunctos Christo, uiuificari. Verum aduersarii argumentantur Laicos remoueri ab altera parte poenae causa. Debent, inquit, esse contenti, Satis pro imperio. Cur autem debent? Non est quaerenda ratio, sed lex esto, quidquid dicunt Theologi. Haec est *ἡ ἀλογισία*. Ecciana. Agnoscimus enim istas Thraconicas uoces, quas si exagitare uellemus non defutura nobis esset oratio. Videtis enim quanta sit impudentia. Imperat tanquam aliquis Tyrannus in Tragœdijs, Quod nolunt, uelint, debent esse contenti. Num hae rationes, quas citat, excusabunt hos in iudicio dei? qui

Gabriell

1. Regum. 2.

Sacramentum est

DE CONIVGIO

prohibent partem sacramenti, qui sæuiunt in homines bonos, ut rentes integro sacramento. Si hac ratione prohibent, ut sit ordinis discrimen, hæc ipsa ratio mouere debeat, ne assentiamur aduersarijs, uel si alioqui morem cum ipsis seruaturi eramus. Alia sunt discrimina ordinis sacerdotum & populi, sed non est obscurum, quid habeant consilij, cur hoc discrimen tantopere defendant. Nos ne de uera dignitate ordinis detrahere uideamur, de hoc callido consilio plura non dicemus.

Allegant & periculum effusionis, & similia quædam, quæ non habent tantam uim, ut ordinationem Christi mutant. Et fingamus sane liberum esse, uti una parte aut ambabus, quomodo poterit prohibitio defendi: Quanquam ecclesia non sumit sibi hanc libertatem, ut ex ordinationibus Christi, faciat res indifferentes. Nos quidem ecclesiam excusamus, quæ hanc iniuriam pertulit, cum utraq; pars ei contingere non posset, sed autores qui defendunt recte prohiberi usum integri sacramenti, quicq; nunc non solum prohibent, sed etiam utentes integro sacramento excommunicant, & ui persequuntur, non excusamus. Ipsi uiderint, quomodo eo rationem suorum consiliorum reddaturi sint. Neq; statim iudicandum est ecclesiam constituere aut probare, quidquid Pontifices constituunt, præsertim cum scriptura de Episcopis & pastoribus uaticinetur in hanc sententiam, ut Ezechiel ait, Peribit lex a sacerdote.

Ezechiel

DE CONIVGIO SACERDOTUM.

IN tanta infamia inquinati cœlibatus, audent aduersarij non solum defendere legem Pontificiam impio & falso prætextu nominis diuini, sed etiam hortari Cæsarem ac Principes, ne tolerant coniugia sacerdotum ad ignominiam & infamiam Romani imperij. Sic enim loquuntur. Quæ maior impudentia unquam ulla

in historia lecta est, quam hæc est aduersariorum? Nam argumēta quibus utuntur, postea recensēbimus. Nūc hoc expendat prudens lector, quid frontis habeāt istī nihili homines, qui dicunt cōiugia parere infamiam & ignominiam Imperio, quasi uero Ecclesiam ualde ornet ista publica infamia flagitiosarum ac prodigiosarum libidinum, quæ flagrant apud istos S. Patres qui Curios simulant, & bacchanalia uiuunt. Ac plæraq; ne uerecundæ quidam nominari queūt, quæ istī summa licentiā faciūt. Et has suas libidines castissima dextra tua Carole Cæsar, quem etiā uetera quædam uaticinia appellant regē pudica facie. De te enim dictū apparet. Pudicus facie regnabit ubiq; propugnari postulant, Postulant ut contra Ius diuinum, contra Ius gentium, contra Canones conciliorum dissipēs matrimonia, ut in homines innocentes, propter coniugium atrocīa supplicia constituas, ut Sacerdotes trucidēs, quibus religiose parcunt etiā barbari, ut in exiliū agas extorres mulieres, orbos pueros. Tales leges tibi ferunt optime & castissime Imperator, quas nulla barbaria, quamlibet immanis ac fera posset audire, Sed quia nulla cadit in hos tuos mores uel turpitudine, uel seuericia, speramus te, & in hac causa clementer nobiscum acturum esse, præsertim ubi cognoueris nos grauissimas habere causas nostræ sententiæ sumptas ex uerbo Dei, cui aduersarij nugacissimas & uanissimas persuasiones opponunt. Et tamē non tuentur serio cœlibatū. Neq; enim ignorant quam pauci præstent castitatē, sed prætexūt speciem religionis regno suo, cui prodesse cœlibatū putant, ut intelligamus Petrum recte monuisse, futurū ut pseudoprophetæ fictis uerbis decipiant homines. Nihil enim uere, simpliciter & candide in hac tota causa dicunt, scribūt, aut agunt aduersarij, sed reipsa dimicant de dominatione quam falso putant periclitari, & hanc impio prætextu pietatis munire conantur.

Nos hanc legem de cœlibatu, quā defendunt aduersarij, ideo nō possum⁹ approbare, quia cū Iure diuino, & naturali pugnat,

& ab ipsis Canonibus conciliorum dissentit, Et constat superstiosam, & periculosam esse. Parit enim infinita scandala, peccata, & corruptelam publicorum morum. Aliæ controuersie nostræ aliquam disputationem doctorum desiderant. In hac ita manifesta res est, in utraq; parte, ut nullam requirat disputationem. Tantum requirit iudicem uirum bonum & timentem Dei. Et cum defendatur a nobis manifesta ueritas, tamē aduersarij calumnias quasdam architectati sunt, ad cauillanda argumenta nostra.

Primum. Genesis docet homines conditos esse, ut sint foecundi, & sexus recta ratione sexum appetat. Loquimur enim non de concupiscentia quæ peccatum est, sed de illo appetitu qui integra natura futurus erat, quem uocāt σοφία φυσική. Et hæc σοφία est uere ordinatio diuina sexus ad sexū. Cum autē hæc ordinatio Dei sine singulari opere Dei tolli non possit, Sequitur Ius contrahendi matrimonij non posse tolli statutis, aut uotis. Hæc cauillantur aduersarij, dicunt initio fuisse mādatum ut repleretur terra, nunc repleta terra non esse mandatum cōiugium. Videte quā prudenter iudicent. Natura hominum formatur illo uerbo Dei, ut sit foecunda, non solum initio creationis, sed tantisper dum hæc corporum natura existet. Sicut hoc uerbo terra fit foecunda, Germinet terra herbam uiuentem. Propter hanc ordinationem, non solum initio cœpit terra producere gramina, sed quotannis uestitur agri, donec existet hæc natura. Sicut igitur legibus humanis, non potest natura terræ mutari. Ita neq; uotis, neq; lege humana potest natura hominis mutari sine speciali opere Dei.

Secundo. Et quia hæc creatio, seu ordinatio diuina in homine, est Ius naturale, ideo sapienter & recte dixerunt Iuris consulti, coniunctionem maris & foemine esse Iuris naturalis. Cū autē Ius naturale sit immutabile, necesse est semper manere Ius cōtrahendi coniugij. Nam ubi natura non mutatur, necesse est & illā ordinationem manere, quam deus indidit naturæ, nec potest legibus humanis tolli. Rīdiculum igitur est quod aduersarij nugantur

Ius naturale

tur initio fuisse mandatum coniugium, nunc non esse. Hoc perinde est, ac si dicerent, Olim nascentes homines secū attulerūt sexū, nunc non afferunt. Olim secum attulerunt Ius naturale nascētes, nunc non afferunt. Nullus Faber fabrilis cogitare quidquā posset, quam hæc ineptiæ excogitatae sunt ad eludendum Ius naturæ. Maneat igitur hoc in causa, quod & Scriptura docet, & Iurisconsultus sapiēter dixit, cōiunctionē maris & fœminę esse Iuris naturalis porro Ius naturale uere est Ius diuinū, quia est ordinatio diuinitus impressa naturæ. Quia autē hoc Ius mutari nō pōt, sine singulari opere Dei, necesse est manere Ius cōtrahēdi cōiugij, quia ille naturalis appetitus, est ordinatio Dei in natura sexus ad sexū, & propterea Ius est, alioqui quare uterq; sexus cōderetur? Et loquimur ut supra dictum est, non de concupiscentia quæ peccatū est, sed de illo appetitu quē uocant *σοφὴ φυσικὴ*, quem concupiscentia non sustulit ex natura, sed accēdit, ut nūc remedio magis opus habeat, & coniugium nō solum procreationis causa necessarium sit, sed etiam remedij causa. Hæc sunt perspicua, & adeo firma, ut nullo modo labefactari queant.

Tertio paulus ait. Propter fornicationem unusquisq; habeat uxorem suam. Hoc iam expressum mandatum est ad omnes pertinens, qui nō sunt idonei ad cœlibatum. Aduersarij iubent sibi ostēdi præceptū, quod præcipit Sacerdotib⁹ uxores ducere, quasi sacerdotes nō sint hoīes. Nos quæ de natura hoīum in genere disputam⁹, profecto etiā ad sacerdotes pertinere iudicamus. An nō præcipit hic Paulus, ut ducāt uxore istī qui nō habēt donū continentię? Interpretatur. n. se ipse paulo post, cū ait, Melius est nubere, quā uri. Et Christus clare dixit. Nō oēs capiūt hoc uerbū, sed quibus datū est, quia nūc post peccatū cōcurrūt hæc duo, naturalis appetit⁹ & cōcupiscentia q̄ inflāmat naturalē appetitū, ut iā magis opus sit cōiugio quā in natura integra. Ideo Paulus de cōiugio tāquā de remedio loquit⁹, & ppter illa incēdia iubet nubere, Neq; hęc uocē, Melius est nubere, quam uri, ulla humana auctori

tas, ulla lex, ulla uota tollere possunt, quia hæc non tollunt naturam aut concupiscentiam. Retinent igitur Ius ducendi, omnes qui uruntur. Et tenentur hoc mandato Pauli, propter fornicationem unus quisque habeat uxorem suam, omnes qui non uere continent, de qua re iudicium ad conscientiam cuiusque pertinet. Nam quod hic iubent petere a deo continentiam, iubent corpus laboribus & inedia conficere, cur sibi quoque non canunt hæc magnifica præcepta? Sed ut supra diximus, Tantum ludunt aduersarij, nihil agunt serio. Si continentia esset omnibus possibilis, non requireret peculiare donum. At Christus ostendit eam peculiari dono opus habere, quare non contingit omnibus, Reliquos uult Deus uti communi lege naturæ quam instituit. Non enim uult Deus contemni suas ordinationes, suas creaturas. Ita uult illos castos esse, ut remedio diuinitus proposito utantur, sicut ita uult uitam nostram alere, si cibo, si potu utamur. Et Gerson testatur multos fuisse bonos uiros, qui conati domare corpus, tamen parum profecerunt. Ideo recte ait Ambrosius. Sola uirginitas est, quæ suaderi potest, Imperari non potest, res magis uoti, quam præcepti est. Si quis hic obiecerit Christum laudare hos qui se castrent propter regnum cælorum, is hoc quoque consideret, quod tales laudat qui donum continentia habent. Ideo enim addidit, Qui potest capere capiat. Non enim placet Christo immunda continentia. Laudamus & nos ueram continentiam, Sed nunc de lege disputamus, & de his qui non habent donum continentia. Res debebat relinqui libera, non debebant iniici laquei imbecilibus per hanc legem.

Quarto. Dissentit lex Pontificia & a Canonibus conciliorum. Nam ueteres Canones non prohibent coniugium, nec contracta coniugia dissolunt, & si hos qui in ministerio contraxerunt, remouent ab administratione. Hæc missio istis temporibus beneficij loco erat, Sed noui Canones qui non sunt in Synodis conditi, sed priuato consilio Pontificum facti, & prohibent contrahere matrimonia, &

Gerson
Ambrosius

nia, & contracta dissoluunt, idq; palam est, fieri contra mandatū Christi. Quos deus coniunxit, homo non separet. Aduersarij uociferantur in confutatione, cœlibatum præceptum esse a Concilio. Nos non accusamus decreta Conciliorum. Nam hæc certa conditione permittunt cōiugium, sed accusamus leges, quas post ueteres Synodos Romani Pontifices, contra autoritatem Synodorum condiderunt. A deo Pontifices contemnunt autoritatem Synodorum, quam alijs uolunt uideri sacrosanctam. Propria igitur est hæc lex de perpetuo cœlibatu, huius nouæ Pontificiæ dominationis. Neq; id abs re, Daniel enim tribuit hanc notā regno Antichristi, uidelicet contemptum mulierum.

Quinto. Etsi aduersarij non defendunt legem superstitionis causa, cum uideant non solere obseruari, tamen superstitionis opiniones serunt, dum prætexunt religionem. Cœlibatum ideo prædicant se requirere, q; sit mundicijs, quasi coniugium sit immundicijs, ac peccatum, aut quasi cœlibatus mereatur remissionē peccatorum, & reconciliationem, coniugium uero non mereatur remissionem peccatorum &c. Et huc allegāt ceremonias legis Moisaicæ, q; cū in lege, tempore ministerij sacerdotes separati fuerint ab uxoribus, in nouo testamento sacerdos, cum semper orare debeat, semper debeat continere. Hæc inepta similitudo allegatur tanquam demonstratio, quæ cogat sacerdotes ad perpetuum cœlibatum, cum quidem in ipsa similitudine coniugium concedatur, tantum ministerij tempore consuetudo interdicitur. Et aliud est orare, aliud ministrare. Orabant sancti tunc quoq; cum nō exercebant publicum ministerium, nec consuetudo cum coniuge prohibebat, ne orarent, Sed respondebimus ordine ad hæc figmēta. Primum, hoc fateri necesse est aduersarios, q; coniugiū sit mundum in credentibus, quia est sanctificatum uerbo dei, hoc est, est res licita & approbata uerbo dei, sicut copiose testatur scriptura. Christus enim uocat coniugium, coniunctionem diuinam, cum ait, Quos deus coniunxit, Et Paulus de coniugio, de cibis, & simi

Orare et ministrare differunt

libus rebus inquit, Sanctificantur per uerbum, & orationem, hoc est, per uerbum, quo conscientia fit certa, q̄ deus approbet, & per orationem, hoc est, per fidem que cum gratiarum actione tanquam dono dei utitur. Item 1. Corinth. 7. Sanctificatur uir infidelis per uxorem fidelem &c. id est, usus coniugalis licitus & sanctus est, propter fidem in Christum, sicut licitum est uti cibo &c. Item 1. Timoth. 2. Saluatur mulier per filiorum generationem &c. Si talem locum aduersarij de coelibatu proferre possent, tum uero mirros triumphos agerent. Paulus dicit, saluari mulierem per filiorum generationem. Quid potuit dici contra hypocrisin coelibatus honorificentius quam mulierem saluari ipsis coniugalibus operibus usu coniugali, pariendo, & reliquis Oeconomicis officijs? Quid autem sentit Paulus, Lector obseruet addi fidem, nec laudari officia Oeconomica sine fide, si manserint inquit in fide. Loquitur enim de toto genere matrum. Requirit igitur praecipue fidem, qua mulier accipit remissionem peccatorum & iustificationem. Deinde addit certum opus uocationis, sicut in singulis hominibus fidem sequi debet bonum opus certae uocationis. Id opus placet deo propter fidem. Ita mulieris officia placent deo propter fidem, & saluatur mulier fidelis quae in talibus officijs uocationis suae perseverat. Haec testimonia docent coniugium rem licitam esse. Si igitur mundities significat id quod coram deo licitum & approbatum est. Coniugia sunt munda, quia sunt approbata uerbo dei. Et Paulus ait, de rebus licitis. Omnia munda mundis, hoc est, his qui credunt Christo, & fide iusti sunt. Itaque ut uirginitas in impijs est immunda, ita coniugium in pijs est mundum propter uerbum dei, & fidem.

Deinde. Si mundities proprie opponitur concupiscentiae, significat munditiam cordis, hoc est, mortificatam concupiscentiam, quia lex non prohibet coniugium, sed concupiscentiam, adulterium, scortationem. Quare coelibatus non est mundities. Potest enim esse maior mundities cordis in coniuge, uelut in Abraham, aut

1. Cor. 7.

1. Timot. 2.

mundities fr

Iacob, quam in plerisque etiam uere continentibus.

Postremo. Si ita intelligunt cœlibatum mundiciem esse, q̄ mereatur iustificationem magis q̄ coniugium, maxime reclamamus Iustificamur enim neq̄ propter uirginitatem, neq̄ propter coniugium, sed gratis propter Christum, cum credimus nos propter eũ habere deum propitiũ. Hic exclamabunt fortassis, Iouiniani more æquari coniugium uirginitati, Sed propter hæc conuicia non abijciemus ueritatem de iustitia fidei, quam supra exposuimus. Neq̄ tamen æquamus coniugio uirginitatem. Sicut enim donum dono præstat, Prophetia præstat eloquentiæ, Scientia rei militaris præstat agriculturæ, Eloquentia præstat architectonicæ, Ita uirginitas donum est præstantius coniugio. Et tamẽ sicut orator non est magis iustus coram deo propter eloquentiam, quam Architectus propter Architectonicam, ita uirgo non magis mereatur iustificationem uirginitate, quam coniunx coniugalibus officijs, sed unusquisq̄ in suo dono fideliter seruire debet, ac sentire, q̄ propter Christum fide consequatur remissionem peccatorum, & fide iustus coram deo reputetur.

Nec Christus aut Paulus laudant uirginitatem, ideo q̄ iustificet, sed quia sit expeditior, & minus distrahatur domesticis occupationibus in orando, docendo, seruiendo. Ideo Paulus ait, Virgo curat ea quæ sunt domini. Laudatur igitur uirginitas propter meditationem & studium. Sic Christus non simpliciter laudat hos qui se caltrant, sed addit, propter regnũ cœlorũ, hoc est, ut discere aut docere euangelium uacet. Non enim dicit uirginitatem mereri remissionem peccatorum aut salutem. Ad exempla Sacerdotũ Leuiticorum respondimus, q̄ non efficiunt oportere perpetuum cœlibatum imponi sacerdotibus. Deinde immunditiæ Leuiticæ nõ sunt ad nos transferendæ. Consuetudo contra legẽ tunc erat immundicia, nunc nõ est immundicia, quia Paulus dicit, Omnia munda mundis. Liberat enim nos euangeliũ ab illis immunditijs Leuiticis, Ac si quis hoc consilio legẽ cœlibatus defendit, ut illis

Observationibus Leuiticis grauet conscientias, huic perinde aduersandum est, ut Apostoli in Actis cap. 15. aduersantur his qui circumcisionem requirebant, & legem Moyfi Christianis imponere conabantur, Interim tamen boni scient moderari usum conjugalem, praesertim cum sunt occupati publicis ministerijs, quae quidem saepe tantum faciunt negocij bonis uiris, ut omnes domesticas cogitationes animis excutiant. Sciunt boni & hoc, quod Paulus iubet uasa possidere in sanctificatione. Sciunt item, quod interdum secedendum sit ut uacent orationi, sed Paulus hoc ipsum non uult esse perpetuum. Iam talis continentia facilis est bonis & occupatis, sed illa magna turba ociosorum sacerdotum, quae in collegijs est, in his delitijs, ne quidem hanc Leuiticam continentiam praestare potest, ut res ostendit. Et nota sunt poemata. Desideriam puer ille sequi solet, odit agentes &c.

Multi haeretici male intellecta lege Moyfi, contumeliose senserunt de coniugio, quales fuerunt Encratitae, de quibus supra diximus. Et constat Monachos passim solitos esse de coelibatu superstitiosos sermones serere, qui multas pias conscientias propter legitimum usum coniugij perturbauerunt. Nec difficile nobis esset exempla commemorare. Nam etsi non damnabant coniugium in totum propter procreationem, tamen uituperabant tanquam uitae genus quod uix unquam deo placeret, aut certe non placeret, nisi propter procreationem. Coelibatum uero efferebant, tanquam angelicum uitae genus, hunc praedicabant gratissimum deo sacrificium esse, mereri remissionem peccatorum, mereri aureolas ferre centesimum fructum, & alia infinita. Has religiones Angelorum Paulus ualde improbat ad Coloss. Opprimunt enim cognitionem Christi, cum sentiunt homines se iustos reputari propter tales observationes, non propter Christum, dein de opprimunt cognitionem praceptorum dei, cum praeter dei pracepta, excogitantur noui cultus, & praefertur praceptis dei. Quare sedulo aduersandum est in ecclesia his superstitiosis persuasionibus de coelibatu.

Coelibatu

ur, & ut piæ conscientiæ sciant coniugium Deo placere, & ut intelligant quales cultus approbet Deus.

Sed aduersarij nostri non requirunt cœlibatum per superstitionem. Sciunt enim non solere præstari castitatem. Verum prætexunt supersticiosas opiniones, ut imperitis fucum faciant. Magis igitur odio digni sunt, quam Encratitæ, qui quadam specie religionis lapsi uidentur, illi Sardanapali consulto abutuntur prætextu religionis.

Sexto. Cum habeamus tot causas improbãdæ legis de perpetuo cœlibatu, tamen præter has accedunt etiã pericula animarum, & publica scandala, quæ etiã si lex non esset iniusta, tamen absterrere bonos uiros debet, ne approbent tale onus, quod innumerales animas pdidit. Diu omnes boni uiri de hoc onere quersti sunt, uel sua, uel aliorum causa, quos periclitari uidebãt, sed has querelas nulli Pontifices audiunt. Neq; obscurum est, quantum hæc lex noceat publicis moribus, quæ uitiã, quã flagiciosas libidines pepererit. Extant Romanæ Satyræ, In his etiã nũ agnoscit mores Roma, legitq; suos. Sic ulciscitur Deus contemptum sui doni, suæq; ordinationis, in istis qui coniugium prohibet. Cũ autem hoc fieri in alijs legibus consueuerit, ut mutantur, si id euidentis utilitas suaserit, cur idem nõ fit in hac lege, in qua tot graues causæ concurrunt, præsertim his postremis temporibus, cur mutari debeat? Natura senescit, & fit paulatim debilior, & crescunt uitiã, quo magis remedia diuinitus tradita adhibenda erant. Videmus quod uitium accuset Deus ante diluuium, quod accuset ante conflãgrationem quinq; urbium. Similia uitiã præcesserũt excidia aliarum urbium multarum, ut Sybaris, Romæ. Et in his imago temporum proposita est, quæ proxima erunt rerum fini. Ideo imprimis oportuit hoc tẽpore seuerissimis legib; atq; exemplis munire coniugium, & ad coniugium inuitare homines, Id ad magistratus pertinet, qui debent publicam disciplinam tueri. Interim doctores Euangelij utrunq; faciant, hortentur ad coniu-

pontifici

iugium incontinentes, hortentur alios ut donum continentie non aspernent,
 Pontifices quotidie dispensant quotidie mutant alias leges optimas,
 in hac una lege coelibatus, ferrei & inexorabiles sunt, cum quidem
 constet eam simpliciter humani Iuris esse, Et hanc ipsam legem nunc
 exacerbant multis modis. Canon iubet suspendere sacerdotes, isti
 parum commodi interpretes, suspendunt non ab officio, sed ab
 arboribus. Multos bonos viros crudeliter occidunt, tantum pro
 pter coniugium. Atque haec ipsa parricidia ostendunt hanc legem do-
 ctinam esse daemoniorum. Nam diabolus, cum sit homicida, legem
 suam defendit his parricidijs. Scimus aliquid offensionis esse
 in Schismate, quod uidemur diuisi ab his qui existimantur esse ordi-
 narij Episcopi. Sed nostrae conscientiae tutissimae sunt, postquam
 scimus nos summo studio concordiam constituere cupientes, non
 posse placare aduersarios, nisi manifestam ueritatem proiciamus,
 deinde nisi cum ipsis conspiremus, quod uelimus hanc iniustam legem
 defendere, contracta matrimonia dissoluere, interficere sacerdo-
 tes, si qui non obtemperet, in exilium agere miseras mulieres atque
 orbos pueros. Cum autem certum sit has condiciones deo displicere,
 nihil doleamus nos non habere *συμμαχίας* tot parricidiorum
 cum aduersarijs.

Exposuimus causas, quare non possimus bona conscientia
 assentiri aduersarijs, legem Pontificiam de perpetuo coelibatu de-
 fendentibus, quia pugnet cum Iure diuino, & naturali, ac dissentiat
 ab ipsis Canonibus, & sit superstitiosa, & plena periculi. Postremo
 quia tota res sit simulata. Non enim imperatur lex religionis causa,
 sed dominationis causa, & huic impie pretextitur religio.
 Neque quidquam a sanis hominibus, contra has firmissimas rationes
 asferri potest. Euangelium permittit coniugium his, quibus opus est.
 Neque tamen hos cogit ad coniugium, qui continere uolunt, modo ut
 uere contineant. Hanc libertatem & sacerdotibus concedendam esse
 sentimus, nec uolumus quenquam uel cogere ad coelibatum, nec contracta
 matrimonia dissoluere,

Obiter etiam dum recensuimus argumenta nostra, indicauimus quomodo aduersarij unum atq; alterum cauillentur, & calumnias illas diluimus. Nunc breuissime commemorabimus, quam grauibus rationibus defendant legem. Primum dicunt a Deo reuelatam esse. Videtis extremam impudentiam istorum nebulosum, Audent affirmare, qd diuinitus reuelata sit lex de perpetuo coelibatu, cum aduersetur manifestis Scripturae testimonijs, quae iubent, ut unus quisq; habeat uxorem suam propter fornicationem. Item, quae uetant dissoluere contracta matrimonia. Paulus admonet, quae auctorem habitura fuerit ista lex, cum uocat eam doctrinam daemionorum. Et fructus indicant autorem, tot monstruosae libidines, tot parricidia, quae nunc suscipiuntur praetextu illius legis.

Secundum argumentum aduersariorum est, qd sacerdotes debeant esse mundi, iuxta illud, Mundamini, qui fertis uasa Domini. Et citant in hac sententiam multa. Hanc rationem quam ostentant uelut maxime *εὐπροσωπορ*, supra diluimus. Diximus enim uirginitatem sine fide non esse mundiciem coram Deo. Et coniugium propter fidem mundum esse, iuxta illud. Omnia munda mundis. Diximus & hoc, externas munditias & ceremonias legis non esse huc transferendas, quia Euangelium requirit munditiam cordis, non requirit ceremonias legis. Et fieri potest, ut cor mariti uelut Abrahæ, aut Iacob, qui fuerunt *πολύγαμοι*, mundus sit, & minus ardeat cupiditatibus quam multarum uirginum, etiam uere continentium. Quod uero Esaias ait, Mundamini qui fertis uasa Domini, intelligi debet de munditie cordis, de tota poenitentia. Caeterum Sancti in externo usu, scient quatenus conducatur moderari usum coniugalem, & ut Paulus ait, Possidere uasa in sanctificatione. Postremo cum coniugium sit mundum, recte dicitur his qui in coelibatu non continent, ut ducant uxores, ut sint mundi. Ita eadem lex, Mundamini qui fertis uasa Domini, praecipit, ut immundi coelibes, fiant mundi coniuges.

Tertium argumentum horribile est, qd sit haeresis Iouiniani,

Ioviniani h̄r

coniugium Sacerdotum, bona uerba. Nouum hoc crimen est cōiugium esse h̄resin. Iouiniani tempore nondum norat mundus legem de perpetuo cōelibatu. Impudens igitur mendacium est, coniugium sacerdotum, Iouiniani h̄resin esse, aut ab Ecclesia tunc id coniugium damnatum esse. In huiusmodi locis est uidere quid consilij habuerint aduersarij in scribenda confutatione. Iudicauerunt ita facillime moueri imperitos, si crebro audiant conuiciū h̄resis, si fingāt nostram causam multis ante iudicijs Ecclesie cōfossam & damnatam esse. Itaq; sæpe falso allegant Ecclesie iudiciū. Id quia non ignorant, exhibere nobis exemplum Apologiae noluerunt, ne hæc uanitas, ne hæc calumnie coargui possent. Quod uero ad Iouiniani causam attinet, de collatiōe uirginitatis & coniugij supra diximus, quid sentiamus. Non enim æquamus coniugium & uirginitatem, etsi neq; uirginitas, neq; coniugium meretur iustificationem. Talibus argumentis tā uanis, defendunt legem impiam, & perniciosam bonis moribus. Talibus rationibus muniunt Principum animos aduersus iudiciū Dei, in quo Deus reposcet rationem, cur dissipauerint coniugia, cur cruciauerint, cur interfecerint Sacerdotes. Nolite enim dubitare, quin ut sanguis Abel mortui clamabat, ita clamet etiam sanguis multorum bonorum uirorum, in quos iniuste seuitum est, Et ulciscetur hanc seuiam Deus. Ibi comperietis, quam sint inanes hæ rationes aduersariorū, & intelligetis in iudicio Dei nullas calumnias aduersus uerbum Dei consistere, ut ait Esaias, Omnis caro fœnū, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Nostri Principes, quidquid acciderit, consolari se conscientia rectorum consiliorum poterunt, quia etiam si quid Sacerdotes in contrahēdis coniugijs mali fecissent, tamen illa dissipatio coniugiorum, illæ proscriptiones, illa seuiam manifeste aduersatur uoluntati & uerbo dei. Nec delectat nostros Principes nouitas aut dissidium, sed magis fuit habenda ratio uerbi Dei, præsertim in causa non dubia, quam aliarum rerum omnium,

DE

DE MISSA.

INitio hoc iterum præfandum est, nos non abolere Missam, sed religiose retinere ac defendere. Fiunt enim apud nos Missæ singulis Dominicis, et alijs Festis, in quibus porrigitur sacramentū, his qui uti uolunt, postquā sunt explorati atq; absoluti. Et seruantur usitatae ceremoniæ publicæ, ordo lectionum, orationum, uestitus, & alia similia. Aduersarij longam declamationem habent, de usu Latinæ linguæ in Missa, in qua suauiter ineptiūt, quomodo profit auditori indocto in fide ecclesiæ, Missam non intellectā audire, uidelicet fingunt ipsum opus audiendi cultum esse & prodesse, sine intellectu. Hæc nolumus odiose exagitare, sed iudicio lectorum relinquimus. Nosq; ideo commemoramus, ut obiter admoneamus & apud nos retineri latinas lectiōes atq; orationes. Cum autem ceremoniæ debeant obseruari, tum ut discant homines Scripturam, tum ut uerbo admoniti concipiant fidem, timorem, atq; ita orent etiam, nam hisunt fines ceremoniarum. Latinā linguam retinemus propter hos qui latine discunt atq; intelligūt. Et admiscem⁹ Germanicas cātionēs, ut habeat & populus, quod discat, & quo excitet fidem, & timorem. Hic mos semper in ecclesijs fuit. Nam etsi aliæ frequentius, aliæ rarius admiscuerunt Germanicas cantiones, tamen fere ubiq; aliquid canebat populus sua lingua. Illud uero nusquam scriptum aut pictum est, hominibus prodesse opus audiēdi lectiōes nō intellectas, prodesse ceremonias, nō quia doceant, uel admoneant, sed ex opere operato, quia sic fiant, quia spectentur. Male ualeāt istæ Pharisaicæ opiniones.

Quod uero tantum fit apud nos publica Missa, seu communis, nihil fit contra Catholicam ecclesiam. Nam in Græcis parochijs ne hodie quidem fiunt priuatæ Missæ, sed fit una publica Missa, idq; tantum Dominicis diebus, & Festis. In Monasterijs fit quotidie Missa, sed tantum publica. Hæc sunt uestigia morū ueterū. Nusquam enim ueteres scriptores ante Gregorium, mentionem

faciunt priuatarum Missarum. Qualia fuerint initia nunc omit-
 mus, hoc constat, quod postquam Monachi mendicantes regnare coe-
 perunt ex falsissimis persuasionibus, & propter quæstum ita au-
 ctæ sunt, ut omnes boni uiri diu iam eius rei modum desiderau-
 rint. Quanquam S. Franciscus recte uoluit ei rei prospicere, qui
 constituit, ut singula collegia quotidie unica communi Missa con-
 tenta essent. Hoc postea mutatum est, siue per superstitionem, si-
 ue quæstus causa. Ita ubi commodum est, instituta maiorum mu-
 tant ipsi, postea nobis allegant auctoritatem maiorum. Epiphanius
 scribit in Asia Synaxin ter celebratam esse singulis septimanis, nec
 quotidianas fuisse Missas. Et quidem ait hunc morem ab Apo-
 stolis traditum esse. Sic enim inquit, συναξίς δὲ ἐπιτελούμεναι ταχῶς
 αἰσθαῖ εἰσὶν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τετραδί, ἢ προσεβάτω, καὶ κυριακῆ.

Et si autem aduersarij in hoc loco multa congerunt, ut probent
 Missam esse sacrificium, tamen ille ingens tumultus uerborum
 prolata hac unica responsione confilescet, quod hæc quamuis longa co-
 ceruatio auctoritatum, rationum, testimoniorum non ostendat, quod Mis-
 sa ex opere operato conferat gratiam, aut applicata pro alijs merca-
 tur eis remissionem uenialium, & mortalium peccatorum, culpe et
 poenæ. Hæc una responsio euertit omnia quæ aduersarij obijciunt
 non solum in hac confutatione, sed in omnibus scriptis, quæ de Mis-
 sa ædiderunt. Et hic causæ status est, de quo ita nobis admonendi
 sunt lectores, ut Aeschines admonebat Iudices, ut perinde ac pug-
 giles de statu inter se certant, ita cum aduersario dimicaret ipsi de
 statu controuersæ, nec sineret eum extra causam egredi. Ad eun-
 dem modum hic aduersarij nostri cogendi sunt, ut de re proposi-
 ta dicant. Et cognito controuersæ statu facillima erit dijudicatio
 de argumentis in utraque parte. Nos enim in confessione nostra
 ostendimus, nos sentire, quod cœna domini non conferat gratiam ex
 opere operato, nec applicata pro alijs uiuis aut mortuis, mereatur
 eis ex opere operato remissionem peccatorum, culpæ aut poenæ. Et
 huius status clara & firma probatio est hæc, quia impossibile est

S. Franciscus

Epiphanius

Aeschines

consequi remissionem peccatorum propter opus nostrum ex opere operato, sed fide oportet uinci terrores peccati & mortis, cū erigimus corda cognitione Christi, & sentimus nobis ignosci propter Christum, ac donari merita & iustitiam Christi, Roma. 5. *Roma. 5.* Iustificati ex fide pacem habemus. Hæc tam certa, tam firma sunt, ut aduersus omnes portas inferorū consistere queant. Si quantū opus est, dicendū fuit, iam causa dicta est. Nemo enim sanus illā Pharisaicam & Ethnicam persuasionem de opere operato probare potest. Et tamen hæc persuasio hæret in populo, hæc auxit in infinitum Missarum numerum. Conducuntur enim Missæ ad iram dei placandam, & hoc opere remissionem culpæ & pœnæ consequi uolunt, uolunt impetrare quidquid in omni uita opus est, uolunt etiam mortuos liberare. Hanc Pharisaicam opinionem docuerunt in ecclesia Monachi & Sophistæ.

Quanquam autem causa iam dicta est, tamen quia aduersarij multas scripturas inepte detorquent ad defensionem suorū errorum, pauca ad hunc locū addemus. Multa de sacrificio in confutatione dixerunt, cum nos in confessione nostra consulto id nomen, propter ambiguitatē uitauerimus. Rem exposuimus, quid sacrificiū isti nunc intelligāt, quorum improbamus abusus. Nūc ut male detortas scripturas explicemus, necesse est initio, quid sit sacrificiū exponere. Toto iam decennio infinita pene uolumina ædiderunt aduersarij de sacrificio, neq; quisquā eorum definitio nem sacrificij hæctenus posuit. Tantum arripiūt nomē sacrificij, uel ex scripturis, uel ex Patribus. Postea affingūt sua somnia, quasi uero sacrificium significet, quidquid ipsis libet.

QVID SIT SACRIFICIUM, ET quæ sint sacrificij species.

SOcrates in Phædro Platonis ait, se maxime cupidū esse diuisionum, q; sine his nihil neq; explicari dicendo, neq; intelligi

De Divisione

possit, ac si quem deprehenderit peritum diuidendi, hunc inquit se affectari, eiusque tanquam dei uestigia sequi. Et iubet diuidente in ipsis articulis membra secare, ne quod membrum mali coqui more quassatum frangat. Sed hæc præcepta aduersarij magnifice contemnunt, ac uere sunt iuxta Platonem κακοὶ μάγιστροι, sacrificij membra corrumpentes, quemadmodum intelligi poterit, cū species sacrificij recensuerimus.

Sacramentū est

Baptism⁹ est

Sanctificatiō est

Eucharistia

Theologi recte solent distinguere sacramentum & sacrificiū. Sit igitur genus horum, uel ceremonia, uel opus sacrum. Sacramentum est ceremonia, uel opus, in quo deus nobis exhibet hoc quod offert annexa ceremoniæ promissio, ut Baptismus, est op⁹, non quod nos deo offerimus, sed in quo deus nos baptizat, uidelicet, minister uice dei, & hic offert & exhibet deus remissionē peccatorum &c. iuxta promissionem, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. E contra, Sacrificium est ceremonia, uel opus, quod nos deo reddimus, ut eum honore afficiamus. Sunt autem sacrificij species proximæ duæ, nec sunt plures. Quoddam est sacrificium propitiatorium, id est opus satisfactorium pro culpa, et pœna, hoc est reconcilians deum, seu placans iram dei, seu quod meretur alijs remissionem peccatorum. Altera species est sacrificium εὐχαριστικόν, quod non meretur remissionem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit a reconciliatis, ut pro accepta remissione peccatorum, & pro alijs beneficijs acceptis, gratias agamus, seu gratiam referamus.

Has duas species sacrificij magnopere oportet & in hac controversia, & in alijs multis disputationibus in conspectu, & ob oculos positas habere, & singulari diligentia cauendum est, ne confundantur. Quod si modus huius libri pateretur, rationes huius diuisionis adderemus. Habet enim satis multa testimonia in Epistola ad Hebræos & alibi. Et omnia sacrificia Leuitica adhuc membra referri, tanquam ad sua domicilia possunt. Dicebantur enim in lege quædam propitiatoria sacrificia propter significationem,

feu similitudinem, non quod mererentur remissionem peccatorum coram Deo. Sed quia merebantur remissionem peccatorum secundum iustitiam legis, ne illi pro quibus fiebant excluderentur ab ista politia. Dicebantur itaque propiciatoria, pro peccato, pro delicto, holocaustum. Illa uero erant *ευχαριστικά* oblatio, libatio, retributiones, primitiæ, decimæ.

Sed reuera unicum tantum in mundo fuit sacrificium propiciatorium, uidelicet mors Christi, ut docet Epistola ad Ebreos, quæ ait. Impossibile est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Et paulo post de uoluntate Christi. In qua uoluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Et Esaias interpretatur legem, ut sciamus mortem Christi uere esse satisfactionem pro peccatis nostris, seu expiationem, non ceremonias legis, quare ait. Postquam posuerit animam suam, hostiam pro delictis, uidebit semen Ioggeum &c. Nam uocabulum *δυσ* quo hic usus est, significat hostiam pro delicto, quæ in lege significauit, quod uentura esset hostia quædam satisfactura pro peccatis nostris & reconciliatura deum, ut scirent homines, quod non propter nostras iustitias, sed propter aliena merita, uidelicet Christi, uelit Deus nobis reconciliari. Paulus idem nomen *δυσ* interpretatur peccatum, Roma. 8. De peccato damnauit peccatum, id est, peccatum puniuit de peccato, id est, per hostiam pro peccato. Significantiã uerbi facilius intelligi potest ex moribus gentium quos uidemus ex Patrum sermonibus male intellectis acceptos esse, Latini uocabant, piaculum hostiam, quæ in magnis calamitatibus, ubi insigniter uidebatur Deus irasci offerebatur ad placandam iram Dei, & litauerunt aliquando humanis hostiis, fortassis quia audierant quandam humanam hostiam placaturam esse Deum toti generi humano. Græci alibi, *καθάρματα* alibi *πενήματα* appellauerunt. Intelligunt igitur Esaias & Paulus Christum factum esse hostiam, hoc est, piaculum, ut ipsius meritis, non nostris reconciliaretur Deus. Maneat ergo hoc in causa, quod sola mors.

more Christi

Christi est uere propitiatorium sacrificium. Nam Leuitica illa sacrificia propitiatoria, tantum sic appellabantur ad significandum futurum piaculum. Propterea similitudine quadam erant satisfactioes redimentes iusticiam legis, ne ex politia excluderentur isti qui peccauerant. Debebant autem cessare post reuelatū Euāgelium. Et quia cessare in Euangelij reuelatione debebant, non erant uere propitiatioes, cum Euangelium ideo promissum sit, ut exhibeat propitiatioem.

1. petri. 2.

Spirituale s^r

Roma. 12.

Cultus rational

Hebr. 13.

Nunc reliqua sunt sacrificia *εὐχαριστικά*, quæ uocantur sacrificia laudis, prædicatio Euangelij, fides, inuocatio, gratiarū actio, confessio, afflictioes sanctorū, Imo omnia bona opera sanctorū. Hæc sacrificia non sunt satisfactioes pro faciētibus, uel applicabiles pro alijs, quæ mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorum, seu reconciliatioem. Fiant enim a reconciliatis. Et talia sunt sacrificia noui testamenti, sicut docet Petrus. 1. Petri. 2. Sacerdotium sanctum, ut offeratis hostias spirituales. Opponuntur autem hostiæ spirituales, non tantū pecudibus, sed etiam humanis operibus, ex opere operato oblati, quia spirituale significat motus spiritus sancti in nobis, Idem docet Paulus Roma. 12. Exhibete corpora uestra, hostiam uiuentem, sanctam, cultum rationalem. Significat autē cultus rationalis, cultum in quo Deus intelligitur, mente apprehenditur, ut sit in motibus timoris, & fiducia erga Deum. Opponitur igitur non solum cultui Leuitico, in quo pecudes mactabantur, sed etiam cultui, in quo fingitur opus ex opere operato offerri. Idem docet Epistola ad Ebreos Cap. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, & addit interpretationem, id est, fructum labiorum consentientium nomini eius. Iubet offerre laudes, hoc est, inuocationem, gratiarū actionem, confessionem & similia. Hæc ualent non ex opere operato, sed propter fidē, Id monet particula, per ipsum offeramus, hoc est, fide in Christum.

In summa cultus noui testamenti est spiritualis, hoc est, est iustitia fidei in corde, & fructu fidei. Ideoque abrogat Leuiticos cultus. Et Christus ait Iohan. 4. Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & ueritate. Nam & pater tales querit, qui adorent eum. Deus est spiritus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Hæc sententia clare damnat opiniones de sacrificijs quæ fingunt ex opere operato ualere, Et docet, quod oporteat spiritu, id est, motibus cordis, & fide adorare. Ideo & Prophetæ damnant in ueteri testamento opinionem populi de opere operato, & docent iustitiam, & sacrificia spiritus, Ieremias. 7. Non sum locutus cum Patribus uestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti de holocaustis & uictimis, Sed hoc uerbum præcepi eis dicens, Audite uocem meam, & ero uobis Deus &c. Quomodo existis memus Iudæos hanc contionem excepisse, quæ uidetur palam pugnare cum Moyse. Constabat enim Deum præcepisse Patribus de holocaustis ac uictimis, sed Ieremias opinionem de sacrificijs damnat, hanc non tradiderat Deus, uidelicet quod illi cultus ex opere operato placarent eum. Addit autem de fide, quod hoc præcepit Deus, audite me, hoc est, credite mihi, quod ego sim Deus uester, quod uelim sic innotescere, cum misereor & adiuuo, nec habeam opus uestris uictimis, confidite, quod ego uelim esse Deus, iustificator, saluator, non propter opera, sed propter uerbum & promissionem meam, a me uere & ex corde petite, & expectate auxilium.

Damnat opinionem de opere operato & Psalm. 49. Qui respiciat uictimam, requirit inuocationem. Nunquid manducabo carnes taurorum &c. Inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & honorificabis me. Testatur hanc esse ueram λατρεία, hunc esse uerum honorem, si ex corde inuocemus ipsum. Item Psalm. 39. Sacrificium & oblationem noluisti, Aures autem aperuisti mihi, id est, uerbum mihi proposuisti, quod audirem, & requiris, ut credam uerbo tuo, & promissionibus tuis, &

ps. 50.

ps. 2.

ps. 115.

malachis

uere uelis misereri, opitulari &c. Item Psalm. 50. Holocaustis nō delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias, Item Psal. 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino. Iubet sperare, & dicit id esse iustum sacrificium, significans cætera sacrificia non esse uera, & iusta sacrificia. Et Psal. 115. Sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo. Vocat inuocationem hostiam laudis, Sed plena est scriptura talibus testimonijs quæ docent, q̄ sacrificia ex opere operato non reconcilient Deum, Ideoq̄ in nouo testamento abrogatis cultibus Leuiticis docet fore, ut noua & munda sacrificia fiant, uidelicet, fides, inuocatio, gratiarum actio, confessio, & prædicatio Euangelij, afflictiones propter Euangelium, & similia.

Et de his sacrificijs loquitur Malachias. Ab ortu solis usq̄ ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & oblatio munda. Hunc locū detorquet aduersarij ad Missam, & allegant autoritatem Patrū. Facilis est autem responsio, q̄ ut maxime loqueretur de Missa, nō sequatur, Missam ex opere operato iustificare, aut applicatā alijs mereri remissionem peccatorum &c. Nihil horum dicit Prophetæ, quæ Monachi & Sophistæ, impudenter affingunt.

Cæterum ipsa Prophetæ uerba offerunt sententiam. Primū enim hoc proponunt, magnum fore nomen Domini, Id fit per prædicationem Euangelij. Per hanc enim innotescit nomē Christi, & misericordia patris in Christo promissa cognoscitur. Prædicatio Euangelij parit fidem in his, qui recipiunt Euangelium, Hi inuocant Deum, hi agunt deo gratias, hi tolerant afflictiones in confessione, hi bene operantur propter gloriam Christi. Ita fit magnum nomen Domini in gentibus. Incensum igitur & oblatio munda, significant non ceremoniam ex opere operato, sed omnia illa sacrificia, per quæ fit magnum nomen Domini, scilicet fidem, inuocationem, prædicationem Euangelij, confessionē &c.
Et facile

Et facile patimur, si quis hic uelit complecti ceremoniam, modo neque intelligat solam ceremoniam, neque doceat ceremoniam ex opere operato prodesse. Sicut enim inter sacrificia laudis, hoc est, inter laudes dei complectimur prædicationem uerbi, ita laus esse potest, seu gratiarum actio, ipsa sumptio cœnæ domini, sed non ex opere operato iustificans, aut applicanda alijs, ut mereatur eis remissionem peccatorum. Sed paulo post exponemus, quomodo & ceremonia sacrificium sit. Verum quia Malachias de omnibus cultibus noui testamenti, non solum de cœna domini loquitur, item quia non patrocinaur Pharisaicæ opinioni, de opere operato, ideo nihil contra nos facit, sed magis adiuuat nos, Requirit enim cultus cordis, per quos uere fit magnum nomen domini.

Citatur ex Malachia & alius locus. Et purgabit filios Leui, et colabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt domino offerentes sacrificia in iustitia. Hic locus aperte requirit sacrificia iustorum, quare non patrocinaur opinioni de opere operato. Sunt autem sacrificia filiorum Leui, hoc est docentium in nouo testamento, prædicationis euangelij, & boni fructus prædicationis, sicut Paulus ait, Roma. 15. Sacrificio euangelium dei, ut oblatio gentium fiat accepta, sanctificata spiritu sancto, id est, ut gentes fiant hostiæ, acceptæ deo per fidem &c. Nam illa mactatio in lege, significabat, & mortem Christi, & prædicationem euangelij, quæ hanc uetustatem carnis mortificari oportet, & inchoari nouam, & æternam uitam in nobis. Sed aduersarij ubique sacrificij nomen ad solam ceremoniam detorquent, prædicationem euangelij, fidem, inuocationem, & similia omittunt, cum ceremonia propter hæc instituta sit. Et nouum testamentum debeat habere sacrificia cordis, non ceremonialia pro peccatis facienda, more Leuitici sacerdotij.

Allegant & iuge sacrificium, quod sicut in lege fuit iuge sacrificium, ita Missa debeat esse iuge sacrificium noui testamenti. Bene cum aduersarijs agitur, si patimur nos uinci allegorij. Constat

Roma. 15.

autem quod allegorie non pariunt firmas probationes. Quanquam nos quidem facile patimur Missam, intelligi iuge sacrificium, modo ut tota Missa intelligatur, hoc est ceremonia cum predicatio-
ne euangelij, fide, inuocatione, & gratiarum actione. Nam hæc simul coniuncta, sunt iuge sacrificium noui testamenti, quia cere-
monia propter hæc instituta est, nec ab his diuellenda est, ideo Paulus ait, Quoties comedetis panem hunc, et poculum domini bibetis, annunciate mortem domini. Illud uero nullo modo se-
quitur ex hoc typo Leuitico, quod ceremonia sit opus ex opere ope-
rato iustificans, aut applicandum pro alijs, ut mereatur eis remis-
sionem peccatorum &c.

Et typus apte pingit non ceremoniam solam, sed etiam præ-
dicationem euangelij. In Num. Ca. 28. Tres ponuntur partes
illius quotidiani sacrificij, crematio agni, libatio, & oblatio simi-
læ. Lex habebat picturas seu umbras rerum futurarum. Ideo in hoc
spectaculo Christus, & totus cultus noui testamēti pingitur. Cre-
matio agni significat mortem Christi. Libatio significat ubique in
toto mundo credentes illius agni sanguine aspergi per euangelij
prædicationem, hoc est, sanctificari, sicut Petrus loquitur. In san-
ctificationem spiritus, in obedientiam, & asperisionem sanguinis
Iesu Christi. Oblatio similæ, significat fidem, inuocationem, &
gratiarum actionem in cordibus. Ut igitur in ueteri testamento
umbra cernitur, ita in nouo res significata quærenda est, non alius
typus tanquam ad sacrificium sufficiens. Quare etiam si ceremo-
nia est memoriale mortis Christi, tamen sola non est iuge sacrifi-
cium, sed ipsa memoria est iuge sacrificium, hoc est, prædicatione, et
fides, quæ uere credit deum morte Christi reconciliatum esse. Re-
quiritur libatio, hoc est effectus prædicationis, ut per euangelij
aspergi sanguine Christi, sanctificemur, mortificati, ac uiuificati.
Requiruntur & oblationes, hoc est, gratiarum actiones, confessi-
ones & afflictiones. Sic abiecta Pharisaica opinione de opere ope-
rato intelligamus significari cultum spirituales, et iuge sacrificij

Numeri. 28.

Crematio igni
libatio s^r

oblatio

cordis, quia in nouo testamento corpus bonorum, hoc est, spiritus sanctus, mortificatio & uiuificatio, requiri debent. Ex his satis apparet typum de iugi sacrificio nihil contra nos facere, sed magis pro nobis, quia nos omnes partes significatas iugi sacrificio requirimus. Aduersarij falso somniant solam ceremoniam significari, non etiam praedicationem euangelij, mortificationem & uiuificationem cordis &c.

Nunc igitur boni uiri facile iudicare poterunt, falsissimam hanc criminationem esse, quae iuge sacrificium aboleamus. Res ostendit qui sint Antiochi illi, qui regnum tenent in ecclesia, qui praetextu religionis trahunt ad se regnum mundi, & abiecta cura religionis & docendi euangelij, dominantur, belligerantur uelut reges mundi, qui novos cultus instituerunt in ecclesia. Nam aduersarij in Missa solam retinent ceremoniam, eamque conferunt publice ad sacrilegum quaestum. Postea fingunt hoc opus applicatum pro alijs, mereri eis gratiam, & omnia bona. In concionibus non docent euangelium, non consolantur conscientias, non ostendunt gratis remitti peccata propter Christum, sed proponunt cultus sanctorum, satisfactiones humanas, traditiones humanas, per has affirmant homines coram deo iustificari. Et harum quaedam cum sint manifeste impiae, tamen uideantur defenduntur. Si qui concionatores uolunt perhiberi doctiores, tradunt quaestiones Philosophicas, quas neque populus, neque ipsi qui proponunt, intelligunt. Postremo qui sunt tolerabiliores, legere docent, de iustitia fidei nihil dicunt. Aduersarij in confutatione miras tragedias agunt de desolatione templorum, quae uidelicet stent inornatae arae sine candelis, sine statujs. Has nugas iudicant esse ornatum ecclesiarum. Longe aliam desolationem significat Daniel, uidelicet ignorantiam euangelij. Nam populus obrutus multitudine & uarietate traditionum atque opinionum, nullo modo potuit complecti summam doctrinae Christianae. Quis enim unquam de populo intellexit doctrinam de poenitentia, quam aduersarij tradiderunt. Et hic praecipuus locus est doctrinae Christianae. Vexa

DE SACRIFICIO.

bantur conscientiae enumeratione delictorum & satisfactionibus. De fide, qua gratis consequimur remissionem peccatorum nulla prorsus fiebat ab aduersarijs mentio, de exercitijs fidei luctantis cum desperatione, de gratuita remissione peccatorum propter Christum omnes libri, omnes conciones aduersariorum mutae erant. Ad haec accessit horribilis prophanatio Missarum, & alij multi impij cultus in templis. Haec est desolatio, quam Daniel describit.

Econtra dei beneficio apud nos seruiunt ministerio uerbi sacerdotes, docent euangelium de beneficijs Christi, ostendunt remissionem peccatorum gratis contingere propter Christum. Haec doctrina affert firmam consolationem conscientijs. Additur & doctrina bonorum operum quae deus praecipit. Dicitur de dignitate atque usu sacramentorum. Quod si iuge sacrificium esset usus sacramenti, tamen nos magis retineremus, quam aduersarij, quia apud illos sacerdotes mercede conducti utuntur sacramento. Apud nos crebrior & religiosior usus est. Nam populus utitur, sed prius institutus, atque exploratus. Docentur enim homines de uero usu sacramenti, quod ad hoc institutum sit, ut sit sigillum, & testimonium gratuite remissionis peccatorum. Ideoque debeat pauidas conscientias admonere, ut uere statuant & credant sibi gratis remitti peccata. Cum igitur & praedicationem euangelij, & legitimum usum sacramentorum retineamus, manet apud nos iuge sacrificium. Et si de externa specie dicendum est, frequentia in templis apud nos maior est, quam apud aduersarios. Tenentur enim auditoria utilibus & perspicuis concionibus. Verum aduersariorum doctrinam nunquam neque populus, neque doctores intellexerunt. Et uerus ornatus est ecclesiarum, doctrina pia, utilis, & perspicua, usus pius sacramentorum, oratio ardens, & similia. Candelae, uasa aurea, & similes ornatus decent, sed non sunt proprius ornatus ecclesiae. Quod si aduersarij in talibus rebus collocant cultus, non in praedicatione euangelij, in fide, in certaminibus fidei, sunt in istis numerandi, quos Daniel describit colere deum suum auro & argento.

Ornatus ecclesiarum
suarum

Allegant & ex Epistola ad Ebreos, Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus, constituitur in his que sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Hinc ratio cinantur, cum in nouo testamento sint Pōtifices & Sacerdotes, sequitur q̄ sit & sacrificium aliquod pro peccatis. Hic locus uel maxime mouet indoctos, præsertim cum illa pompa sacerdotij & sacrificiorum ueteris testamenti offunditur oculis. Hæc similitudo decipit imperitos, ut iudicent oportere ad eundem modum apud nos existere aliquod ceremoniale sacrificium applicandum pro peccatis aliorum, sicut in ueteri testamento. Neq̄ aliud est ille cultus Missarum, & reliqua politia Papæ, quam καποζηλία Leuiticæ politicæ male intellectæ.

Et cum sententiâ nostrâ habeat præcipua testimonia in Epistola ad Ebreos, tamē aduersarij locos ex illa Epistola truncatos contra nos detorquent, ut in hoc ipso loco, ubi dicitur Pontificē constitui, ut offerat sacrificia pro peccatis, Scriptura ipsa statim attexit Christum Pontificem. Verba præcedentiâ de Leuitico sacerdotio loquuntur, & significant Leuiticum Pontificatū fuisse imaginem Pōtificatus Christi. Nam sacrificia Leuitica pro peccatis, non merebātur remissionem peccatorum coram Deo, tantum erant imago sacrificij Christi, quod unum futurum erat propitiatorium sacrificium, ut supra diximus. Itaq̄ Epistola magna ex parte consumitur in hoc loco, q̄ uetus Pontificatus, & uetera sacrificia non fuerint ad hoc instituta, ut mererentur remissionem peccatorum coram Deo, seu reconciliationem, sed tantū ad significandum futurum sacrificium, unius Christi. Oportuit enim sanctos in ueteri testamento iustificari fide, ex promissione remissionis peccatorum, donandę propter Christum, sicut & sancti in nouo testamento iustificantur. Omnes sanctos ab initio mundi sentire oportuit, hostiam & satisfactionem fore pro peccato, Christū qui promissus erat, sicut Esaias docet Cap. 53. Cū posuerit animam suam hostiam pro peccato &c. Cum igitur in ueteri testam

Leuiticum sacerdotium

Esaias. 53.

*Christi unicum
sacrificium*

mento sacrificia non mererentur reconciliationem, nisi similitudine quadam. Merebantur enim recōciliationem politicā, sed significarent uenturum sacrificium, Sequitur unicum esse sacrificium Christi, applicatum pro aliorum peccatis. Nullum igitur reliquū est in nouo testamento sacrificium applicandū pro peccatis aliorum, præter unum Christi sacrificium in cruce.

Tota uia errant qui fingunt sacrificia Leuitica coram Deo meruisse remissionem peccatorum, Et hoc exemplo sacrificia applicanda pro alijs in nouo testamento requirunt, præter mortem Christi. Hæc imaginatio simpliciter obruit meritum passionis Christi, & iustitiam fidei, & corrumpit ueteris & noui testamenti doctrinā, & pro Christo alios mediatores & propitiatores nobis efficit Pontifices & sacrificulos, qui quotidie uendunt operā suam in templis.

Quare si quis ita argumentatur, oportere in nouo testamento Pontificem esse qui pro peccatis offerat, tantum de Christo concedendum est. Et hanc solutionem confirmat tota Epistola ad Ebreos. Et id prorsus esset alios mediatores constituere præter Christum, si aliam satisfactionem applicandam pro peccatis aliorum & reconciliantem DEVM, præter mortem CHRISTI requireremus. Deinde quia sacerdotium noui testamenti est ministerium spiritus, ut docet Paulus. 2. Corinth. 3. Ideo unicum habet sacrificium Christi satisfactorium & applicatum pro peccatis aliorum. Cæterum nulla habet sacrificia similia Leuiticis, quæ ex opere operato applicari pro alijs possint, sed exhibet alijs Euangelium, & Sacramenta, ut per hæc cōcipiant fidē, & spiritum sanctum, & mortificentur, & uiuificentur, quia ministerium spiritus, pugnat cū applicatione operis operati. Est enim ministerium spiritus, per quod spiritus sanctus efficax est in cordibus, quare habet tale ministerium, quod ita prodest alijs, cum in eis efficax est, cum regenerat & uiuificat eos. Id non fit applicatione alieni operis, pro alijs ex opere operato.

2. Corin. 3.

Ostendimus rationem, quare Missa non iustificet ex opere operato, nec applicata pro alijs mereatur eis remissionem, quia utrunq; pugnat cum iustitia fidei. Impossibile est enim remissionem peccatorum cōtingere, uinci terrores peccati & mortis, ullo opere, aut ulla re, nisi fide in Christum, iuxta illud, Iustificati ex fide pacem habemus. Ad hæc ostendimus scripturas quæ contra nos citantur minime patrocinari impiæ opinioni aduersariorum de opere operato. Idc; iudicare omnes boni uiri apud omnes gentes possunt. Quare repudiandus est error Thomæ, qui scripsit corpus Domini semel oblatum in cruce, pro debito originali, iugiter offerri pro quotidianis delictis in altari, ut habeat in hoc Ecclesia munus ad placandum sibi Deum. Repudiandi sunt & reliqui communes errores, q; Missa conferat gratiam ex opere operato facienti. Item q; applicata pro alijs etiam iniustis non ponētibus obicem, mereatur eis remissionem peccatorum culpæ & poenæ. Hæc omnia falsa, & impia sunt, nuper ab indoctis Monachis cōficta & obruunt gloriam passionis CHRISTI, & iustitiam fidei.

Et ex his erroribus infiniti alij nati sunt, quantum Missæ ualeant applicatæ simul pro multis, quantum ualeant singulæ pro singulis. Sophistæ habent descriptos gradus meritorum, sicut argentarij gradus ponderum in auro aut argento. Deinde uendunt Missam, tanquam precium ad impetrandum quod quisq; expetit, Mercatoribus ut foelix sit negociatio, uenatoribus, ut foelix sit uenatio. Et alia infinita. Postremo transferunt eam & ad mortuos, liberāt animas applicatione sacramēti, a poenis purgatorij, cum sine fide nec uiuis Missa profit. Neq; ex scripturis aduersarij afferre, uel unam syllabam possunt ad defensionem istarū fabularū, quas in Ecclesia magna autoritate docent, Neq; Ecclesie ueteris, neq; Patrum testimonia habent.

missæ uenduntur

DE SACRIFICIO.
QVID PATRES DE SACRIFICIO
SENSERINT.

ET quoniam loca Scripturæ quæ contra nos citantur explicauimus, de Patribus etiam respondendum est. Non ignoramus Missam a Patribus appellari sacrificium, sed hi non uolunt Missam ex opere operato, conferre gratiam, & applicatam pro alijs mereri eis remissionem peccatorum culpæ & pœnæ, Vbi leguntur hæc portenta uerborum apud Patres: sed aperte testantur se de gratiarum actione loqui. Ideoq; uocant *εὐχαριστία*, Dixim⁹ autem supra sacrificium *εὐχαριστικόν* non mereri reconciliationem, sed fieri a reconciliatis, sicut afflictiones non merentur reconciliationem, sed tunc sunt sacrificia *εὐχαριστικά*, quando reconciliati, sustinent eas. Et hoc responsum in genere ad Patrū dicta, satis tuetur nos contra aduersarios. Certum est enim illa signimenta de merito operis operati nusquam extare apud Patres. Sed ut tota causa manifeste perspicui possit, dicemus & nos de usu sacramenti, ea quæ certum est consentanea esse Patribus & Scripturæ.

Eucharistia

DE VSU SACRAMENTI, ET
DE SACRIFICIO.

Quidam belli homines fingunt cœnam Domini institutam esse propter duas causas. Primum, ut sit nota & testimonium professionis, sicut certa forma cuculli est signum certæ professionis. Deinde cogitant præcipue talem notam Christo placuisse, uidelicet conuiuium, ut significaret mutuam inter Christianos coniunctionem atq; amicitiam, quia symposia sunt signa fœderū, & amicitia. Sed hæc opinio est ciuilibis, nec ostendit præcipuum usum rerū a Deo traditarum, Tantum de caritate exercenda loquitur, quam homines prophani & ciuiles, ut cunq; intelligunt, De fide non loquitur, quæ quid sit, pauci intelligunt.

Sacramenta

Symposia

Sacramenta sunt signa uoluntatis dei erga nos, non tantum signa sunt hominum inter sese. Et recte definiunt sacramenta in nouo testamento esse signa gratiae. Et quia in sacramento duo sunt, Signum & Verbum. Verbum in nouo testamento est promissio gratiae addita signo. Promissio noui testamenti est promissio remissionis peccatorum, sicut Textus hic dicit, Hoc est corpus meum quod pro uobis datur. Hic est calix noui testamenti, cum sanguine meo, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Verbum igitur offert remissionem peccatorum. Et ceremonia est quasi pictura uerbi seu sigillum, ut Paulus uocat, ostendens promissionem. Ergo sicut promissio inutilis est, nisi fide accipiatur, ita inutilis est ceremonia, nisi fides accedat, quae uere statuat hic offerri remissionem peccatorum. Et haec fides erigit contritas mentes. Et sicut uerbum ad hanc fidem excitandam traditum est, ita sacramentum institutum est, ut illa species incurrens in oculos moueat corda ad credendum. Per haec enim uidelicet per uerbum & sacramentum operatur spiritus sanctus. Et talis usus sacramenti, cum fides uiuificat perterrefacta corda, cultus est noui testamenti, quia nouum testamentum habet motus spirituales, mortificationem & uiuificationem. Et ad hunc usum instituit Christus, cum iubet facere in sui commemoratione. Nam meminisse Christi, non est ociosa spectaculi celebratio, aut exempli causa instituta, sicut in Tragœdijs celebratur memoria Herculis, aut Vlyssis. Sed est meminisse beneficia Christi, eaque fide accipere, ut per ea uiuificemur. Ideo Psalmus ait, Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator dominus. Escam dedit timentibus se. Significat enim uoluntatem & misericordiam dei agnoscendam esse, in illa ceremonia. Illa autem fides, quae agnoscit misericordiam, uiuificat. Et hic principalis usus est sacramenti, in quo apparet qui sint idonei ad sacramentum, uidelicet perterrefactae conscientiae, & quomodo uti debeant.

Accedit & sacrificium. Sunt enim unius rei plures fines. Post

*Sacramenta sunt**Verbum est
promissio est**Ceremonia est**Nouum Testamentum*

quam conscientia fide erecta sensit ex qualibus terroribus liberetur, tum uero serio agit gratias pro beneficio & passione Christi, & utitur ipsa ceremonia ad laudē dei, ut hac obediētia gratitudinē ostendat, et testatur se magnifacere dona dei. Ita fit ceremonia sacrificiū laudis. Ac Patres quidē de duplici effectu loquuntur, de consolatione conscientiarum, & de gratiarū actione seu laude Horū effectū prior ad sacramēti rationē pertinet, posterior pertinet ad sacrificiū. De consolatione ait Ambrosius, Accedite ad eum & absolui mini, quia est remissio peccatorū. Qui sit iste quæritis. Audite ipsum dicentē, Ego sum panis uitę, qui uenit ad me non esuriēt, & qui credit in me, non sitiet unquam. Hic testatur in sacramento offerri remissionē peccatorum, testatur & fide accipi debere. Infinita testimonia leguntur in hanc sententiā apud Patres, quæ omnia detorquent aduersarij ad opus operatum, & applicandū pro alijs, cū Patres aperte requirant fidem, & de propria cuiusq; consolatione loquantur, non de applicatione. Præter hæc leguntur & sententiæ de gratiarū actione, qualis illa est suavissime dicta a Cypriano, de piē communicātibz, Pietas inquit inter data & condonata se diuidens, gratias agit tam uberis beneficij largitori, id est, pietas intuetur data & condonata, hoc est, cōfert inter se magnitudinem beneficiorum dei, & magnitudinem nostrorum malorum, mortis & peccati, & agit gratias &c. Et hinc extitit appellatio *εὐχαριστίας* in ecclesia. Neq; uero ceremonia ipsa est gratiarum actio ex opere operato applicanda pro alijs, ut mereatur eis remissionem peccatorum &c. ut liberet animas defunctorum. Hæc pugnant cum iustitia fidei, quasi ceremonia, sine fide proficit, aut facienti, aut alijs.

DE VOCABVLIS MISSAE.

ADuersarij reuocant nos etiam ad Grammaticā, sumunt argumenta ex appellationibus Missæ, quæ non habēt opus

Ambrosius

longa disputatione. Non enim sequitur Missam, etsi uocatur sacrificium, opus esse ex opere operato gratiā conferēs, aut applicatū pro alijs, mereri eis remissionē peccatorum &c. λειτουργία inquit, significat sacrificium. Et Græci Missam appellant liturgiā. Cur hic omittunt appellationem ueterem Synaxis, quæ ostendit Missam olim fuisse multorum cōmunionē. Sed dicamus de liturgia. Ea uox non significat propriē sacrificiū, sed potius publicum ministerium, & apte quadrat ad nostram sententiā, quod uidelicet unus minister cōsecrans, reliquo populo exhibet corpus & sanguinē domini, sicut unus minister docens exhibet euāgelium populo, sicut ait Paulus. Sic nos existimet homo, tanquam ministros Christi, & dispensatores sacramentorum dei, hoc est, euangelij, & sacramentorum. Et 2. Corinth. 5. Propter causam Christi legatione fungimur tanquam deo per nos adhortante, rogamus Christi causa, reconciliamini &c. Ita apte quadrat nomen λειτουργία ad ministerium. Est enim uetus uerbum usurpatum in publicis ministerijs ciuilibus, ac significat Græcis onera publica, sicut tributum, sumptū instruendæ classis, aut similia, ut testatur oratio Demosthenis πρὸς λεπτόν, quæ tota consumitur in disputatione de publicis muneribus & immunitatibus φησὶ δὲ ἀναξίως τινὰς ἀνθρώπους εὐρολλύουσιν ἀτέλῃσιν ἐκδεδυκέναι τὰς λειτουργίας, id est, dicet indignos quosdam homines inuenta immunitate detrectare publica onera. Et sic Romanis temporibus locuti sunt, ut ostendit rescriptum Pertinacis. ff. de iure immunitatis. L. Semper. ἐπιπέμψαμι καὶ μὴ πασῶν λειτουργῶν τοὺς πατέρας ὁπῶν τέκνων ἀριδμοὺς ἀπέτα. Et si non liberat parentes omnibus oneribus publicis numerus natorum. Et Commentarius Demosthenis scribit λειτουργία, genus esse tributorum, sumptus ludorum, sumptus instruendarum nauium, curandi gymnasij, & similibus publicarum curacionum. Et Paulus pro collatione usurpauit. 2. Corinth. 9. Officium huius collationis non solum supplet ea quæ defunt sanctis. Sed etiam efficit, ut plures deo ubertim agant gratias &c. Et

liturgia

2. Cor. 5.

2. Cor. 9.

philip. 2.

Philippenses 2. appellat Epaphroditum λειτουργόν ministrū necessitatis suæ, ubi certe non potest intelligi sacrificulus. Sed nihil opus est pluribus testimonijs, cum exempla ubiq; obuia sint legitibus Græcos scriptores, in quibus λειτουργία usurpatur pro publicis oneribus ciuilibus, seu ministerijs. Et propter diphthongū Grammatici non deducunt a λιτή, quod significat preces, sed a publicis bonis, quæ uocēt λῆτα ut sit λειτουργία curo, tracto publica bona.

Danthe. 10.

Illud est ridiculum quod argumentantur altaris mentionem fieri in sacris literis, quare necesse sit Missam esse sacrificium, cū parabola altaris per similitudinem a Paulo citetur. Et Missam fingunt dictam ab altari πάρα. Quorsum opus erat tam procul accersere etymologiam nisi uolebant ostentare scientiam Hebraicæ linguæ? Quorsum opus est procul quærere etymologiam? cum extet nomen Missa Deuterono, decimosexto, ubi significat collationes, seu munera populi, non oblationem sacerdotis. Debebant enim singuli uenientes ad celebrationem Paschæ aliquod munus, quasi symbolam afferre. Hūc morem initio retinuerunt & Christiani. Conuenientes afferebant panes, uinū & alia, ut testantur Canones Apostolorum. Inde sumebatur pars quæ consecraretur. Reliquum distribuebatur pauperibus. Cum hoc more retinuerunt & nomen collationum, Missa. Et propter tales collationes apparet etiam alicubi Missam dictam esse ἀγάπη, nisi quis mauult ita dictam esse propter commune conuiuium, sed omittamus has nugas. Ridiculum est enim aduersarios in re tanta, adeo leues coniecturas afferre. Nam etiam si Missa dicitur oblatio, quid facit uocabulum ad illa somnia de opere operato, & applicatione quam fingunt alijs mereri remissionem peccatorum? Et potest oblatio dici, propterea, quia ibi offeruntur orationes, gratiarum actiones, & totus ille cultus, sicut & εὐχαριστία dicitur. Verum neq; ceremoniæ, neq; orationes ex opere operato sine fide profunt. Quanquam nos hic non de orationibus, sed proprie de coena domini disputamus.

missa oblatio

Græcus Canon etiam multa dicit de oblatione, sed palam ostendit se non loqui proprie de corpore & sanguine Domini, sed de toto cultu, de precibus & gratiarum actionibus. Sic enim ait *καὶ ποίησον ἡμῶς ἀξιόους γενέσθαι τοῦ προσφέρει σοι δεήσεις ἐπισημίας ἐθυσίας ἀραιμάκτου ἐπὶ πάντος λαοῦ*, Nihil offendit, recte intellectum. Orat enim nos dignos effici, ad offerendas preces, & supplicationes & hostias incruentas pro populo. Nam ipsas preces uocat hostias incruentas. Sicut & paulo post *ἐτι προσφερομεν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀραιμάκτου λατρείαν*. Offerimus inquit hanc rationalem, & incruentum cultum. Inepte enim exponunt qui hanc rationalem hostiam malunt interpretari, & transferunt ad ipsum corpus Christi, cum Canon loquatur de toto cultu, & *λογικὴ λατρεία* a Paulo dicta sit, contra opus operatum, uidelicet, de cultu mentis, de timore, de fide, de inuocatione, de gratiarum actione &c.

Quod uero defendunt aduersarij nostri applicationem ceremoniæ pro liberandis animabus defunctorum, qua ex re quaestum infinitum faciunt, nulla habent testimonia, nullum mandatum ex scripturis. Neque uero est leue peccatum tales cultus sine mandato Dei, sine exemplo scripturæ, in Ecclesia instituire, & eorum nam Domini institutam ad recordationem & prædicationem inter uiuos, transferre ad mortuos. Hoc est abuti nomine Dei contra secundum præceptum. Primum enim contumelia est Euangelij, sentire quod ceremonia, ex opere operato, sine fide sit sacrificium reconcilians Deum, & satisfaciens pro peccatis. Horribilis oratio est, tantundem tribuere operi sacerdotis, quantum morti Christi. Deinde peccatum & mors non possunt uinci nisi fide in Christum, sicut Paulus docet, Iustificati ex fide pacem habemus, quare non potest uinci poena purgatorij, applicatione alieni operis.

Omitteremus iam qualia habeant aduersarij testimonia de purgatorio, quales existiment poenas esse purgatorij, quales habeat causas doctrina satisfactionum, quam supra ostendimus uanissimam

Cœna Dni

esse. Illud tantum opponemus, Certum est cœnam Domini institutam esse propter remissionem culpæ. Offert enim remissionem peccatorum, ubi necesse est uere culpam intelligere. Et tamen pro culpa non satisfacit, alioqui Missa esset par morti Christi. Nec remissio culpæ accipi potest aliter, nisi fide. Igitur Missa non est satisfactio, Sed promissio & sacramentum requirens fidem, Ac profecto necesse est omnes pios acerbissimo dolore affici, si cogitent Missam magna ex parte ad mortuos & ad satisfactiones pro pœnis translata esse, Hoc est tollere iuge sacrificium ex Ecclesia, Hoc est Antiochi regnum, qui saluberrimas promissiones de remissione culpæ, de fide, transtulit ad uanissimas opiniones de satisfactionibus, Hoc est Euangelium contaminare, corrumpere usum sacramentorum. Hi sunt quos Paulus dixit reos esse corporis & sanguinis Domini, qui oppresserunt doctrinam de fide, & remissionem culpæ, & corpus & sanguinem Domini ad sacrilegum quæstum prætextu satisfactionum contulerunt. Et huius sacrilegij pœnas aliquando dabunt. Quare cauendum est nobis & omnibus pijs conscientijs, ne approbent aduersariorum abusus.

Sed redeamus ad causam. Cum Missa non sit satisfactio, nec pro pœna, nec pro culpa, ex opere operato, sine fide, Sequitur applicationem pro mortuis inutilem esse. Neque hic opus est longiore disputatione. Constat enim quod illæ applicationes pro mortuis nulla habeant ex scripturis testimonia, Nec tutum est in Ecclesia cultus instituire, sine autoritate scripturæ. Et si quando opus erit prolixius de tota re dicemus. Quid enim nunc rixemur cum aduersarijs, qui neque quid sacrificium, neque quid sacramentum, neque quid remissio peccatorum, neque quid sit fides, intelligunt.

Nec Græcus Canon applicat oblationem tanquam satisfactionem pro mortuis, quia applicat eam pariter beatis omnibus Patriarchis, Prophetis, Apostolis. Apparet igitur Græcos tanquam gratiarum actionem offerre, non applicate tanquam satis

factionem pro pœnis. Quanquam etiam loquuntur non de sola oblatione corporis & sanguinis Domini, Sed de reliquis Missæ partibus uidelicet, orationibus & gratiarum actionibus. Nā post consecrationem precantur, ut fumentibus pro sit, non loquuntur de alijs. Deinde addunt ἐπιπροσφέρω μὲν σοι τὴν λογικὴν ταύτω λατρείαν ὑπερ τῶν ἐρπίσι ἀναπανσαμύτων προπατόρων πατέρων πατριάρχων, προφύτων ἀποστόλων &c. At λογικὴ λατρεία, nō significat ipsam hostiam, Sed orationes & omnia quæ ibi geruntur. Quod uero allegant aduersarij Patres de oblatione pro mortuis, Scimus ueteres loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus, sed applicationem cœnæ Domini pro mortuis ex opere operato, improbamus. Nec patrocinantur aduersarijs ueteres de opere operato. Et ut maxime Gregorij aut recentiorum testimonia habeant, nos opponimus clarissimas, & certissimas scripturas. Et Patrum magna dissimilitudo est. Homines erant & labi ac decipi poterant. Quanquam si nunc reuiuiscerent ac uiderent sua dicta preteriti luculentis illis mēdacijs, quæ docent aduersarij de opere operato, longe aliter se ipsi interpretarentur.

Falso etiam citant aduersarij contra nos damnationē Aerij, quem dicunt propterea damnatum esse, quod negauerit in Missa oblationem fieri pro uiuis & mortuis. Sape hoc colore utuntur, allegant ueteres hæreses, & cum his falso comparant nostrā causam, ut illa collatione pregrauet nos. Epiphanius testatur Aerium sensisse, quod orationes pro mortuis sint iuiles, Id reprehēdit. Nec nos Aerio patrocinauit, sed uobiscū litigauit, qui hæresin manifeste pugnātem cum Prophetis, Apostolis, & sanctis Patribus scelestè defenditis, uidelicet, quod Missa ex opere operato iustificet, quod mereatur remissionem culpæ & pœnæ, etiam iniustis, pro quibus applicatur, si non ponant obicem. Hos perniciosos errores improbamus, qui ledunt gloriam passionis Christi, & penitus obruunt doctrinā de iustitia fidei. Similis fuit persuasio impiorū in lege, quod mererentur remissionem peccatorum per sacrificia ex

Aerij

Epiphanius

opore operato, non acciperent gratis per fidem. Itaq; augebant illos cultus & sacrificia, instituebant cultum Baal in Israel, In Iuda etiam sacrificabant in lucis. Quare Prophetę damnata illa persuasione, belligerantur non solum cum cultoribus Baal, sed etiã cum alijs sacerdotibus, qui sacrificia a Deo ordinata cum illa opinione impia faciebant. Verum heret in mundo hec persuasio, & herebit semper, q; cultus & sacrificia sint propitiations, Non ferunt homines carnales soli sacrificio Christi tribui hunc honorẽ, q; sit propitiatio, quia iustitiam fidei non intelligunt, sed parem honorem tribuunt reliquis cultibus & sacrificijs. Sicut igitur in Iuda hesit apud impios Pontifices falsa persuasio de sacrificijs, sicut in Israel Baaliticus cultus durauerunt. Et tamen erat ibi Ecclesia Dei, quę impios cultus improbabat. Ita heret in regno Pontificio cultus Baaliticus, hoc est, abusus Missę, quam applicant, ut per eam mereantur iniustis remissionem culpę & poenę. Et uidetur hic Baaliticus cultus una cum regno Pontificio duraturus esse, donec ueniet Christus ad iudicandum, & gloria aduentus sui perdet regnum Antichristi. Interim omnes qui uere credunt Euangelio, debent improbare illos impios cultus excogitatos contra mandatum Dei, ad obscurandam gloriam Christi, & iustitiam fidei.

Hęc de missa breuiter diximus, ut omnes boni uiri ubiq; gẽtium intelligere queant, nos summo studio dignitatem Missę tue ri, & uerum usum ostẽdere & iustissimas habere causas, quare ab aduersarijs dissentiamus, Ac uolumus admonitos esse omnes bonos uiros, ne adiuuent aduersarios defendentes prophanationem Missę, ne grauẽt se societate alieni peccati. Magna causa, magna res est, nec inferior illo negotio Elię prophetę, qui cultum Baal improbabat. Nos modestissime causam tantam proposuimus, & nunc sine contumelia respondimus. Quod si commouerint nos aduersarij, ut omnia genera abusuũ Missę colligamus, non tam clementer erit agenda causa.

De

DE VOTIS MONA
sticis.

151

A Pud nos in oppido Turingiæ Iſenaco Franciscanus quidā
fuit ante annos triginta, Ioannes Hilten, qui a suo sodalitate
coniectus est in carcerem, propterea q̄ quosdam notissimos
abusus reprehenderat. Vidimus enim eius scripta, ex quibus satis
intelligi potest, quale fuerit ipsius doctrinæ genus. Et qui norunt
eum, testatur fuisse senem placidum, & sine morositate grauem.
Is multa prædixit quæ partim euenerunt hæctenus, partim iam
uidentur impendere, quæ non uolumus recitare, ne quis interpretetur
ea, aut odio cuiusquam, aut in gratiam alicuius narrari. Sed postremo
cum uel propter ætatem, uel propter squalorem carceris in morbum
incidisset, accersuit ad se Guardianum, ut suam ualeitudinem illi
indicaret, cumq; Guardianus accensus odio Pharisæico, duriter
obiurgare hominem propter doctrinæ genus, quod uidebatur officere
culinæ, cœpisset, tum iste ommissa iam mentione ualeitudinis
ingemiscens inquit, se has iniurias æquo animo propter Christum
tolerare, cum quidē nihil scripsisset aut docuisset quod labefactare
statum Monachorum posset, tantum notos quosdam abusus reprehendisset.
Sed alius quidā inquit, ueniet anno Domini M. D. XVI. qui destruet
uos, nec poteritis ei resistere. Hanc ipsam sententiā de inclinatione
regni Monachorum, & hunc annorum numerum, postea etiam repererunt
eius amici perscriptum ab ipso in commentarijs suis, inter annotationes
quas reliquerat in certos locos Danielis. Quamquam autem quantum
huic uoci tribuendum sit, euentus docebit, tamen extant alia signa,
quæ minantur mutationem regni Monachorum, non minus certa, q̄
oracula. Cōstat enim quantum sit in Monasterijs hypocrisis,
ambitionis, auaritiæ, quanta inscientia, & indocilissimi cuiusq;
seultia, quanta uanitas in concionibus in excogitandis
subinde nouis aucupijs pecuniæ. Et sunt alia uis

Ioannes Hilten

h

tia, quæ nō libet cōmemorare. Cumq; fuerint olim scholæ doctrinæ Christianæ, nunc degenerauerunt uelut ab aureo genere in ferreū, seu ut cubus Platonius in malas harmonias degenerat, quas Plato ait exitiū afferre. Locupletissima quæq; Monasteria tantū alunt ociosam turbā, quæ ibi falso prætextu religionis hēluatur de publicis eleemosynis ecclesiæ. Christus autē admonet de sale insipido, q̄ soleat effundi, & cōculcari. Quare ipsi sibi Monachi his moribus fata canunt. Et accedit nunc aliud signum, quod passim autores sunt interficiendorum bonorum uirorum. Has cædes deus haud dubie breui ulciscetur. Neq; uero accusamus omnes. Arbitramur em̄ passim aliquos uiros bonos in Monasterijs esse, qui de humanis cultibus moderate sentiūt, nec probant sæuitiam, quam exercent hypocritæ apud ipsos.

Sed de genere doctrinæ disputamus, quod nunc defendunt, Architecti confutationis, non utrum uota seruanda sint. Sentimus enim licita uota seruari debere, sed utrū cultus illi mereatur remissionē peccatorū & iustificationē, Utrū sint satisfactiōes pro peccatis, Utrū sint pares baptismo, Utrum sint obseruatio præceptorum & consiliorum, Utrum sint perfectio euangelica, Utrum habeant merita supererogationis, Utrum merita illa applicata alijs saluent eos, Utrū sint licita uota his opinionibus facta, Utrū licita sint uota, quæ prætextu religionis tantum uentris & ocij causa suscepta sunt, Utrum uere sint uota, quæ sunt extorta aut inuitis, aut his qui per ætatem nondum iudicare poterant de genere uitæ, quos parentes aut amici intruserunt in monasteria, ut de publico alerentur, sine patrimoniij priuati iactura. Utrū licita sint uota, quæ palam uergunt ad malum exitum, uel quia propter imbecillitatē non seruantur, uel quia hi qui sunt in illis sodalitijs, coguntur abusus Missarū, impios cultus sanctorū, consilia sæuendi in bonos uiros, approbare & adiuuare. De his quæstionibus disputamus. Et cum nos in cōfessione pleraq; diximus de eiusmodi uotis, quæ etiam Canones Pontificum improbant,

tamen aduersarij iubēt omnia quæ produximus rejicere. His em̄ uerbis usi sunt, Ac operæ precium est audire, quomodo cauillentur nostras rationes, & quid afferant ad muniendam suam causam. Ideo breuiter percurremus pauca quædam argumenta nostra, & diluemus in his obiter cauillationes aduersariorum. Cum autem hæc tota causa diligēter & copiose a Luthero tractata sit, in libro cui titulum fecit, De uotis Monasticis, uolumus hic librum illum pro repetito habere.

Primum hoc certissimum est, non esse licitum uotum, quo sentit is qui uouet, se mereri remissionem peccatorum corā deo, aut satisfacere pro peccatis coram deo. Nam hæc opinio est manifesta contumelia euangelij, quod docet nobis gratis donari remissionem peccatorum propter Christum, ut supra copiose dictū est. Recte igitur citauimus Pauli locum ad Galatas. Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Qui quærunt remissionē peccatorū, non fide in Christū, sed operibus Monasticis, detrahūt de honore Christi, & iterum crucifigunt Christum. Audite autem audite, quomodo hic elabantur Architecti confutationis. Pauli locum tantum de lege Moyfi exponunt, & addunt Monachos omnia propter Christum obseruare, & conari propius secundum euangelium uiuere, ut mereantur uitā æternam. Et addunt horribilem epilogum, his uerbis. Quare impia sunt, quæ hic cōtra Monasticen allegātur. O Christe, quamdiu feres has contumelias quibus euangelium tuū afficiunt hostes nostri. Diximus in confessione remissionē peccatorū gratis accipi, propter Christum per fidem. Si hæc non est ipsa euangelij uox, si non est sententia Patris æterni, quam tu qui es in sinu Patris, reuelasti mundo, iure plectimur. Sed tua mors testis est, tuā resurrectionis testis est, spiritus sanctus testis est, tota ecclesia tua testis est, uere hanc esse euangelij sententiam, quæ consequamur remissionē peccatorū, non propter merita, sed propter te, per fidem. Paulus cum negat homines lege Moyfi mereri remissionem peccato-

rum, multo magis detrahic hanc laudem traditionibus humanis. Idq̄ aperte ad Colossenses testatur, Si lex Moyfi quæ erat diuini-
 rus reuelata, non merebatur remissionem peccatorum, quãto mi-
 nus istæ fatuæ obseruationes, abhorrentes a ciuili consuetudine
 uitæ, merentur remissionem peccatorum. Aduersarij fingūt Pau-
 lum abolere legem Moyfi, & Christum ita succedere, ut non gra-
 tis donet remissionem peccatorum. Sed propter opera aliarum
 legum, si quæ nunc excogitentur. Hac impia & fanatica imagi-
 natione obruunt beneficium Christi. Deinde fingunt inter hos
 qui obseruant illam legem Christi, Monachos propius obserua-
 re, quam alios, propter hypocrisin paupertatis, obedientiæ, & ca-
 stitatis, cum quidem omnia sint plena simulationis. Paupertatē
 iactant in summa copia rerum omnium, obedientiam iactant, cū
 nullum genus hominum libertatem habeat maiorem, quam Mō-
 nachi. De cœlibatu non libet dicere, qui quam purus sit in plæ-
 risq̄ qui student continere, Gerson indicat. Et quotus quisq̄ con-
 tinere studet. Scilicet hac simulatione propius secundum euan-
 gelium uiuunt Monachi. Christus nō ita succedit Moyfi, ut pro-
 pter nostra opera remittat peccata, sed ut sua merita, suam propi-
 tiationem opponat iræ dei pro nobis, ut gratis nobis ignoscatur.
 Qui uero præter Christi propitiationem propria merita oppo-
 nit iræ dei, & propter propria merita consequi remissionem pec-
 catorum conatur, siue afferat opera legis Mosaicæ, siue Decalogi,
 siue Regulæ Benedicti, siue Regulæ Augustini, siue aliarum
 Regularum, is abolet promissionem Christi, abiecit Christum,
 & excidit gratia. Hęc est Pauli sententia. Vide autem Carole Cę-
 sar, Imperator clementissime, uidete Principes, uidete omnes or-
 dines, quanta sit impudentia aduersariorum, cum Pauli locum in
 hanc sententiam citauerimus, ipsi adscripserunt. Impia sunt quæ
 hic contra Monasticen allegantur. Quid est autem certius, q̄ q̄
 remissionem peccatorum consequuntur homines fide, propter
 Christum? Et hanc sententiam audent isti nebulones impiam uo-

De cœlibatu

care. Nihil dubitamus quin si admoniti fuissetis de hoc loco, eximi e confutatione tantam blasphemiam curassetis. Cum autem supra copiose ostensum sit, impiam opinionem esse, q̄ propter opera nostra consequamur remissionem peccatorum, breuiiores in hoc loco erimus. Facile enim inde prudēs lector ratiocinari poterit, q̄ non mereamur remissionem peccatorum per opera Monastica. Itaq̄ & illa blasphemia nullo modo ferēda est, quæ apud Thomam legitur, professionem Monasticam parē esse baptismo. Furor est, humanam traditionē, quæ neq̄ mandatum Dei, neq̄ promissionem habet, æquare ordinationi Christi, quæ habet & mandatum & promissionem Dei, quæ cōtinet pactum gratiæ, & uitæ æternæ.

Secundo. Obedientia, paupertas, & coelibatus, si tamen nō sit impurus, exercitia sunt ἀδιάφορα. Ideoq̄ sancti uti eis sine impietate possunt, sicut usi sunt Bernardus, Franciscus, & alij sancti uiri. Et hi usi sunt propter utilitatem corporalem, ut expeditiones essent ad docendum, & ad alia pia officia, nō q̄ opera ipsa per se sint cultus, qui iustificent, aut mereantur uitam æternam. Deniq̄ sunt ex illo genere, de quo Paulus ait. Corporalis exercitatio parumper utilis est. Et credibile est alicubi, nunc quoq̄ esse bonos uiros in Monasterijs, qui seruiūt ministerio uerbi, qui illis obseruationibus sine impijs opinionibus utuntur. At sententia, q̄ illæ obseruationes sint cultus, propter quos coram Deo iustireputentur, & per quos mereantur uitam æternā, hoc pugnat cum Euangelio de iustitia fidei, quod docet, q̄ propter Christum donetur nobis iustitia, & uita æterna. Pugnat & cum dicto Christi, Frustra colunt me mandatis hominum. Pugnat & cum hac sententia. Omne quod non est ex fide peccatum est. Quomodo autem possunt affirmare quod sint cultus quos Deus approbet, tanquam iustitiam coram ipso, cum nullum habeant testimoniū uerbi Dei.

Sed uidete impudentiam aduersariorū. Non solum docent, q̄ obseruationes illæ sint cultus iustificantes, sed addūt perfectiores esse cultus, hoc est, magis merentes remissionem peccatorum & iustificationem, quam sint alia uitæ genera. Et hic concurrunt multæ falsæ ac perniciosæ opiniones, fingunt se seruare præcepta & consilia. Postea homines liberales, cum somnient se habere merita supererogationis, uendunt hæc alijs. Hęc omnia plena sunt Pharisaicę uanitatis. Extrema enim impietas est sentire, q̄ Decalogo ita satisfaciant, ut supersint merita, Cum hæc præcepta omnes sanctos accusent, Diligas Dominum deũ tuum ex toto corde tuo. Item, Non concupiscas. Propheta ait. Omnis homo mendax, id est, non recte de Deo sentiens, non satis timens, non satis credens Deo, quare falso gloriantur Monachi, in obseruatione Monastica uitæ præceptis satisfieri, ac plusq̄ præcepta fieri.

Deinde falsum & hoc est, q̄ obseruationes Monasticae sint opera consiliorum Euangelij. Nam Euangelium nõ consulit discrimina uestitus, ciborum, abdicationem rerum propriarū. Hęc sunt traditiones humanae, de quibus omnibus dictum est, Esca non commendat Deo, quare neq̄ cultus iustificantes sunt, neq̄ perfectio. Imo cum his titulis fucatae proponuntur, sunt meræ doctrinæ dæmoniorum. Virginitas suadetur, sed his qui donum habent, ut supra dictum est. Error est autem perniciosissimus sentire, q̄ perfectio Euangelica sit in traditionibus humanis. Nam ita etiam Mahometistarum Monachi gloriari possent, se habere perfectionem Euangelicam. Neq̄ est in obseruatione aliorū que dicuntur ἀδίαφορα, sed quia regnum Dei est iustitia & uita in cordibus, ideo perfectio est, crescere timorem Dei, fiduciam misericordię promissæ in Christo, & curam obediendi uocationi, sicut & Paulus describit perfectionem, transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu. Nõ ait, alium subinde cultum accipimus, aut alios calceos, aut alia cingula, Miserabile est in Ecclesia tales Pharisaicas, imo Mahometicas uoces legi atq̄

Virginitas

mahometistarum
monachi
regni dei

q̄ audiri, uidelicet, perfectionem Euangelij, regni Christi, quod est uita æterna, in his stultis obseruationibus uestium, & similiū nugarum collocari.

Nunc audite Areopagitas nostros quam indignam sententiam posuerint in cōsutatione. Sic aiunt SACRIS LITERIS EXPRESSVM est Monasticam uitam, debita obseruatione custoditam, quam per gratiam Dei, quilibet Monastici custodire possunt, mereri uitam æternam, & quidem multo auctiorem Christus eis promisit, qui reliquerint domum aut fratres &c. Hæc sunt uerba aduersariorum, in quibus hoc primum impudentissime dicitur, q̄ sacris literis expressum sit, uitam Monasticam mereri uitam æternam. Vbi enim loquuntur sacre literæ de Monastica? Sic agunt causam aduersarij, sic citant scripturas nihili homines, cum nemo nesciat Monasticam recens excogitatam esse, tamen allegant autoritatem scripturæ, & quidem dicunt hoc suum decretum expressum esse in scripturis. Præterea cōtumelia afficiunt Christum, cum dicunt homines per Monasticam mereri uitam æternam. Deus ne suæ quidem legi hunc honorem tribuit, q̄ mereatur uitam æternam, sicut clare dicit apud Ezechielem Cap. 20. Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent. Primum hoc certum est, q̄ uita Monastica nō meretur remissionē peccatorū, sed hanc fide gratis accipimus, ut supra dictum est. Deinde propter Christum, per misericordiam donatur uita æterna, his qui fide accipiunt remissionem, nec opponunt merita sua iudicio Dei, sicut & Bernardus grauis sine dicit. Necesse est primo omnium credere, q̄ remissionē peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam dei. Deinde q̄ nihil prius habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse. Porstremo q̄ eternā uitā nullis potes operib⁹ promereri, nisi gratis detur & illa. Cetera quæ in eandē sententiā sequitur supra recitauim⁹. Addit autē in fine Bernard⁹. Nemo se seducat, quia si bene cogitare uoluerit, inueniet procul dubio, q̄ nec cum decē millē

Ezechiel. 20.

Bernardus

bus possit occurrere ei qui cum uiginti millibus uenit ad se. Cū autem nec diuinæ legis operibus mereamur remissionē peccatorum aut uitam æternam, sed necesse sit quærere misericordiã promissam in Christo, multo minus obseruationibus Monasticis, cū sint meræ traditiones humanæ, tribuendus est hic honor q̄ mereatur remissionem peccatorum, aut uitam æternam. Ita simpliciter obruunt Euangelium de gratuita remissione peccatorum, & de apprehendenda misericordiã promissa in Christo, qui docet Monasticam uitam mereri remissionem peccatorum, aut uitam æternam, & fiduciam debitam Christo transferunt in illas stultas obseruationes. Pro Christo colunt suos cucullos, suas sordes. Cū autem & ipsi egeant misericordiã, impie faciunt, q̄ fingunt merita supererogationis, eaq̄ alijs uendunt. Brevius de his rebus dicimus, quia ex his quæ supra de iustificatione, de pœnitentiã, de traditionibus humanis diximus, satis constat uota Monastica nō esse precii, propter quod detur remissio peccatorum & uita æterna. Et cum Christus uocet traditiones cultus inutiles, nullo modo sunt perfectio Euangelica,

Verum aduersarij uideri uolunt astute moderari uulgarē perfraktionem de perfectione. Negant Monasticam uitam perfectionem esse, sed dicunt statum esse acquirendæ perfectionis. Belle dictum est, & meminimus hanc correctionem extare apud Germanonem. Apparet enim prudentes uiros offensos immodicis illis encomijs uitæ Monasticæ, cum non auderent in totum detrahere ei laudem perfectionis, addidisse hanc *ἐπαυδοθεωσιμ*, q̄ sit status acquirendæ perfectionis. Hoc si sequimur, nihilo magis erit Monastica status perfectionis, quam uita agricolæ aut fabri. Nā hi quoq̄ sunt status acquirendæ perfectionis. Omnes enim homines in quacuncq̄ uocatione perfectionem expetere debēt, hoc est, crescere in timore Dei, in fide, in dilectione proximi & similibus uirtutibus spiritualibus. Extāt in historijs Eremitarū exempla
pla

pla Antonij & aliorum, quæ exæquant genera uitæ, Scribitur Antonio petenti, ut deus sibi ostenderet, quantum in hoc uitæ genere proficeret, quendam in urbe Alexandria sutorem mōstratum esse, per somnium, cui compararetur. Postridie Antonius ueniens in urbem, accedit ad sutorem, exploraturus illius exercitia & dona, collocutus cum homine, nihil audit, nisi mane eum pro uniuersa ciuitate paucis uerbis orare, deinde arti suæ operam dare. Hic intellexit Antonius non esse iustificationem tribuendam illi uitæ generi, quod susceperat.

De Antonio d²

Sed aduersarij, etsi nunc moderantur laudes de perfectione, tamen aliter re ipsa sentiunt. Vendunt enim merita, & applicat pro alijs hoc prætextu, q̄ obseruent præcepta & cōsilia, quare re ipsa sentiunt sibi superesse merita. Quid est autem arrogare sibi perfectionem, si hoc non est: Deinde in ipsa confutatione positum est, q̄ Monastici contendant propius secundum euangelium uiuere. Tribuit igitur perfectionem traditionibus humanis, si ideo propius secundum euangelium uiuunt Monachi, quia non habent proprium, quia sunt cœlibes, quia obediunt Regulæ in uestitu, cibis, & similibus nugis.

Vendunt merita

Item confutatio dicit Monachos mereri uitam æternam auctiorem, & allegat scripturam. Qui reliquerit domum &c. scilicet hic quoq̄ perfectionem arrogat factitijs religionibus. Sed hic locus scripturæ nihil facit ad uitam Monasticam. Non enim hoc uult Christus, q̄ deserere parentes, cōiugem, fratres, sit opus ideo faciendum, quia mereatur remissionem peccatorum, & uitam æternā. Imo maledicta est illa desertio. Fit enim cum contumelia Christi, si quis ideo deserat parentes, aut coniugem, ut hoc ipso opere mereatur remissionem peccatorum, & uitam æternā. Duplex autem desertio est, quædam fit sine uocatione sine mandato dei, hanc non probat Christus. Nam opera a nobis electa, sunt inutiles cultus. Clarius autem hinc apparet, Christum non pro-

Duplex desertio

bare hanc fugam, quia loquitur de deserenda uxore, & liberis. Scimus autem quod mandatum dei prohibet deserere uxorem & liberos. Alia desertio est, quae fit mandato dei, videlicet, cum cogit nos potestas aut tyrannis cedere, aut negare euangelium. Hic habemus mandatum, ut potius sustineamus iniuriam, potius eripi nobis patiamur, non solum facultates, coniugem, liberos, sed vitam quoque. Hanc desertionem probat Christus, ideoque addit, propter euangelium, ut significet se de his loqui, non qui faciunt iniuriam uxori, & liberis, sed qui propter confessionem euangelij sustinet iniuriam. Corpus nostrum etiam deserere debemus propter euangelium. Hic ridiculum fuerit sentire, quod cultus dei sit, se ipsum occidere & relinquere corpus sine mandato dei. Ita ridiculum est sentire quod cultus dei sit, deserere possessiones, amicos, coniugem, liberos, sine mandato dei. Constat igitur male detorqueri dictum Christi ad vitam Monasticam. Nisi fortassis hoc quaedam dicit, quod centuplum in hac vita recipiunt. Plurimi enim sunt Monachi non propter euangelium, sed propter culinam & otium, qui pro exiguis patrimonijs inveniunt amplissimas opes. Sed ut tota res Monastica, simulationis plena est, ita falso praetextu testimonia scripturae citant, ut dupliciter peccent, hoc est, ut fallant homines, & fallant praetextu nominis diuini.

Citatur & alius locus de perfectione, Si uis perfectus esse, uade, uende quae habes, & da pauperibus, & ueni, & sequere me. Hic locus exercuit multos qui sinxerunt, perfectionem esse possessiones ac dominia rerum abijcere. Sinamus Philosophos Aristippum praedicare, qui magnum auri pondus abiecit in mare. Talia exempla nihil pertinet ad Christianam perfectionem. Rerum diuisio, dominia, & possessio, sunt ordinationes ciuiles approbatae uerbo dei in praeepto, Non furtum facies. Desertio facultatum non habet mandatum, aut consilium in scripturis. Nam euangelica paupertas non est desertio rerum, sed non esse avarum,

aristippus

non confidere opibus, sicut Dauid pauper erat in ditissimo regno. Quare cum desertio facultatū sit mere traditio humana, est inutilis cultus. Et immodica sunt illa Encomia in extrauagāte, quæ ait abdicationem proprietatis omnium rerum, propter deum, meritoriam & sanctam, & uiam perfectionis esse. Et periculosissimum est rem pugnantem cum ciuili consuetudine, talibus immoderatis laudibus efferre. At Christus hic perfectionem uocat. Imo, Iniuriam faciunt textui, qui truncatum allegant. Perfectio est in hoc, quod addit Christus, sequere me. Exemplum obedientiæ in uocatione propositum est. Et quia uocationes dissimiles sunt, ita hæc uocatio non est omnium, sed proprie ad illā personam, cū qua ibi loquitur Christus, pertinet, sicut uocatio Dauid ad regnum, Abraham ad mactandum filium non sunt nobis imitandæ. Vocationes sunt personales, sicut negocia ipsa uariāt temporibus & personis, sed exemplum obedientiæ est generale. Perfectio erat futura illi iuueni, si huic uocationi credidisset & obediisset. Ita perfectio nobis est, obedire unumquemque uera sibi de suæ uocationi.

Tertio. In uotis Monasticis promittitur castitas. Supra autē diximus de coniugio sacerdotum, nō posse uotis aut legibus tolli ius naturæ in hominibus. Et quia non omnes habent donum continentiæ, multi propter imbecillitatem infortuniter continent. Neque uero ulla uota, aut ullæ leges possunt abolere mandatum spiritus sancti. Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam. Quare hoc uotum non est licitum in his qui non habent donum continentie, sed propter imbecillitatem contaminantur. De hoc toto loco satis supra dictum est, in quo profectio mirum est, cum uersentur ob oculos pericula & scandala, tamen aduersarios defendere suas traditiones, contra manifestum dei præceptū. Nec commouet eos uox Christi, qui obiurgat Phariseos, qui traditiones contra mandatum dei fecerant.

Rosariū in virginib

Quarto, Liberant hos qui uiuunt in Monasterijs impij cultus, quales sunt, prophanatio Missæ ad quæstū collatæ pro mortuis, cultus sanctorum, in quibus duplex uitium est, & q̄ sancti in locum Christi surrogantur, & impie coluntur, sicut finxerunt Dominicaltri Rosariū B. Virginis, quod est mera βαττολογία, non minus stulta, q̄ impia uanissimam fiduciam alens. Deinde hæ ipsæ impietates, tantum conferuntur ad quæstum. Item euāgelium de gratuita remissione peccatorum propter Christum, de iustitia fidei, de uera pœnitentia, de operibus quæ habet mās datum dei, neq̄ audiunt, neq̄ docent. Sed uersantur aut in Philosophicis disputationibus, aut in traditionibus ceremoniarū quæ obscurant Christum. Non hic dicemus de illo toto cultu ceremoniarum, de lectionibus, cantu, & similibus rebus quæ poterant tolerari, si haberentur pro exercitijs, sicut lectiones in Scholis, quarum finis est docere audientes, et inter docendum aliquos commouere ad timorem aut fidem. Sed nunc fingunt has ceremonias esse cultus dei, qui mereantur remissionem peccatorum ipsis & alijs. Ideo enim augent has ceremonias. Quod si susciperent ad docendos, & adhortandos auditores, breues & accuratæ lectiones plus prodesse, quam illæ infinitæ βαττολογίαι. Ita tota uita Monastica plena est hypocrisi, & falsis opinionibus. Ad hæc omnia accedit & hoc periculum, q̄ qui sunt in illis collegijs coguntur assentiri persequentibus ueritatem. Multæ igitur graues & magnæ rationes sunt, quæ liberant bonos uiros ab hoc uitæ genere.

Postremo multos liberant ipsi Canones, qui aut illecti artibus Monachorum sine iudicio uouerunt, aut coacti ab amicis uouerunt. Talia uota ne Canones quidem pronunciant esse uota. Ex his omnibus apparet plurimas esse causas, quæ docent uota Monastica, qualia hactenus facta sunt, non esse uota, quare tuto deserri potest uitæ genus plenum hypocrisis, & falsarum opinionum.

Hic obijciunt ex lege Nazareos. Sed hi non suscipiebant uota sua cum his opinionibus quas hactenus diximus nos reprehendere in uotis Monachorum. Nazareorū ritus erat exercitiū, aut protestatio fidei coram hominibus, non merebatur remissionem peccatorum coram Deo, non iustificabat coram deo. Deinde sicut nunc circumcisio, aut mactatio uictimarum non esset cultus, ita nec ritus Nazareorum, nunc debet proponi tanquam cultus, sed debet iudicari simpliciter ἀδιάφορον. Nō igitur recte confertur Monachatus sine uerbo Dei excogitatus ut sit cultus, qui mereatur remissionem peccatorum, & iustificationem, cum ritu Nazareorum, qui habebat uerbū Dei, nec traditus erat in hoc, ut mereretur remissionem peccatorum, sed ut esset exercitiū externum, sicut aliæ ceremoniæ legis. Idem de alijs uotis in lege traditis dici potest.

Allegatur & Rechabite, qui nec possessiones habebāt ullas, nec uinum bibebāt, ut scribit Ieremias Cap. 35. Scilicet pulchre quadrat exemplum Rechabitarum ad Monachos nostros, quorum Monasteria superant palatia Regum, qui lautissime uiuunt. Et Rechabite in illa omnium rerum penuria, tamen erant coniuges. Nostri Monachi cum affluant omnibus delitijs, profitentur cœlibatum. Cæterum exempla iuxta regulam, hoc est, iuxta scripturas certas & claras, non contra regulam, seu contra scripturas interpretari conuenit. Certissimum est autem obseruationes nostras non mereri remissionem peccatorum, aut iustificationem. Quare cum laudantur Rechabite, necesse est eos morem suum, non ideo seruasse, q̄ sentirent se per eum mereri remissionem peccatorum, aut opus ipsum cultum esse iustificantem, aut propter quem consequerentur uitam æternam, non per misericordiam Dei, propter semen promissum. Sed quia habuerunt mandatum parentum, laudatur obedientia, de qua extat præceptum Dei. Honora patrem & matrē. Deinde mos habebat sinem propriū, quia peregrini erant, non Israelitæ, apparet patrem uoluisse eos

Rechabite
Jeremias 35.

certis notis discernere a suis popularibus, ne relaberentur ad impietatem popularium. Volebat his notis eos admonere doctrinae fidei, & immortalitatis. Talis finis est licitus. At fines Monasticae longe alij traduntur. Fingunt opera Monasticae cultus esse, fingunt ea mereri remissionem peccatorum ac iustificationem. Est igitur dissimile Monasticae exemplum Rechabitarum, ut omittamus hic alia incommoda quae herent in praesenti Monastica.

Timothei. 5.

Citant & ex priore ad Timotheum Cap. 5. de uidiuis, quae seruientes Ecclesiae,alebantur de publico, ubi ait. Nubere uolunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Primum hic fingamus Apostolum de uotis loqui, tamen hic locus non patrociniabitur Monasticis uotis, quae fiunt de impijs cultibus, & hac opinione, ut mereantur remissionem peccatorum, & iustificationem. Paulus enim tota uoce damnat omnes cultus, omnes leges, omnia opera, si ita obseruentur, ut mereantur remissionem peccatorum, aut ut propter ea consequamur uitam eternam, non propter Christum per misericordiam. Ideo necesse est uota uidiuarum, siqua fuerunt, dissimilia fuisse uotis Monasticis. Praeterea, si non desinant aduersarij detorquere locum ad uota, detorquendum erit eodem hoc quoque, quod uetat eligi uidiuam minore annis sexaginta. Ita uota ante eam aetatem facta erunt irrita. Sed nondum norat Ecclesia haec uota. Itaque damnat Paulus uidiuas, non quia nubunt. Iubet enim nubere iuniores, sed quia publico sumptu alitae lasciuiebant, ideoque fidem abieciunt. Hoc uocat primam fidem, scilicet, non uoti Monastici, sed Christianismi. Et hoc modo fidem accipit in eodem Cap. Si quis proprios, & maxime domesticos non curat, fidem abnegauit. Aliter enim de fide loquitur quam Sophista. Non tribuit fidem his qui habent peccatum mortale. Ideo dicit hos abieciere fidem, qui non curant propinquos. Et ad eundem modum dicit mulierculas petulantibus fidem abieciere.

Percurrimus aliquot nostras rationes & obiter diluimus ea quæ aduersarij obiiciunt. Et hæc collegimus non solum propter aduersarios, sed multo magis propter pijs mentes, ut habeant in conspectu causas, quare improbare debeant hypocrisin & fictos cultus Monasticos, quos quidem toto hæc una uox Christi abrogat, cum ait. Frustra colunt me mandatis hominum. Quare uota ipsa, & obseruationes ciborum, lectionum, cantuum, uestitus calceorum, cingulorum, inutiles cultus sunt coram Deo. Et certo sciant omnes piæ mentes, simpliciter Pharisaicam & damnatam opinionem esse, quod illæ obseruationes mereantur remissionem peccatorum, quod propter eas iusti reputemur, quod propter eas consequamur uitam æternam, non per misericordiam propter Christum. Et necesse est sanctos uiros qui in his uitæ generibus uixerunt, abiecta fiducia talium obseruationum, didicisse, quod remissionem peccatorum propter Christum gratis haberent, quod propter Christum per misericordiam consecuturi essent uitam æternam, non propter illos cultus, quod Deus tantum approbet cultus suo uerbo institutos, qui ualeant in fide.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

VEhementer hic uociferantur aduersarij de priuilegijs & immunitatibus Ecclesiastici status, Et addunt Epilogum. Irrita sunt omnia quæ in præsentî articulo contra immunitatem Ecclesiarum & Sacerdotum inferuntur. Hæc est mera calumniâ. Nos enim de rebus alijs in hoc articulo disputauimus. Cæterum sæpe testati sumus, nos politicas ordinatiões, & donationes Principum & priuilegia non reprehendere. Sed utinam uicissim audirent aduersarij querelas Ecclesiarum & piarum mētium. Dignitates & opes suas fortiter tuentur aduersarij, Interim statum Ecclesiarum negligunt, non curant recte doceri Ecclesias, & sa

13
 eramenta rite tractari. Ad Sacerdotium admittunt quoslibet sine discrimine, Postea imponunt onera intollerabilia, quasi delictentur exitio aliorum, suas traditiones longe accuratius seruari postulant, quam Euangelium. Nunc in grauissimis & difficillimis controuersijs, de quibus populus misere cupit doceri, ut habeat aliquid certi quod sequatur, non expediunt mentes, quas dubitatio acerbissime cruciat, tantum conclamant ad arma. Preterea in rebus manifestis decreta sanguine scripta proponunt, que minantur horrenda supplicia hominibus, nisi manifeste contra mandata Dei faciant. Hic uicissim oportebat uos uidere lachrymas miserorum, & audire miserabiles querelas multorum bonorum hominum, quas haud dubie respicit, & exaudit Deus, cui aliquando rationem procurationis uestrae reddituri estis.

Cum autem nos in confessione, in hoc articulo, uarios locos complexi simus, aduersarij nihil respondent, nisi Episcopos habere potestatem regiminis & coercitiuae correctionis, ad dirigendum subditos in finem beatitudinis aeternae. Et ad potestatem regiminis, requiri potestatem iudicandi, definiendi, discernendi, & statuendi ea quae ad praefatum finem expediunt aut conducunt. Haec sunt uerba confutationis, in quibus docent nos aduersarij, quod Episcopi habeant autoritatem condendi leges utiles ad consequendam uitam aeternam. De hoc articulo controuersia est.

Oportet autem in Ecclesia retinere hanc doctrinam, quod gratis propter Christum fide accipiamus remissionem peccatorum. Oportet & hanc doctrinam retineri, quod humanae traditiones, sint inutilis cultus, quare nec peccatum, nec iustitia in cibo, potu, uestitu, & similibus rebus collocanda est, quarum usum uoluit Christus liberum relinqui, cum ait. Quod intrat in os non coinquinat hominem. Et Paulus, Regnum Dei, non est esca, aut potus. Itaque nullum habent ius Episcopi condendi traditiones extra Euangelium, ut mereantur remissionem peccatorum, ut sint cultus, quos approbet Deus tanquam iustitiam, & qui grauent conscientias,

tias, ita ut peccatum sit eos omittere. Hæc omnia docet uel unus locus in Actis, ubi Apostoli dicunt, Fide purificari corda. Et de inde prohibent imponere iugum, & ostendunt quantum periculi sit, exaggerant peccatum istorum qui onerant ecclesiam. Quid tentatis deum, inquit? Hoc fulmine nihil terrentur aduersarij nostri, qui ui defendunt traditiones, & impias opiniones. Nam & supra damnauerunt articulum XV. in quo posuimus q̄ traditiones non mereantur remissionem peccatorum, & hic dicunt traditiones conducere ad uitam æternam. Num merentur remissionem peccatorum? num sunt cultus quos approbat deus, tanquam iustitiam? num uiuificant corda? Paulus ad Colossenses, ideo negat prodesse traditiones ad iustitiam æternam & uitam æternam, quia cibus, potus, uestitus, & similia sint res usu pereuntes. At uita æterna in corde, rebus æternis, hoc est, uerbo dei, & spiritu sancto efficitur. Expediant igitur aduersarij quomodo conducant traditiones ad uitam æternam.

Cum autem euangelium clare testetur, q̄ non debeant imponi ecclesie traditiones, ut mereantur remissionem peccatorum, ut sint cultus quos approbet deus tanquam iustitiam, ut grauet conscientias, ita ut omittere eas iudicetur esse peccatum, nunquam poterunt aduersarij ostendere, q̄ Episcopi habeant potestatem tales cultus instituendi.

Cæterum quam potestatem tribuat euangelium Episcopis, diximus in confessione. Qui nunc sunt Episcopi, non faciunt Episcoporum officia iuxta euangelium, sed sint sane Episcopi iuxta politiam Canonicam, quam non reprehendimus. Verum nos de Episcopo loquimur, iuxta euangelium. Et placet nobis uetus partitio potestatis, in potestatem ordinis, & potestatem Iurisdictionis. Habet igitur Episcopus potestatem ordinis, hoc est, ministerium uerbi & sacramentorum, habet & potestatem Iurisdictionis

k

Episcopi

tionis, hoc est, auctoritatem excommunicandi obnoxios publicis criminibus, & rursus absoluendi eos si conuersi petant absolutionem. Neque uero habent potestatem tyrannicam, hoc est, sine certa lege, neque regiam, hoc est, supra legem, sed habent certum mandatum, certum uerbum dei, quod docere, iuxta quod exercere suam Iurisdictionem debent. Quare non sequitur, etiam si habeant aliquam Iurisdictionem, quod possint novos cultus instituire. Nam cultus nihil pertinent ad Iurisdictionem. Et habent uerbum, habent mandatum, quatenus exercere Iurisdictionem debeant, scilicet, Si quis commiserit aduersus illud uerbum, quod acceperunt a Christo.

Quamquam nos in confessione addidimus etiam quatenus liceat eis condere traditiones, uidelicet, non tanquam necessarios cultus, sed ut sit ordo in ecclesia propter tranquillitatem. Et hæc non debent laqueos iniicere conscientijs, tanquam præcipiant necessarios cultus, sicut Paulus docet, cum ait. In libertate, qua Christus uos liberauit, stete, nec iterum iugo seruitutis subiiciamini. Oportet igitur liberum usum talium ordinationum relinquere, modo ut scandala uitentur, ne iudicentur esse cultus necessarii, sicut plerumque ordinauerunt ipsi Apostoli, quæ tempore mutata sunt. Neque ita tradiderunt, ut mutare non liceret. Non enim dissentiebant a suis scriptis, in quibus magnopere laborant, ne ecclesiam opprimat opinio, quod ritus humani sint necessarii cultus.

Hæc est simplex ratio traditionum interpretandarum, uide licet, ut sciamus eas non esse necessarios cultus, & tamen propter uitanda scandala in loco sine superstitione obseruemus. Et sic multi docti & magni uiri in ecclesia senserunt, nec uidemus quid opponi possit. Certum est enim sententiam illam, Qui uos audit, me audit, non loqui de traditionibus, sed maxime contra traditiones facere. Non est enim mandatum cum libera, ut uocant, sed

cautio de rato, de speciali mandato, hoc est, testimonium datum Apostolis, ut eis de alieno uerbo, nō de proprio credamus. Vult enim Christus nos confirmare, quemadmodum opus erat, ut sciremus uerbum traditum per homines efficax esse, nec querendum esse aliud uerbum de cœlo. De traditionibus non potest accipi, qui uos audit, me audit. Requirit enim Christus, ut ita doceant, ut ipse audiatur, quia dicit, Me audit. Igitur suam uocem, suum uerbum uult audiri, non traditiones humanas. Ita dictum quod maxime pro nobis facit, & grauissimam consolationem & doctrinam continet, detorquent isti asini ad res nugacissimas, discrimina ciborum, uestitus, & similia.

Citant & hoc, Obedite præpositis uestris. Hæc sententia requirit obedientiam erga euangelium. Nō enim constituit regnū Episcopis extra euangelium. Nec debent Episcopi traditiones contra euangelium condere, aut traditiones suas contra euangelium interpretari, id est cum faciunt, obedientia prohibetur, iuxta illud, Si quis aliud euangelium docet, anathema sit.

Idem respondemus ad hunc locum. Quidquid dixerint, facite, quod constat, non uniuersaliter præcipi, ut omnia recipiamus, quia alibi iubet scriptura plus obedire deo, quam hominibus. Quando igitur impia docent non sunt audiendi. Hæc autem impia sunt, quod traditiones humanæ sint cultus dei, quod sint necessarij cultus, quod mereantur remissionem peccatorum, & uitam æternam.

Obijciunt & scandala publica, & motus qui exorti sunt prætextu nostræ doctrinæ. Ad hæc breuiter respondemus. Primum, constat dei beneficio Principes nostros habere obedientem populū in suis ditionibus. Et hoc ipsum doctrinæ genus quod sequimur, quia amplissimis laudibus ornat auctoritatem magistratuū, auget reuerentiam erga eos. Ea res etiam plurimum conducit ad tranquillitatem retinendam. Deinde si conferantur in unum scandala omnia, tamē hi duo articuli, uidelicet, quod gratis cōsequamur re

missionem peccatorum, propter Christum per fidem, & q̄ iusti propter Christum reputemur fide, non propter nostram implementationem legis. Et alter, q̄ magistratus, leges & tota politia sint ordinationes diuinæ, quibus Christianus sancte uti potest, tantum habent boni, ut incommoda omnia obruant. Nullam enim firmam consolationem pauidæ conscientiaē habere possunt aduersus irā dei, nisi cognito altero articulo. Alter articulus ualde munificenter tranquillitatem rerum publicarum. Porro q̄ perniciosis opinionibus ante hæc tempora utrūq̄ doctrinaē genus oppressum fuerit, nemo ignorat, & libri aduersariorum testantur, qui nusquam fidei mentionem faciunt, cum de remissione peccatorum loquuntur. Nusquam docent de dignitate rerum ciuiliū. Nusquam docent quomodo euangelium tradat iustitiam æternam. Interim in uita corporali uelit nos uti politicis legibus ac moribus. Hæ res patefactæ, initio fauorem conciliauerunt Luthero, non solum apud nos, sed etiam apud multos qui nunc atrocissime nos oppugnant. *πάλαι ἦν ἐν τῇ χάριτι, ἀμνάμονες δὲ ῥητοῖ,* inquit Pindarus. Iam si qui tumultus extiterunt, iure conferri culpa potest in aduersarios, qui primum iniusta cōdemnatione Lutheri Schisma excitarunt, & ecclesias dissipauerunt. Et nunc mirram sæuitiam exercent in uiros bonos, & pia docentes. Irritant hominum animos & alijs modis, quos hic non libet recitare. Neq̄ uero adeo ferrei, adeo sine sensu sumus, ut offensiones publicæ nihil perturbent nos. Sed meminimus a Christo dictum esse, Beatus qui in me non fuerit scandalizatus. Hoc enim agit diabolus, tum ut opprimat, tum ut deformet euangelium infinitis modis. Alibi tyrannos contra euangelij professores inflammat, alibi bella, alibi seditiones, alibi hæreses excitat, ut reddat inuisum hoc doctrinaē genus, quod uidetur occasionem præbere talibus motibus. Ac uero prudentibus uiris facilius est sua pericula negligere, q̄ illa scandala publicorum motuum. Verum aduersus hæc quoque oportet Christianam mentem præmunitam esse, ne

pindarus

propter ea uerbum Dei abijciat.

Quantum autem non delectat nos comparatio, tamē quia aduersarij hac criminatione pregrauant nos, non sunt dissimulanda ipsorum uitia. Quantum mali est apud aduersarios in sacrilega prophanatione Missarū: quantum turpitudinis habet cœlibatus eorum: Cultus sanctorum plenus apud eos est manifesta Idolatriā. Nihil ne scandali est in ambitione Pontificum, qui iam annis amplius quadringentis belligerātur cum nostris Imperatoribus, Plæruncq; in Italia, interdum etiā in ipsa Germania, ubi inter se filium & Patrem, cognatos ac ciues commiserunt. Quod si belorum istorum causæ requirantur ex historijs, nihil inuenietur dignum Pontificibus, dicemus enim moderatissime. Quantum est mali, q̄ in ordinandis sacerdotibus non deligunt Idoneos: quid in mercatu sacerdotiorum: Item in periculosis dispensationibus nihil ne est uitij: Sed hæc uitia ut cunq; condonari possent, si tamen conseruassent puram doctrinam in Ecclesijs. Hæc uero quomodo contaminata sit impijs opinionibus ac traditionibus testatur Canonistarum scripta, testantur libri Theologorum, pleni disputationum prophanarum, quæ partim sunt inutiles ad pietatē, partim etiā dissident ab Euangelio. Deinde in interpretatione scripturæ ludunt & cōminiscuntur quidquid libet.

Hæc doctrinæ confusio præcipuum est scandalum, & maxime perniciosum, de quo præcipue quæritur Iohannes in Apocalypsi, cum describit Pontificium regnum. Quid cum uentum est ad Monachorum superstitiones, quæ fuerunt infinitæ, quantum ibi est perniciosarum offensionum: qualis fuit applicatio meritorum, si cadaueri circumdaretur cucullus: &c. Porro nihil ne scandali est, quod hoc tempore manifestam ueritatem Euangelij opprimere conantur: q̄ crudeliter occidunt bonos uiros pia docentes, q̄ prohibent ne rebus cognitis sanentur ambigentes cōscientiæ, q̄ Reges hortantur ad crudele latrocinium, Scilicet hæc nō sunt scādala iudicanda, sed mera κατορθώματα Pontificia. Necq; uero

Sacerdotes delinquentes

monachorum superstitiones

libet nobis hic quidquam pro magnitudine rerum exaggerare, ne quis delectari nos ista commemoratione putet, quam extorsere nobis inuitis scriptores confutationis. Nam hæc causa non ex hominum moribus, aut ex fortuna, sed ex uerbo Dei iudicari debet, quod utinam adhiberent in consilium omnes, qui de his controuersijs pronunciant. Iterum autem hic dicendum est, quod sæpe iam diximus. Nos maxime cupidi sumus publicæ cōcordiæ, pacisq; quam certe Christianos maxime inter se colere decet. De inde inuiti dissentimus ab optimo Imperatore, quem non solum propter Imperij fastigium, sed etiam propter uirtutes uere heroicæ, quibus cognouimus eum præditum esse ueneramur, sed aduersarij non paciuntur coire cōcordiam nisi hac lege, ut nos assentiamur condemnantibus manifestam ueritatem Euangelij, & Ecclesiæ necessariam. Id facere nō possumus. Oportet enim deo magis obedire, quā hominibus. Quare aduersarij rationē Schismatis reddaturi sunt Deo, qui Ecclesias noua & inusitata seuitia dissipant. Neq; dubium est, quin hæc seuitia mutationē aliquam rebus publicis allatura sit. Hæc pro tempore respondimus ad cōfutationem, ac iudicium pijs omnibus permittimus, utra pars recte sentiat. Et offerimus nos, nostram sententiā de singulis locis, Siquid alicubi desiderabitur, copiosius declaraturos esse.

Erratum.

E. 4. fa. 2. pro orationes lege ordinationes.

Excudebatur Augustæ Anno,
M. D. XXXV.

[Faint, mostly illegible text in a Gothic script, likely a manuscript page. The text is written in black ink with some red initials or rubrics. The page is heavily stained and discolored.]

Handwritten text in a medieval script, likely Gothic or similar, on aged, stained parchment. The text is arranged in approximately 15 lines, though many characters are obscured by water damage and fading. Some words are written in red ink (rubrication), including what appears to be "et" at the beginning of the first line and "et" at the start of the eighth line. The script is dense and difficult to decipher due to the condition of the manuscript.

Confessio
Augustana

Th
1477

Handwritten text in Gothic script, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is partially obscured by the binding and is difficult to decipher. Some legible words include "Herr", "Gott", and "Christ".

Handwritten text in red ink, possibly a signature or a specific reference. The text is partially obscured and difficult to read.